

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MIGUEL DE UNAMUNO

SİS
(Niebla)

Çeviren
Behçet NECATİGİL

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER.

İSPANYOL KLÁSİKLERİ: 1

SİS

MIGUEL DE UNAMUNO

SİS

(Niebla)

Bu eseri, Kabataş Lisesi Öğretmenlerinden Behçet NECAATİGİL Almanca tercümesinden dilimize çevirmiştir.

Eski Yunanlılardan beri milletlerin sanat ve fikir hayatında meydana getirdikleri şaheserleri dilimize çevirmek, Türk milletinin kültüründe yer tutmak ve hizmet etmek isteyenlere en kıymetli vasıtayı hazırlamaktır. Edebiyatımızda, sanatlarımızda ve fikirlerimizde istediğimiz yüksekliği ve genişliği bol yardımcı vasıtalar içinde yetişmiş olanlardan beklemek, tabii yoldur. Bu sebeple tercüme külliyatının kültürümüze büyük hizmetler yapacağına inanıyoruz.

1-8-1941

İSMET İNÖNÜ

MIGUEL DE UNAMUNO

1864-1936

Bilbao'da doğan Salamanca'da ölen Unamuno, yirminci yüzyıl İspanyası'nın en büyük edebiyat adamıdır. Onun hayatı hakkında çok şey söylenemez. Fransa ve İtalya'ya yaptığı bir iki yolculukla Diktatörlük devrindeki sürgünlük yılları ayrı tutulursa, bütün hayatı, Üniversitesinde ilkin profesör, sonra da rektör bulunduğu Salamanca'da, kitapları arasında geçmiştir. Bu bakımdan onun gerçek hayatını kitaplarının hayatı saymak hiç de yanlış olmaz. Unamuno, eski ve yeni birçok dil bilirdi. Kirkegaard'ı aslından okumak için, altmışından sonra Felemenkçeyi bile öğrenmişti. Onun 72 yıllık bir ömre, Üniversitedeki derslerinden, öğrendiği dillerden, okuduğu sayısız kitaplardan başka, ciltler tutan şiirlerini, denemelerini, dramlarını, romanlarını, ruvellerini ve gazete makalelerini nasıl sığdırmış olduğuna şaşmamak kabil değildir.

Unamuno'nun, bütün kitaplarında, yorulmadan aştığı şey, kendinde ve kendi dışında, bir daha dönmek üzere elden giden hayatın trajik mânasıdır. Bilhassa denemelerin geniş çerçevesinde, insanın alınyazısı, ruhun ölümsüzlüğü meseleleri üzerinde ısrarla durur. Bütün bu meseleler şüphe ve tereddüt içinde genişliyerek, **Hayatın Uyandırdığı Facia Duygusu** (1913) adındaki eserinin etini ve kanını teşkil eder.

Unamuno, **Donkişot'la Sanço'nun Hayatı** (1905) nı anlatan ve Cervantes'in ateşli bir tefsiri olan kitabında da aynı endişe, aynı tereddüt içindedir: "Can verdil Canını kime verdi? Bugün nerededir? Nerede hulya

kuruyor? Nerede yaşıyor? Hayat rüyasından, ölmek deliliğinden uyanan ruhların gidip dinleneceği uçurum hangisidir? Oh! Allah'ım, sen ki Donkişot'a, milletin hayatı ve düşüncesi içinde can verdin, sen ki Cervantes'e bu epopeyi ilham ettin, biz ki bu hayat rüyasını, gelecek yüzyıllarda yaşamak deliliğinin pençesinde kıvrılarak geçiriyoruz; söyle, ruhlarımızı nerede topluyor-sun? Dünya göçecek... Biz de onunla göçecek miyiz Allahım?"

Unamuno için hayat ölümlüdür, ama onu ebedileştiren sanat var. Belki tek teselli de budur. Şimdi tercümesini okuyacağınız Sis (1914) in kahramanı Augusto Perez, bu teselli imkânına işaret etmektedir. Unamuno, bir sabah oda kapısının açıldığını, içeri, Perez'in girdiğini hayretle görür. Ve onu öldürmeğe karar verir. Bu kararı öğrenen roman kahramanının şu cevabını dinleyiniz:

"Ey benim sahibim ve yaratıcım Don Miguel! Siz de öleceksiniz, siz de... geldiğiniz hiçliğe döneceksiniz! Tanrı, rüyasında sizi görmeğe nihayet verecek. İşte öleceksiniz, evet, ne kadar direnseniz öleceksiniz. Öleceksiniz, siz ve hikâyeyi okuyanların hepsi, hepsi, hepsi. Hiçbiriniz kurtulamıyacaksınız! Hepiniz hayal yaratıklarısınız. Bunu size ben söylüyorum, ben Augusto Perez, sizin gibi bir hayal yaratığı, sizin gibi nivelesk olan ben!"

Zamanın esrar perdesini delenler için Donkişot'un, Cervantes'ten farkı yoktur. Don Miguel'e göre, sonrasızlık bakımından **"Romanlar ve masallar, tarihten daha gerçektir."** ve insanın asıl gerçek tarafı da olduğu şey değil, olmak istediği şeydir. Bu şey sanatçının yaratışı ile ebedileşir.

Unamuno'nun gerilmiş yay gibi titriyen bir üslûbu vardır. Dediklerine inanmamak elden gelmez. Miskinlik ve uygunculuk, onun iki büyük düşmanı ise, endişe ve tereddüt de iki büyük dostu idi:

“Eserim... bütün tevekkül edenlerle savaşta... he-defim, onları endişeli ve tereddütlü yaşatmaktır,” derdi.

*

* *

Sis (Niebla), Unamuno'nun dilimize çevrilen ilk romanıdır. Behçet Necatigil, daha önce onun Lumbria Markisi ile bir iki hikâyesini de tercüme edip dergilerde yayımlamıştı.

Memleketinde, İspanya'nın Dostoyevski'si denilen Unamuno'nun daha başka eserleri bilhassa **Örnek Olacak Üç Hikâye** (1920) ile **Hayatın Uyandırdığı Facia Duygusu**, dilimize çevrildiği takdirde, lâyük olduğu geniş ilgiyi bizim fikir ve sanat dünyamızda da bulacağı muhakkaktır.

Prof. Suut Kemal Yetkin

ÖNSÖZ

Don Miguel de Unamuno, aziz dostum Augusto Perez'in acıklı hikâyesini ve onun esrarlı ölümünü anlatan bu kitabına bir önsöz yazmamda ille ısrar ettiği için bu davete icabet etmem lâzım gelir; çünkü bay Unamuno'nun arzusu, kelimenin en gerçek mânasiyle bana emirdir. Nihayet hattâ kendi varlığından şüpheyi başlanmış zavallı dostum Perez'in aşırı hamletvari şüpheciliğine varamasam bile, yine de, psikologların lâfını ettikleri elindeliğe malik olmadığımı gayet kesin emin bulunuyor; aynı zamanda bundan, Don Miguel'in de mahrum bulunduğu hususunda tesellikâr bir inanç da besliyorum.

Benim gibi İspanyol edebiyatında henüz tamamen meçhul bir yazarın, ismi yazıcılığımızda itibarlı bir yer kazanmış bulunan Don Miguel'in kitabına bir önsöz yazması, okuyucularımızdan bir kısmına belki garip gelecektir; netekim daha ziyade, en meşhur yazarların, az meşhurları, kitaplarına önsözler yazıp okuyuculara takdim etmeleri âdet ve gelenek olmuştur. Şu var ki, Don Miguel ve ben, bu zararlı geleneği bozarak işi tersine çevirmekte ve böylece tanınmamış yazarın, okuyucuya, tanınmış yazarı takdim etmesi hususunda anlaşmış bulunuyoruz. Zaten kitaplar, önsözleri için değil de asıl metin dolayısıyla satıldığına göre, benim gibi meşhur olmak arzusunu taşıyan, bu meslekte, yeni bir gencin, edebiyatın yaşlı bir emektarından, beni takdim için eserlerimden birine bir önsöz yazıveriniz, diye rica edeceği yerde; o meşhur yazarın bir eserine, kendisinin bir önsöz yazmasına müsaade istemesi, tabii bir şeydir. Bu, aynı zamanda, gençle ihtiyar arasındaki ebedî dâvanın

hep yeni baştan açtığı büyük problemlerden birinin halledilmesi olur.

Ayrıca beni Don Miguel de Unamuno'ya bağliyan bazı sıkı rabitalar da mevcut. Bu zatın, önümüzdeki eserde — bu eser ister bir novelle, ister bir n i v o l a olsun (krş. s. 129 - çünkü bu nivola fikrinin benim kendi buluşum olduğu tamamen sabit!) — önümüzdeki eserde bedbaht Augusto Perez'le benim aramda geçen bir sürü konuşmaları ve benim Augusto'ya söylediğim sözleri okuyuculara peşkeş çekmesini ve yine bu eserde geç doğmuş oğlum Victorcito'nun hikâyesini de nakletmesini bir tarafa bırakalım, biz Don Miguel'le uzaktan da olsa, galiba akrabayız; çünkü bilginler âleminde şan ve şöretle namdar üstat, dostum Antolin S. Paparrigopulos'un, neşreler üzerine yaptığı ariz ve amik tetkikata istinaden tesbit ettiğine göre, benim soyadım, Unamuno'nun atalarından birinin soyadına benzer.

Bu n i v o l a'nın Don Miguel'in okuyucuları ve halk arasında nasıl karşılanacağını, onların takdirini mi, memnuniyetsizliğini mi kazanacağını şimdiden kestiremem. Don Miguel'in, halkın sâflığına karşı açtığı savaşı, en büyük bir dikkatle uzun zamandır takibediyorum ve bu sâflığın derinlik ve dokunulmamışlığına karşı gerçekten hayretteyim. Don Miguel'in, "Mundo Grafico" da ve bu gibi diğer dergilerde yayınladığı bazı makaleler, kendisine nice nice mektupların ve taşra gazetelerinden kesilmiş bir sürü yazının gelmesine sebeb oldu; bunlar, halkımızda hâlâ mevcut afif bir mâsumlukla, güvercinlere vergi bönlükten yana tam bir koleksiyon aksettiriyorlardı. Onlardan biri Unamuno'nun, bay Cervantes, pek' de istidatsız değildir, cümlesini hatırlatıyor ve bu saygısızlıktan dolayı küplere biniyordu. Yine bir kısmı Don Miguel'in, sonbaharda yaprak dökümünün vesile olduğu, melânkolik düşüncelerinden rikkate geliyor; yahut onun, insanların kimseyi öldürmedikleri halde ölmelerinden duyduğu acı ile kopardığı: "Savaş savaş!" feryadına hayranlık duyuyordu. Yahut Una-

muno'nun kahvelerde, salonlarda, masa başlarında dinliyerek toplayıp neşrettiği, hiç de paradoks olmayan bir avuç hakikati; öyle yerlerde bulunan ve boyuna elden ele geçmekle, dokunulmak, ellenilmekle bu bayağı muhitlerin fena kokusunu etraflarına yayarak artık çürümeye yüztutmuş olan bir avuç hakikati yazılarına alıyorlardı; çünkü bunları Unamuno'dan naklen kullananlar, bu hakikatlerin kendi öz malları olduğunu anlıyorlardı. Kalblerinde zerre kadar fitne fesat olmayan halim selim ve mâsum güvercinler de vardı ki bunlar, söz silâhşoru Don Miguel'in, *c u l t u r* kelimesini zaman zaman büyük k ile yazmasına ve eğlendirici şakalar icadetmek hususunda kendisinde büyük bir maharet gördükten sonra ben cinas ve kelime oyunları yapmayı beceremem demesine kızıyorlardı; çünkü bu sâf halka göre istidat yahut deha; eğlence ve oyalanma, cinas ve kelime oyunlarına müncer olur.

İyi ki, bu sâf halk, görünürde, Don Miguel'in bir başka şeytanlığını görmeden geçiyor: o, meselâ yazdığı bir makalede gelişigüzel, alâbahtek, bazı kelimelerin altını çizmek, sonra da bunların hangi kelimeler olduğunu ilerde kendisi de bilemesin diye sayfaları birbirine karıştırmak suretiyle, sık sık gayet ince bir şaka yapmak sevdasına kapılır. Bir seferinde bana bunu anlatırken kendisine niye böyle yaptığını sordum, şu cevabı verdi: "Ne bileyim... hoşlanıyorum zâhir. Taklak atmak için. Hem de bu altı çizili ve baskıda italik olan kelimeler beni kızdırır, keyfimi kaçırır. Bu, okuyucuyu tahkir etmektir, onu enayi yerine koymak, ona: Dikkat et, hemşerim, dikkat et, burda hususi bir maksat var! der görünmektir. Bunun içindir ki bir yazara, yazdıklarının ilk kelimedenden son kelimeye kadar bir maksat güttüğünü, iyice düşünülüp tasarlanmış olduğunu halkın anlıyabilmesi için, tekmil makalelerini boydan boya italik harflerle dizdirmesini tavsiye ettim. Bu, sadece yazıların pandomimasıdır; aksanla, konuşma edasiyle ifade edilemeyen şeyi, yüz çizgileriyle ifadelendirmek isteğidir. Aşırı sağların

gazetelerine bir bak, dostum Victor, İntegralist partisinin gazetelerine bak. Göreceksin, italik yazıyı, sütun başlıklarını, büyük harfleri, ünlem işaretlerini, keza bütün baskı vasıtalarını ne kadar da kötüye kullanıyorlar. Pandomima, pandomima, olup olacağı pandomima! İfade vasıtaları o kadar iptidaidir onların, yahut daha doğrusu okuyucularının mâsum safdillliğini bu kadar iyi anlarlar işte! Bu safdillliği ortadan kaldırmak lâzımdır."

Zaman zaman Don Miguel'in, mizah denen şey — yani gerçek mizah —, İspanya'da hiç de doğru dürüst kök salamamıştır, az veya çok yakın bir gelecekte kök salabilmesi de zordur, diye iddia ettiğini de duydum. Bizde mizah yazarı geçinenler, Don Miguel'in fikrince, entipüften şakalar yapan kimseler olmadıkları takdirde, ya hicvederler, ya alay. Meselâ bir Taboada için mizah yazarıdır demek, bu kelimeyi yanlış yere kullanmak olur. Bir Quevedo'nun, içinden hemen bir vaiz sesi duyulan o acı, ama açık ve ortada hicvinden daha az mizahi bir şey olamaz. Bir seferinde Don Miguel, bara: "Bizim yalnız bir tek mizah yazarımız vardı," dedi; "o da Cervantes. Cervantes dirilecek olsa, vaktiyle kendisi için, eh esprisiz, istidatsız değil deyişime içermiş olanlara güler, ama her şeyden önce en ince şakalarından bazısını ciddiye almış olan o sâf kişilere gülerdi. Çünkü onun şakayı çok ciddiye almış bulunduğu ve şövalye kitaplarının üslûbunu taklit ve karikatürize etmiş olduğu her türlü şüpheden uzaktır. Bazı sâf Cervantes'çilerin bize iyi bir üslûp örneği diye gösterdikleri: "Vaktaki hırşid-i âl-ruh..." diye başlayan yer, edebiyattaki barok üslûbuna nükteli bir parodiden başka bir şey değildir muhakkak. Bu bayların, önceki bölüm "saat" (Hora) sözüyle bağlandığı için Cervantes'in, yeni bölüme: "Ki, herhalde fecir saatiydi" sözleriyle başlamasını bilhassa nükteli bir hareket diye kabul etmelerinden hiç bahsetmiyelim! Tabii bizim okuyucularımız, kültürü az her okuyucu kütlesi gibi, tıpkı bizim tekmil halkımız gibi, çok itimatsız kişilerdir. İçlerinden hiçbiri, kendisiyle şaka edilsin, sa-

rakaya alınsın, kendisine yuttursunlar veya gülünç düşürülsün istemez, kendisiyle konuşulacak oldu mu nereye tutunacağını; işin şaka mı, ciddi mi olduğunu bilmek ister. Şaka ile ciddi birbirine karıştırıldığı takdirde böyle çileden çıkan bir başka millet daha var mıdır ve içimizden biri, bir şeyin ciddi niyetle mi, şaka niyetiyle mi söylendiğini bilmeden durabilir mi, tereddüt edesim geliyor. Bir şeyde aynı zamanda hem ciddiyet, hem şaka bulunabileceğini, hakikat ama şaka; aynı bakımdan hem o, hem bu olabileceğini kavramak; orta tabakadan kuşkulu bir İspanyol için gayetle zordur."

Don Miguel'in trajik şakalara karşı belli bir muhabbeti vardır; bana birkaç defa ölmeden önce trajik bir Groteske yahut grotesk bir Trajedi yazmak istiyorum; ama bu eserin, komik veya grotesk parçalarla trajik kısımları yalnız birbirine karıştırmış, yahut sadece yanyana dizmiş değil, aksine bu parçaları kaynaştırmış, birbirine girift etmiş bir eser olmasını istiyorum, demişti. Ben kendisine bunun, sadece en aşırı bir romantizm olduğunu ima edince bana şu cevabı vermişti: "Bunu tabii inkâr ettiğim yok, ama bir meseleyi herhangi bir isimle lâkaplandırmakla henüz bir şey kazanılmış değildir. Hemen hemen yirmi yıldan fazladır, antik klâsikler üzerine ders vermeme rağmen Klâsisizmin, Romantizme bir tezat teşkil etmesini aklım almıyor. Tefrik etmek, ayırmak, tâyin etmek Yunan fikriyatının bir özelliğidir deniyor; netekim benim özelliğim de meseleleri müphemlikleri içinde bırakıp birbirine karıştırmak ve bir harman yapmaktır."

Bunun asıl sebebi, Don Miguel'in hoşuna gitmediğini bildiğim için bedbin demeğe cesaret edemediğim bir hayat görüşü, daha doğrusu bir hayat duygusudur. Onun aklı; eğer ruhu ölümsüz değilse, öbür insanların, keza bütün nesnelerin ruhu, Ortaçağ'daki safdil Katolik müminlerin inandıkları gibi, yine aynı mânada ölümsüz değillerse, hiçbir şeyin kıymeti olmadığına, bu takdirde öyle didinip çabalamağa değer hiçbir şey bulunmadığına

saplanmıştır. Leopardi'nin: *ch'io eterno me credea* — kendini ölümsüz addetmek aldanışı geçtikten sonra eriştiği hayat bezginliği doktrini de burdan çıkmış olsa gerek. Don Miguel'in en sevdiği üç yazarın Senancourt, Quental ve Leopardi olmasının sebebi de böylelikle anlaşılıyor. Şu var ki, her şeyi iç içe karıştıran bu sert ve acı mizah; biri bir şey söyledi mi, bundan ne netice çıkaracaklarını derhal bilmek isteyen bu bizim kuşkuğu vatandaşlarımızın gücüne gitmekle kalmamakta, birçoklarını da ciddi surette endişelendirmektedir. Gülmek istiyorlar, fakat akılsızca yutulmuş ve mideyi bozabilecek şeyi tekrar dışarı çıkaralım diye değil; sırf iyi bir hazım maksadiyle; tasalarını cidden bir neticeye bağlamak için değil, söylece geçiştirmek için. Don Miguel, kafasına koymuştur ki, halk güldürülmek isteniyorsa bu, diyafram kası hareketleri sayesinde onun hazmını kolaylaştırmak maksadiyle değil, yutmuş olduğu şeyleri kusmasını temin için yapılmalıdır; çünkü hayatın ve kâinatın mânası, bize, midemizin türlü türlü nefis yemekler ve hazmı güç yiyeceklerle dolu olduğundan ziyade boş bulunduğu zaman, çok fazla sarıh, ıyan olur. Don Miguel, bibersiz ironinin, ince ihtiyatlı mizah dedikleri şeyin lâfını bile duymak istemez, çünkü acılık olmadığı takdirde ironi de yoktur, der ve ihtiyatkârlığın mizahla, yahut kullanılmaktan hoşlandığı tâbirle “mizahsızlık” la daima ihtilâf halinde bulunduğunu iddia eder.

Bütün bunlar kendisine oldukça sıkıcı ve nankör bir vazife; halkın bölnlüğüne karşı bir nevi masaj mahiyetinde olan ve halkımızın müşterek zekâsı gitgide harekete gelir de biraz inceleyebilir mi, bunu tesbit gayesini güden bir vazife yüklemektedir. Don Miguel'e birisi çıkıp da bizim halkımız, hele bilhassa güney kısmı, zeki kimselerdir diyecek oldu mu, Don Miguel ifrit kesilir. “Kafasını dinlendirmeyi, eğlenceyi boğa güreşlerinde arıyan ve bu gibi iptidai seyir sanatlarında bir haz ve bir değişiklik bulan halk, alacağı notu almıştır!” der ve coşkunu bir boğa dövüşü

seyircisi zihniyetinden daha iptidai, daha kör bir zihniyet olmadığını ilâve eder. Daha demin bir Viçente Pastor'un sapladığı kılıcı görüp cuşa gelmiş böyle bir kimseye az veya çok mizahî bir paradoksla karşı çıkındı bakalım! Ve Don Miguel, boğa dövüşü kronikörlerinin, bu söz oyunu rahiplerinin ve bütün bu, âdi bir zekâ eseri olan kaba ve aşağı kıymette mahsullerin o komik janrından nefret eder.

Buna bir de Don Miguel'in hoşlandığı, metafizik kavramlarla oynamak işi ilâve edilirse, bu takdirde onun kitaplarını kızıp bir kenara atan; kimi bu gibi meselelerden başları ağrıdığı için; kimi de **sancta sancte tractanda sunt** fikrinde oldukları, yani kutsal meselelerin, şanlarına lâyık bir şekilde ele alınmasını istedikleri ve bu kavramların şakaya ve nükte oyunlarına vesile teşkil etmesini caiz görmedikleri için, Don Miguel'i okumak istemiyen birçok kimseler bulunduğu anlaşılacaktır. Fakat buna karşılık Don Miguel; en kutsal meselelerle, yani imanın en teselli verici inançlarıyla ve kardeşlerinin ümitleriyle alay eden insanların mânevi evlâtları nasıl oluyor da muayyen meseleler için, mutlaka ciddiyetle ele alınmalıdır, talebinde bulunuyorlar, bunu anlamıyorum, cevabını verir. Eskiden Tanrı ile alay eden insanlar vardı madem, biz şimdi niye akılla, ilimle evet hattâ hakikatle de alay etmiyelim? Hayatımızın en kıymetli, en derin ümitleri elimizden alındıktan sonra, vakt geçirmek, ebediyeti aklımızdan çıkarmak ve intikamımızı böylece almak üzere niçin her şeyi birbirine karıştırmıyalım?

Yine bir kimsenin çıkıp da bu kitapta açık saçık yerler, yahut muradettikten sonra, fuhşiyata kaçan kıssımlar var demesi de mümkün. Ama Don Miguel, bunun icabına önceden baktı ve bana bu *nivola*'da, bu hususta bazı şeyler söyletti. Netekim kendisi de böyle bir hücumu şiddetle protesto eder ve bu kitapta görülebilecek sertliklerin ve çığlıklerin, hayal için diğer düşüncelere bir çıkış noktası ve bir vesile olmaktan gayrı.

ne günahkâr etin hırslarını tahrik gibi bir gaye, ne de bir başka maksat taşımadığını açıklar.

Fuhş edebiyatının her çeşidine karşı duyduğu tiksintiyi, onu tanıyanlar, fazlasiyle bilirler. Sadece mûtat ahlâk prensiplerinden dolayı değil, her şeyden önce, bizim intelektimizi ziyan ve tahribetmeğe şehvet bilhassa elverişlidir kanaatinde olduğu içindir ki, Don Miguel, fuhş edebiyatını kötü bulur. Fuhş edebiyatı yapan veya hattâ sadece erosal yazarlar, ona en anlayışsız, ince zekâdan yana en fakir, yahut kısaca en apâal yazarlardır. Don Miguel'in, klâsik üç büyük günah: kadın, kumar ve şarap hırsından ilk ikisi, zekâyı üçüncüden daha çok tahribeder, dediğini işittim; halbuki Don Miguel'in sudan gayri bir içki içmediği de sabittir. Bir seferinde bana: "Bir sarhoşla hiç değilse konuşulabilir," demişti, "evet, böyle birisi, zaman zaman, hattâ gayet akıllıca şeyler de söyleyebilir; ama bir kumarbaz veya bir zampara ile konuşmağa kim tahammül edebilir? Bu konuşmadan daha bayağı, daha düşük bir şey yoktur; bir boğa dövüşü delisinin saçmaları, yani kalınkafalılığın zirvesi, daniskası hariç olmak şartıyla."

Beri yanda ben erotik unsurun metafizik unsurla bağlanışına hiç de şaşmıyorum; çünkü bizim kavimlerimizin, yazın anıtlarının ispat ettiği üzere, ilkin cenkçi ve rahip ve ancak daha sonra erosçu ve metafizikçi olduklarını biliyorum zannındayım. Kadınlar culte'ü kavram sanatının en kibar incelikleriyle aynı zamana rasladı. Kavimlerimizin mânevi şafağı sökerken, yani Ortaçağ zarfında henüz tamamen barbar olan insan toplulukları; kuvvetli dinî, evet hattâ mistik ve cenkçi hislerin tesirinde bulunuyorlardı; kılıcın kabzasında haç vardı; — kadınsa onların hayalinde sadece az ve ikinci derecede bir yer işgal ediyordu; asıl filozofik fikirler, teolojik bir örtüye bürünmüş bir halde, manastır hücrelerinde uyuklamaktaydılar. Erotik ve metafizik unsur, aynı zamanda gelişmeğe başladı. Din cenkçidir, metafizikse erotik veya şehvani.

İnsana cenkçi bir ruh aşılayıp onu savaşçı yapan, dindarlıktır, yahut onu dine sevk eden savaş isteğidir; öte taraftan bizi ilgilendirmeyen şeylere karşı tecessüsümüzü uyandıran, insanı şehvetli ve arzulu yapan başgünah, metafizik içgüdüdür; daha doğrusu, Havva gibi, içimizde metafizik içgüdü, hayır ve şerri tefrik meyvasından tatmak arzusunu uyandıran şey şehvettir. Böylece, şehvi ihtiraslardan, savaş arzusundan çıkmış bir mistisizme, bir din metafiziğine varılır.

Ksenophon'un hikâye ettiği o Atinalı âşifte, bu meseleyi pek iyi anlamıştı. Ksenophon'un naklettiği ve bu kadınla Sokrates arasında geçen bir konuşmada; Sokrates'in hakikati araştırma tarzına, daha doğrusu hakikatin meydana çıkması esnasında Sokrates'in lâvtalık etme tarzına meftun olan kadın; filozofa yanına pezevenk olmasını ve âşık avlamakta kendisine yardım etmesini teklif eder. (Yunanca profesörü olan ve bu gayet enteresan, faydalı notu kendisine borçlu olduğum Don Miguel'e göre metindeki kelime Synthéates, yani av arkadaşı'dır.) Âşifte Theodata ile filozofların lâvtası Sokrates arasında geçen bu gayetle enteresan tekmil konuşmadan, her iki meslek arasında nasıl bir yakınlık bulunduğu ve felsefenin, en büyük bir kısmı itibariyle ve en gerçek mânasında nasıl bir pezevenklik olduğu gün gibi aşikâr görülmektedir.

Fakat bütün bunlar doğru olmasa bile değil mi ki, hakikatte böyledir, nükteli olduğu inkâr edilemez ya, bu ise yeter de artar.

Don Miguel'in "Aşk ve Pedagoji" isimli novelle veya nivola'sında bize uzun uzadıya bahsettiği, sevgili hocam Don Fulgencio Entrambosmares de Aquilon'un, bu benim, bir taraftan dinle cengâverlik, öte taraftan filozofi ile erosçuluk arasında bir ayırma yapmamı doğru bulmayacağını tabii gizliyemem. *Ars magna combinatoria*'nın meşhur yazarı, şu aşağıdaki ihtimallere göre bir ayırma yapardı sanıyorum: cenkçi bir dinle erosçu bir din, cenkçi bir metafizikle erosçu bir metafizik, dinci

bir erosçulukla metafizik bir erosçuluk, metafizik bir cenkçilikle dinci bir cenkçilik, ve öte taraftan tekrar metafizik bir dinle dinci bir metafizik, cenkçi bir erosçulukla erosçu bir cenkçilik; bunlara ek olarak ta dinci bir dinle metafizik bir metafizik, ki hepsi beraber on altı tane ikizli bir bileşim meydana gelir; nerde kaldı ki, bu grupun üçüzlü bileşimleri, ternion'lar, yani meselâ metafizik-erosçu bir din, yahut cenkçi-dinci bir metafizik...te var. Ama ben, ne Don Fulgencio'nun bitip tükenmez bileştirici dehasına, ne Don Miguel'in, meseleleri bir külçe yapmak hususunda gösterdiği şiddetli arzuya, ne da onun bütün tariflere karşı duyduğu nefrete sahibim.

Bu hikâyenin beklenmedik sonucu ile Don Miguel'in bu hikâyede bedbaht dostum Augusto'nun ölümüne verdiği şekil hakkında daha nice nice şeyler söyleyebilirdim; gerçi bu şekli hatalı buluyorum, ama burda, kitaba giriş mahiyetindeki bu önsözde bu husustaki fikrimi söyleyemem. Ne de olsa vicdanımın rahat etmesi için şunu tesbit etmeli, yani kendi kanaatimi açığa vurmalyım ki, Augusto Perez, sadece, son buluşmamızda bana haber verdiği arzuyu, intihar etmek hususunda kendi arzusunu tatbik etmiş, sırf fikir halinde ve tasavvur olarak değil, cidden ve gerçekten kendi kendini öldürmüştür. Elimde fikrimi destekliyen itimada değer sebepler bulunduğuna eminim: öyle yerinde, öyle çok sebepler ki, benim bu telâkkim artık bir kanaat halinde kalmamakta, aksine hakiki bir vukuf mahiyetini taşımaktadır.

Önsözümü böylece bitiriyorum.

Victor Goti

ÖNSÖZÜN ARKASINDAN

Burada kitabıma önsöz yazan Victor Goti'nin fikirlerinden birkaçı üzerinde biraz yakından durmak isterdim, ama onun — Goti'nin — varlığının hikmeti bence malûm olduğundan bu önsözde söylediği şeylerin bütün sorumluluğunu kendisine bırakmayı tercih ediyorum. Üstelik eserime bir giriş yazmasını ondan rica eden ben olduğum ve bu önsözü, bana vereceği şekilde aynen kabul etmeyi önceden veya a priori vazife edindiğim için ne geri çevirebilirim, ne de ilâve olarak veya a posteriori düzeltmeler, tekzipler yapmağa kalkışabilirim. Şu var ki, onun bu önsözde verdiği bazı kıymet hükümlerini, bu hususta kendi düşüncelerimi bildirmeksizin ona bırakıp bırakmıyacağım, ayrı mesele.

Bize en samimî bir dostlukla bağlı bir insanın gönlüne emanet edilmiş mahrem bilgileri, dertleşmeleri kullanmak, yalnız söylendikleri şahıs için kararlaştırılmış düşünce veya kıymet hükümlerini efkârı umumiyeye devretmek, bilmem ne dereceye kadar caizdir. Goti, önsözünde benim, efkârı umumiyeye yaymağa asla niyet etmediğim fikirlerimi halka peşkeş çekmek boşboğazlığında bulundu. Ben, muhakkak ki, o fikirlerin o halde, yani hususi konuşmalarımda açığa vurmuş olabileceğim o sert şekil ve tarzda bilinmelerini hiç istemezdim.

Goti'nin iddiasına gelince: bedbaht Augusto'nun — hem niçin bedbaht oluyormuş, ama kabul, hadi öyle olsun! — Goti'nin; "bedbaht" yahut şöyle veya böyle her ne ise — bedbaht Augusto Perez'in, her tesirden azade kararına ve kendi başına buyruk hükmüme istinaden anlattığım gibi ölmeyip, kendi canına kendi kıydığı iddiası; beni ancak gülümsetebilir. Çünkü bir te-

beşşümden fazlasına lâıık olmayan düşünceler de vardır cidden. Üstelik bu önsözün yazarı dostum Goti'ye, fikirlerimi açıklarken gayet ihtiyatlı davranmasını da tavsiye etmek isterim; çünkü canımı sıkarsa dostu Perez'e yaptığım şeyi ona da yapabilir, yani onu ölüme mahkûm eder, yahut onu, doktorların yaptığı gibi öldürebilirim; netekim okuyucularım bilir herhalde, doktorlar daima bir ikilem karşısındadırlar: hastayı ya öldürmekten korktukları için ölümüne terk etmek, yahut da kendi ellerinde birden ölebilir korkusuyla öldürmek. Bunun gibi, ben de öleceğini hissedersen Goti'yi öldürebilir, yahut öldürmeğe mecbur olurum korkusuna kapılırsam onu, kendi kendine ölmeğe bırakabilirim.

Şu var ki, bu önsöz sonrası yazıyı, dostum Goti'yi yukarda bahsi geçen alternatif (=almaş) lerle karşı karşıya bırakmağa tamamen yettiği için, daha fazla uzatmak istemiyorum; kendisine bu yazısı için ayrıca, candan teşekkürlerimi sunarım.

Miguel de Unamuno

sis

I

Augusto, evinin kapısından dışarı çıktı, sağ kolunu uzattı; avucu yere doğru, parmaklarını açtı ve gözleri gökyüzüne dikili, bir heykeli andıran bu ihtişamlı vaziyette bir an durdu. İsteği kendisini kuşatan dünyaya sahip olmak falan değildi; hayır: sadece, yağmurun yağıp yağmadığını öğrenmek istiyordu. İnce ince çiseliyen yağmurun serinliğini, elinin üstünde hissedince alnını kırıştırdı. Onu rahatsız eden şey, bu ince yağmurdan ziyade şu sıkıntılı vaziyetti: şemsiyesini açmak zarureti — Şemsiye; kılıfına öyle zarif, öyle şık, öyle ustalıklı sarılıydı ki. Kapalı bir şemsiye, açık bir şemsiyenin çirkinliği nispetinde zariftir.

“Eşyaları kullanmak, kullanmağa mecbur olmak, ne fena,” diye düşündü Augusto. “Kullanma, onları harabediyor, evet, hattâ bütün güzelliklerini mahvediyor. Eşyaların gördüğü asıl iş, seyredilmektir. Bütün hepsi, gün gelecek, cennette, bütün meşguliyetimiz, Tanrı’yı temaşaya ve her şeyi Tanrı kavramıyla görmeğe inhisar ettiği, daha doğrusu o mertebeye eriştiği vakit değişecektir. Burada, bu sefil hayatta başlıca derdimiz Tanrıyı kullanmaktan ibaret; bizi bunca kötülüğe karşı koruması için Tanrıyı bir şemsiye gibi açmağa cüret ediyoruz.” Bu monologdan sonra pantolonunun paçalarını kı-

vırmak için eğildi. Nihayet şemsiyesini açtı ve: “Ee, şimdi? Şimdi ne tarafa gideyim? Sağa mı, yoksa daha münasibi sola mı?” diye düşünerek bir an, kararsız, durakladı. Çünkü Augusto, hayatın içinde bir seyahat değil, şöyle bir gezinti yapıyordu. “Bekliyeceğim, bir köpek geçinciye kadar,” diye düşündü, “köpek ne tarafa giderse, ben de o tarafa giderim.”

O anda caddede bir köpek değil; genç, şirin bir kadın gözüktü, ve Augusto, gözlerindeki bakışa vurulmuş, hem de manyatizma edilmiş bir halde, elinde olmadan, derhal kadının peşi sıra gitmeğe koyuldu.

Onu, cadde boyunca takibetti..., sonra bir ikinci cadde, sonra tekrar bir cadde.

“Şu sokak çocuğuna bakındı hele,” diyordu kendi kendine, — çünkü daldığı bir düşünceden ziyade, kendi kendisiyle yaptığı bir konuşmaydı, bu —, “yerde yüzükoyun ne yapar ki? Bir karıncaya bakıyor olmalı, muhakkak. Karınca! Hele hele, hayvanların en ikiyezlülerinden biridir bu. Gezmedir bütün işi; bir de bize çalıştığını yutturmağa kalkar. Tıpkı hızlı hızlı giden ve rasladığı herkesi dirseğiyle kakışlıyan şu aylak adam gibi; bu herifin işsiz güçsüz olduğuna eminim. Hem ne işi olabilir ki, sorarım, ne işi olabilir ki? Aylığın biridir, boşta gezenin biri, öyle, bir aylak, tıpkı... Ama yok! Ben aylak değilim ki. Hayal gücüm, bir an durup dinlenmez. Aylaklar, çalıştıklarını iddia eden, ama sadece düşüncelerini uyuşturup boğan kimselerdir. Meselâ şu salak çikolatacıyı

ele alalım: kendisini görsünler diye, camekânı gerisinde yayılmış... işini, elegüne teşhir edeni görsünler diye; bir aylak değil de nedir bu? Fakat bize ne canım, çalışıyormuş, çalışmıyormuş, bize ne? Çalışmak, çalışmak! Riyadır olup olacağı! Şu zavallı kötürüm, ne zorlukla sürüklüyor kendini —emek dediğin, budur işte... Ama bilgin ne emeği hakkında? Pardon, Bey kardeşim, —yüksek sesle söylüyordu—, Kardeşim dedim! Nede kardeş? Kötürümlükte mi? Cümlemiz, hazreti Âdem'in oğullarıymışız. Ya şu, şu Joachim, o da mı Âdem oğlu? Adıyo, Joachim! İşte gürültü ve toz saça saça, her yerde karşımıza çıkan otomobil geliyor. Bu şekilde bütün mesafeleri lâğvetmekle ele ne geçer? Bu seyahat iptilâsı, topophobie'den doğuyor; philotopie'den değil. Çok gezen, vardığı yeri aramış olan değil, daha ziyade ayrıldığı yerden kaçandır. Seyahat... Seyahat... Bu şemsiye dediğin, ne de can sıkıcı bir makinadır yok mu?... Dur! Bu da ne?"

Augusto, kendisini gözleriyle manyatize edip ardınca sürükliyen genç, şirin kadının girdiği evin kapısı önünde durdu. Buraya onun peşini takibederek geldiğini o anda fark etti. Kapıcı kadın, o ufacık, alaycı gözleriyle Augusto'ya bakıyor ve bu bakış, Augusto'ya, ne yapması gerektiğini telkin ediyordu. "Bu dişi Kerberus," dedi kendi kendine, "takibettiğim Bayanın ismiyle sair evsafını sormamı bekliyor; besbelli bu şekilde hareket etmeliyim. Başka türlü hareket edersem takibimin fiyakası bozulur, bu ise... hayır, bu

mümkün değil. Her teşebbüs, sonuna kadar götürülmelidir. Bitmemiş, tamamlanmamış her şeyden nefret ederim.”

Elini yeğinin cebine soktu ve orada bir duro buldu ancak. Şimdi bunu bozdurmanın sırası mıydı hiç; bozdurmağa kalksa yalnız vakit ve müsait bir fırsat kaybedecekti sade.

İşaret ve baş parmaklarını yeğinin cebinden çıkarmaksızın: “Beni dinle, teyzeciğim,” diye kapıcı kadına hitabetti, “mahremdir, aramızda kalsın, demin buraya giren genç bayanın ismini söyler misiniz bana?”

— Bu bir sır değil ki, Bayım, sonra bir kötülük de yok bunda.

— O halde?

— İsmi, matmazel Eugenia Domingo del Arco’dur.

— Domingo mu dediniz? Yani Dominga demek istiyorsunuz galiba?

— Yok Bayım, Domingo. Soyadının birincisi Domingo’dur.

— Ama değil mi ki, bir bayandır, bu ismin Dominga şeklinde olması lâzım. Yoksa gramer bakımından uygunluk nerede kalır?

— Bundan anlamam, Bayım.

“Hem... hem,” diye devam etti, parmakları hep yeğinin cebinde, “nasıl oluyor da böyle yalnız sokağa çıkıyor? Bir başına mı yaşıyor, yoksa evli mi? Anası babası var mı?”

— Bekâr ve yetimdir, eniştesiyle ve hala-siyle oturuyor.

— Ana tarafından inı akraba, baba tarafından mı?

— Ben eniştesi, halası diye biliyorum.

— Öğrendiğim yetişir... Çok bile.

— Piyano dersi verir.

— İyi piyano çalar mı?

— Bilmiyorum.

— Âlâ, âlâ, kâfi. Zahmetinize karşılık, buyurun.

— Teşekkür ederim, Bayım, teşekkür ederim. Başka bir şey öğrenmek ister misiniz? Size başkaca bir yardımım dokunabilir mi? Kendisine bir şey söylememi arzu eder misiniz?

— Belki, belki... Ama şimdi.. Hoşça kalın!

— Emrinize âmadeyim, Bayım, sır saklıyaçağıma itimadediniz.

Kapıcı kadından ayrılınca Augusto: "Azizim," dedi kendi kendine, "bak, kadıncağızla ah-baplığı ne kadar ilerlettim. Çünkü olduğum yerde kalınama terbiyem mânidir. Aksi halde emsalinin nümunesi olan bu kapıcı kadın, hakkımda ne düşünürdü? Demek... Eugenia Dominga, hadi Domingo olsun, Domingo del Arco imiş demek ki! Âlâ, unutmamak için not edeceğim. En iyi mnemotechnie usulü, cepte bir not defteri bulundurmaktır. Şu benim unutulmaz dostum Leonce, haklı olarak: "Cebinizde yeri olan şeyi kafanıza tıkmayınız," derdi. Tamamlamak için şunları da ilâve etmeli: 'Kafanızda yeri olan şeyi cebinize sokmayınız.' Ya kapıcı kadın? Kapıcı kadının neydi ismi?"

Gerisin geri döndü, birkaç adım yürüdü:

— Bir şey daha söyler misiniz, teyzeciğim...

— Buyurun...

— Ya sizin, sizin isminiz nedir?

— Benim ismim mi? Margareta.

— Çok iyi. Mükemmel. Teşekkür ederim.

— Bir şey değil.

Augusto, oradan ayrıldı ve az sonra Alameda gezisine vardı.

Ahmakıslatan dinmişti. Şemsiyesini kapadı, katlayıp kılıfına soktu. Sonra bir banka doğru gitti, elledi ve ıslak olduğunu gördü. Cebinden bir gazete çıkardı, bankın üstüne yaydı ve oturdu. Sonra cebinden not defterini çıkardı, dolma kalemine sarıldı... "Fevkalâde faydalı bir nesne," dedi içinden; "dolma kalem olmasaydı bu Bayanın ismini kurşun kalemle not edecektim, silinip giderdi belki. Hâfızamda solar mı hayali? Ama dur bakalım, görünüşü nasıldı? Nasıldı bu dilber Eugenia? Olup olacağı bir çift göz hatırlıyorum... Sanki bir sarsıntı duygusu var bende, bu gözlerin yaptığı bir sarsıntı... Lirizme saptım mı bir çift göz, gönlüme takılır, kalır hep. Yazalım bakalım: Eugenia Domingo, evet, Domingo del Arco. Domingo... İsminin Domingo oluşuna alışamayacağım ben... Hayır, ismini değiştirip Dominga olmasına, kendisini razı edeceğim. Ama nasıl olur? Bizim erkek evlâtlarımız ikinci isim olarak keza Dominga adını mı taşısınlar? Yalnız P. yi alıko-yarak, benimkini, şu kaba Perez'i atacaklarına göre, bizim ilk doğacak oğlanın adı Augusto P. Do-

minga mı olacak bu hesapla? Fakat... beni ne-
relere ayartıyorsun, kaçık muhayyile?"

Ve defterine not etti: Eugenia Domingo del
Arco, Avenida Alameda 58.

Bu adresin üstünde şu iki mısra okunuyordu:

Beşik bize keder bahsetti,

Saadeti, sevinçi de verecektir beşik bize...

"İşte," dedi Augusto içinden, "Eugenia'cığım,
piyano öğretmenin yüzünden, lirik, metafizik bir
şiirin şu parlak başlangıcı yarıda kaldı. Orta ye-
rinden kesiverdik... Öyle, mukadderatının olay
ve değişimleri içinde insan, sadece, yaradılışın-
daki keder veya sevinçlerine bir gıda arıyor. Ay-
nı olay, doğuşta mukadderatın tâyin ettiği tabi-
ata göre, bize hüznü veya neşeli gözüküyor. Ya
Eugenia? Ona yazmalıyım. Ama burada değil,
evde. Yoksa gazinoya mı gitsem? Yok canım,
iyisi mi eve, eve. Bu kabîl şeyler evde halledil-
melidir, aile ocağında. Aile ocağı mı? Benim ev,
aile ocağı değil ki. Aile ocağı... Ocak mı? Ne
gezer, bir kül tenekesi. Ah! Eugenia'cığım!"

Ve Augusto, eve avdet etti.

II

Uşak, kendisine kapıyı açınca...

Augusto; zengin, kimsesiz, genç bir adamdı,
ihtiyar anası burada anlatılan ehemmiyetsiz hâ-
diselerden altı ay kadar önce ölmüştü. Augusto,
şimdi bir uşak ve bir aşçı kadınla yaşıyordu: çok-
tandır bu evde hizmet eden; anaları, babaları da

bu evde çalışmış iki emektar. Bunlar, birbirleriyle evliydim, ama çocukları yoktu.

Uşak kendisine kapıyı açınca Augusto, evde yokken kimsenin gelip gelmediğini sordu.

— Kimse gelmedi, efendim.

Sual cevap, alışkanlıkla kutsallık kazanmış bir gelenektir burada; çünkü Augusto, evinde hemen hemen hiç ziyaret kabul etmiyordu.

Augusto, odasına girdi, bir zarf aldı ve üstüne şunu yazdı: Matmazel Eugenia Domingo del Arco'ya. Şahsi" Sonra, önünde boş kâğıt, dirseklerini sumene dayadı, başını avuçlarına aldı ve gözlerini yumdu. "İlkin onu düşünelim," dedi içinden ve tesadüfe uyarak peşinde sürüklendiği gözlerin parıltısını, karanlıkta yeniden canlandırmağa çalıştı. Eugenia'nın hayalini tekrardan gözlerinin önüne getirmek için, böyle bir an bekledi; ama onu şöylece görmüş olduğu için, genç kızın hayalini bizzat yaratmak zorunda bulunuyordu. Zorlanma sayesinde hayal gücü, gitgide silik ve rüyalarla örülü bir hayal canlandırmağa muvaffak oldu. Ve Augusto, uykuya daldı. Uyuya kaldı: çünkü uykusuzluktan kıvrım kıvrım kıvrınarak, berbat bir gece geçirmişti.

— Beyefendi!

— Ne var? diye bağırdı ve uyandı.

— Yemek hazır.

Onu ansızın uykusundan ayıran, uşağın sesi miydi, yoksa yankısı bu ses olan kendi iştahı mı? Augusto: "Ruhbilimin sırları!" diye düşündü

içinden ve yemek odasına doğru yürüdü, "Ah, bu ruhbilim!"

Rahat rahat, her günkü yemeğini yedi: iki yağda yumurta, kızarmış patatesli bir biftek ve biraz gravyer peyniri. Üstüne kahvesini içti ve salıncak koltuğa yangeldi. Bir havana yaktı, tüttürmeğe ve: "Ah, Eugenia'cığım," diye mırıldanarak düşüncelerini Eugenia üzerinde toplamağa başladı.

"Eugenia'cığım, evet, benim Eugenia'm," diyordu kendi kendine, "yalnızlığımda hayalimin yarattığı Eugenia; öbür Eugenia değil; o etten, kandan ibaret olan, o evimin önünden geçen tesadüfi görüngü değil; kapıcı kadının Eugenia'sı değil. Tesadüfi görüngü mü dedim? Hangi görüngü var ki, tesadüfi olmıyan? Görüngülerin mantığı neden ibarettir? Şüphesiz sigara dumanı bulutlarından teşekkül eden belirtilerin sıralanışından ibaret. Tesadüf! Tesadüf, bu dünyanın en derin ritmidir; tesadüf, şiirin ruhudur. Ey benim şiirin tesadüf yaratıcısı! Şu benim sessiz, mütevazı harcıâlem yaşayışım bile, gündelik hayatın ufak tefek bin bir nesnesiyle örülmüş bir Pindaros şiiridir. Gündelik hayat! Gündelik ekmeğimizi bize bugün ver! Ey Tanrım, alelâde günün ufak tefek bin bir nesnesini bahşet bana! Büyük acılar da, büyük sevinçler de insanları öldürmez; bunun için bu acı ve sevinçler, küçük küçük değersiz şeylerden mürekkep muazzam bir sisle sarılı gözükürler. Evet, işte hayat dediğin; bir sistir olup olacağı. Hayat bir sistir. Bugün bu sisin

içinden Eugenia çıktı. Kim bu Eugenia? Sanırım, onu çoktandır arıyordum. Ben onu arayıp dururken, işte bizzat karşıma çıkıverdi. Bu bir keşif değil midir? Bir kimse aradığı bir görüngü ile karşılaşırsa bu, o görüngünün bu arayışı hissederekten o kimseye doğru ilerlemesi değil midir? Amerika, Kolombus'u aramış olamaz mı? Sakın Eugenia, beni aramak için görünmüş olmasın? Eugenia! Eugenia! Eugenia!"

Augusto, Eugenia'nın ismini hızlı söylediğinin farkına vardı ve o sırada yemek odasının önünden geçmekte olan uşak, onun birisini çağırdığını işittiği için içeri girdi:

— Beni mi çağırıyorsunuz, efendim?

— Hayır, seni çağırmadım. Ama dinle beni, senin ismin Domingo'dur, değil mi?

Soruya hayret etmeksizin Domingo: "Evet efendim," dedi.

— Neye ismin Domingo?

— Beni böyle çağırıyorlar da ondan.

"İyi, çok iyi," dedi Augusto içinden, "bizi nasıl çağırıyorlarsa ismimiz o oluyor. Homeros devrinde şahısların ve eşyanın ikiye ismi vardı: birini insanlar, birini tanrılar verirdi. Allah beni nasıl çağıracak? Ben kendime niçin herkesin taktığından başka bir isim takmıyayım? Ben niçin Eugenia'ya, öbür insanların koyduğundan, şu kapıcı Margareta'nın taktığından başka bir isim koymıyayım? Eugenia'nın ismini ne koysam ki?"

"Gidebilirsin," dedi uşağa.

Salıncak koltuktan kalktı, odasına gitti, bir mürekkepli kalem aldı ve yazmağa başladı:

“Matmazel,

Bu sabah, semadan ince ince sepeliyen bir yağmur altında, kendimin diyebileceğim bir aile ocağından mahrum bir halde ikamet etmekte olduğum evin kapısı önünde tesadüfi bir görüngü olarak, size rasladım. Tekrar kendime geldiğim vakit, kucağında sizin için bir aile ocağı barındırıp barındırmadığını bilemediğim evinizin önünde bulunuyordum. Beni oralara kadar götüren, gözle-riniz oldu: ikiz bir yıldız gibi kâinatımın sisleri içinde ışıldıyan gözleriniz. Suçumu bağışlayınız Eugenia ve samimane, bu şirin isminizi ilâveme müsaade buyurunuz, — kullandığım bu lirik eda-dan dolayı affınızı dilerim. Ben daimî namütenahi bir lirik durumda bulunuyorum.

Daha ne söyliyeyim, bilemiyorum. Ama hayır, hayır, pek iyi biliyorum. Fakat söyleyecek-lerim öyle çok, öyle hadsiz hesapsız ki, bunları, birbirimizle görüşüp konuşacağımız zamana bırak-mayı tercih ediyorum. Çünkü şimdi her şeyden önce istediğim şey; görüşüp konuşmamız, mek-tuplaşıp tanışmamızdır. Sonra... sonrasını Tanrı ve kalblerimiz tâyin etsin.

Dileklerimi kabul edecek misiniz, Eugenia, ey alelâde hayatımda ansızın beliren sevimli tecelli, dileklerimi is’af edecek misiniz? Hayatınızın sisleri arasında tekrar kaybolarak cevabınıza in-tizar ediyorum.

Augusto Perez”

“Ah bu süs merakı, aslında cidden lüzumsuz, ama hoşlanıyorum,” diyerek mektubun altına kıvrak bir hatime çekti.

Mektubu kapadı ve tekrar sokağa çıktı.

Avenida Alameda'ya giden yolda: “Çok şükür,” diyordu içinden, “çok şükür, nereye gideceğimi ve bundan böyle nereye gitmem gerektiğini biliyorum. Bu Eugenia, benim için Tanrının bir lûtfudur. Tanrı, nihayet tesbihime bir imame, çapraşık yollarıma bir gaye verdi. Önünde dolaşabileceğim bir ev var şimdi. Nihayet sırdaşım bir kapıcı kadın var...”

İçinden böylece konuşarak yoluna devam ederken, gözlerinin ışığına çarpılmaksızın, Eugenia'ya rasladı. Zihnini saran sis, koyuydu gayet. Ama Eugenia, onu gördü ve içinden: “Bu delikanlı da kim?” dedi, “fena bir intıba bırakmıyor inşanda, hali tavrı iyi, varlıklı bir kimseye benziyor.” Eugenia, bu sabah peşine düşen erkeğin ondan başkası olmadığını hayalmeyal hissediyordu. Kadınlar, yüzlerine bakmamış olsanız bile, kendileriyle ilgilendiklerinizin daima farkına varırlar; öyle gözlerinizi dikip bakmasanız bile, kendilerine baktığınızı fark ederler. Böylece her ikisi, Augusto ile Eugenia, caddenin meydana getirdiği zihnî örgünün çapraşık ipliklerini ruhlariyle kopararak ayrı ayrı istikametlerde yürüdüler. Caddenin bir örgüden başka nedir? Arzulu bakışların; küçümseme, merhamet, sevgi, nefret bakışlarının; birbirlerini arıyan ve birbirlerinden kaçan bakışların çapaştığı bir örgü; asıl mânaları kristalle-

şip kalan bütün sözlerin, düşünce ve isteklerin iç içe uçtuğu ve hepsinin birleşerek, yoldan geçenlerin ruhlarını kuşatan o esrarlı dokumayı dokudukları bir örgü.

Augusto, birdenbire yine kapıcı kadın Margareta'nın önünde durdu, kendini Margareta'nın gülümseyişleri karşısında buldu. Augusto'yu görür görmez kadının yaptığı ilk hareket, elini ön-lüğünün cebinden çıkarmak oldu.

— Günaydın, Bayan Margareta.

— Günaydın, Bayım.

— Augusto deyin, teyzeciğim, Augusto.

Kadın: "Bay Augusto," diye düzeltti.

Augusto: "Herkes bay denmez," dedi; "nasıl Jean ve Bay Jean hitapları arasında bir uçurum varsa aynı şey, Augusto ve Bay Augusto için de varittir. Fakat... yetişir. Matmazel Eugenia sokağa çıktı mı?

— Evet, demin.

— Ne tarafa gitti?

— Şu tarafa.

Augusto, derhal kapıcı kadının gösterdiği tarafa gitmeğe başladı. Ama birden geri döndü. Mektubu unutmuştu.

— Madam Margareta, bu mektubu matmazel Eugenia'nın o beyaz ellerine tevdi eder misiniz, lûtfen?

— Hayhay.

— Ama muhakkak onun o beyaz ellerine. Onun o fildişinden yapılmış, okşadığı piyano tuşları gibi olan ellerine.

— Hayhay. Bunu başka seferler de yapmıştım.

— Başka seferler de mi? Ne demek istiyorsunuz?

— Ama Bayım, zanneder misiniz ki bu, bu şekilde ilk mektuptur?

— Bu şekilde mi? Yaa, benim mektubumun şeklini biliyor musunuz siz?

— Tabii. Tıpkı ötekiler gibi, hemen anladım.

— Ötekiler kim, hangi ötekiler?

— Yarabbi! Matmazelin talipleri olmayacak mı?

— Haa, şimdi anladım. Halen serbest midir kendisi?

— Halen mi? Yok Bayım, birisiyle nişanlı gibi bir şey... yani zannımca ilerde nişanlanacaklar... Bir talip. Belki de Matmazel tecrübe ediyor, ve onunla denemek istiyor, bakalım... muvakkat bir zaman için belki de.

— Bunu bana niçin evelce söylemediniz?

— Sormadınız ki...

— Doğru. Cidden. Ama bu mektubu ona verin, eline verin, anlıyor musunuz? Döğüşeceğiz! Şu duro'yu da alın.

— Teşekkür ederim, Bayım, çok teşekkür ederim.

Augusto, istemiye istemiye geri döndü; çünkü kapıcı kadın Margareta ile yaptığı bu biraz sisli günlük konuşmalar, onu eğlendirmeye başla-

mıştı. Ne de olsa vakit öldürmek için bir vesile değil miydi bu?

Cadde boyunca yürürken: “Döğüşeceğiz,” diyordu içinden, “evet, döğüşeceğiz! Demek bir başka sözlüsü, müstakbel bir nişanlısı var. Döğüşeceğiz. *Militia est vita hominis super terram.* Hayatının bir gayesi var şimdi. Şimdi bir zafer elde etmeliyim; bu zaferi sonuna kadar götürmeliyim. Ah Eugenia, Eugenia’cığım, sen benim olacaksın. Hiç değilse kendi Eugenia’m, sisli dünyamın ikiz yıldızı olan o gözlerin âni parıltısından sonra hayalimde yarattığım Eugenia, benim olacaktır; yahut da, sonunda hattâ öteki Eugenia, kapıcı kadının Eugenia’sı da benim olacaktır. Yi-ne de ve her şeye rağmen. Döğüşeceğiz. Evet, döğüşeceğiz ve ben galip geleceğim. Zaferin sırrı ben de. Ah Eugenia, Eugenia’cığım!”

Mûtat satranç partisini oynamak üzere, Victor’un kendisini beklemekte olduğu gazinonun önüne varmış bulunuyordu.

III

“Bugün biraz geç kaldın, azizim,” dedi Victor Augusta’ya, “sen ki her zaman tam vaktinde gelirsin.”

— Ne yaparsın... iş güç...

— Sen kim, iş güç kim?

— Ne demek? Yoksa sence meşgul bulunmak için borsa oyunu oynamak mı lâzım? Hayat, tasavvur ettiğinden çok, çok karmaşık.

- Yahut sandığından daha basit...
- Hepsi mümkün.
- Âlâ, başla.

Augusto, şahın önündeki piyadeyi iki hane ileri sürdü; her zamanki gibi, kendi kendine bir opera melodisi tutturacağı yerde: "Eugenia, Eugenia, Eugenia!" diye söyleniyordu," Eugenia'cığım! Hayatımın gayesi; sisler içinde ısıldıyan ikiz yıldızın tatlı parıltısı; döğüşeceğiz. Mantık varsa burada, bu satranç tahtasında var; ama her şeye rağmen hepsi, ne de sisli ve tesadüfi kalmakta. Acaba mantık dediğimiz, tesadüfi bir şey, tahmini kabil olmıyan bir şey değil midir? Acaba Eugenia'mın ortaya çıkıverişinde de bir parça mantık bulunmuyor mu? Bu, sakın neticede, bir satranç oyuncusu Tanrının eseri olmasın?"

Victor, müdahale etti:

— Pardon, azizim, geri çekme yok diye sözleşmemiş miydik? *Pièce touchée, pièce jouée.*

— Doğru.

— O halde bedava tarafından şu fili alıyorum.

— Sahi, cidden, pek dalgınım.

— Dalgın olmağa gelmez. Oyun oynıyan kestane kebab edemez ki. Hem biliyorsun: *Pièce touchée, pièce jouée.*

— Eh, ne yapalım, olan oldu.

— Olması da lâzım. Oyunun terbiyevi tarafı da budur zaten.

"Oynarken insan niçin dalgın olamazmış?" diyordu Augusto içinden. "Hayat da bir oyun

değil mi, yoksa başka bir şey mi? İleri sürülen niçin geri çekilemez ki? İşte mantık! Acaba mektubum Eugenia'nın eline geçti mi? **Alea jacta est!** Olan oldu. Ya yarın? Yarın Allaha ait. Ya dün? Dün kime ait? Evet, kime ait? Ah, bu dün! Güçlülerin silâh odası, kutsal dün! Günlerimizin gercek özü!..."

"Şah," diyerek Victor, lâfa karıştı.

— Sahi, cidden... şaka bertaraf... ama, nasıl oldu da bu kadar açıldım?

— Dalgınlıktan, azizim, her vakitki gibi dalgınlıktan. Böyle dalgın olmasaydın en iyi oyuncularımızdan biri olurdun.

— Söyle bana, Victor, hayat bir oyun mu, yoksa bir eğlence mi?

— Oyun da zaten bir eğlence değil mi?

— O halde insan, kendini şu tarzda oyalamış, bu tarzda oyalamış, aynı şey.

— İnsan, mademki oynuyor, iyi oynamalı.

— Niçin kötü oynanmasın sanki? Oyunun iyisiyle kötüsü arasında ne fark var? Niçin bu taşlarla, alışık olduklarımızdan başka hareketler yapmıyoruz?

— Sen, azizim Augusto, meşhur filozof, bu kaideyi bana sen öğrettin.

— Öyle olsun. Sana mühim bir haber vereceğim.

— Dinliyorum.

— Şaşacaksın, azizim.

— Ben apriori veya peşin hayrete düşenlerden değilim.

— Öyle olsun; biliyor musun, başıma ne geldi?

— Günden güne dalgınllaşıyorsun.

— Âşık oldum.

— Hıı, bunu biliyordum, birader.

— Nasıl? Biliyor muydun?...

— Tabii, sen doğuştan âşıksın, doğdun doğalı; senin âşık olmağa doğuştan istidadın var.

— Evet, aşk bizimle beraber doğar.

— Ben aşk demedim, âşıklık dedim. Sen hiç söylemesen de senin âşık olacağını, daha doğrusu günün birinde birisine vurulacağını biliyordum. Senden daha iyi biliyordum.

— Peki kime, kime vuruldum, söyle bakalım, kime?

— Bunu da benden daha iyi bilemezsin.

— Bak hele, belki haklısın.

— Demedim mi sana? Yanılıyorsam söyle bakalım, esmer mi, sarışın mı?

— Doğrusunu istersen bilmiyorum. Ama bence ne o, ne bu, belki keşane renginde.

— Uzun boylu mu, kısa boylu mu?

— İyi hatırlıyamıyorum. Orta boylu galiba. Ama bir gözleri var, azizim, bir gözleri var, Eugenia'cığının!

— Eugenia mı?

— Evet, Eugenia Domingo del Arco, Avenida Alameda 58.

—Piyano öğretmeni mi?

— Evet, o. Ama...

— Tanırım. Fakat şimdi... şah, yine şah!

— Lâkin...

— Şah diyorum!

— Peki.

Augusto, şahını bir atla kapattı. Şu var ki, sonunda partiyi kaybetti. Augusto'dan ayrılırken Victor, sağ elini bir boyunduruk gibi onun ense-sine doladı ve kulağına fısıldadı:

— Demek küçük Eugenita, şu piyanist; güzel, Augusto, pek güzel. Devlet senin olacak.

"Bu küçültme de niçin?" diye düşündü Augusto, "Ah bu korkunç küçültmeler!"

Ve caddeye çıktı.

IV

Eve dönerken Augusto: "Niçin küçültme şekli, şefkat alâmetidir?" diye söyleniyordu. "Aşkın sevilen nesneyi küçültmesi mi lâzım? Ben kim, aşk kim? Aşk kim... Ben kim? Kim derdi ki! Victor haklı mı acaba? Ben doğuştan âşık mıyım? Evet, aşkım, mâşukaya öncü çıkmış olabilir. Dahası var, belki de mâşukayı hilkatin sis-leri arasında belirten, onu oradan çekip alan, bu aşk oldu. Ama ben şu kuleyi öne sürsem beni mat etmiyecek midir, hayır! Aşk nedir? Aşk kim tarif etmiş ki? Aşk bir tarif edilmeye görsün, aşkıktan çıkıverir... Tabelâlarda böyle çirkin harfler kullanılmasına belediye nasıl da müsaade ediyor!... Atın çıkışı ne de fena oldu... Ya ben, aslına bakarsak kendisini tanıyorum bile diyemezken, nasıl oldu da ona tutuldum? Yok canım,

tanışma sonradan olur. Aşk, tanımadan ilerdedir ve tanıma, aşkı öldürür. Rahip Zaramillo, bana: **“Nihil volitum quin praecognitum”** diye öğretmişti; ama ben zıt bir neticeye vardım: **Nihil cognitum quin praevolitum**. Anlamak, affetmektir derler. Hayır: Affetmek, anlamak demektir. Önce aşk, sonra tanımak. Fakat nasıl oldu da beni düpedüz mat edeceğini görmedim önceden? Biraz sevebilmek için ne lâzım? Hayal meylal sezinlemek. Aşkın bu sezgisi, bir parıltı, sis içinde müphem bir ışıltıdan başka nedir sanki? Ancak o zaman konturlar belli olmağa başlar, hayal tamamlanır; sis, su damlaları, kar, dolu halinde çözülür. Bilmek, bir doludur. Yok, hayır, bir sistir, bir sis! Ah, insan bir kartal olsaydı da bulutların arasında süzülseydi! Güneşi boydan boya görürdü, etrafı sisli bir parıltı gibi güneşi de görürdü.”

“Öyle ya, kartal! Şu, güneşle daima yüz yüze gelen ve gözleri karanlıkta görmiyen Patmos kartalı, Saint Johannes’in yanından uçup da, Olymp’ten kaçmış Minerva baykuşiyle karşılaşsaydı — evet, gözleri yalnız gecenin en koyu karanlıklarında görebilen; ama güneşe, imkânı yok, bakamıyan bu baykuşla o kartal karşılassaydı, neler konuşurlardı acap?”

Bu anda Augusto, farkına varmaksızın, Eugenia’nın yanından geçip gitti.

“Demek ki, bilgi sonradan gelir,” diye devam etti Augusto. “Ama bu da nesi? Vallahi yanılmıyorsam, iki parlak, esrarlı yıldız, demin

yolumu kesti galiba... Sakın o olmasın? İçime doğdu... ama, dur, işte eve de geldim.”

Ve böylece, içeri girdi.

Odasına gitti ve yatağını görünce, içinden şöyle dedi: “Tek başına! Tek başına uyumak! Tek başına rüya görmek! İnsan, çift olarak uyur-sa, herhalde rüyalar da müşterek olur. Esrarlı tesirler, her ikî beyni birleştirmesin sakın? His-lerin içten içe birbirine karıştığı nispette düşünceler, birbirinden uzaklaşır mı yoksa? Belki. Birbirle-riyle bir nevi tezat halinde bulunuyorlar belki de. İki sevgili aynı şeyi düşünseler bile, hissedişleri başka başkadır ve öte taraftan, aşkın muayyen bir hissinde birleşseler bile, her biri apayrı, hattâ belki de birbirine zıt şeyler düşünecektir. Yalnız, kadın, kendi gibi düşünmediği takdirde erkeğini sever; bu, erkek düşündüğü takdirde demektir. Ah, — işte bizim uslu başlı karı koca!”

Augusto, sık sık, geceleri yatmadan önce uşağı Domingo ile bir parti lhomber oynar ve bu sırada uşağın karısı, aşçı kadın oturur, onları sey-rederdi. Oturdular ve parti başladı.

Domingo:

— Kupadan yirmi, dedi.

— Söyleyin bakalım, dedi birdenbire Au-gusto, evlensem ne dersiniz?

Domingo:

— Ah, çok iyi olur, efendim, dedi.

Domingo'nun karısı Ludivina:

— Belli olmaz, diye söze karışmak cesaretini gösterdi.

— Neden, işte sen de evli değil misin? diye sordu Augusto.

— Belli olmaz, efendim.

— Ne demek, belli olmaz? Söylesene.

— Evlenmek kolay, ama evli olmak, öyle pek kolay değil.

— Ah ey bu halk hikmetleri, ey bu ebedî ilhamların...

Augusto'nun, kendisini uzun bir monologla şerefyabedeceği korkusu içinde Ludivina, acele acele ilâve etti:

— Ya Beyefendinin müstakbel zevcesi ne olacak?

— Müstakbel zevcem de kimmiş? Söyle hadi, söyle düşündüğünü.

— İşte, hani, Beyefendi müsaade buyururlarsa...

— Hadi söyle, düpedüz söyle şunu.

— Hanımefendi ikide bir derdi ki, Beyefendi hatırlarsınız...

Annesinin bu aziz hâtırası karşısında Augusto, elindeki iskambilleri masaya bıraktı; düşünceleri bir an durdu. Annesi, felâket görmüş bu kibar kadın, ona sık sık: "Daha çok yaşıyamıyacağım, oğlum," derdi, "baban beni çağırıyor. O bana, belki de senden ziyade muhtaç. Ben, bu dünyadan gidip de seni yalnız bıraktığım vakit evlenmelisin. Mümkün mertebe çabuk evlen. Bu eve bir ev kadını, eve bir hanım getir. Emektar ve sadık hizmetçilerimize güveniyorum tabii; ama bu eve bir ev hanımı kazandır. Ve onun, haki-

katen evin hanımı kalmasına dikkat et, oğlum. Onu kalbinin, kesenin, yemek odanın, mutfağının ve kararlarının da hanımı yap. Sevmezini, hükmetmesini ve seni idare etmesini bilen bir kadın bul."

Bütün hâtıraları ve üzüntülü düşünceleri kendinden uzaklaştırarak: "Karım piyano çalacak," dedi Augusto.

— Piyano mu çalacak?

Ludivina sordu:

— Bu neye hizmet eder?

— Neye mi hizmet eder? Ama asıl güzel tarafı da hiçbir şeye, hizmet denen şu kahrolası şeylerden hiçbirine yaramaması. Bütün bu hizmetlerden ilâllah dedim.

— Bizim hizmetlerimizden de mi?

— Yok, sizinkilerden değil, değil tabii. Fakat piyano çalmanın da kendine göre bir faydası vardır. Evet, şuna yarar ki, hikmet-i vücudu şudur ki, aile ocağını harmoni ile doldurur, bir kül tenekesi olmaktan kurtarır.

— Harmoni ile mi? Bu da ne demek? Ne ile yenir bu?

— Ludivina... Ludivina...

Aşçı kadın, bu hafif azar karşısında başını eğdi. Augusto ile Ludivina, böyle konuşmağa alıştılar.

— İşte piyano çalacak, piyano öğretmeni çünkü.

"Ya, öyleyse piyanoyu bırakır," diye, büyük

bir katiyetle, Ludivina sözü tamamladı.” Aksi halde niye evlensin?”

“Benim Eugenia’m...” diye Augusto yeniden söze başladı.

“A, ismi Eugenia, kendisi piyano öğretmeni, öyle mi?” diye sordu aşçı kadın.

— Evet, niye sordun?

— Bu, Avenida Alameda’da, eniştesi ve halasıyla oturan kız olacak, bay Tiburce’nin dükkânının üstünde.

— Tamam, tanıyor musun?

— Evet, görmüşlüğüm var...

— Yok, sen onu muhakkak yakından tanıyorsun, Ludivina; saklama. Düşün ki, istikbal meselesi, efendinin saadeti meselesi...

— Ha, iyi kızdır, öyle... terbiyeli kız...

— Devam et, Ludivina... Annemin hâtırasına hürmeten.

— Ah, onun nasihatlerini düşünün, beyefendi!... Mutfakta bir gürültü var! Kedi mi acaba?

Aşçı kadın, yerinden kalkıp dışarı koştu.

“Partiyi bitirelim mi?” diye sordu Domingo.

— Tabii, Domingo, partiyi yarıda bırakamayız ki. Sıra kimde?

— Sizde efendim.

— Peki öyleyse.

Fakat Augusto dalgınlıktan bu partiyi de kaybetti.

Odasına çekilirken: “Demek onu tanımayan yok,” diyordu içinden, “dünya âlem biliyor da bir

ben bilmiyorum. Kabahat aşkta. Ya yarın? Yarın ne yapacağım? Daha neler, her günün sıkıntısı kendine. Şimdi haydi yatağa.”

Ve yattı.

Ama yatağa yatar yatmaz kendi kendisiyle konuşmağa devam etti: “Gerçekten, uzun mu uzun iki yıl boyunca, bilmeden, sıkıldım durdum, — aziz anneciğim öldü öleli... Evet, evet, insan bilmeden de sıkılır. Hemen bütün insanlar, bilmeden sıkılırlar. Sıkıntı, hayatın esasıdır ve biz oyunun, eğlencelerin, romanların ve aşkın keşfedilmesini yalnız sıkıntıya borçluyuz. Hayatın sisi, tatlı bir sıkıntıyla karışır, — tatlı sert bir lükör gibi. Ve her Allahın günü bütün bu entipüften olaylar, zamanı öldürüp hayatı uzattığımız bütün bu sevimli eğlenceler, gayet tatlı bir sıkıntıdan başka nedir sanki? Ah Eugenia, Eugenia! Benim şiddetli ve bilinmiyen sıkıntının çiçeği; rüyalarımda yanımda ol, içimde rüya gör, benimle rüya gör.”

Ve böylece, uyudu.

V

Kanadları çiy tanelerinden incilerle örtülü, beyaz, ıslıl ıslıl bir kartal; yırtıcı kuş gözlerini güneşin sisli parıltısına dikmiş, bulutları yarıp geçiyordu; fırtınaların çelikleştirdiği göğsünde, derin ve sakin, uyumaktaydı kalbi. Dört bir yanı, ta altındaki yeryüzünün uzak gürültüleriyle taşınmakta olan bir sükûtle çevrilmişti ve üzerinde, göğün başucunda, etrafına tatlı bir nur saçan bir çift yıldız parlıyordu. Birden tiz bir ses, sükûtu

parçaladı: “La Correspondencia!” ve Augusto, yeni bir günün ilk ışıklarını belli belirsiz fark etti.

“Rüya mı görüyorum, yoksa uyanık mıyım?” diye sordu kendi kendine ve yorganına sarıldı. “Bir kartal mıyım, bir insan mı? Bu gazetede neler var acap? Bugünkü gün, bana ne haberler getirecek ki? Belki de bir deprem, bu gece Corcubion’u yutuverdi; peki, niye Leipzig’i değil? Ah, bu lirik tedai, ah bu şairane kargaşalık!... Dünya, bir kaleidoskop’tur. Bu dünyaya mantığı yalnız insan sokar. En yüksek sanat, yalnız, tesadüfün sanatıdır daima. Biraz daha uyuyayım.” Ve yatağında öbür tarafa döndü.

“La Correspondencia!” ... Sirkeçiii! Sonra bir araba, bir otomobil ve birkaç çocuk. “Yok, kabil değil,” diye homurdandı Augusto, “işte hayat, avdet eden ve beraberinde aşkı getiren hayat... Aşk nedir? Her şeyin hülâsası, sıkıntının özü değil mi? Eugenia’yı düşünelim, tam sırası.”

Ve Eugenia’yı düşünmek için gözlerini yumdu. Düşünmek için mi?

Bu düşünme gitgide eridi, aktı ve az sonra bir polka’ya tahavvül etti. Çünkü penceresinin altına otomatik bir piyano yerleştirmişlerdi ve işte çalmağa başlamıştı, Augusto’nun ruhu, seslerin ritmi içinde titreşmeğe başladı ve Augusto, artık bir şey düşünemez oldu.

Çalgının son sesleri de sustuktan sonra Augusto: “Dünyanın mahiyeti, müziktir,” dedi içinden.” Eugenia’cığım da bir müzik değil mi sanki? Her kanun, ritmin kanunudur, ritm ise aşk-

tan başka nedir ki? Bu ilâhî sabahın, bu bakir günün bana bahsettiği bir keşiftir bu: aşk, ritimdir. Ritmin ilmi ise matematiktir. Aşkın hissî ifadesi, müziktir. Anlaşıldı mı: ifadesi diyorum, gerçekleşmesi değil.”

Kapının hafifçe vurulması, düşüncelerini yanında bıraktı.

— Gir!

— Beni mi çağırdınız, efendim? dedi Domingo.

— Evet, kahvaltımı getir!

Uşağını, farkında olmıyarak, her zamankinden hiç değilse bir buçuk saat önce çağırmıştı. Ama madem çağırmıştı, vakit varsın çok erken olsun, kahvaltıyı gönüllü gönülsüz, istemesi gerekiyordu.

“Aşk iştah açar, iştahı çabuk getirir,” diye Augusto, kendi kendine konuşmasına devam etti, “sevmek için yaşamalıyız! Evet, yaşamak için de sevmeliyiz!”

Kahvaltı etmek için kalktı.

— Bugün hava nasıl, Domingo?

— Her zamanki gibi, efendim.

— Demek ne iyi, ne kötü.

— Çok doğru.

Bu da uşağın teorisiydi, onun da kendine mahsus teorileri vardı.

Augusto yıkandı, tarandı, giyindi ve hayatta artık bir gayesi olan ve hayattaki iç rahatlığıyla dolup taşan bir insan gibi hazırlandı. Şu var ki, melânkolikti biraz.

Sokağa çıktı ve ansızın kalbi, küt küt atmağa başladı. “Onu muhakkak, eskiden görmüşlüğüm var, uzun zamandır tanıyorum. Hayaline âdeta doğuştan âşinayım. Bana yardım et, annel!” Bu anda Eugenia onun hemen yanından geçti ve geçerken, başını eğerek değil, daha ziyade bir bakışla da olsa, Augusto’ya selâm verdi.

Augusto, geri dönüp Eugenia’nın peşine düşmek üzereydi, ama iz’anı ve kapıcı kadınla çene çalmak arzusu, buna mâni oldu.

“Odur, muhakkak o,” diye düşündü içinden, “farkında olmadan yıllar yılı aradığım insan. O da beni aradı. Ruhlarımızın önceden hazır harmonisi, bizi iptidada birbirimize mukadder kıldı. Birbirini tamamlıyan iki monad’ız biz. Aile, insan topluluğunun asıl hücrelidir, bense sadece bir molekülüm. Yarabbi, ilim ne de poetik bir şey! Anneciğim, anneciğim, işte oğlun: gökyüzünden bana yol göster! Ah Eugenia, Eugenia’cıgım!”

Kendisini tetkik eden bir kimse var mı, yok mu, anlamak üzere etrafına bakındı ve havayı kucaklamakta olduğunu görüp hayret etti. İçinden: “Aşk, bir vecittir,” dedi, “kendimiz olmaksızın çıkıyoruz.”

Margareta’nın gülümsemesi, onu realiteye davet etti. Gerçekten realite miydi bu?...

— Eee, ne haber? diye sordu Augusto.

— Haber yok, Bayım. Hem daha da pek erken.

— Mektubu kendisine verdiğiniz vakit bir şey sormadı mı?

— Hayır.

— Ya bugün?

— Bugün sordu.

— Adresinizi ve kim olduğunuzu bilip bilmediğimi sordu. Nerede oturduğunuzu yazmayı unutmuşsunuz, onu söyledi. Sonra bana bir vazife verdi...

— Ne vazifesi? Çabuk söyleyin!

— Şayet gelerseniz size, nişanlısı olduğu için, serbest olmadığını söylememi rica etti.

— Nişanlısı mı var?

— Size söylemiştim ya, Bayım.

— Zararı yok, döğüşürüz.

— Evet, döğüşürüz.

— Bana yardım edeceğinize söz veriyorsunuz ya, bayan Margareta?

— Tabii.

— O halde zafer bizim.

Augusto, vedalaştı ve taze yeşillikleri seyrederek, kuşların aşk şarkılarını dinliyerek heyecanını yatıştırmak üzere Avenida Alameda'ya gitti. Kalbi bir tomurcuk gibi açılıyor ve onun da gönlünde canlı gençlik hâtıraları, bülbüller gibi sakıyordu.

Her şeyden evel annesine ait hâtıralar seması, bütün öbür hâtıraların üstüne tatlı, yumuşak bir ışık serpiyordu.

Babasını şöyle böyle hatırlıyabiliyordu. Pek uzaklarda kaybolan esrarlı bir gölgeydi babası. Kankırmızı bir akşam bulutu. Kankırmızı; çünkü babasını, pek ufakken, bir gün, ağzından boşanan

tehlikeli bir kan deryası içinde görmüştü. Çok gerilerde kalmış olmasına rağmen, o "Oğlum" sözü; annesinin bütün evi inleten feryadı; ölen babasına mı, yoksa kendisine: ölümün kavranılmaz esrarı karşısında taş kesilmiş Augusto'ya mı raci olduğunu bilmediği o feryat, kulaklarında cınlıyordu.

Az sonra, korkudan titriyen annesi, onu hızla bağrına basmış ve boyuna: "Yavrum, yavrum, yavrum," diye inliyerek, onu sıcak göz yaşlarına gark etmişti. O da ağlıyor, annesine sokuluyor ve annesinin, "umacı" gözlerine benziyen, bakışları korkunç ve derin gözlerine raslamak korkusuyla, başını ne kımıldatmağa, ne de annesinin ihtilâçlarla sarsılan göğsünün munis karanlığından kaldırmağa cesaret ediyordu. Göz yaşı ve matem günleri böylece geçti, nihayet göz yaşları kurudu ve kara gölgeler, yavaş yavaş evden silindiler.

Sakin ve sıcak bir evdi, evleri. Beyaz çiçekler işlenmiş perdelerin arasından ışıklar süzülüyordu. Koltuklar, kollarını, senelerin geçişiyle tekrar çocuklaşmış ninelerin, dedelerinkini andıran bir samimiyetle açmaktaydılar. Sigara tablası, babasının içtiği son sigara ile hâlâ oracıkta duruyor ve ötede, duvarda babasıyla, şimdi artık bir dul olan annesinin tablosu asılı bulunuyordu. Resim, düğün günlerinde yapılmıştı. Babası çok uzun boyluydu, bacak bacak üstüne atmıştı, ayakkabısının birinin düğmeleri görünüyordu; daha kısa boylu olan annesi, yanında ayakta duruyordu; elini kocasının omuzuna dayamıştı; tutmak için

değil, daha ziyade bir güvercin gibi hafif. erkeğin omzuna konmak için yaratılmışa benziyen narin bir eldi bu.

Matem elbisesini hâlâ üzerinden çıkarınıyan annesi; ağzının ve bir şeyler araştıran gözlerinin etrafında, dulluğunun ilk günlerinde bol bol akan o göz yaşlarının tortusu, hep aynı gülümseme; ortalıkta küçük bir kuş gibi sessizce dolaşırdı. Geceleri yatmağa gitmeden önce Augusto'ya: "Ben senin için yaşamalıyım, sırf senin için, Augusto," der ve Augusto, annesinin, henüz göz yaşlariyle ıslak bir gecen hayrolsun öpücüğünü, yanı sıra rüyalarına götürürdü.

Böylece hayat, ikisi için tatlı bir rüya gibi geçiyordu.

Geceleri annesi, Augusto'ya bir şeyler okurdu: bazan azizlerin hayatından bir parça, bazan Jules Verne'den bir roman, yahut da temiz, basit bir hikâye. Ve zaman zaman yüzünde bir gülümseme; çok, çok gerilerde kalmış bir devrin göz yaşlarına ait bir hâtırayı andıran sakın, tatlı bir gülümseme uçuşurdu.

Sonra Augusto, okula başladı ve geceleri, hazırladığı dersleri müzakere eden, yine annesi oldu ve daha iyi müzakere edebilmek için, annesi de onunla birlikte çalıştı. Kadıncağız, dünya tarihindeki bütün tuhaf isimleri öğrendi ve gülümseyerek: "Yarabbi, insanlar ne de saçma şeyler yapıyorlar!" demeyi âdeta bir alışkanlık haline getirdi. Matematik öğrendi ve bu şefkatli anne, bil-hassa bunda kendini gösterdi. "Annem, kendini

matematiğe verseydi,” derdi Augusto içinden, ve ikinci dereceden bir denklemin çözülmesinde annesinin gösterdiği gayreti düşünürdü. Ayrıca annesi, hiç de zihni almaya almaya ruhbilim öğrendi. “Meseleleri karmaşıklaştırmak da niçin?” diyordu çoğu vakit. Bundan başka fizik, kimya ve tabiat bilgisi de öğrendi. Tabiat bilgisinde bilhassa hayvanlara ve bitkilere taktıkları garip garip isimlerden hoşlanmadı. Fizyoloji ise ona iğrenç gözüktü ve oğlunun bu branşa ait derslerini müzakereden vazgeçti. Kalbi veya akciğerleri gösteren levhalara bakması, kocasının kanlı ölümünü bütün dehşetiyle gözlerinin önünde canlandırmağa kâfi geliyordu... “Bunlar çok iğrenç, oğlum,” diyordu Augusto’ya. “Tıp tahsil etme. Kendi içinin nasıl olduğunu insanın, bilmemesi daha iyi.”

Bakalorya imtihanlarını verince, annesi, Augusto’yu kollarına aldı; dudağının üstünde yeşeren ayvatüyelerine baktı ve göz yaşları arasında: “Ah, baban sağ olsaydı...!” dedi. Sonra onu dizlerine oturttu (artık büyümüş olan Augusto, bundan utandı biraz) ve ölmüş kocasının sigara tablasına bakarak, derin bir sessizlik içinde oğluna sarıldı.

Ve peşinden yüksek tahsil, üniversite arkadaşlıkları başladı ve zavallı anne; oğlunun, kanadlarını kımıldatmağa başlaması karşısında bir nevi melânkoliye kapıldı. “Ben sırf senin için yaşıyorum, —sırf senin için yaşıyorum!” diyordu oğluna, “Ya sen? Kim bilir, kimler için yaşıyorsun?... Dünya böyledir, oğlum.” Augusto, hu-

kuk doktorasını verip de eve döndüğü gün annesi, komik bir vekarla oğlunun elini tutup öptü ve onu kucaklayarak, kulağına: "Baban sana hayırdüa ediyor, oğlum," dedi.

Annesi, Augusto'dan önce yatmamıştır, aslâ. Yatağına girip yatmış oğluna, bir öpücük kondurduktan sonradır ki, ondan ayrılırdı. Bu yüzden Augusto, dışarda, hiçbir vakit bütün gece sürtemiştir. Uyanınca ilk gördüğü kimse, annesi oluyordu. Sofrada oğlunun yemediği bir şeye annesi de el sürmezdi, katiyen.

Arasına birlikte sokağa çıkarlar, gezmelere giderler ve bu esnada, çoğu vakit hiç konuşmaksızın, yüksek gökkubbe altında yanyana yürürlerdi. Annesi, ölmüş kocasını, Augusto ise o sırada gördüğü şeyleri düşünürdü. Annesi, hep aynı şeyleri tekrarlar; günlük olaylardan ve daima yeni kalan eski hâtıralardan bahsederdi. Fakat sık sık şu sözlerle başlardı sözüne: "Evlendiğin zaman..."

Güzel, yahut da sadece şirin bir kıza rasladılar mı annesi, yangözle Augusto'ya bakardı.

Derken ölüm geldi çattı; hiçbir ıstırap vermiyen, aksine kayıp giden bir kuş gibi gürültüsüz, parmak uclarına basa basa içeri giriveren ve bir sonbahar akşamı annesini, hafif bir rüzgârla alıp gidiveren o acelesiz, ciddi, o yumuşak ölüm geldi. Oğlunun elini tutarak ve oğlunun gözlerine bakarak öldü kadıncağız. Augusto, bu elin soğuduğunu duydu ve bakışların sabitleştığını fark etti. Bu soğumuş ele sıcak bir öpücük kondurdu,

sonra bu eli bıraktı ve annesinin gözlerini kapadı. Sonra da yatağın önünde diz çöktü; ve hep aynı şekilde akıp giden senelerin tekmil hikâyesi, gözlerinin önünden geldi geçti.

İşte şimdi Avenida Alameda'da bulunuyor, kuşların ötüşünü dinliyor ve Eugenia'yı düşünüyordu. Ve Eugenia'nın bir nişanlısı vardı. "En çok korktuğum şey, yavrum," derdi annesi, "hayatında raslıyacağın ilk dikenlerdir." Ah, annesi burda olsaydı da bu ilk dikenli çalıyı çiçek açmış bir gül fidanı yapıverseydi!

"Anacığım sağ olaydı hemen hallederdi," dedi içinden Augusto. "İkinci derece bir denklemden daha zor olmasa gerek. Öyle, aslında olup olacağı, ikinci dereceden bir denklem."

Kendi kendine konuşması; biçare bir hayvandan geldiği besbelli, zayıf bir iniltiyle sekteye uğradı. Augusto gözlerini açtı, etrafını araştırdı, nihayet bir fidanlığın içinde, yol arıyora benziyen zavallı bir köpek yavrusu gördü. "Zavallıcık," dedi içinden, "yeni doğmuş bir köpek yavrusu; öldürmeyi göze alamadıklarından, bırakıvermişler, ölsün diye." Ve köpeği tuttu, kaldırdı.

Hayvancağız meme arıyordu. Augusto, ayağa kalktı, evine döndü, düşünüyordu: "Eugenia bunu öğrenirse rakîbim için iş kötü. Hayvancağızı pek sevecek! Şirin hayvan, hattâ çok şirin. Zavallıcık, elimi nasıl da yalıyor..."

Uşak, kendisine kapıyı açar açmaz:

— Bana süt getir, Domingo, ama çabuk! dedi.

— Bakındı, köpek almak da aklınıza nereden geldi, efendim?

— Para ile almadım, Domingo, bu köpek bir esir değil ki, hürriyeti var, buldum onu.

— Anladım! Sokağa atılmış zavalı bir köpek yavrusu!

— Hepimiz atılmış kimseleriz, Domingo. Süt getir.

Domingo, süt ve hayvanın emmesini kolaylaştırmak üzere ufak bir sünger getirdi. Sonra Augusto, küçük bir çanak buldurdu, — Orpheus için; köpeğe Orpheus adını takmıştı; ona niçin bu ismi verdiğini ne kendisi biliyordu, ne de bir başkası.

Gitgide Orpheus, Augusto'nun kendi kendine konuşmalarında, Eugenia'ya olan aşkının en gizli itiraflarını dinlemeğe mecbur bir sırdaş haline geldi. "Düşün hele, Orpheus," diyordu ona hafifçe, "döğüşmeğe mecbur bulunduğumuzu düşün. Ne yapmamı tavsiye edersin? Annem seni tanımış olsaydı... Ama göreceksin, günün birinde Eugenia'nın dizlerinde uyuyacaksın, onun o narın sıcak eliyle okşanacaksın. Ne yapalım şimdi, Orpheus?"

O gün öğle yemeği, pek melânkolik geçti; gezinti, satranç partisi, evet, hattâ gecenin rüyaları da aynı şekilde.

VI

Yine Avenida Alameda'daki 58 numaralı evin önünde bir aşağı bir yukarı gezindiği sırada,

Augusto: "Muhakkak bir karar vermem lâzım," diyordu içinden, "bu böyle gitmez."

O dakikada Eugenia'nın oturduğu ikinci kattaki bir balkonun penceresi açıldı, ve elinde bir kuş kafesi tutan zayıf, beyaz saçlı bir kadının dışarı çıktığı görüldü. Bayan, içinde bir kanarya bulunan kafesi güneşe koymak istiyordu. Ama kafesi asmaya çalışırken, çiviye tutturamadı ve kafes aşağıya, sokağa düştü. Bayan, ümitsiz bir feryat kopardı: "Ah, zavallı Pichin'im!" Augusto, kafesi yakalamak için atıldı. Kanaryacık, kafesin içinde korkmuş, sağa sola çırpınıyordu.

Augusto, merdivenleri çıkmağa başladı. Kafeste kanarya, kendi göğsünde ise kalbi çırpınıp duruyorlardı. Bayan, Augusto'yu bekliyordu.

— Çok, çok teşekkür ederim, Bayım, çok teşekkür ederim.

— Oh, hayır, bir şey değil, sayın Bayan.

— Pichin, Pichin'ciğim! Sakin olsana yavrum. İçeri buyurmaz mısınız, Bayım?

Augusto, içeri girdi.

Bayan, onu salona aldı ve: "Bir dakika bekleyiniz, Pichin'ciğimi götürüyüm de." diyerek Augusto'yu yalnız bıraktı.

O anda ihtiyar bir bay, hiç şüphesiz Eugenia'nın eniştesi, salona girdi. Burnunda vapur dumanı bir gözlük ve başında bir fes vardı. Augusto'ya yaklaştı, onun yanına oturdu ve ona şu şekilde hitabetti:

— Esperanto dilinde şöyle bir söz vardır:

Dünya barışının yakında ve esperanto sayesinde geleceğine ben inanıyorum, ya siz?

Augusto, hemen kaçıp gitmeyi düşündü, ama Eugenia'nın aşkı, onu bundan alıkoymuştu. Bay, habire esperanto diliyle konuşuyordu. Nihayet Augusto: "Söylediklerinizden bir kelime anlamıyorum ki, Bayım." demek cesaretini gösterdi.

O anda içeri giren hala hanım:

— Herhalde yine şu esperanto dedikleri, kör olası, anlaşılmaz dille konuşuyor! dedi ve kocasına dönerek ilâve etti:

— Firmin, bu zat, hani kanarya...

— Esperantoca konuştuğum vakit beni anladığın kadar, seni anlıyorum, diye cevap verdi kocası.

— Bu Bay, sokağa düşen Pichin'ciğimi tutup, bana, yukarıya getirmek nezaketini gösterdi.

Ve Augusto'ya dönerek ilâve etti:

— Kiminle teşerrüf ediyorum?

— Sayın Bayan, ismim Augusto Perez'dir, belki tanırırsınız, merhum dul Perez Rovira'nın oğluyum.

— Donya Soledad olmasın?

— Evet, Donya Soledad.

— Sahi, bu hanımı yakından tanırdım. Bir duldu ve örnek bir anneydi. Böyle bir anneniz olduğu için sizi tebrik ederim.

— Ben de kendi hesabıma, sizinle tanışmayı kanaryanın bu uğurlu düşmesine borçlu olduğumdan dolayı bahtiyarım.

— Uğurlu mu dediniz? — Uğurlu düşme dediğiniz bu mu?

— Benim için öyle, sayın Bayan.

Don Firmin: "Pek nazıksınız, Bayım," dedi ve devam etti:

— İnsanlar ve eşyalar, esrarlı kanunların idaresindedir. Şu var ki, bu kanunlara nüfuz edebilirsiniz. Ben şahsan, Bayım, bütün bu meseleler hakkında hususi fikirlere sahibimdir...

— Kes şu bitmiyen nakaratı, dedi hala hanım, peki nasıl oldu da Pichin'ciğimin çabucak imdadına koşunuz?

— Size bunu açıkça söyleyeceğim, sayın Bayan, size kalbimi açacağım. Bu evin önünde geziniyordum da o yüzden.

— Bu evin önünde mi?

— Evet, sayın Bayan, pek hoş bir yeğeniniz var.

— Anlıyorum, Bayım. Demek uğurlu tesadüf dediğiniz şey bu. Görüyorum ki, mukadderat plânlarında rol oynayan kanaryalar da varmış.

Don Firmin:

— Mukadderatın yollarını bilen var mı? dedi.

"Ben, ben biliyorum," dedi karısı yüksek sesle, sonra Augusto'ya döndü:

— Bu evin kapıları size açıktır... Hiç olur mu, Donya Soledad'ın oğlunu... Madem iş bu merkezde; bu kızcağızın kafasında yer eden ku-

runtuyu söküp atmak hususunda bana elbet yardım edersiniz...

Don Firmin: “Şahıs hürriyeti nerde kaldı?” diye karısının sözünü kesti.

— Sen sus, dostum. Bu işe karışma, anarşistliğini kendine sakla.

—Anarşistliği mi? dedi Augusto.

Gayet uysal bir sesle söze başlarken Don Firmin’in yüzü, ıslıl ıslıl ıslıydı:

— Evet Bayım, ben anarşistim, mistik bir anarşist; ama sadece nazariyatta, anlıyor musunuz, sadece nazariyatta. Korkınağa mahal yok, dostum (elini, âdeta okşar gibi Augusto’nun dizine koydu), bomba atmam. Benim anarşistliğim, sırf ruhidir; çünkü dostum, söyledim ya ,hemen her şey hakkında hususi fikirlere sahibim.

Bir şey söylemiş olmak için Augusto, hala hanıma:

— Ya siz, siz de mi anarşistsiniz? diye sordu.

— Ben mi? Allah korusun! Kanaatimce, başta hükmeden biri olmasın demek, saçmadır. Emreden biri bulunmadığı takdirde itaat eden kalır mı? Bunun imkânsız olduğunu kavıyamıyor musunuz?

Don Firmin: “Ah, bu inkârcılar! Onlara kalırsa...” diye tekrar söze başladı. Ama hala hanım, onun sözünü kesti:

— Beni dinleyin, bay Augusto, demek ki anlaştık: bende mükemmel bir insan tesiri bırakıyorsunuz, iyi bir terbiye almışsınız, iyi bir aile-

densiniz, fazlasiyle iradınız var... Daha bundan bahsetmiyelim, bugünden itibaren benim namzedimsiniz.

— Sayın Bayan, bana büyük bir şeref veriyorsunuz...

— Evet, bu küçüğün aklını başına getirmek lâzım. Kalbinde kötülük yoktur, emin olun; ama inatçıdır. Fazlaca şımartılmıştı!... Zavallı biraderimin başına o korkunç felâket gelmeden evel.

— Ne felâketi? diye sordu Augusto.

— Bunu herkes bildiği için sizden saklamağa lüzum yok. Eugenia'nın babası, talihsiz bir borsa oyunundan sonra canına kıydı ve kızını çok müşkül şartlar içinde bıraktı. Zavallıya yalnız, bütün gelirleri yiyip bitiren, ipotekli bir ev kaldı. Çocukcağız, çalışa çalışa para biriktirip evi ipotekten kurtarmayı kafasına koydu. Tasavvur edin bir kere! Bu gidişle, altmış sene sonra da piyano dersi vermesi lâzım.

Augusto, zihninde derhal asîl ve kahramanca bir plân tasarlamağa başladı.

Hala hanım: "Fena kız değildir," diye devam etti, "ama onu anlamak, imkânsız."

Don Firmin: "Esperanto öğrenseydiniz...!" diye başladı, tekrar.

— Evrensel dil, senin olsun. Kendi dilimizle bile anlaşılmazken başımıza bir de başkasını mı çıkarıyorsun?

"Ama, sayın Bayan," diye sordu Augusto, "yalnız bir dilimiz olsaydı iyi olmaz mıydı dersiniz?"

“Çok doğru, çok doğru,” diye bağırdı Don Firmin, coşarak.

Hala hanım, katiyetle ilâve etti:

— Bayım, bir tek dil: o da İspanyolca, bir de hizmetçilerle konuşabilmek için Asturia dili, çünkü bu hizmetçiler, hayvan-ı nâlık değildirler.

Hala hanım, Asturia’lıydı, bir kız hizmetçisi vardı, ona o lehçeyle çıkışırdı.

— Şimdilik, diye ilâve etti, mesele yalnız nazariyatta kaldıkça tek bir dil olması fikri, fena görünmüyor; çünkü kocam, nazariyatta hattâ bir izdivaç aleyhtarı olan kocam...

“Fakat,” dedi Augusto, yerinden kalkarak, “sizi rahatsız ediyorum ihtimal...”

“Asla, Bayım,” diye hala hanım, cevap verdi, “pek yakında tekrar gelmenizi rica ederim. Söyledim ya, benim namzedimsiniz.”

Augusto, dışarı çıkarken Don Firmin, bir an ona yaklaştı ve kulağına fısıldadı: “Bunu düşünmeyin.” — “Niçin?” diye sordu Augusto. — “Önseziler olur Bayım, sezisler olur...”

Vedalaşırlarken halanın son sözleri şu oldu:

— Biliyorsunuz ya, benim adamımsınız.

Eugenia, eve döndüğü vakit halası, daha görür görmez, onu şu sözlerle karşıladı:

— Biliyor musun, Eugenia, burda kim vardı? Bay Augusto Perez.

— Augusto Perez... Augusto Perez... Ha evet, onu buraya kim getirdi?

— Pichin, benim kanarya.

— Gelişine sebep ne?

— Bu da sual mi, senin için gelmiş.

— Benim için mi? Kanarya mı getirdi? Anlamıyorum. Firmin enişte gibi esperantoca konuş daha iyi.

— Senin için gelmiş, genç bir delikanlı, çirkin değil, yakışıklı, iyi terbiye görmüş, zeki, üstelik de zengin, yavrum... çok zengin!

— Zenginliği onun olsun! Çalışmağa mecburum gerçi, ama kendimi satmıyorum.

— Seni gidi barut fıçısı seni, satıştan bahsedene kim?

— Peki, peki, hala, bırak bu şakaları.

— Onunla tanışacaksın yavrum, kendisini görünce hakkındaki fikrini değiştireceksin.

— Haa, buna gelince...

— Kimse büyük söylememelidir...

“Mukadderatın yollarına akıl sır ermez!” diye seslendi Don Firmin, “Tanrı...”

Karısı, ondan yana dönerek: “Söylesene, dostum,” dedi, “şu senin anarşizmin, bir Tanrı fikriyle nasıl uzlaşıyor? Sana bin defa söyledim: kimse emredecek olmadıktan sonra Allah da ne oluyor?

— Benim anarşizmim, mistiktir. Bunu benden bin defa duydun, mistik bir anarşizmdir, hanım! Tanrının emri, insan emirleri değildir. Tanrı da bir anarşisttir. Tanrı, emretmez...

— İtaat eder, öyle mi?

— Bildin, hanım, bildin. Sana bunu biz-zat Tanrı ilham etti. Gel hele!

Karısını iki elinden tuttu, yüzüne baktı, beyaz perçemlerini yüzünden üfledi ve devam etti:

— Sana bunu bizzat Tanrı ilham etti. Evet, Tanrı itaat eder. O, itaat eder...

— Hiç değilse nazari olarak, öyle değil mi? Sen ise Eugenia'cığım, bu çocuklukları bırak, iyi bir parti yapabilirsin.

— Ben de anarşistim hala, ama Firmin enişte gibi değil, ben mistik değilim.

— Peki, göreceğiz bakalım, dedi halası.

VII

Augusto, evine döndüğünde köpek yavrusuna sütünü içirirken: "İşte böyle Orpheus'çuğum," diyordu, "işte böyle Orpheus'çuğum...! Büyük hamleyi yaptım, katî adımı attım: yuvasına girdim, harimine dâhil oldum. Katî bir adım atmak, ne demektir, bilir misin? Mukaderatın selleri bizi ilerlere sürüklüyor ve adımlarımızın zaten hepsi de katî. Adımlarımız mı? Bu adımlar, gerçekten bizim kendi adımlarımız mı? Biz; gür, vahşi bir ormandan geçiyoruz, yolu izi olmıyan bir ormandan, Orpheus'çuğum. Bu gelişigüzel yolculuğumuz esnasında yolumuzu, kendi ayaklarımızla açıyoruz. Yıldızlarını takibetiklerini sananlar var; bense bir çift yıldıza, bir ikiz burca uyduğumu sanıyorum. Bu yıldız, göğe giden yolun projeksiyonudur, tesadüfün kopyasıdır."

"Katî bir adım! De bana Orpheus; bir tanrının, bir dünyanın, yahut herhangi bir nesnenin

varlığına lüzum ne? Herhangi bir şeyin olması niçin lâzım? Sen de, nesnelerin lüzumu fikrinin; tesadüf kavramının büründüğü en son şekilden başka bir şey olmadığı kanaatinde değil misin?”

“Eugenia, ansızın nerden çıkageldi? Acaba, o, benim yaratığım mı? Yoksa ben mi onun yaratıcıyım? Yoksa karşılıklı birbirimizi mi yarattık: o beni, ben de onu mu? Hepsi birden sakın, ayrı ayrı nesnelerin bir mahsulü ve her bir nesne de tekrardan bütünün bir mahsulü olmasın? Hilkat, mahlûk nedir ki? Sen nesen, Orpheus? Ben, neyim?”

“Zaman zaman ben asla mevcut değilim düşüncesine vardım Orpheus, ve diğer insanların beni göremiyecekleri kanaati içinde sokak sokak dolaştım. Başka defalar yine, beni kendi gözümle gördüğüm şekilde görmezler kuruntusuna kapıldım. Gayet dürüst hareket ettiğimi sanarak, fevkalâde efendice bir tavırla karşıdan doğru gelirken, farkına varmadan bir palyaço rolü oynuyormuşum da herkes gülüyor, benimle alay ediyormuş zannettim. Bu, senin başına geldi mi, Orpheus? Hayır, tabii gelmedi, sen daha küçüksün çünkü, hayatta tecrüben yok. Hem sonra, bir köpeksin nihayet.”

“Fakat de bana Orpheus, bazı insanların zaman zaman köpek olduklarını sandıkları gibi, siz köpeklerin de insan olduğunuzu zannetmeniz vâki değil midir hiç?”

“Ah, Orpheus, şu benim sürdüğüm hayat, hele annemin ölümünden sonraki hayatım! Her yeni

saat, bir evelki tarafından ileri itiliyor sanmaktayım hep, ve istikbal hissi ne demektir, asla bilmedim. Ve şimdi, hakkında bir şeyler sezinlemeğe başladığım şu anda istikbal, geçmiş zamana tahavvül etmiş benziyor. Eugenia, benim için artık âdeta bir hâtıra oldu. Kaçıp giden günler, ... gün, boyuna akıp giderek sıkıntının sislerinde kaybolan gün. Bugün dünden farksız, yarın bugüne benzer. Şu küle, babamın şu sigara tablasında bıraktığı küle bir bak, Orpheus'cuğum...!"

"Ebediyet, o korkunç ebediyet bize böyle ayan olur, Orpheus. İnsan, yalnız kalır da gözlerini gelecek zamana kaparsa rüyasında ebediyetin korkunç uçurumu, önüne açılır. Ebediyet, gelecek zaman değildir. Öldüğümüzde ölüm, bize yolumuzun istikametini değiştirir ve biz, geçmiş zamana, evelce mevcut şeye avdete başlarız. Ve biz böylece kaderimizin yumağını çöze çöze, yaratılışımızın binlerce senelik yolunu geri dönerek ve gerçekte asla mevcudolmadığı için vâsıl olamayacağımız hiçliğe doğru yürüyerek gider, gider, gideriz."

"Ama bu hayat ırmağının altında ve ortasında ters istikamette bir başka cereyan daha vardır: birincisinde biz dünden yarına, ikincisinde bugünden düne gitmekteyizdir. Örgünün örülmesi, aynı zamanda tekrar çözülmesi. Zaman zamansa yüzümüze âdeta bir soluğun, bir nefesin çarptığını duyarız; o öteki dünyadan, asıl dünyamızın derinlerinden doğru bize esrarlı sesler nüfuz eder. Tarihin arka plânları, keza bir nevi

mukabil tarihtir; aslına nazaran ters istikamette cereyan eden bir processus (= süreç). Toprak altındaki su, denizden kaynağa döner...”

“Şimdiyse Eugenia’nın gözleri, yalnızlığının semasından bana doğru parlıyor. Annemin göz yaşlarındaki ışıltıyla parlıyor. Ve bende, var olduğum kanaatini uyandırıyorlar, ey tatlı illusion! **Amo, ergo sum!** Bu aşk Orpheus, varlığının sislerini eriten ve bu sisler içinde bir şekil ve bir hüviyet kazanan hayırlı bir yağmur gibi. Ruhum hakkında cismani bir duyguya sahiboluşumu, ruhuma elle dokunuşumu bu aşka borçluyum. Bu aşk sayesinde ruhum, bana ta derinlere kadar acı veriyor, Orpheus. Ruh; aşktan, etleşmiş ıstıraptan başka nedir ki?”

“Günler gelip geçiyor, yalnız aşk baki kalıyor. Orda, içerde, nesnelerin derinlerinde bu dünyanın ırmağı ve onun mukabili olan cereyan, birbiriyle karşılaşılıyor, birbirine temas ediyor; ve bu çarpışmadan, bu kaynaşmadan bütün ıstırapların en acıklısı ve en tatlısı fışkırıyor: hayat elemi.”

“Çerçeveyi tetkik et, Orpheus ve zemini tetkik et; atkının mekikle gelip gittiğini görüyorsun, gücülerin nasıl hareket ettiğini görüyorsun, ama de bakalım, varlığımızın dokumasının sarıldığı üstüvane nerde, — gösterebilir misin, nerde?”

Hiç dokuma tezgâhı görmemiş olduğu için Orpheus’un, efendisini anlaması zordu gayet. Şu var ki, Augusto konuşurken Orpheus, onun göz-

lerine bakmak suretiyle, ruhi durumuna ait bir şeyler sezmiş bulunuyordu.

VIII

Augusto titriyor ve sanki işkence masasında görüyordu kendini; müthiş bir arzuya kapılıyor; kalkmak, bu salonda gezinmek, ellerini havada sallamak, sıçramalar yapmak, bağırarak, çeşit çeşit sirk marifetleri göstermek ve var olduğunu unutmak istiyordu. Ne Eugenia'nın halası Donya Ermelinda, ne de hala hanının kocası, nazari ve mistik anarşist Don Firmin, onu hakikate döndüremiyorlardı.

— Zannımca, dedi Donya Ermelinda, en iyisi kendisini bekleyiniz Don Augusto, çünkü nerdeyse gelir; çağırırım, birbirinizi görür, tanışır ve ilk adımı atmış olursunuz. Bütün bu kabîl münasebetler, evvelâ tanışmakla başlar, öyle değil mi?

Sanki bir başka dünyadan konuşur gibi:

— Doğru sayın Bayan, dedi Augusto, ilk adım yüz yüze gelmek ve tanışmaktan ibarettir.

— Ve zannederim ki, sizinle tanışınca da .. eh... mesele açık canım!

"Kaderin yolları daima esrarlıdır cümlesi kadar açık değil..." diye tashih etti Don Firmin. "Evlenmeğe, ve bunun için de önceden birbirini iyi tanımanın lüzumlu, hiç değilse pratik olduğu fikrine gelince, ben aynı kanaatte değilimdir. Birbirini gerçekten tanımanın biricik şekli, **post nuptias** tanımadır. Tevrat'taki "Bilme" nin ne

mânaya geldiği hususundaki fikrim, malûmundur karıcığım. Ve inan bana, bu, derinlere nüfuz eden bilmeden gayrı gerçek ve hakiki bir bilme yoktur...”

— Kâfi dostum, abuk sabuk konuşma...

— Bilmek, Ermelinda...

Bu anda kapının zili çaldı.

Enişte bey, esrarlı bir tavırla: “Odur,” dedi.

Augusto, bir ateş dalgasının kendisine tırmandığını, vücudunu istilâ ederek başı üstünde birleştiğini duydu. Kalbi, hızlı hızlı çarpmağa başlamıştı.

Dış kapı açıldı; sonra çabuk ve muntazam adımların çıkardığı ritmik bir ses duyuldu. Ve Augusto, nasıl olduğunu doğru dürüst bilmeksizin kendini tekrar sükûnet bulmuş hissetti.

Don Firmin: “Çağırayım,” dedi ve kalkmak istedi.

“Hayır, hayır,” dedi Donya Ermelinda ve cıngırağı çaldı. Hizmetçi kız, içeri girdi.

— “Matmazel Eugenia’ya söyleyin, buraya gelsin,” emrini verdi Donya Ermelinda.

Bunu derin bir sessizlik takibetti. Her üçü de suç ortakları gibi susuyorlardı, Augusto düşünüyordu: “Tahammül edebilecek miyim? Gözleri şu kapının aralığında parıldayıverince bir gelincik gibi kızarmıyacak veya bir zambak gibi sararmıyacak mıyım? Kalbim çatlayıp parçalanmıyacak mı acaba?”

Uçmağa başlıyan bir güvercinin kanad çırpışına benzer hafif bir gürültü duyuldu; kısa ve

kuru bir "Ah," ve bizzat hayatın taravetini saçan ve keza hiçbir ağırlığı olmadan döşemenin üstünde süzülen bir vücudun taşıdığı bir çehrede, Eugenia'nın gözleri parıldadı ve sahneye yeni, esrarlı, ruhanileşmiş bir ışık serptiler. Augusto ise gönlünde derin bir bahtiyarlık hissetti; sanki bir bitkiymiş, sanki içinde bir şey, bir fidana benzer bir şey büyüymüş gibi, kendinden geçmiş, bu gözlerin saçtığı esrarlı, ruhanileşmiş ışık tarafından emilmiş bir halde sandalyasında çivilenekalmış, oturuyordu.

Ancak, Donya Ermelinda'nın, veğenine: "Dostumuz bay Augusto Perez..." dediğini duyunca kendine geldi ve gülümsemek için zayıf bir gayret sarf ederek ayağa kalktı.

— Dostumuz bay Augusto Perez, seninle tanışmayı çok istiyor...

"Kanaryalı Bay mı?" diye sordu Eugenia.

Augusto, ona doğru yürüyerek ve elini uzatarak: "Evet, sayın Matmazel, kanaryalı Bay," cevabını verdi. Bu sırada, daha elini tutmakla yanıp kül olacağım, diye düşünüyordu.

Böyle bir şey olmadı şu var ki. Eli; beyaz, serin, bir başka ele; kar gibi beyaz, kar gibi serin bir ele değdi. Ve Augusto'nun tekmil benliğinde bir sevinç hissidir dolaştı.

Eugenia oturdu.

"Bu Bay..." diye başladı piyano öğretmeni.

"Bu Bay..., bu Bay..." diye düşündü Augusto, çarçabuk..." Bu Bay! Beni böyle adlandırmaması, hayra alâmet değil!"

— Bu Bay, yavrum, mesut bir tesadüf neticesi...

— Evet, kanarya hâdisesi dolayısıyla...

Anarşist, hususi bir eda ile: “Mukadderatın yollarına akıl sır ermez.” dedi.

Hala hanım: “İşte mesut bir tesadüfle tanıştığımız ve neticede, pek iyi tanıdığım, çok takdir ettiğim bir bayanın oğlu olduğunu anladığımız bu Bay...” diye söze girişti, “işte, yani bu Bay, Eugenia, müstakbel bir aile dostumuz sıfatiyle seni yakından tanımak istiyor.”

Augusto: “Ve size hayranlığını izhar etmek istiyor,” diye ilâve etti.

— Hayranlığını mı? dedi Eugenia.

— Evet, piyanist değil misiniz?

— Haa, şu mesele.

— Sanata olan derin muhabbetinizden haberdarım, sayın Matmazel...

— Sanata mı? Müzik mi demek istiyorsunuz?

— O halde size yanlış malûmat verdiler, Don Augusto!

“Don Augusto... Don Augusto...” diye düşündü Augusto; “Don!” Hayra alâmet değil, bu “Don” tâbiri. Hemen hemen “Bu Bay” kadar gayrimüsait.” Sonra yüksek sesle şöyle dedi:

— Müziği sevmiyor musunuz?

— Zerre kadar sevmiyorum, sizi temin ederim.

“Ludivina’nın hakkı var,” diye düşündü Augusto, “Bu Eugenia, evlenir de geçimini kocası

temin edecek olursa artık elini tuşlara sürmiyecektir.” Ve yüksek sesle devam etti:

— Her tarafta mükemmel bir öğretmen olarak tanındığınız cihetle...

— Vazifemi elimden geldiği kadar yapmağa çalışıyorum, hayatımı kazanmağa mecbur olduğumdan...

“Şu hayatını kazanma mecburiyeti...” diye başladı Don Firmin.

“Âlâ,” diye hala hanım, onun sözünü kesti. “Bay Augusto’nun her hususta malûmatı var...”

Eugenia, yerinden kalkmak istiyormuş gibi bir jestle, sert sert: “Her hususta mı? Ne hususunda?” diye sordu.

— Şu ipotek meselesi.

Yeğeni, yerinden sıçrarak: “Nasıl?” diye haykırdı. “Bu ne demek? Bütün bunların mânası ne? Bu ziyaretin sebebi ne?”

— Söyledim ya yavrum, bu Bay seni yakından tanımak istiyor. Rica ederim, böyle sinirlenme...

— Fakat bazı şeyler vardır ki...

Hala hanım ve enişte bey gibi ayağa kalkmış bulunan Augusto: “Halanız hanımı affediniz, sayın Matmazel,” diye rica etti. “Başka bir şey bildiğim yok. İpoteğe, feragatinize, çalışma şevkinize gelince: ben, halanız hanımdan bu enteresan teferruatı elde etmek hususunda hiçbir teşebbüste bulunmuş değilim cidden. Ben...

— Evet, birkaç gün evel bana bir mektup

yazdıktan sonra kanaryayı alıp yukarı getirmeğe cesaret eden siz oldunuz.

— Doğru, inkâr edemem.

— O halde Bayım, size bu mektubun cevabını vereceğim, canım ne vakit isterse; kimse beni bundan menedemez. Şimdiyse yapacağım en iyi hareket, çekilip gitmemdir herhalde.

“Güzel, çok güzel!” diye haykırdı Don Firmin. “Karakter diye, enerji diye buna derler. Geleceğin kadını böyle olur. Böyle kadınları insan kendi eliyle fethetmelidir, dostum Perez, elinin kuvvetiyle.”

Augusto, Eugenia’ya doğru yürüyerek:

“Sayın Matmazel!” diye yalvardı.

“Hakkınız var,” dedi Eugenia ve veda etmek üzere Augusto’ya, beyaz ve serin, o deminki, kar gibi beyaz ve serin eli uzattı.

Fakat Eugenia dışarı çıkmak için arkasını döner dönmez, o esrarlı bir şekilde ruhanileşmiş ışık kaynağı gözleri kaybolur olmaz Augusto, bir ateş dalgasının yeniden vücudunu kuşattığını duydu; kalbi çarpıyor ve başı âdeta çatlıyacak gibi oluyordu.

Don Firmin: “Rahatsız mısınız?” diye sordu.

Donya Ermelinda: “Ne kız, Yarabbi, ne kız!” diye haykırdı.

“Ne ulvi! Ne şahane! Ne kahramanca! Tam kadın, halis kadın!” dedi Augusto.

Enişte bey: “Ben de aynı fikirdeyim,” diye ilâve etti.

Hala hanım: “Af buyurun, bay Augusto,”

diye tekrarladı, “mâzur görün. Bu kız, tıpkı bir kirpi, kimin aklına gelirdi.”

— Ama ben hayran oldum, sayın Bayan, bütün bütün hayran oldum. Kendimde bunca eksikliğini gördüğüm bu kuvvetli buyruksuzluk duygusuna bilhassa hayranım! Bana lâzım olan işte bu kadındır; bu, başkası değil.

“Evet bay Perez, evet,” diye anarşist tasvibetti. “Geleceğin kadını böyle olur.”

Donya Ermelinda itiraz etti:

— Ya ben neyim?

— Sen mi? Sen geçmişin kadınısın. Ama o, o cidden geleceğin kadını. Besbelli canım, gelecekteki cemiyet ve geleceğin kadını hakkındaki vaızlarımı, Allahın günü boşuna mı dinledi? Ben ona anarşizmin, bombasız bir anarşizmin kurtarıcı düsturlarını yok yere belletmedim!

Canı sıkkın bir halde hala hanım: “Bu kızın hattâ bomba atabileceğine de inanırım nerdeyse!” dedi.

— Öyle olsa bile!... dedi Augusto.

“Hayır, hayır, öylesi değil,” dedi enişte bey, “öylesi değil.”

— Ne çıkar?

— Don Augusto! Don Augusto!

— Zannımca, diye ilâve etti hala hanım, bu olup bitenlere rağmen kendi plânlarınızdan ayrılmamalı ve vazgeçmemelisiniz...

— Tabii! Kıymeti o nispette fazla.

— Hadi öyleyse. Kalkındı savaşa! Biliyor-

sunuz, biz sizden tarafayız; Eugenia'nın işine gelsin, gelmesin, her vakit bize gelebilirsiniz.

— Ama Hanım, Eugenia, bay Augusto'nun ziyaretlerine razı olup olmadığına dair hiçbir şey söylemedi. Onu el kuvvetiyle fethetmek lâzım, dostum, el kuvvetiyle. Onu tanıyacak ve ne karakterde olduğunu göreceksiniz. O, tam kadındır, Don Augusto, onu el kuvvetiyle fethetmek lâzım. Kendisini yakından tanımak istemez misiniz?

— Evet, ama...

— Anlaştık, anlaştık. O halde kalkındı savaşa, dostum.

— Elbette, tabii. Şimdilik Allaha ısmarladık.

Don Firmin, Augusto'yu kenara çekti ve fısıldadı:

— Size söylemeyi unuttum, Eugenia ya mektup yazarsanız ismini g ile değil, ch ile yazınız; yani Euchenia şeklinde; sonra del Arco'yu da k ile, — yani Euchenia Domingo del Arko.

— Niçin böyle?

— Çünkü biz, esperanto'nun tek dil, bütün insanlığın biricik dili olacağı mesut gün gelene kadar, şimdiden kendi dilimizi fonetik ortografi kurallarına göre yazarsak iyi etmiş oluruz. Artık c yok, c'lerle savaş! Za, ze, zi, zo, zu; Z ile ve ka, ke, ki, ko, ku; K ile. H de yok artık. H, bir saçmalıktır; h reaksiyon, otorite, Ortaçağ, gerilik demektir. H'lerle savaş!

— Siz aynı zamanda fonetikçi misiniz?

— Aynı zamanda mı? Aynı zamanda ne oluyor?

— Şey, siz sade anarşist ve esperantocu değilsiniz...

— Hepsi birbirine bağlı Bayım, hepsi tek şey: anarşizm, esperanto, isprizma, vegetarizm, fonetik... Hepsi tek ve aynı şey. Otoriteyle savaş! Çok dille savaş! Âdi maddeyle ve ölümle savaş! Etle savaş! H'lerle savaş!... İşte böyle: Güle güle!

Vedalaştılar ve Augusto, ağır bir yükten kurtulmuş gibi, âdeta memnun, hızlı hızlı aşağı indi. Şimdi zihninden geçen şeyleri, önceden asla keşfedemezdi. İlk defa olarak gayet sakin karşı karşıya bulundukları ve birbirlerini yakından gördükleri vakit, Eugenia'nın kendi üzerinde bıraktığı tesir; onu vecde getiriyor, cesaretlendiriyor ve gönlünde hiçbir ıstırap duygusu bırakmıyordu. Dünya ona her zamankinden daha büyük görünüyordu, hava daha berrak ve sema, daha mavi. Sanki ilk defa serbest nefes alıyorum sanıyordu.

Gönlünün derinlerinde annesinin: "Evlenmelisin, oğlum," dediğini duyuyordu. Sokakta rasladığı kadınların hemen hepsi, gözüne şirin görünüyordu, hattâ birçokları pek güzeldi; içlerinde çirkin yoktu hiç. Ta yukarda, şu görülen, mavi gökyüzü kubbesinin gerisinde ışıldıyan göze görünmez iki büyük yıldızın saçtığı yeni ve esrarlı bir ışıkla bütün dünya, onun için aydınlatılmıştı âdeta. Yeryüzünü ancak şimdi doğru dürüst tanımağa başlamıştı. Nasıl olduğunu bilmeksizin, Âdem - Havva atalarımızın hayır ve şerri bilme

ağacı meyvasından tatmak neticesi başlarına gelen derinlere düşüşle cismani günah arasındaki kaba iltibasın en derin sebeplerini düşünmeğe başladı.

Ve Don Firmin'in, Bilme'nin menşei hakkındaki hikmetlerini düşündü.

Nihayet eve vardı. Orpheus, kendisini karşılamaya koşunca köpeği tutup kollarına aldı, okşadı ve ona dedi ki: "Orpheus, bugün yeni bir hayata başlıyoruz. Dünyanın daha büyük, havanın daha berrak, semanın daha mavi olduğunu hissetmiyor musun? Ah, Orpheus, onu görsen, onu tanısan!... Tıpkı benim bir insan olduğumun azabını çekişim gibi köpek olduğundan ötürü derin derin azaplar duyardın. De bana Orpheus, günah işleyip işlemediğinizi, aranızdaki Bilme'nin bir günah olup olmadığını siz köpekler nasıl anlıyorsunuz? Günah olmıyan bir bilme; hakiki, mâkul bir Bilme değildir ki."

Ludivina, yemeğini içeri getirince birden durdu ve dikkatli dikkatli Augusto'ya baktı.

— Bana niye böyle bakıyorsun? diye sordu Augusto.

— Sizi değişmiş görüyorum.

— Nerden anlıyorsun?

— Efendim, yüzünüz gayetle değişmiş.

— Öyle mi?

— Tabii. Şey... piyanist işi yolunda mı?

— Ludivina! Ludivina!

— Haklısınız efendim. Ama mesut olmanızı öyle istiyorum ki.

— Saadet nedir, bilen var mı?

— Tabii. Gayet haklısınız.

Sanki saadetin sırrı altlarında, derinlerde gizliymiş gibi her ikisi de gözlerini yere indirdiler.

IX

Ertesi gün kapıcı kadın, evin methalinde, rahatsız etmekten çekinir gibi, oyalanıp hava alırken Eugenia, kapıcı odasının sakın koynunda genç bir adamla konuşuyordu.

“Bir nihayet vermeliyiz, Mauricio,” diyordu Eugenia, “böyle devam edemeyiz, hele şimdi, anlattığım bu olaydan sonra.”

Eugenia'nın Mauricio diye hitabettiği delikanlı cevap verdi:

— Ama bu namzedin, dünyasından bihaber, zavallı bir salak olduğunu söylemedin mi?

— Evet ama, paralı, halam artık bana rahat yüzü göstermiyecek. Hem, açıkçası, nezaketsizlikten hoşlanmam; ama kafamı şişirmelerine de boyun eğemem tabii.

— Defet gitsin!

— Defetmek mi? Eniştemin evinden mi? Ya buna razı olmazlarsa?

— Görmemezlikten gel...

— Bunu yapmıyorum, yapmağa da niyetim yok; ama öyle sanıyorum ki, adamcağız, ziyaretlerini, hep benim evde olduğum saatlerde yapacaktır. Bunun, kendimi odama kapamak, ve göstermemek için bir sebep olamayacağını takdir eder-

sin. Hem, beni taciz etmeden, sessiz sadasız, bir mazlûm rolü oynıyacaktır.

— Eh, varsın oynasın.

— Hayır, rasgele bir dilenciye bile geri çeviremem; nerde kaldı, gözleriyle sadaka niyaz eden bir kimseyi. Bana karşı bakışlarını bir görsen!

— Seni rikkate mi getiriyor?

— Canımı sıkıyor. Sana niçin hakikati söylemiyeyim... evet doğru, beni rikkate getiriyor.

— Ondan korkuyor musun?

— Aptallık etme. Ben hiçbir şeyden korkmam. Benim için senden başka erkek yok.

“Bunu biliyordum,” dedi Mauricio, emin bir tavırla ve elini Eugenia’nın dizine koydu.

— Bir şeye karar vermelisin, Mauricio.

— Fakat neye, yavrum, neye karar vereyim?

— İcabeden şeye dostum, muhakkak olması gereken şeye, velhasıl evlenmemiz lâzım.

— Ne ile geçineceğiz?

— Benim kazancımla, hiç değilse sen iş bulana kadar.

— Senin kazancınla mı?

— Evet, şu benim iğrenç müziğimle.

— Senin kazancınla mı? Yok, bu olmaz. Asla, asla da asla! Senin kazancınla yaşamıyayım da ne olursa olsun. Kendime iş arıyacağım, aramağa devam edeceğim, hele bekliyelim.

“Bekle babam bekle... Böylece seneler geçiyor,” diye haykırdı Eugenia, ayağını yere vurarak.

Mauricio, bu hareket esnasında elinin de

titrediğini hissedince, elini Eugenia'nın dizinden çekti; ama sırf, kolunu Eugenia'nın omzuna dayayıp parmaklarıyla, nişanlısının küpeleriyle oynamak üzere. Eugenia ses çıkarmadı.

— Beni dinle Eugenia, istersen evlenebilir ve bu enayiye gülyüz gösterebilirsin.

— Mauricio!

— Hakkın var yavrum, kızma! Ve koliyle Eugenia'nın başını daha sıkı kavradı ve bu başı kendine çekti, dudaklarıyla Eugenia'nın dudaklarını aradı, gözlerini yumdu ve Eugenia'nın dudaklarına; uzun, ıslak, sessiz bir öpücük kondurdu.

— Mauricio!

Ve Eugenia, delikanlıyı gözlerinden öptü.

— Bu böyle devam etmez, Mauricio.

— Nasıl, bundan daha iyisi mi olur yoksa? Zanneder misin ki, bundan daha mesut olacağız?

— Sana söylüyorum Mauricio, bu böyle devam edemez, kendine bir iş aramalısın. Müzikten nefret ediyorum.

Zavalcılık; müziğin, ezelî bir hazırlanıştan, asla gelmiyen bir hâdiseye hazırlanıştan başka bir şey olmadığını hayalmeyal ve şuursuz, hissediyordu. Asla bir sonuca varmıyan ebedî bir prelüd. Müzikten bıkmıştı.

— Kendime bir iş arıyacağım Eugenia, muhakkak bir iş arıyacağım.

— Oh, hep aynı şeyi söylüyorsun, hep yerimizde sayıyoruz.

— Zanneder misin ki...

— Biliyorum, aslında aylağın birisin olup

olacağı ve ben kendim, sana bir iş aramalıyım. Hem besbelli, siz erkeklerce beklemenin zerre kadar ehemmiyeti olmadığı için...

— Bu belki sence böyle...

— Yok, yok, ne dediğimi biliyorum. Ve şimdi, sana tekrar söylüyorum: bu bay Augusto, bana, aç bir köpeğin yalvaran gözleriyle baksın istemiyorum...

— Aklına neler de geliyor, yavrucuğum!

“Rahat dur,” diye ilâve etti Eugenia ve eliyle, delikanlının elini iterekten ayağa kalktı. “Hadi git, dışarı git de hava al. İhtiyacın var.”

Delikanlı; aceleci, âdeta ateşli bir sesle Eugenia'nın kulağına: “Eugenia, Eugenia,” diye fısıldadı, “istesen...”

— Daha sevmeyi öğrenmelisin Mauricio! Hadi, bir erkek olduğunu göster. Kendine bir iş ara. Çabuk karar ver. Aksi takdirde...

— Aksi takdirde mi? Ne yapmak niyetindesin?

— Hiç. Buna bir nihayet vermek lâzım.

Ve Eugenia, onun cevabına vakit bırakmadan kapıcı odasından çıkıp gitti. İlerde kapıcı kadına raslayınca ona: “Yeğeniniz burda kalıyor, bayan Marta,” dedi, “söyleyin kendisine, katî bir karar versin.”

Eugenia, başını dimdik tutarak tam sokağa çıkmıştı ki, yaygaracı bir lâterna, çılgınca bir polka çalmağa başladı. “İğrenç, iğrenç,” dedi genç kız içinden ve kaçmağa başladı, cadde boyunca hızlı hızlı yürüdü.

X

Augusto, birisine açılmak ihtiyacını duyuyordu; bunun için en iyi dostu Victor'u bulmak üzere gazinoya gitti. Bu, Eugenia'lardaki ziyaretinden bir gün sonra ve Eugenia'nın, nişanlısını uyuşukluğundan uyandıрмаğa ve delikanlının aşkına kuvvetli bir mahmuz vurmağa çalıştığı sırada oluyordu.

Ziyaretinden beri Augusto, kendini âdeta değişmiş hissetmekteydi. Ona öyle geliyordu ki, kendisine kadın kısmını kuvvetli tarafiyle göstermiş olan bu ziyaret — Eugenia'nın gözleri, bayağı kuvvet saçıyorlardı —, ruhunun derinlerini bir tarla gibi sürmüş ve şimdiye kadar gizli kalmış bir kaynağı meydana çıkarmıştı. Adımları kesinlik kazanmıştı ve daha serbest nefes alıyordu. "Şimdi bir gayem var, şimdi hayatımın bir nizamı var," diye düşünüyordu. "Bu genç kızı fethetmeli, yahut onun tarafından fethedilmeli. İkisi de aynı şey. Galip sayılır bu yolda mağlûp. Ama hayır, hayır... bu vaziyette mağlûp olmak; Eugenia'nın, öteki erkeği bana tercih etmesi demek olur. Evet, öteki erkeği, — çünkü bunda şüphe yok! Bu öteki, mevcut. Öteki ha? Kim bu öteki? Acaba beriki ben miyim? Ya öteki... Bana öyle geliyor ki o artık ne talip, ne namzettir; ne hak iddiasına kalkışır, ne de kızın peşinde koşar, çünkü artık malik olmuştur. Tabii malik olduğu şey de, sevgili Eugenia'nın aşkıdır sade. Sade bu mu?..."

Etrafına taravet, sıhhat ve neşe saçan bir kadın hayali, hemen yanibaşından geçti ve kendi kendisiyle konuşmasını yarıda bıraktırdı ve Augusto'nun, peşine düşmesine vesile oldu. Monoloğuna devam ederek, âdeta mihanikî bir şekilde, Augusto, bu kadını takibediyordu.

“Ne de güzel! Hem bu, hem şu! Biri öbürü gibi. Belki de öteki erkek, kıza talip olacağı yerde, aksine kızın talip olduğudur; belki de kızın duygularına hiç de lââyık olduğu şekilde mukabelede bulunmuyor... Ama şu küçük kız da ne şeker şey! Gelip geçenlere ne de şirin şirin selâm veriyor! Bu gözleri de nerden bulmuş? Ötekinin, Eugenia'nın gözlerine benziyor. Kollarında hayatı ve ölümü unutmak, ne haz olsa gerek. Elin dalgalarında sallanır gibi onun kollarında sallana sallana uyumak. Öteki erkek!... Ama, öteki erkek Eugenia'nın nişanlısı değil ki, o Eugenia'nın sevdiği şahıs değil; öteki erkek benim. Evet, öteki erkek benim, ben!”

Augusto, öteki erkeğin kendisi olduğu neticesine varmıştı ki, peşine düştüğü genç kız, bir eve girdi. Evi yakından tetkik için Augusto, durdu ve genç kızın arkasında buralara kadar geldiğinin, ancak o vakit farkına vardı. Aslında gazinoya uğramak üzere sokağa çıkmış olduğunu hatırladı ve böylece tekrar gazinoya doğru yöneldi. Kendi kendine konuşmasına devam ediyordu: “Şu dünyada ne de çok güzel kadın var! Yarabbi! Hemen hepsi güzel. Sana şükürler olsun, Rabbim! Hamdolsun, hamdolsun! Gra-

tias agimus tibi propter magnam gloriam tuam! Senin haşmetin, Tanrım, kadının güzelliğidir. Ne saç, Yarabbi, ne harikulâde saç!”

O anda koltuğunda bir sepetle, Augusto'nun karşısına çıkan hizmetçi kızın gerçekten şahane saçları vardı. Augusto, ters geri dönüp kızın peşine düştü. Bizzat nur; örgülerin zincirinden kurtulup taze, berrak havada yayılmağa can atan bu altın saçlarda barınıyor gibiydi. Ve bu saçların altından mücessemleşmiş gülümsemeyi andıran bir çehre bakıyordu.

Sepetli kızın arkasından giderek, Augusto: “Ben öteki'yim, bizzat ben,” diye devam ediyordu, “ama benim için de öteki kadın olmaz mı? Tabii canım, “öteki erkek” için öteki kadın olur. Ama onun gibisi, o biricik gibisi yoktur! Üstüne yoktur! Hiçbiri; ötekinin, o biriciğin, benim şirin Eugenia'mın eline su dökemez. “Benim” Eugenia'm mı? Fakat değil mi ya, düşüncelerimle, arzumla onu kendimin yaptım. Öteki erkek, yahut daha doğrusu birincisi, ona bedenlen sahip olabilir; ama bu gözlerin esrar dolu, ruhani nuru benimdir, yalnız benim. Ya şu altın saçlar da, esrar dolu ruhani bir nur aksettirmiyor mu? Yalnız bir Eugenia mı var, yoksa iki Eugenia mı? Biri benim, diğeri nişanlısının malik olduğu? Eh ne yapalım, eğer böyle ise, cidden iki tane ise kendininki onda kalsın, benimki de bende. Hüznün bastı mı, bilhassa geceleri, sebepsiz ağlıyasım geldi mi — yüzümü, ağzımı, gözlerimi bu altın saçlarla örtmek, onun kokusuyla doymuş, ondan

doğru bana yükselen havayı teneffüs edebilmek, ne tatlı olur. Ama bu da nesi...?”

Birdenbire durdurulduğunu hissetti. Sepetli kız, bir ahabbiyle çene çalmak için durmuştu. Augusto bir an tereddüdedi, sonra kendi kendine: “Geç efendim, Eugenia’yı tanıdım tanıyalı ne de çok güzel kadın görüyorum...” dedi ve gazinoya gitmek için gerisin geri döndü.

“İnatçılığı bırakmaz da ötekini, yani birinciyi tercih ederse kahramanca bir karar, âlicenaplığı herkesi şaşırtacak bir karar vermem, hiç de olmayacak şey değil. Her şeyden önce: beni sevsin sevmesin, şu ipotek işi bu halde kalamaz...”

Kendi kendisiyle konuşması, gökyüzünün berraklığından geliyora benzeyen bir neşe tufanı ile ansızın yarıda kaldı. Hemen yanıbaşında iki genç kız, yüksek sesle güldüler ve gülüşleri, çiçek açmış bir dalda iki kuşun cıvıldaışını andırıyordu. Augusto, güzelliğe susamış bakışlarını, bir an kendisinde ikiz tesiri bırakan bu çiftte dikti. Tek vücut olmuşa benzeyen iki kız, kol kola girmişler, yanyana gidiyorlardı. Augusto onları durdurmak, her birini bir koluna takmak, aralarında yürüyerek, hayat rüzgârının ikisini de alıp getirdiği gökyüzünü seyretmek için şiddetli bir arzu duydu.

Neşeli çifti takibederek: “Eugenia’yı tanıdım tanıyalı güzel kadınlar ne de çoğaldı, hayret!” dedi içinden, “yeryüzü cennete döndü! Bu ne gözler, bu ne saç, bu ne tebessüm! Kimi esmer, kimi

kumral! Ama hangisi esmer, hangisi kumral? Ruhumda ikisi birbirine karışıyor...”

— Ahbap! De bakalım, uyanık mısın, uyuyor musun?

— Vay! Victor!

— Seni gazinoda bekledim, gelmeyince...

— Ben de oraya gidiyordum...

— Oraya mı gidiyordun, bu istikamette mi?

Delirdin mi sen?

— Tabii, haklısın; ama dinle bak, sana hakikati söylüyeyim. Galiba, sana evelce Eugenia'dan bahsetmiştim...

— Piyanistten mi? Evet, tabii...

— İşte, ona delicesine vurgunum, tıpkı...

— Mecnun gibi, belli. Sonrası...

— Deli divaneyim dostum, deli divane. Eniştesini, halasını ziyaret bahanesiyle dün kendisini evinde gördüm; bizzat onu gördüm...

— O da seni gördü. Öyle değil mi? Ve yine Allaha inanmaya başladın, değil mi?

— Yok, bana sadece bakmakla kalmadı; beni âdeta bakışlariyle sardı. Tanrıya tekrar inanmağa da başlamadım, aksine kendimi bir Tanrı addettim.

— Ama bu seni fena tutmuş, azizim...

— Kendinden öyle de emin ki! Fakat o gün bugün bana neler oldu, ben bilmem. Gördüğüm kadınların hepsi, gözüme harika güzellikler gibi görünüyor. Evden çıkalı daha yarım saat oldu olmadı; üçüne, yok hayır, dördüne birden âşık oldum: İlkin yalnız gözden ibaret görünen birine,

sonra âdeta şahane gözlere sahip bir başkasına, ve işte şimdi de mücessem melekler gibi gülen biri esmer, biri kumral bir çifte. Dördünün de peşine düştüm. Bunun mânası ne ola?

— Bu; azizim Augusto, sendeki aşk sermayesinin, ruhunun derinlerinde işlemeksizin, âtıl bir halde yatmakta olduğuna delâlet eder. Derken piyanist Eugenia ortaya çıktı; seni silkeledi ve gözleriyle, aşkının uyukladığı durgun suyu harekete getirdi; aşkın uyandı; bu sudan doğru yükseldi; bunca kuvvette olduğu için şimdi her tarafa taşması gerek. Sencileyin bir adam, bir kadına sahiden tutulursa, bütün öbür kadınlara da aynı zamanda âşık olur.

— Bense aksini zannederdim... Hem, dur, şu esmere bak hele! İnsanın ışıklı bir geceden söz açacağı geliyor! Siyah rengin bütün ışınları emdiğini söylemekte haklıdırlar. Saçları altında ve abanoz siyahı gözlerinde saklanmış ışığı görmüyor musun? Peşinden gidelim...

— Nasıl istersen.

— Demek ki... ama ben ciddiden bunların aksi varit zannederdim. İnsan sahiden sevecek olursa, evelce birçoklarına böldüğü aşkını bir tek varlık üzerinde toplar; bütün öbürleri, insan için artık mevcut değil görünür, tekmil kıymetlerini kaybederler sanırdım. Ama bak hele, şu saçların karanlığından nasıl bir ışık dalgası yükselmekte!

— Ah, hayır, dikkat et, belki sana bunu izah edebilirdim. Ben senin; hangisine, buna mı, şuna mı olduğunu kendin de fark etmiyerek, haddi za-

tında kadına, soyut olarak âşık olduğunu kabul ediyorum. İmdi Eugenia'yı gördüğünde bu soyut şey, somutluk kazandı ve bütün kadınlardan, âşık olduğun belli bir kadın meydana geldi; şimdiyse onu terk etmeksizin bütün kadınlara geçiyor ve hepsine, bütün cinse âşık oluyorsun. Sen sadece soyuttan somuta ve somuttan cinse ve bütün kadınlardan t e k kadına ve tek kadından da bütün kadınlara geçtin şu halde!

— Hı, güzel bir metafizik!

— Aşk, metafizikten başka ne ki?

— Ama yahu, neler söylüyorsun?

— Bilhassa senin için; senin âşık oluşun sadece bir beyin veya tâbiri veçhile bir kafa işidir de ondan.

Bir parça alınmış, içerlemiş bir halde Augusto: "Öyle mi zannediyorsun..." diye bağırды; çünkü ruhunun derinlerinde, âşıklığının sadece bir kafa işi olabileceğini işitmek, ağırına gidiyordu.

— Haberin var mı, beni daha zorlasan sana şunu da söylerim: sen bizzat, sırf fikirsin, yapıntı bir varlıksın...

— Demek benim şahiden, başkaları gibi âşık olamayacağımı sanıyorsun, ha?...

— Yok, tabii şahiden âşık olduğuna kaniim. Ama yalnız kafanla. Sen âşık olduğunu sanıyorsun...

— Âşık dediğin, sevmekte olduğunu sanan bir kimseden başka nedir ki?

— Ah, ah, azizim, bu senin düşündüğünden daha karışık...

— Söyle öyleyse, insanın âşık olduğu, yalnız âşık olduğunu sanmakla kalmadığı nerden bellidir?

— Beni dinle, bunu bırakalım da başka şeylerden konuşalım, daha iyi.

Augusto, eve gelince Orpheus'u kollarına aldı ve ona: "Görelim bakalım Orpheus," dedi; "sahiden âşık olmakla, kendini âşık zannetmek inancı arasındaki fark, ne imiş. Eugenia ya âşık mıyım, değil miyim? Onu görünce kalbim çarpıyor mu, kanının nasıl tutuştuğunu hissetmiyor muyum? Acaba öteki insanlardan farkım var mı? Onlara kendileri gibi olduğumu ispat etmeliyim."

Öğle yemeğinde Ludivina'yı karşısında görünce ona: "Ludivina, bir erkeğin sahiden âşık olduğu nerden bellidir?" dedi.

— Bu da nerden aklınıza geldi, efendim?

— Yok, söyle, nerden belli olur?

— Şey... şurdan belli... yapıp söylediği saçmalıklardan bellidir. Bir erkek sahiden âşıkrsa, kendi tâbiriyle bir kadına tutulmuşsa, erkeklikten çıkar.

— Ne olur peki?

— Şey olur... şey... bir nesne, küçük bir hayvan olur; kadın o vakit ona istediğini yapar.

— Peki, ama şayet bir kadın, senin tâbirinle bir erkeğe tutulursa, erkek de kadına istediğini yapabilir mi?

— Yok, bu tam aynı şey değil...

— Neye?

— Bunu anlatması çok güç, efendim. Hem siz sahiden âşık mısınız?

— Ben de asıl bunu bilmek istiyorum. Şimdiye kadar pek büyük budalalıklar söylemedim de, yapmadım da; öyle sanıyorum...

Ludivina sustu, ve Augusto, içinden: “Acaba sahiden âşık olmuş muyum?” dedi.

XI

Birkaç gün sonra Augusto, Don Firmin’le Donya Ermelinda’nın oturduğu katın kapısını çalınca hizmetçi kız, geldi açtı, Augusto’yu alıp salona götürdü ve: “Hemen haber vereyim,” dedi. Augusto, bir an bomboş bir fezadaymış gibi tek başına kaldı. Göğsünde acı veren bir baskı hissediyor ve nefesini kesen bambaşka bir heyecanla doluyordu. Oturdu, ama derhal ayağa kalktı; içlerinde Eugenia’nın da bir portresi bulunan, duvarlardaki resimleri seyrederek oyalandı. Burdan çekip gitmek, kaçmak istiyordu. Fakat az sonra küçük, kısa adımların sesini duydu; buz gibi bir hançer bağrına saplandı sanki, ve zihni, bir nevi sisle sarılıyordu. Salonun kapısı açıldı ve Eugenia içeri girdi. Zavallı Augusto, bir sandalye arkasına tutunmak zorunda kaldı. Eugenia, onu böyle solgun, renksiz karşısında görünce bir an sarardı ve halının ortasında mütereddit, durakladı; sonra yaklaştı, soğuk ve derin bir sesle: “Neniz var bay Augusto, rahatsız mısınız?” dedi.

— Yok, bir şey değil... bilmem ki.

— Bir şey ister misiniz, bir şey lâzım mı?

— Bir bardak su rica edebilir miyim?

Eugenia, bu vesileden memnuniyetle istifade etti, bir bardak su getirmek için dışarı çıktı ve suyu hemen alıp geldi. Su bardakta titriyordu. ama asıl, Augusto'nun ellerinde sallandı; Augusto, bardağı bir içişte boşalttı, fakat bunu öyle beceriksizcesine yaptı ki, suyun birazını çenesine döktü: gözlerini Eugenia'dan ayıramamıştı.

— Eğer isterseniz, dedi Eugenia, size bir fincan çay getirteyim, yoksa papatya suyu veya ihlamur mu istersiniz?... Neniz vardı?

Augusto, çenesini kuruyarak: "Hiç, hiçbir şey; size teşekkür ederim Eugenia, size teşekkür ederim," dedi.

— Peki öyleyse, buyurun oturun.

Ve oturdukları vakit Eugenia, devam etti:

— Sizi bugünlerde bekliyordum. Enişternle halam öğleden sonraları bazan dışarı çıkarlar; ama onlar evde olmasalar bile, sizi içeri alıp bana haber vermesini hizmetçiye söylemiştim. Muhakkak, biz bize ve sükûnet içinde konuşalım istiyordum.

— Ah, Eugenia, Eugenia!

— Peki, peki, hâdiseleri daha sakın karşılayınız. Bütün bu işlerin size bu kadar tesir edeceğini asla düşünmezdim; çünkü içeri girdiğim vakit beni cidden korkuttunuz. Bir ölü hali vardı sizde.

— İnanın ki, diriden ziyade ölü gibiydim.

— Konuşmamız lâzım.

Zavallı Augusto: "Eugenia," diye haykırdı ve bir elini uzattı, ama tekrar geri çekti.

— İki dost gibi sakın konuşabilmek için henüz galiba durumunuz müsait değil. Bir bakalım! Ve nabzına bakmak üzere Augusto'nun elini tuttu.

Zavallı Augusto kızarmağa, alnı alev alev yanmağa ve nabzı hızlı hızlı atmağa başladı. Eugenia'nın gözleri, Augusto için sönmüştü sanki, ve Augusto, bir sisten, kızıl bir sisten başka bir şey görmüyordu. Bir an, şuurunu kaybettiğini sandı.

— Bana merhamet ediniz Eugenia, merhamet ediniz.

— Sakin olun Don Augusto, sakin olun.

— Don Augusto... Don Augusto... bu Don yok mu, Don!

— Fakat, azizim Don Augusto, heyecanlanmayınız, sakin sakin konuşalım.

— Demek müsaade ediyorsunuz... Ve Eugenia'nın kar gibi beyaz, serin sağ elini; piyano tuşları üzerinde yumuşacık kayıp giderek incecik arpeggio'lar çıkarmak için yaratılmışa benzeyen o narin, ince parmaklarını ellerine aldı.

— Nasıl isterseniz, Don Augusto.

Augusto, Eugenia'nın ellerini dudaklarına götürdü ve onları öpücüklere boğdu, ama o serin beyaz parmakları ısıtamadı.

— Şayet bitirdinizse Don Augusto, konuşmağa başlayabiliriz.

— Dinleyin beni, Eugenia, görüyorsunuz...

— Yok, yok, mâkul olun...

Eugenia elini çekti ve devam etti:

— Eniştemle halam, daha doğrusu yalnız halam, size ne gibi ümitler verdi, bilmiyorum. Ama bana öyle geliyor ki, siz ciddinden bir aldanışa kurban oldunuz.

— Ne aldanışı?

— Öyle, size benim nişanlı olduğumu söylemeliydiler.

— Fakat ben bunu biliyorum.

— Size söylediler mi?

— Yok, kimse söylemedi, buna rağmen biliyorum.

— O halde...

— Fakat Eugenia, benim hiçbir isteğim yok, bir şey arzu etmiyor, bir şey talebetmiyorum. Sizi görerek, gözlerinizi görerek ruhumun tazelenmesi ve teneffüs ettiğiniz havada mest olabilmem için arasıra buraya gelmeme müsaade etmeniz, kâfi bana, Eugenia...

— Bütün bunlar Don Augusto, kitaplarda okunan şeylerdir; bırakalım bunları. Canınız istedikçe buraya gelmenize itiraz ettiğim yok; beni görmek, benimle konuşmak, hattâ işte siz de görüyorsunuz, ne yapalım, hattâ elimi öpmek için gelebilirsiniz. Şu var ki, sevdiğim ve evlenmeyi düşündüğüm bir nişanlım bulunduğunu asla unutmayınız.

— Ama onu sahiden seviyor musunuz?

— Ne biçim sual bu?

— Şey, onu sevdiğinize nerden hükmediyorsunuz?

— Fakat siz çıldırdınız mı, Don Augusto?

— Hayır, hayır, benim en iyi dostum; pek çokları, aslında âşık olmadıkları halde âşık olduklarını sanırlar diye iddia eder de...

— Bunu galiba sizin için söyledi, öyle değil mi?

— Evet, beni kastediyordu, fakat...

— Çünkü sizin için isabetli olabilir...

— Lâkin Eugenia, zanneder misin ki, hiç zanneder misin ki, seni sahiden sevmiyorum?

— Biraz yavaş Don Augusto, hizmetçi bizi işitebilir...

Augusto, heyecan ve vecit içinde: "Hattâ," diye devam etti, "sahiden âşık olamayacağımı sananlar da var işte."

"Bir dakika," diye Eugenia, Augusto'nun sözünü kesti, dışarı çıkıp onu yalnız bıraktı.

Az sonra tekrar gözüktü ve kendine gayet hâkim:

— Ee Don Augusto, sükûnet buldunuz mu? dedi.

— Eugenia! Eugenia!

O anda kapının çalındığı duyuldu, Eugenia yüksek sesle:

— Eniştemle halam! dedi. Az sonra ikisi de salona girdiler.

— Don Augusto, ziyaretinize gelmiş, kapıyı ben açtım, ilkin dönüp gitmek istedi, ama içeri girmesini rica ettim. Nerdeyse geleceğinizi söyledim, işte kendi de burda!

— Zaman gelecek, diye haykırdı Don Firmin, bütün bu sosyal mükellefiyetler ortadan kalkacaktır. Şahsi mülklerdeki bu çitlerin, bu duvarların; aslında asıl hırsız, mal sahipleri olduğu halde, yanlış yere hırsız adını verdiklerimiz için sadece bir tahrik, bir iğfal olduğuna eminim. Duvarsız, çitsiz durabilenden, bütün dünyaya açık bulunandan daha emin bir mülk yoktur. İnsan iyi doğar, tabiaten iyidir; onu kötü yapan, bozan cemiyettir...

— Sus yahu, diye seslendi Donya Ermelinda, kanaryanın ötüşünü duyamıyorum. Siz işitiyor musunuz, Don Augusto? Dinlemesine doyum olmaz! Evelce bir kanaryam vardı, Eugenia çalışmak için piyanoya oturdukça kanaryayı bir işitmeliydiniz; müzik onu şevke, gayrete getirir, Eugenia piyanoyu hızlandırdıkça kuş da ötüşünü artırır, hararetlenirdi. Nihayet bu yüzden öldü... Kendini fazla zorladığı için günün birinde çatlayıverdi.

— Öyle, günahlarımız evcil hayvanlara da sirayet eder, diye ilâve etti enişte bey, biz yanımızda yaşayan hayvanları da o kutsal tabii hallerinden ayırmışızdır. Ey insanlık, insanlık!

— Bizi çok beklediniz mi, Don Augusto? diye sordu hala hanım.

— Yok, hayır sayın Bayan, katiyen, sadece kısa bir an, şimşek gibi kısa... Hiç değilse bana öyle geldi.

— Aa, sahi mi?

— Evet, hala, pek kısa bir zaman; ama bu, bay Augusto'nun sokakta yakalandığı hafif bir rahatsızlıktan kurtulması için kâfi geldi...

— Öyle mi?

— Ah, bir şey değil sayın Bayan, hiçbir şey değil.

— Maalesef sizden ayrılmam lâzım, işim var! dedi Eugenia ve Augusto'ya elini uzattı ve gitti.

Eugenia dışarı çıkar çıkmaz hala harım, Augusto'ya:

— Ee, vaziyet nasıl? diye sordu.

— Hangi vaziyet?

— Tabii, zaferiniz ne merkezde demek istiyorum.

— Kötü, çok kötü! Bir nişanlısı olduğunu ve onunla evleneceğini söyledi.

— Ben sana dedimdi Ermelinda, ben sana dedimdi.

— Hayır, hayır, yine de hayır! Olamaz! Bu nişanlı hikâyesi bir deliliktir, Don Augusto, bir delilik!

— Ama sayın Bayan, ya onu sahiden seviyorsa...?

Enişte Bey:

— Ben de bunu söylüyorum, diye seslendi. Ben de bunu söylüyorum. Her şeyden önce hürriyet, kutsal hürriyet, seçimde hürriyet!

— Hayır, hayır, yine de hayır! Hem bu kızcağız, yakışık alacak şeyi biliyor mu...? Sizi

reddetmek, Don Augusto, sizin gibi bir erkeği reddetmek! Yok, bu olamaz!

— Fakat sayın Bayan, düşünün hele, dikkat buyurun... Eugenia gibi bir genç kızın arzusuna tahakküm edilemez ki... Onun saadeti bahis mevzuu; biz yalnız bununla meşgul olmalı, onun mesut olması için hattâ bir fedakârlıkta bulunmalıyız.

— Siz mi Don Augusto, siz mi kendinizi feda etmek istiyorsunuz?

— Evet sayın Bayan, ben... yeğeniniz Eugenia'nın saadeti uğruna kendimi fedaya hazırım; çünkü benim bütün saadetim, onu mesut görmekten ibaret.

— Bravo, diye bağırды enişte Bey, bravo, bravo! Kahraman buna derler! Mistik anarşist buna derler!

Augusto, hayretle:

— Ben mi anarşistim? dedi.

— Evet, siz bir anarşistsiniz. Benim anarşistliğim, işte bir insanın, kendini başkaları için feda etmesinde; bir insanın, saadeti, başkalarını mesut etmekte bulmasında ve...

— Ee, ee, Firmin, çorba tam on ikide değil de, on ikiyi on geçe önüne konsun hele de o zaman vaziyetini görmeli senin.

— Ha öyle, ama biliyorsun ki Ermelinda, benim anarşistliğim nazaridir sadece... Onu mükemmelliğe yaklaştırmaya çalışıyorum, ama..

Kendi kendisiyle konuşur gibi, Augusto mahzun mahzun:

— Saadet de nazaridir! dedi, sonra ilâve etti: Kendimi Eugenia'nın saadetine fedaya karar verdim ve kahramanca bir iş yapmak niyetindeyim.

— Nasıl bir iş?

— Bana demiştiniz ki sayın Bayan, Eugenia'nın bedbaht babasının, Eugenia'ya bıraktığı ev...

— Evet, zavallı kardeşim.

— ...bütün gelirlerini yiyen bir ipotek altındadır.

— Öyle Bayım!

— Tamam, şimdi ne yapacağımı biliyorum.

Böyle deyip kapıya doğru yürüdü.

— Ama Don Augusto...

Augusto, gönlünde kahramanca kararlar ve büyük fedakârlıklar için güc kuvvet hissediyordu. Şimdi yalnız akılla mı seviyormuş, yoksa kalble de seviyor muymuş, görecekerdi; sadece âşık olduğunu mu zannediyormuş, yoksa sahiden âşık mıymış görecekerdi!

— Eugenia beni hayata uyandırdı, hakiki hayata. Kimi istiyorsa onun olsun, kendisine sonsuz minnet borçluyum. Şimdiyse... hoşça kalın!

Vakur bir tavırla uzaklaştı. Dışarı çıkmıştı ki Donya Ermelinda'nın sesi duyuldu:

— Ah bu kızcağız!

XII

Ertesi gün Ludivina, Augusto'nun odasına girdi ve ona:

— Efendim, çamaşırcı çamaşırları getirmiş! dedi.

— Çamaşırcı mı? Ha, şu, içeri gelsin.

Genç bir kız, bir çamaşır sepetiyle odaya girdi. Bir an, konuşmaksızın bakiştılar ve kızcağız, yüzünün kızardığını hissetti. Bunca zamandır bu eve gelip giderdi, şimdiyedek kendisine böyle bir hal olmamıştı. Şimdiye kadar genç Bey, onun hiç farkında değilmiş gibi hareket eder, birbirlerini iyi tanıdıkları için de kız, buna pek üzölür, pek içerledi. Kendisine hiç alâka gösterilmesin! Kendisine, başka erkeklerin baktığı gibi bakılmasın! Gözler kendisini yutmasın, daha doğrusu gözlerinde, ağzında, bütün yüzünde okşayıcı bakışlar gezdirilmesin!

— Neyin var Rosario, ismin buydu değil mi?

— Evet, bu.

— Peki, neyin var?

— Ne gibi, bay Augusto?

— Ben senin böyle kızardığını hiç görmemişim. Hem bana pek değişmiş görünüyorsun.

— Siz de bugün pek başkalaşmış görünüyorsunuz, efendim...

— Belki, belki, ama gel hele, yakına gel.

— Lûtfen şakayı bırakalım, çabuk olalım.

Ciddî bir eda ile Augusto:

— Şaka ha! Zanneder misin ki şaka ediyorum. Yakına gel de seni daha iyi göreyim! dedi.

— Fakat evelce görmediniz mi?

— Evet ama, bu kadar şirin olduğunu şu âna kadar fark etmemiştim...

— Beyefendi, benimle öyle alay etmemelisiniz.

Kızın yüzü ıslıl ıslıl yanıyordu.

— Böyle al al yüzünle bir güneşe benziyorsun.

— Fakat...

— Beri gel, gel. Bay Augusto çıldırdı sanıyorsun, öyle değil mi? Ama bu, katiyen doğru değil. Ben, bugüne kadar pek aptalmışım, gayet sersemmişim, bir sis içinde kaybolmuş, körmüşüm... Ancak çok az bir zaman önce gözlerim açıldı. Görüyorsun işte, buraya bana sık sık geldin de sana hep görmeden baktım. Rosario, şimdiye kadar hiç yaşamamışım gibime geliyor, cidden hiç yaşamamışım. Aptalmışım, sersemmişim... Ama ne oluyorsun yavrum, nen var?

Rosario bir iskemleye çökmüş, yüzünü elleriyle kapamış ve ağlamağa başlamıştı. Augusto ayağa kalktı, kapıyı kapadı, sonra yine genç kıza yaklaşıp elini omzuna koydu ve yumuşak, sıcak bir sesle:

— Ama nen var yavrum, ne oluyorsun? dedi.

— Bütün bunlarla beni daha çok ağlatıyorsunuz, Don Augusto...

— Ey melâike!

— Böyle şeyler söylememelisiniz, Don Augusto.

— Söylememeliyim! Ama buna rağmen, buna da yaşamak denirse, bir kadınla, anlıyor musun, benim gözümü açan bir kadınla karşılaşınca kadar, kör ve sersemcesine yaşadım cidden. Ancak o vakit, dünyayı keşfettim, hele bil-hassa sizleri, siz kadınları doğru dürüst tanıdım...

— Ya bu kadın? İhtimal fena bir kadın...

— Fena, fena mı dedin? Ne dediğini biliyor musun Rosario, ne söylediğini biliyor musun? Kötü ne demek, fena ne demek, biliyor musun? Kötü ne demek? Hayır, hayır, bu kadın bir melektir, senin gibi; ama bu kadın beni sevmiyor, beni sevmiyor, hayır, beni sevmiyor... Bunu söylerken Augusto'nun sesi kısıldı, gözleri yaşardı.

— Zavallı Don Augusto!

— Ah, öyle, bunu iyi söyledin Rosario: Zavallı Don Augusto! İyi söyledin. Ama dinle beni Rosario, şu Don kelimesini bırak hele, sadece "Zavallı Augusto" de! İşitiyor musun, zavallı Augusto, de!

— Ama Beyefendi...

— Yok, zavallı Augusto, de!

— Muhakkak istiyorsanız... Zavallı Augusto!

Augusto oturdu. Kıza:

— Beri gel! dedi.

Kız, gizli bir yayla itilmiş, hipnotize edilmiş gibi ve iştihak içinde soluyan göğsüyle ayağa kalktı. Augusto, kızı kavradı, dizine oturttu ve yanağını genç kızın alev alev yanan yanağına dayıyarak içini dökmeğe başladı:

— Ah Rosario, Rosario, bana ne oldu, bilemiyorum. Şu başıma gelen nedir, bilemiyorum. Kendisini tanımadan fena dediğin o kadın, bana aynı zamanda görmeyi öğreterek, beni kör etti. Şimdiye kadar yaşamamışım, şimdiyse yaşıyorum. Ama ancak yaşamağa başladığım şu sırada, ölmenin ne demek olduğunu hissediyorum. Kendimi o kadına karşı korumam lâzım, gözlerimi ona karşı müdafa etmem lâzım. Bana yardım etmek ister misin, Rosario, kendimi ona karşı müdafaada bana yardım edecek misin?

Gayet ince bir evet, bir başka dünyadan gelir gibi bir fısıltı, Augusto'nun kulağını okşadı.

— Artık bilemez oldum, şu başıma gelen nedir, Rosario; ne söylüyorum, ne yapıyorum, ne düşünüyorum, bilmiyorum; şimdi artık bu kadına, senin fena dediğin bu kadına âşık mıyım, değil miyim, bunu bile bildiğim yok...

— Fakat Don Augusto, ben demek istedim ki...

— Peki, gerisini söyleme, bu kâfi benim için, — ve Augusto gözlerini yumdu, — gerisini söyleme, bırak kendi kendime konuşayım. Annem öldü öleli hep böyle kendi kendime yaşadım, uykuda gibi hep tek başına. Birisiyle yanyana uyumak, iki kişi aynı uykuyu uyumak, ne demektir, bilmem ben. Birlikte uyumak! İki kişinin ayrı ayrı kendi uykularını uyumaları mânasında birlikte uyumak değil, yok, aksine, birlikte uyumak, bir tek uykuda birleşmek. Seninle birlikte uyuyalım mı, aynı uykuyu, Rosario, sen ve ben?

Augusto'nun kollarında titriyerek yatan kızcağız:

— Ya o kadın... diye başladı, sesi göz yaşlariyle dalgalanıyordu.

— O kadın, Rosario, beni sevmiyor... o, beni sevmiyor... o, beni sevmiyor... Ama o, bana başka kadınlar bulunduğunu öğretti, başka kadınlar da olduğunu onun sayesinde öğrendim... ve bir başkasının beni sevebileceğini öğrendim... Beni sevebilir misin, Rosario, söyle: beni sevebilir misin?

Ve kızı çılgın gibi göğsüne bastı.

— Zannederim, evet... zannederim, sizi sevebilirim...

— S e n i sevmek, Rosario, seni sevmek!

— Seni sevmek!

— Oh ne iyi, Rosario! Ne iyi. Peki ne var?

O anda kapı açıldı, aralıkta Ludivina görüldü; ama Ludivina, bir hayret ve şaşkınlık nidası koparıp kapıyı hemen kapadı. Augusto, Rosario'dan da fazla şaşırmıştı; kız hemen ayağa kalktı, saçlarını düzelterip silkindi ve kısık bir sesle:

— Şey, efendim, hesap görelim mi? dedi.

— Evet, haklısın. Ama yine geleceksin, değil mi, yine geleceksin?

— Elbette yine gelirim.

— Affediyor musun, söyle, bütün bunları affediyor musun?

— Affetmek mi... neyi affedeyim?

— Şey bunları... bunu... Bir çılgınlıktı bu. Affediyorsun, değil mi?

—Affedecek bir şey yok, efendim. Yapa-
cağınız en münasip şey, artık o kadını düşünme-
mek.

— Ya sen, sen beni düşünecek misin?

— Artık gitmeliyim...

Augusto, hesabı gördü ve Rosario, gitti.
Kız çıkmıştı ki, Ludivina, odaya girdi.

— Geçende bana, bir erkeğin âşık olup ol-
madığı nerden anlaşılır diye sormuştunuz, değil
mi efendim?

— Evet.

— O vakit size, yaptığı veya konuştuğu şey-
lerin saçma sapan oluşundan belli olur demiştim.
İşte şimdi sizi temin edebilirim ki, siz âşıksınız.

— Kime âşığım, yoksa Rosario'ya mı?

— Rosario'ya mı? Daha neler... Ötekine!

— Nerden hükmediyorsun, Ludivina?

— Hıh, siz ötekisiyle yapıp konuşmadığı-
nız şeyleri berikine söylediniz, bununla yaptınız.

— Nasıl zannediyor musun ki...?

— Yok, pek ileri, bütün bütün ileri gitti-
ğinizi zannetmiyorum, ama...

— Ludivina, Ludivina!

— Nasıl isterseniz, efendim!

Zavallı Augusto, başı alev alev yanarak yat-
mağa gitti. Ayak ucunda Orpheus'un uyuduğu
yatağına girerken kendi kendine söyleniyordu:
"Ah Orpheus, Orpheus, bu yalnız uyku yok mu?
Yalnızın uykusu, bir illusion'dur, sırf bir hayal-

dir; ancak iki kişilik uyku hakikattir realitedir. Hakiki hayat; bir rüyadan, hepimizin gördüğü müsterek bir rüyadan başka nedir ki?"

Ve bunun peşi sıra uyudu.

XIII

Birkaç gün sonra, bir sabah vakti, bir bayanın kendisiyle görüşmek istediğini söylemek üzere Ludivina,, Augusto'nun odasına girdi.

— Bir bayan mı dedin?

— Evet, şu piyanist.

— Eugenia mı?

— Evet, tabii Eugenia. Besbelli çıldırmış bir siz değilsiniz.

Zavallı Augusto, titremeğe başladı. Kendini suçlu hissediyordu. Hemen kalkıp giyindi, üstüne başına çekidüzen verdi ve her şeyi göze alıp içeriye gitti.

Eugenia, Augusto'yu görür görmez bir merasim edasiyle:

— Biliyorum bay Augusto, dedi, alacaklıma olan borcumu üzerinize çevirdiniz, evimin ipotegi şimdi size geçti.

— İnkâr edecek değilim.

— Bunu ne hakla yaptınız?

— Her vatandaş, mülkiyet hakkına sahiptir sayın Matmazel; kendisinin arzu edip de mal sahibinin satınğa razı olduğu şeyi, satın alma hakkına sahiptir.

— Ben bunu demek istemedim, sizden yalnız ipoteği niçin satın aldığınızı soruyorum.

— Pekâlâ: sizi belki tamamen kayıtsız olduğunuz bir adama tâbi görmek, beni üzüyordu da ondan; korktuğum gibi de çıktı, duygusuz tüccarın biriymiş.

— Bana karşı kayıtsız olmadığınız için de beni kendinize tâbi etmek istiyorsunuz şu halde...

— Aa hayır, yanlış. Asla. Eugenia, katiyen değil. Bana tâbi olasınız istemiyorum. Bunu bir an için olsun kabul etmekle beni tahkir ediyorsunuz. Göreceksiniz...

Ve gayet heyecanlı, dışarı çıkıp Eugenia'yı yalnız bıraktı. Az sonra çeşitli evrakla birlikte dönüp geldi.

— İşte Eugenia, bakın, borcunuza ait evrak burda. İşte, alın bunları, buyurun, ne isterseniz yapın.

— Nasıl?

— Evet, hepsinden feragat ediyorum. Zaten bunları bunun için satın aldım.

— Bunda şüphe etmedim. Beni açıkça kendinize tâbi kılmağa çalıştığınızı söyleyişimin asıl sebebi de bu. Maksadınız beni minnettar bırakıp kendinize bağlamak. Beni satın almak istiyorsunuz.

— Fakat Eugenia! Eugenia!

— Evet, siz beni satın almak istiyorsunuz, beni satın almak istiyorsunuz. Siz benim aşkımı değil, çünkü aşk satılamaz, ama beni, vücudumu satın almak istiyorsunuz.

— Eugenia! Eugenia!

— Bilmek istemerseniz de bu, bir alçaklıktır. Bu, gayet bayağı bir alçaklıktır.

— Fakat Eugenia, Allah aşkına, Eugenia... İstirham ederim.

— Yaklaşmayınız, ne yaptığımı bilmiyorum...

— Olsun, yine de geliyorum, döv beni, Eugenia, döv beni, küfret bana, tükür yüzüme, istediğini yap bana!

— Buna lâıyk değilsiniz, dedi Eugenia ve ayağa kalktı. Şimdi gidiyorum, ama dikkat edin, sadakanızı veya lûtfunuzu kabul etmiyorum. Bundan böyle daha çok çalışacağım. Nişanlımı da çalıştıracam, zaten yakında kocam olacak, nasıl olsa geçiniriz. Evime de gelince, sizde kalsın.

— Ama Eugenia, bu bahsettiğiniz nişanlınızla evlenmenize bir şey dediğim yok ki.

— Nasıl? Ne demek istiyorsunuz? Maksadınız ne açıkçası?

— Sonunda karım olmağa razı olacağınızı ümidedip, sizi minnettarlık yoluyla kendime bağlamak, ya hiç aklımdan geçmemişse?... Ya paramı gözden çıkarmışsam, veya daha doğrusu saadetimi, sizi mesudolmuş görmekte, sizi, seçmiş olduğunuz bir adamla mesut görmekte buluyorsam?

— Ah, güzel güzel. Anlıyorum: siz kahraman bir fedakâr rolü, bir mazlum rolü oynamak istiyorsunuz! Evim sizde kalsın, size söylüyorum. Onu size bağışlıyorum.

— Fakat Eugenia, Eugenia!...

— Kâfi!

Alevli iki göz, artık Augusto'ya bakmaksızın ortadan silindi.

Augusto, bir an, kendini bütün bütün kaybetti; var mıydı, yok muydu bunu bile pek bilmiyordu; kendisini saran şaşkınlık sisini parçalamaya muvaffak olunca şapkasını kavradı ve gelişigüzel yürümek üzere sokağa çıktı. St. Martin kilisesinin önüne gelince, yaptığıının farkında olmıyarak içeri girdi. Sade, büyük mihrabın önünde yanan ufak lâmbanın bulanık ışığını gördü. Bu mihrap, ona eski çağların, günlük kokularıyla yüklü bir geleneğin, asırlık kutsal bir yerin kokusu olan karanlığı saçıyor görünüyordu, ve yine görmeksizin, el yordamıyla sıranın birine ulaştı ve oturdu. Oturmaktan ziyade yıkıldı kaldı. Kendini yorgun hissediyordu, müthiş yorgun; sanki bütün bu karanlık, kendisini çevreleyen bu eski hava, kalbine bir yük gibi çökmüştü. Uzak, çok uzaklardan geliyora benziyen hafif mırıltılar arasından zaman zaman tutuk bir öksürük yükseliyordu. Augusto, annesini hatırladı.

Gözlerini yumdu ve yine hulyalara daldı. O hararet dolu, o beyaz perdelere işlenmiş çiçeklerin arasından odaya sızan ışıkla dolu, sevimli yuvayı düşünüyordu. Yine annesinin, hep karalar giymiş, o kurumaz bir göz yaşı kaynağına benzeyen gülümseyişiyle sessiz sadasız girip çıktığını görüyordu. Sonra bütün çocukluk yıllarını yeniden hâfızasına çağırdı: annesine pek düşkün ol-

duğu, henüz bütün bütün onun bakımını altında bulunduğu günleri. Ve kadıncağızın o yavaş, vakur, hafif ve acısız ölümünü; sessizce uçuveren bir göçmen kuş gibi ansızın yok oluşunu düşündü.

Sonra yine Orpheus'unu nasıl bulduğunu hatırladı veya hayal etti ve çok geçmeden garip bir hal içinde kaldığını hissetti: bir sinemadaymış gibi, gözlerinin önünden en olmayacak hayaller ve çehreler geçiyordu.

Yanıbaşında bir adam, yavaş sesle dua ediyordu. Adam, çıkıp gitmek isteyince Augusto, peşine düştü. Kilise methalinde adam, sağ elinin işaret ve orta parmağını kutsal suya batırdı ve Augusto'ya doğru uzattı, sonra ıstavroz çıkardı. Parmaklığın önünde karşılaştılar.

— Don Avito! diye bağırdı Augusto.

— Ta kendisi, azizim Augusto. Evet, benim.

— Ama nasıl oluyor da sizi burda buluyorum?

— Evet, beni burda buluyorsunuz. Hayat bize birçok şey, ölümse daha fazlasını öğretir. Her ikisi de bize, ilimden daha esaslı şeyler öğretirler.

— Güzel, müstakbel dâhi ne âlemde?

Don Avito Carascal, ona oğlunun acıklı hikâyesini¹ anlattı ve sözünü şöyle bitirdi:

¹ Unamuno'nun (Aşk ve Pedagoji) isimli romanına bakınız.

— İşte görüyorsun azizim Augusto, beni buraya atan rüzgârı...

Augusto sustu ve yere baktı. Her ikisi Avenida Alameda'da yürümeğe başladılar.

— Evet Augusto, diye Don Avito tekrar söze girdi, hayatın biricik mürşidi hayattır; hiçbir pedagoji ona erişemez. İnsan, yaşayarak t a n yaşamayı öğrenir ve herkesin, daima yeni baştan yaşamayı tahsil etmeğe başlaması lâzım.

— Ya nesillerin çalışması, Don Avito, asırların mirası?

— Yalnız iki tereke vardır: biri illusionların, öbürü hayal kırgınlıklarının terekesi. Her ikisi de yalnız orda, demin karşılaştığımız yerde, yani kilisede bulunur. Seni oraya muhakkak, sırf büyük bir illusion veya büyük bir hayal kırgınlığı sevk etti.

— Her ikisi.

— Öyledir, her ikisi, tabii. Çünkü illusion ve ümitler, hayal kırgınlığını ve hâtırayı yaratır. Hayal kırgınlığı ve hâtıra ise, beri taraftan tekrar illusion ve ümitleri doğurur. Bilmek realitedir, hakikattir şimdiki zamandır, azizim Augusto, ve ben artık şimdiye ait bir şeyle yaşayamam. Zavallı Apollodoros'um, kurbanım benim, öldü öleli..., — bunu inilti bir sesle söyledi, insan onun ağlayışını dinliyorum sanıyordu—, daha doğrusu canına kıydı kıyalı tahammül edilebilir bir şimdiki zaman, yok artık. Bilmek yok artık, benim için önem taşıyan bir hakikat yok artık. Ben ancak, sade onun hâtırasıyle veya onu tekrar görmek

ümidiyle yaşıyabilirim. Böylece bütün illusionların, bütün hayal kırınlıklarının bulunduğu yere, kiliseye geldim.

— Demek iman ediyorsunuz ki...

— Ne bileyim...

— Nasıl, iman etmiyor musunuz?

— Ediyor muyum, etmiyor muyum, bilmiyorum. Yalnız dua ettiğimi biliyorum. Dua ederken neler söylediğimi bile bildiğim yok. Orda, loşluk içinde toplanmış, tesbih çeken birtakım insanlarız biz. Ben ötekileri tanımam, onlar da benim kim olduğumu bilmezler; ama kendimizi kalbden kalbe birbirimize bağlı hissedерiz.

— Ya zevceniz, Don Avito?

Carascal'ın gözlerinde belirmiş yaşlar, bir gönül nuru saçıyor gibiydi, yüksek sesle:

— Ah, zevcem! dedi. Zevcem! Onu ancak şimdi keşfettim! Korkunç felâketim ânına kadar onun kadrini kıymetini bilmemiştim. Ancak zavallı Apollodorus'umun intiharını takibeden dehşet verici gecelerde, kana kana ağlamak için başımı karımın kucağına, ana kucağına koyuncadır ki hayatın sırrına nüfuz ettim. Hafif hafif başımı okşuyor ve: "Zavallı yavrum, zavallı, zavallı yavrucuğum!" diyordu. Bu anlardaki analığını hiçbir vakit, asla göstermemişti. Hiç inanmazdım; oğlumuzun şahsında bana müstakbel bir dâhinin hammaddesini versin diye ona analık bahsettiğim vakit, benden gebe kaldığı vakit, ilerde bir gün onsuz olamayacağımı katiyen düşünmezdim. Çünkü ben, kendi anamı tanımadım, Augusto. Onu

bilmedim; oğlumuzu kaybedip de karımın bana analık ettiği âna kadar, insanın bir annesi olması ne demektir, asla bilmedim. Sen, anne gördün, o kibar Donya Soledad'ı gördün; aksi halde sana evlenme tavsiye ederdim.

— Evet, annemin zamanına eriştim, Don Avito; ama onu kaybettim ve kilisede onu yâdetmek istiyordum.

— Güzel, ona tekrar nail olmak istiyorsan evlen, Augusto, evlen!

— Ama ona..yok..ona hiçbir zaman tekrar nail olamam.

— Doğru, fakat buna rağmen: evlen!

Augusto, Don Avito'nun doktrinlerinden birini hatırlıyarak, zoraki bir gülümseyişle:

— Peki, nasıl? dedi, bunu ne şekilde yapayım? Déductif mi, inductif mi?

— Bırak bunu şimdi, Augusto. Allah aşkına, bana o acıklı olayı hatırlatma. Ama bununla beraber lâtifeni kırmamak için söylüyorum: intuitif evlen!

— Ya sevdiğim kadın, aşkıma mukabele etmiyorsa?

— O halde, sen kendisini sevmesen bile, seni seven bir kadınla evlen. Biz, galip gelip kadının sevgisini kazanalım diye değil, kadın bizim sevgimizi fethetsin diye evlenirsek daha iyi. Seni seven birini ara.

Âni bir hayal gibi birdenbire, küçük çamaşırcının hayali Augusto'nun gözleri önüne dikildi.

Çünkü Augusto, zavallıcığın kendisine âşık olduğunu kuruyordu.

Augusto, Don Avito ile vedalaşıp zihnini ve gönlünü saran sisi dağıtmak üzere gazinoya gitti. Victor'la oynamayı düşündüğü bir parti satranç sayesinde buna muvaffak olacağını umuyordu.

XIV

Augusto, dostu Victor'un başından olağanüstü bir şey geçmiş olduğunu hissediyordu. Victor iyi oyun oynamıyor, konuşkanlık etmiyor, keyfi yerinde gözüküyordu.

— Sende bir şey var, Victor...

— Evet azizim, gayet nahoş bir şeye karşılaştım. Teselliye muhtacım, işitiyor musun, dışarı çıkalım. Gece, gayet güzel. Sana hepsini anlatırım.

Augusto'nun en iyi dostu Victor, Augusto'dan beş altı yaş kadar büyüktü ve on iki seneden fazla bir zamandan beri evli bulunuyordu. Pek erken nişanlanmıştı, — kendini vicdanen mecbur hissetti de oradan, deniyordu. Çocukları olmamıştı.

Sokağa çıktıkları vakit Victor, söze başladı:

— Bilirsin ki Augusto, ben pek erken evlenmeğe mecbur olmuşum...

— Mecbur mu olmuşsun?

— Öyle ya canım, ağzın niye açık kaldı, cümle âlemin bildiği şey. Ana ve babalarımız, yani Helena'nın ve benimkiler, daha çocuktuk, bizi evlendirdiler. Evlilik bizim için bir oyun oldu.

Karı koca oyunu oynuyorduk. Hem bütün bunlar, yoktan bir telâş, yanlış bir alârmdı sade.

— Yanlış bir alârm sözüyle neyi kastediyorsun?

— İşte bunu, bizi evlendirmelerindeki sebebi. Ailelerimizin gösterdiği aşırı bir taassup. İşlemiş bulunduğumuz ve küçük bir skandala sebebolan bir kabahatten haberdar oldular ve bundan çıkacak neticeyi beklemeden, hattâ bundan netice çıkıp çıkmıyacağını bile beklemeden bizi evlendirdiler.

— İyi yapmışlar.

— Ben bunu iddia edemem. Şu var ki, bu kabahatten hiçbir netice çıkmadı; bu kabahat, evlendikten sonra işlediğimiz yeni kabahatler kadar neticesiz kaldı.

— Kabahatler mi?

— Öyle ya, bizim vaziyetimizde kabahattir onlar. Sana karı koca oyunu oynadığımızı söylemiştim...

— Ama Victor!

— Ah, bu kadar itimatsız olma canım. Kendimizi sapkılara kaptırmak için çok gençtik, daha da çok genciz. Şu var ki, en az düşündüğümüz şey, bir yuva kurmaktı muhakkak. Kendi tâbi-riyle, bir evlilik hayatını birlikte devam ettiren iki çocuktuk biz. Ama bir sene geçip de çocuğumuz olmadığını görünce birbirimize surat etmeğe, kuşkuyla bakmağa ve gizli gizli, o bana, ben ona, suçu birbirimize yüklemeye başladık. Baba olmayışına alışamıyordum. Yetişkin bir erkektim

artık, 21 yaşını geçiyordum, ve doğrusu, başkalarından geri kalmağa; evlenmesinden tam dokuz ay sonra, hattâ daha da önce birinci çocuğu doğan kaba saba bir adamdan daha aşağı olmağa gönlüm razı olmuyordu.

— Peki azizim, kimdeydi kabahat?

— Tabii ben, kendisine söylemeksizin, kabahati ona yüklüyor ve içimden diyordum ki: “Bu kadın kısırdır, beni gülünç mevkie sokuyor.” O da kendi hesabına, hiç şüphesiz beni suçlandırıyor ve tahmin ediyordu ki, şey...

— Şey ne?

— Hiç. Senesi dolar da evlilik, çocuklarla bereketlenmeksizin yeni yeni senelere girilirse kadının kısmı, belki evlenirken hastalıktan salim değildi, belki bir illeti vardı, diyerek kabahatin erkekte olduğunu düşünmeğe başlar... Hakikat şu ki, birbirimize gittikçe bir düşman gözüyle bakmağa başladık. Evimize şeytan sokulmuştu. Nihayet şeytan, zincirinden boşandı: ne işe yararsın, işe yaramıyan biri varsa o da sensin, gibi malûm ağızlar başladı, ve neticede bunun gibi nice nice şeyler.

— Evlenişinden iki üç sene sonra zaman zaman hasta, dalgın, nevrastenik oluşunun sebebi bu muydu yoksa? Başını alıp sanatoryuma gittiğin sıralardaydı değil mi?

— Yok, yok, o başka... o, işin daha kötüsü.

İkisi de susuyorlar, Victor yere bakıyordu.

— Peki, söyleme, sırlarına nüfuz etmek istemem.

— Öyle olsun. Söylüyorum. Kısaca: Helena'cığımınla aramızdaki ruhi anlaşmazlığa içerliyerek bu işin, birleşmemizin şiddetine — sen istersen başka kelime bul —, şiddetine değil, sık sık tekrarına bağlı olduğunu kabule kadar gittim, anlıyor musun?

— Anlıyor gibiyim.

— Böylece bilhassa kuvvetli, besleyici ve özlü bildiğim şeyleri aç bir kurt gibi yutmağa başladım; yemeklere, bilhassa uyarıcı sayılan çeşit çeşit baharat katıyor ve karıma mümkün mertebe fazla yaklaşıyordum. Tabiidir ki...

— Hastalandın.

— Âşikâr. Tam vaktinde tedbir almasaydım da temkinli hareket etmeseydik bugün ahreti boylamış olurdu. Ama kendimi her iki bakımdan, bu dertlerden kurtardım, kanıma döndüm, sükûnet bulduk, vazgeçtik. Gitgide evimize sade huzur değil, hattâ tekrar saadet geldi. Bu yeni hayatın başlangıcında, yani dört beş senelik bir evlilikten sonra, gerçi zaman zaman yalnızlığımızdan şikâyet ettiğimiz oldu, ama tesellisini çabuk bulduk, evet hattâ sonunda, buna alışverişdik. Sonunda çocuksuzluğumuzu hissetmez olduk, aksine, işi, çocukları olanlara acımağa kadar vardır-dık. Birbirimize ısındık. Birbirimizin alışkanlığı olduk. Bunu anlıyamazsın sen...

— Hayır, sahiden anlamıyorum.

— Dinle o halde: karım benim için bir nevi alışkanlık haline geldi, bense beri taraftan, Helena için bir alışkanlık oldum. Evimizde her şey,

tıkır tıkır işliyordu, yemekler, her şey. On iki oldu mu, ne bir dakika erken, ne de bir dakika geç, çorba masaya konuyor, bu şekilde biz hemen her gün, aynı tertip, intizam ve miktar dahilinde, aynı şeyi yiyorduk. Ben değişiklikten korkarım, karım da öyle. Bizim evde saati saatine yaşanır.

— Bu, bana dostumuz Louis'nin Romera'lar hakkında anlattıklarını hatırlatıyor; karı koca, âdeta bir bekâr hayatı yaşıyorlarmış.

— Çocuğu olmıyan evli bir erkekten daha pişkin bir bekâr yoktur cidden. Derken aklımıza, çocuk yerine bir köpek tedarik etmek, onu evlât edinmek düşüncesi geldi; çünkü olan bitenden sonra benim gönlümde baba olmak emeli, yine de sönmemişti, nerde kaldı ki, Helena'da analık arzusu. Ama günün birinde, boğazına saplanmış bir kemikten dolayı, köpeğimizin ölüverdiğini kendi gözlerimizle gördük. Bize yalvanyor, hayatını kurtarmamızı rica ediyora benziyen nemli, sıızlanışlı gözlerine baktığımız vakit öylesine tasalanıp korktuk ki, bundan böyle evimizde ne köpek, ne de başka bir yaratık bulundurmak istemedik. Ve kendimize bebekler; kol ve bacakları oynıyan birkaç büyük, oyuncak bebek temin etmekle yetindik, hani bizim evde görmüştün; Helena giydirir, soyar.

— Eh, bunlar hiç değilse ölmez cinsinden.

— Öyle. Böylelikle her şey yolunda gidiyordu, memnunduk. Uykum, hiçbir çocuk bağıışıyle bölük börçük olmuyordu; çocuk oğlan mı, kız mı olacak diye tasalanmağa; kız olursa, oğlan

olursa ne yapacağım diye düşünmeğe lüzum yoktu... Sonra karım da hep elim altındaydı ve bu rahatlığı, ne gebelik, ne emziklilik, sekteye uğrattıyordu, kısaca: şahane bir ömür!

— Ne dersin, biliyor musun, ikisi arasında pek fark yok gibi...

— Bu vaziyetle, gayrimeşru bir metres hayatı arasında mı? Ben de senin gibi düşünüyorum. Çocuksuz bir evlilik, bir nevi kanuni metres hayatına; gerçi gayet düzgün, gayet sıhhi, nispeten afif, ama neticede ne de olsa bir metres hayatına tahavvül edebilir. İşte böylece on bir, hattâ hemen hemen on iki sene geçti. Ama şimdi... biliyor musun, şu başıma geleni?

— Yahu, nerden bileyim?

— Başıma gelenin ne olduğunu hissetmiyorsun demek?

— Sakın karın gebe olmasın...

— Tamam... buldun! Düşün hele, ne felâket!

— Neresi felâket? O kadar istekli olan siz değil miydiniz...?

— Evet, başlangıçta, ilk iki üç yıl zarfında. Ama şimdi... şimdi... Evimizde şeytan, zincirinden boşandı, gürültü patırdılar başladı. Evelkinin aynı sızıltılar. Evelce birbirimizi zürriyetsizlikle suçlandırırdık, şimdiyse doğacak çocuğu başımıza kakıyoruz. Hattâ çocuğa şimdiden isim taktık... Hayır, bunu sana anlatamam...

— Madem anlatamıyacaksın, anlatma.

— Çocuğa şimdiden "Rahatbozan" demeğe başladık. Evet, hattâ bir gün onun öldüğünü, boğazına takılmış bir kemikten boğuluverdiğini hayal ettim...

— Ne saçma!

— Öyle, hakkın var, saçma. Ama intizam, rahatlık gitti gider, o güzel alışkanlıklara elveda. Dün Helena, tekrar kustu. Gebeliğin enteresane dedikleri o nâhoş, ikinci derece belirtilerinden biriymiş bu. Enteresan! Enteresan! Enteresana gel! Kusmak. Hiç bundan daha biçimsiz, bundan daha iğrenç bir şey gördün mü sen?

— Ya Helena? Ana olduğunu hissetmekten gayet memnun olsa gerek, değil mi?

— O da tıpkı benim gibi. Ah, kaderin, tabiatın, yahut ne dersen de, işte onun kötü bir sakası bu. Çirkin bir oyun bu. Bu küçük döl, bu oğlan veya kız, bizler mâsum kumrular gibiyken ve ana baba muhabbetinden ziyade sahte bir gururla dolmuş bir halde, kendisini sabırsızlıkla beklerken gelseydi; çocuğumuz olmadığı için kendimizi başkalarından daha aşağı gördüğümüz sıra gelseydi, ona hayırdüa eder, hoş geldin derdik! Ama şimdi! Şimdi! Dedim ya, gülünç bir oyun bu! Şayet...

— Şayet de ne, dostum, şayet de ne?

— Şey, onu sana bağışlıyayım daha iyi, Orpheus'a yoldaşlık eder.

— Fakat yahu, sakın ol, düpedüz saçma sapan konuşuyorsun.

— Haklısın, delidolu konuşuyorum. Mazur gör. Ama hemen hemen on iki sene geçtikten sonra şimdi, rahatımız yerinde, yeni evlilerin aptalca gururlarından kurtulmuş durumda iken, böyle bir şeye çatalım, razı gelir misin? Besbelli canım! Öyle sakın, öyle emin, öyle mesut yaşıyorduk ki!

— Victor!

— Haklısın, evet, haklısın. Fakat işin korkunç tarafı..ah, bunu asla tasavvur edemiyeceksin: zavallı Helena, gülünç bir hal aldığı düşüncesinden kendini kurtaramıyor. Kendini gülünç buluyor.

— Ama ben bunda gülünçlük görmüyorum...

— Ben de öyle, ben de gülünçlük görmüyorum; fakat ne çare, hal bu merkezde. Kendini gülünç buluyor. Ve öyle şeyler yapıyor ki bazan Rahatbozan hesabına korkmağa başlıyorum.

— Ama sakın... diye Augusto, telâşla bağırırdı.

— Yok, yok, Augusto, telâş etme. Ahlâk duygularımızı henüz kaybetmiş değiliz, Helena, dişini sıkarak da olsa, mukadderatın iradesine boyun eğiyor, analığa rıza gösteriyor. Hattâ çok iyi bir ana olacaktır, hiç şüphe yok, çok iyi bir ana. Yalnız, kendisinde gülünç olmak korkusu, öylesine büyük ki, kanaatimce kalkar da durumunu gizlemek ve gebeliğini kimseye belli etmemek için kendini... Ama kâfi, bunu düşünmiyeyim, daha iyi. Bir haftadır artık evden çıktığı yok. Utandığını söylüyor. Yolda herkesin, ken-

disini seyretmek için duracağını sanıyor. Boyuna, burdan gidelim, diyor; çünkü vakti yaklaşıncı muhakkak temiz hava almalı, güneşe çıkmalıymış; ama bu işi, burda; kendisini tanıyan ve tebrik edebilecek bunca kimsenin bulunduğu yerde yapmak istemiyor.

İki dost, bir an durdular. Victor, söyleyeceklerini bitirdikten ve araya kısa bir fâsıla girdikten sonra dedi ki:

— Görüyorsun ya Augusto, çabuk karar ver ve senin de başından buna benzer bir şey geçmesi için evlen. Kararını ver de piyanistle evlen!

Augusto, kendi kendisiyle konuşur gibi:

— Kim bilir...! dedi, kim bilir...! Evlenirsem belki tekrardan bir anneye kavuşmuş olurum...

— Bir anne, evet,... çocukların için. Çocukların olursa...

— Kendim için de bir anne. Şimdi belki, karının şahsında bir anneye sahip olacaksın, Victor, kendin için bir anneye.

— Şimdi gecelerimden olmaktan korkuyorum.

— Belki de onlara asıl şimdi kavuşacaksın, Victor, asıl şimdi.

— Hem ne oluyoruz, anlamıyorum ki. Ben şahsan, bu olaylara uyacağımı sanıyorum; ama Helena, Helena'cığım... Zavallı!

— Görüyorsun ya, ona acımağa başladın bile.

— Herhalde Augusto, evlenmeden önce iyi düşün taşın!

Böylece ayrıldılar.

Augusto, başı Victor ve Don Avito'nun anlattıklarıyla dopdolu, eve döndü. Eugenia'yı, ipotegi ve küçük çamaşırcıyı güç belâ hatırlıyordu.

Eve vardığı vakit Orpheus, kendisine doğru sıçrayınca, dikkatli dikkatli köpeğin boğazını yokladı ve hayvanı sıkı sıkı bağrına basarak ona:

— Kemiklere dikkat et, Orpheus, iyi dikkat et, olmaz mı? dedi. Bir kemikle boğuluvermeni istemiyorum, göz göre göre öldüğünü ve hayatını kurtarmam için bana yalvardığını görmek istemiyorum. Bak Orpheus, pedagog Don Avito, atalarının dinine avdet etti... Bu, bir irsiyettir! Victor'sa baba olmağa razı değil. Biri, oğlunu kaybetmiş olanın tesellisini bulamıyor, öbürü bir oğlum olacak diye kahrından ölüyor. Ya o gözler, Orpheus, o gözler! "Beni satın almak istiyorsunuz! Siz benim aşkıma değil, çünkü aşk satın alınamaz, vücudumu satın almak istiyorsunuz! Evim sizin olsun!" derken o gözlerin saçtığı şimşekler. Ben onun vücudunu satın alıyormuşum! Vücudunu! Benimki bana çok bile Orpheus, bıkmışım bu vücuttan! Benim muhtaç olduğum şey, bir ruhtur, bir ruh! Ruh, ruh, ruh! Ateşli bir ruh; onun gözlerinden, Eugenia'nın gözlerinden saçıldığı şekilde. Vücudu... vücudu... evet, vücudu şahane, mükemmel, ilâhî; ama bu; vücudu baştan başa ruh da, baştan başa hayat ve fikir de onun için öyle. Vücudum beni eziyor Orpheus, bıktım usandım ondan, çünkü ruhtan mahrumum. Yoksa bende ruh olmayışı, vücudumun bana ağırlık

oluşundan mı acaba? Vücuduma dokunuyorum Orpheus, elimle yokluyorum, görüyorum onu; ama ruh nerde, ruhum nerde? Acaba bir ruhum var mı? Rosario'yu, Rosario'cuğu dizlerimde kucaklamış, tutarken; o ağlar, ben ağlarken bu ruhun hafiften kımıldadığını ilk defa hissettim. O gözyaşları, benim vücudumdan taşmıyordu; ruhumdan fışkırıyordu. Ruh, yalnız göz yaşı halinde tecelli eden bir kaynaktır. İnsan, gerçekten ağlamadığı müddetçe bir ruha sahip mi, değil mi bilmez. Ama hadi yatmağa gidelim, Orpheus, uykumuza mâni olmamaları şartiyle.

XV

Donya Ermelinda, yeğenine:

— Ama bu yaptığın ne, yavrum? diye sordu.

— Yaptığım ne mi? Benim yerimde olsaydınız, birazcık hayâ duygunuz varsa sizin de yapacağınız şey, eminim. Beni satın almak istemek, beni!

— Şunu bil ki kızım, bizi satmak istemelerindense, satın almak istemeleri daima daha iyidir.

— Beni satın almak istemek! O, beni satın almak istedi, beni!

— Ama iş başka türlü Eugenia, yanlışın var. O, bunu asaletinden yaptı, kahramanlığından...

— Kahramanlardan, yani zorla kahraman olmak istiyen kimselerden hazzetmem. Kahraman-

lık kendiliğinden doğarsa, tabii olursa âlâ; fakat hesaba dayanan bir kahramanlık! Hayır! O, beni satın almak istedi, beni, beni satın almak istedi! Seni temin ederim hala, o, bana bunun bedelini ödiyecektir. Vallahi ödiyecektir, bu...

— Bu ne?... Hadi, sonunu getir.

— Bu budala herif. O, benim için artık mevcut değil! O, benim için yok artık!

— Durmadan ne saçmalar yumurtluyorsun?

— Zanneder misin ki hala, bu...

— Kimi kastediyorsun, Firmin enişteni mi?

— Ne münasebet şu kanaryalı adam canım! Zanneder misiniz ki, içinde bir şey taşıyor?

— Şey, hiç değilse barsakları vardır...

— Yaa, demek barsakları var sanıyorsunuz? Kim bilir! İçi boştur onun, söylüyorum size, sanki görmüşüm gibi eminim bundan. İçi tamamen boştur onun.

— Gel hele yavrum, bir ciddî konuşalım. Artık olur olmaz ne söyle, ne hareket et. Unut bunu. Bence onun sözlerini dinlemen gerek.

— Ama hala, mademki onu sevmiyorum...

— Sevmekten ne anlarsın ki! Tecrübesizsin. Bir sekizlik, bir on altılık notanın ne olduğunu bilirsin, ama aşkın ne olduğunu...

— Bana öyle geliyor ki, bir şey söylemiş olmak için konuşuyorsunuz, hala.

— Aşk namına bildiğin ne ki, kızım!

— Fakat hala, başkasını sevmiyor muyum?...

— Başkasını mı? Şu boşta gezen Mauricio'yu mu? Şu ruhu, vücudunda başıboş dolaşan adamı mı? Sevmek dediğin de bu mu? Başkası dediğin de bu mu? Seni kurtaracak Augusto'dur, Augusto'dan başkası değil. O, öyle terbiyeli, öyle zengin, öyle iyi ki...

— İşte ben de onu, bunun için sevmiyorum ya, sizin deyişinizle öyle iyi olduğu için. Böyle iyi adamlardan hazzetmem.

— Benden de al o kadar, kızım, benden de al o kadar, ama...

— Aması ne?

— Onlarla evlenmek lâzım, onlar bu iş için doğmuşlardır, koca olarak bize asıl onlar münasiptir.

— Sevmedikten sonra kalkıp onunla nasıl evlenebilirim?

— Nasıl mı? Gayet basit, evleniverirsin işte. Ben eniştenle evlenmedim mi?

— Bu ne demek hala, siz...

— İşte şimdi inanıyorum ki, bu böyle, bana şimdi böyle görünüyor, ama evlenirken onu seviyor muydum, sevmiyor muydum, bilmiyordum. Aşk dediğin kitap bilgiçliğidir. Bahsini etmek, yazısını yazmak için uydurulmuş bir şeydir bu. Şairlerin saçma sapan lâflarıdır. Müspet olan evlilik. Medeni Kanun, aşktan değil, evlilikten dem vurur. Bütün bu aşk yaveleri, müziktir olup olacağı.

— Nasıl? Müzik mi?

— Evet, müzik . Biliyorsun ki, müzik dersi vererek hayatını ancak kazanmaktasın; Şimdi karŐına çıkan bu gibi bir fırsatı kaırdıŐın takdirde, ilen daha epey sürüp gidebilir.

— Peki ne olurmuş? Bir Şey istediŐim mi var sizden? Geimimi kendim temin etmiyor muyum? Size yk m oluyorum yoksa?

— Hemen parlayıverme deli kız. Böyle Şeyler söyleme, yoksa seninle cidden bozuŐacaŐız. Sana böyle bir Şey diyen olmadı. Sana nasihat ediyorsam, sırf senin iyiliŐini istiyorum da ondan.

— İyiliŐim... iyiliŐim... Şu bay Perez de erkekliŐini sırf benim iyiliŐim için gösterdi, öyle mi? Evet, erkeklik! Beni satın almak istedi! Beni satın almak! Evet, beni, beni! Bu güzel bir erkeklik, bir erkek işi, halis erkekçe bir iş, kâfi. Erkeklerin, hala, hepsi de kaba ve bayaŐı; bunu gittikçe daha iyi anlıyorum; onlarda zerre kadar incelik yok. İnsanı tahkir etmeden iltifat nedir, bilmezler bile...

— Hepsi de mi?

— Hepsi de, evet, hepsi de! Tabii hakikı erkek olanların hepsi.

— Vay!

— nk öbürleri; ne kaba, ne bayaŐı, ne de egoist olmıyanlar, erkek deŐildir ki.

— Peki nedirler o halde?

— Bilir miyim ben... belki karıdırlar.

— Bunlar ne biçim teoriler yavrum.

— Bu evin havası, sâri bir tesir yapıyor.

— Ama bunları eniştenden duymadın ki!

— Hayır, erkekleri etüd ederek kendi kendime çıkardım.

— Eniştene de mi etüd ettin?

— Eniştēm, bu cinsten bir erkek değil.

— Demek eniştēn bir karı, öyle mi? Bir karı mı? Söylesene...

— Ama yok canım, yok, mesele o değil. Eniştēm... şey, o... Onun, başkaları gibi bir insan, etten kandan ibaret bir insan olduğu düşüncesine ısınamıyorum.

— Peki, eniştēn hakkında ne düşünüyorsun?

— Benim için eniştēm, — başka türlü nasıl ifade edeyim — bir eniştēdir sade. Âdeta, hakikatte yok gibime geliyor.

— Belki sen öyle zannediyorsun Eugenia, ama sana ben söylüyeyim, eniştēn vardır, hem de nasıl!

— Erkeklerin hepsi canavardır, sülâlece. Haberiniz var mı, o hain Martin Rubio, zavallı Don Emeterio'ya, karısının ölümünden birkaç gün sonra ne söyledi?

— Hayır, galiba haberim yok.

— Şu salgın vardı ya, hani... Halk telâş, endişe içindeydi. Birkaç gün müddetle sokağa çıkmamı menetmişlerdi, herkes yalnız kaynamış su içiyordu. Halk yolda birbirinden çekiniyor, matem elbisesini yeni çıkarmış birisine raslayınca bir vebalı gibi ondan kaçıyorlardı. İşte... karısının ölümünden beş altı gün sonra zavallı Don Emeterio, sokağa çıkmış — tabii matem elbisesiyle —, bu arada birdenbire o Martin olacak

bunağa rasladı. Martin, onu karşısında, böyle matem elbisesiyle görüverince, hastalığa tutulmak korkusuyla, akıllı davranıp arada münasip bir mesafe bırakarak durdu ve seslendi: “Hayrola dostum, evinizde bir felâket mi var?” Don Emeterio: “Evet,” cevabını verdi, “karımı kaybettim...”

— “Ne talihsizlik! Nasıl oldu peki?”

— “Lohusalığına kurban gitti,” diye cevap verdi Don Emeterio.

O haydut Martin:

— “Eh, öyleyse o kadar fena değil,” dedi ve elini uzatmak üzere Don Emeterio’ya yaklaştı...

— Bundan daha kibar bir erkek gel de tasavvur et! Tam bir erkeklik işte! Söylüyorum size, canavardır hepsi, canavardan başka bir şey değil.

— Senin başını nasılsa döndürmüş olan şu boşta gezen Mauricio gibi meselâ, bir aylak olacaklarına kaba olsunlar daha iyi... Benim iyi bir kaynağa dayanan şu bilgime göre, inan bana, eğer bu kukla da seni cidden seviyorsa assınlar beni, razıyım...

— Fakat ben onu seviyorum, bu kâfi herhalde.

— Yani sanıyorsun ki bu adam, yani nişanlın hakiki bir erkektir, öyle mi? Erkek olsaydı bu duruma bir çare arar, kendisine bir iş bulurdu.

— Eh, hakiki erkek değilse, benim sayemde olur. Haklısınız, saydığınız bütün kusurlar var onda; ama ben onu asıl bu yüzden seviyorum belki de. Hele şimdi Don Augusto’nun bu mü-

kemmel yiğitliğinden sonra — beni satın almak istediğini düşünüyorum da —, her şeye bir çizgi çekip Mauricio ile evlenmeğe kesin karar vermiş bulunuyorum.

— Peki ne ile geçineceksin, zavallı kız?

—Kazancımla. Şimdikinden daha fazla çalışacağım. Şimdiye kadar geri çevirmekte olduğum dersleri de kabul edeceğim. Zaten evimden feragat ettim, onu Don Augusto'ya bağışladım. Bir kapristi bu, kapris, o kadar. Ama doğduğum evdir, bunu unutmamalısın. Şu var ki şimdi bu evin ve ipoteginin yükünden kurtuldum madem, daha büyük bir iradeyle işe girişirim. Mauricio da beni, ikimiz için çalışır görünce, keza kendine bir iş aramaktan ve çalışmaktan başka çıkar yol kalmadığını anlar; yani kendisinde bir parçacık olsun şeref varsa şayet...

— Ya yoksa?...

— Yoksa,... eh, tamamen benim elime bakar.

— Piyanist kocası sıfatıyla!

— Öyle olsa bile,... o, benim olacak, tamamen benim; bana tâbi olduğu nispette benim olacak.

— Evet, senin olur, âdeta bir köpek gibi tıpkı. Buna bir erkek satın almak denir.

— Peki, erkeğin biri beni parasiyle satın almak istemedi mi? Ben, bir kadın, çalışıp edip bir erkek satın almak istersem, ne var bunda ya-dırğanacak?

— Senin bu anlattıkların yavrum, eniştenin feminizm dediği şeye benziyor gayet.

— Ondan bir şey anladığım yok, hem beni pek az ilgilendirir! Ama seni temin ederim hala, beni satın alabilecek erkek, daha anasından doğmadı! Beni — beni satın almak istemek!

O anda hizmetçi kız içeri girdi ve Don Augusto'nun, sayın bayanı ziyaret etmek arzusunda bulunduğunu bildirdi.

— O mu geldi? Git! Görmek istemiyorum, de ki ona, son sözümü söyledim.

— Birazcık düşün kızım, sakın ol. Ters anlama. Don Augusto'nun saiklerini besbelli kavrayamıyorsun sen.

Augusto, Donya Ermelinda ile karşı karşıya gelince hemen özür dilemeğe başladı ve anlattı: Pek heyecanlıymış, Eugenia onun hakiki maksatlarına doğru mâna verememiş. Augusto, evi ipotekten kurtarmış; bundan böyle, kanun hükümleri gereğince ev, her türlü mükellefiyetten azade, sahibinin, yani Eugenia'nın malı olmuş. Eğer Eugenia, evin gelirlerini kabul etmemekte ısrar ederse Augusto, şahsan bu parayı kendine de kullanamazmış. Böylece kimsenin bir istifadesi olmaksızın bu paralar heba olup gidecekmiş; fakat zaten bu paralar, Eugenia namına matlup kaydedilecekmiş. Hem ayrıca Augusto, şimdi Eugenia ile evlenmekten feragat etmiş; onun istediği, sadece, Eugenia'yı mesut görmekmiş. Karısının sırtından

geçinmeğe mecbur olmasın diye, Mauricio'ya da bir iş bulmağa hazırmış.

Donya Ermelinda'nın ağzından: "Altından bir kalbiniz var," sözleri çıktı.

— Şimdi bir de yeğeninizi maksadımın samimiliğine ikna etmemiz kalıyor, sayın Bayan; ipoteği kurtarmak pek büyük bir küstahlıksa, ondan beni affetmesini rica etmeliyiz. Ama öyle zannedirim ki, artık darılmasına sebep yok. Eugenia, arzu ederse nikâhında şahidi olur, nikâhtan sonra da uzun bir seyahate çıkarım.

Donya Ermelinda, Augusto'nun kendisiyle konuşmak arzusunda bulunduğunu söyliyerek Eugenia'yı odaya çağırması için, hizmetçi kıza seslendi. Fakat kızıdan şu cevabı aldı:

— Matmazel, demin sokağa çıktı.

XVI

Eugenia, kapıcı odasında nişanlısına:

— Sen cidden iflâh olmazsın, diyordu, hiç söz anlamıyorsun! Eğer böyle gidersen, bu uyuşukluğu yenmezsen, evlenebilmemiz için kalkıp da kendine bir iş aramağa teşebbüs etmezsen ben tutar, bir cahillik ederim.

— Ne cahilliği? Açıkça söylesene sevgilim! Mauricio, bunu söylerken genç kızın ensesindeki bir saç kıvrımını parmaklarına dolayor ve Eugenia'nın boynunu okşuyordu.

— Dinle, eğer istersen şimdi hemen evlenebiliriz, ben ikimiz için de çalışırım...

— Fakat böyle bir şeye razı olduğum takdirde benim hakkımda ne derler, sevgilim!

— Sana ne diyeceklerinden bana ne.

— Öyle şey olur mu, bu ciddî mesele canım!

— Evet, bundan bana ne; benim istediğim, bu işe mümkün olduğu kadar çabuk bir nihayet vermemiz...

— Vaziyetimiz, o kadar berbat mı?

— Tabii berbat, hattâ çok berbat. Eğer sen karar veremiyorsan benim elimden...

— Ne gelir? Söylesene.

— Don Augusto'nun fedakârlığını kabul ederim.

— Onunla evlenir misin?

— Hayır, katiyen... yalnız, evime tekrar sahip olurum.

— Fakat evi geri alsana, yavrum; zaten en iyi çare de bu... Bu işte.

— Demek utanmadan...

— Utanmadan mı? Anlaşılan biçare Don Augusto, kafadan yana biraz kontak; madem aklına esmiş; isteğine karşı gelmemize hiçbir sebep yok sanırım.

— Demek sen olsun...

— Ama değil mi ya, yavrum, besbelli.

— Sen de hakiki erkeksin ha!

— Belki senin anladığın, senin sözlerinden çıkan mânada değil. Ama bak hele...

— Bırak beni Mauricio, sana yüz defa söyledim... böyle...

— Böyle nazik olma diye...

— Hayır, böyle kaba olma diye. Uslu dur. Sana karşı güvenimin artmasını istersen tembelligini yenmeğe bak. Sen cidden bir iş bulmalısın, gerisini söylemeğe lüzum yok. Aklını başına topla, anlaşıldı mı? Düşün ki daha geçende benden bir tokat yedin.

— Evet, sunturlu bir tokat, pek hoşuma gitmişti. Biliyor musun şekerim, hadi bir tokat daha aşket, işte suratım...

— İkide bir bunu tekrarlama, karışmam...

— Hadi çabuk!

— Yok, seni bu zevkten mahrum edeceğim.

— Başka zevkten de mi?

— Sana evelce de söyledim, böyle kaba olma. Tekrar ediyorum: kendine bir iş aramakta acele etmezsen gider, öbür teklifi kabul ederim.

— Dinle Eugenia, seninle gayet açık konuşayım ister misin? Sana bütün hakikati söyleyeyim mi?

— Söyle!

— Pekâlâ. Seni çok seviyorum, sonsuz bir sevgiyle seviyorum, sana son derece tutkunum, ama evlilik beni korkutuyor, bana sonsuz bir dehşet veriyor. Senden gizliyemem, ben doğuştan uyuşuğum, avareliğe kaçıyorum ve bana en ziyade azap veren şey, çalışmağa mecbur olmak düşüncesidir; önceden görüyorum ki, biz şayet evleniriz de çocuklarımız da olursa... hem anlaşılan istediğin de bu değil mi?...

— Bir bu eksikti!

— Evet o vakit çalışmağa mecbur olacağım, hem de adamakıllı, hayat pahalı çünkü. Öte taraftan, senin tek başına çalıştığını görmek... bu, imkânsız, tamamen imkânsız! Mauricio Blanco Clara, bir kadının eline avucuna bakamaz. Ama belki bir hal çaresi bulunur, işler öylesine düzene girer ki ne senin çalışman lâzımgelir, ne benim...

— Ne gibi?

— Kızımıyacağını vadediyorsun, değil mi cicim?

— Söyle hadi!

— Hakkında işittiklerime bakılırsa bu zavallı Augusto, enayinin biri, biçarenin biri, bir...

— Devam et.

— Fakat bana kızımıyacaksın değil mi?

— Dedim ya, sen devam et.

— Sana evelce de söylemek istediğim gibi...

Augusto'yu âdeta, bize Allah gönderdi. Belki en münasibi, yalnız evini almakla kalmayıp aynı zamanda...

— Eee?

— Kendisini de kocalığa kabul etmektir.

Eugenia, hızla yerinden fırlıyarak:

— Ne gibi? dedi.

— Dileğini kabul eder, peki dersin. Biçarenin biri olduğu için... her şey yoluna girer.

— Nasıl yoluna girer?

— Şey, o, parayı verir, biz de...

— Biz de? Ne biz desi?

— Şey... Yani biz de...

— Yetişir! Sus!

Eugenia, gözleri çakmak çakmak, kapıcı odasından hızla çıktı, kendi kendine söyleniyordu:

— Bunlar ne hayvanmış meğer, ne hayvanmış! Bunu aklıma getirmezdin hiç... Bu erkekler ne hayvanmış!

Eve varınca odasına kapandı ve ağlamağa başladı. Bir nöbete tutuldu ve yatağa yatmak zorunda kaldı.

Mauricio, bir an afallamış ve ne yapacağını bilmez bir halde, kalakalmıştı. Sonra kendini topladı, bir sigara yaktı ve sokağa çıktı; ilk karşısına çıkan güzel kıza çapkınca sözler fısıldadı. Akşam üstü bir ahabıyla Don Juan Tenorio hakkında konuşurken şöyle dedi:

— Bu tip, hiçbir şey ispat etmez. Hepsisi numara.

— Vay, bunu söyleyen sen misin Mauricio, Don Juan ve kadın tavgısı diye meşhur olan sen ha?

— Kadın tavgısı kim, ben kim? Neler de uyduruyorlar, Rogelio!

— Ya piyanist?

— Adam sen de! Sana doğrusunu söyleyeyim mi, Rogelio?

— Çekinme söyle!

— Eh öyleyse; yüz âşıktaşlığın, edep dahilinde olsun olmasın, — ima ettiğin münasebete gelince, tamamiyle terbiye dairesindedir — yüz âşıktaşlığın muhakkak doksandan fazlasında kandıran kadın, kandırılan erkek olmuştur.

— Nasıl olur, peki piyanist Eugenia'yı kendin tavladığını inkâr mı edeceksin?

— Tabii inkâr ederim; ben onu değil, o beni tavladı.

— Geç efendim, tavcı sen del!

— Nasıl istersen... Odur, yalnız o. Ona karşı duramadım.

— Aynı kapıya çıkar...

— Ama galiba bu iş sona eriyor, yakında kurtulacağım. Sade ondan tabii; çünkü beni niye bir başka kadının elde etmesine mâni olayım? Öyle zayıfım ki. Eğer kadın olsaydım...

— Eee, bu iş niye sona eriyormuş?

— Çünkü... şey, bir cahillik ettim de ondan! Münasebetimiz devam etsin istedim, daha doğrusu: ciddîsine yeni başlayalım dedim, anlıyor musun, yani mükellefiyeti olmayacak, herhangi bir neticeden âri... Şimdiyse beni bırakıp gidecek galiba. Bu kadın, tamamen kendinin olayım istedi.

— Bunu yapar da yani!

— Kim bilir... öyle zayıfım ki! Ben, bir kadın tarafından beslenmek için yaratılmışım, ama şerefime leke gelmeden, anlıyorsun ya, aksi halde hiç olmasın, daha iyi.

— Şereften kastın ne? Anlıyabilir miyim?

— Böyle şey sorulmaz yahu! Her şey tarife gelir mi?

Derin bir emniyet edasiyle Rogelio: "Doğru," dedi ve ilâve etti:

— Piyanist, seni terk ederse ne yapacaksın?

— Eh, serbest kalacağım ve bekliyeceğim. Bakalım bir başkası avlar mı beni... Nice nice defalar zokayı yutmuşumdur...! Ama bu kızcağız, beni bambaşka tarzda bendetti; yani araya daimî bir mesafe koyarak ve namuskârlığını kullanarak, çünkü namuskârlığını son haddine çıkarıyordu... Hâsılı, ona delicesine tutulmuştum. Neticede beni ne yapmak isterse yapabilirdi. Şimdi beni azat ederse çok üzüleceğim, ama serbest de olacağım.

— Serbest mi?

— Evet serbest, bir başka kadın için serbest.

— Ben daha ziyade tekrar sulh olursunuz zannediyorum.

— Kim bilir? Bunda pek şüpheliyim, çünkü karakter sahibidir... Hem ben onu bugün tahkir ettim, sahi, çok tahkir ettim.

XVII

Victor, Augusto'ya sordu:

— Don Eloino Rodriguez de Albuquerque y Alvarez de Castro'yu hatırlar mısın?

— Şu maliye bakanlığındaki memur mu, hep macera peşinde koşardı hani, hele ucu paraya dokunmazsa.

— Evet, ta kendisi, düşün hele, evlendi.

— Ona varan kadın; başına amma ihtiyar, boşalmış bir moruk sardı desene!

— Asıl şaşılacak tarafı, adamın bu evlenmeğe nasıl düştüğü. Kulağını aç ve söyleyeceklerimi iyi dinle. Bilirsin ki, Don Eloino Rodriguez de Albuquerque y Alvarez de Castro'nun, isimlerinin çokluğuna rağmen, içinde ölebileceği bir yatağı ya var, ya yoktur. Memur maaşından gayrı hiçbir şeyi yoktur, sıhhatinin de tamamen harap bir halde olduğunu bilirsin tabii.

— Ama o da ona göre yaşadı!

— Adamcağız, şifasız bir kalb hastalığından muztarip. Günleri sayılı. Geçende âdeta hayatına mal olacak ve evlenmesini intacetmiş bir kriz geçirmiş. Bir daha tekrarlasaydı tamamdı işi... Zavallı, aile pansiyonlarının birinden öbürüne gider ve boyuna ondan ona taşınmak zorunda kalırdı. Dört peseta karşılığında iyi bir yemek ve mükemmel bir konfor istenemiyeceğini takdir edersin. O ise, pek titizin biridir. Ama üstelik kendinde öyle fazla temizlik arama. Pansiyon pansiyon gezerek nihayet, kendinden daha ihtiyar, hürmet edilecek yaşta bir kadıncağızın evine gelmiş. Adam elliyi aşkın, altmışa merdiven dayanmış. Kadınsa ikinci kocasından dul kalmış, ilkin bir dülgerle evliymiş; kocası, kendini yüksek bir iskeleden sokağa atarak intihar etmiş; kadın onu sık sık hatırlar, Rogelio'cuğum dermiş; sonra tutup bir Carabinier çavuşıyla evlenmiş; bu adamdan kadına, günü bir peseta'ya gelen ufak bir maaş bağlanmış. Şimdi tasavvur et: bizim Eloino, bu dulun yanına yeni taşınmıştır, hastalanıyor, ağır hastalanıyor, öylesine hasta ki, iyileşme ümidi

yok, ölüme hazırlanması lâzım. İlk Don José'yi, sonra da Don Valentin'i yardıma çağırmışlar; fakat hepsi boşuna, ölüm habire yaklaşmakta. Hastalığı da fazla bakıma muhtaç, görülen hizmetlerin birkaçı da hani pek iğrenç şeyler; neticede hasta, kadıncağızı tamamen kendi inhisarına almış, öbür pansiyonerler çıkarız, diye tehdide başlamışlar; üstelik Don Eloino, öncekinden fazla para da veremiyormuş; "çifte" dul da, işleri aksadığı için onu daha fazla evinde tutamıyacağını tekrarlayıp duruyormuş.

"Ama Allah aşkına hanımcığım, acıyın bana," diyormuş Don Eloino, "bu vaziyette nereye gideyim. Kim beni yanına alır? Beni kapı dışarı ederseniz hastanede ölmekten gayri ne yapabiliirim... Allah aşkına, acıyın bana, şunun şurasında kaç günüm kaldı...!"

Yani öleceğine, hem de pek yakında öleceğine emin bulunuyormuş. Tabii kadın, ona, evinin hastane olmadığı, pansiyon gelirleriyle yaşamaya mecbur bulunduğu ve işinin şimdiden zarar gördüğü cevabını vermiş.

Derken Don Eloino'nun memuriyet arkadaşlarından birinin aklına parlak bir fikir gelmiş, ona: "Don Eloino," demiş, "bu kadını kandırıp, hayatınızın geri kalan kısmı için sizi yanına almasına razı etmek hususunda tek çare var."

Don Eloino: "Nasıl çare?" diye sormuş.

Dostu: "İlk önce hastalığınız hakkında kendi fikrinizi öğrenmeliyim," demiş.

“Ah, öyle sanıyorum ki, çok yaşamıyacağım, çok az kaldı. Belki kardeşlerim bile beni sağ bulamıyacaklar.”

“Kendinizi bu kadar hasta görüyorsunuz, demek ki.”

“Can çekişen biri gibiyim.”

“O halde, dediğim gibi, bu kadıncağızın sizi sokağa atmaması ve hastaneye gitmenizi istemesi için yapacağınız tek şey var.”

“Nedir?”

“Onunla evlenmek!”

“Onunla evlenmek mi? Pansiyoncu ile evlenmek ha! Ben ha! Bir Rodriguez de Albuquerque y Alvarez de Castro haa!... Azizim, alay edilecek durumda değilim.”

Bu teklif ona öylesine tesir etmiş ki, şaşkınlıktan ölüyorum sanmış.

— Bunda anlaşılmıyacak bir şey yok.

— Ama ilk korkudan kurtulup da kendine gelince, dostu ona, şayet evlenirse pansiyoncu kadına ayda on üç duro dul maaşı bırakabileceğini; bu paranın, başka kimse alamıyacağı için, devlete kalacağını izah etmiş. Anlıyorsun değil mi?...

—Evet dostum Victor, sırf dul maaşları devlete kalmasın diye evlenen birçoklarını tanırım. Al şana, bir vatandaş zihniyeti.

— Don Eloino, bu teklifi köpürerek reddetmiş, fakat bir de kadının bu hususta ne söylediğini düşün:

“Ben mi evlenecek mişim, bu yaşta, üçüncü defa, üstelik de bu insan süprüntüsüyle, öyle mi? Lânet olsun!”

Ama nedir, kadın, doktora danışmış, doktor da Don Eloino'nun yaşasa yaşasa daha birkaç gün yaşıyacağını temin etmiş.

Kadın da: “Sahi, ayda on üç duro, işime de yarar hani,” diye düşünüp sonunda teklifi kabul etmiş.

Artık hiçbir ümidi kalmıyan ölüm hastasını kesin olarak ikna etmesi için rahip Don Matias'ı çağırmışlar; rahip, gerçek bir havari gibi sözünü dinletir bir adamdır, bilirsin.

“Öyle, öyle, zavallı dostum, zavallı dostum,” demiş Don Matias, ve adamcağızı kandırmış. Bunun üzerine Don Eloino, gûya barışmak için — çünkü araları açılmışmış —, Correita'yı çağırmış ve ondan, nikâhında şahit olmasını rica etmiş.

“Nasıl, demek evleniyorsunuz, Don Eloino?”

“Evet Correita, Pansiyoncu Donya Sinfo ile evleniyorum. Ben ki bir Rodriguez de Albuquerque y Alvarez de Castro'yum... Tasavvur et! Sırf, yaşıyacağım şu birkaç gün zarfında bana baksın diye... Bilmem, kardeşlerim vaktinde yetiyecekler de beni sağ görebilecekler mi?... Kadın, benden kalacak on üç duro dul maaşı hatırı için evleniyor.”

Söylediklerine göre Correita, tekmi hikâyeyi evde karısı Emilia'ya anlatmış, o da sözde şöyle demiş: “Meğer ne de aptalmışsın! Ona niçin Encarna ile evlen demedin? (Encarnacion, hiz-

metçileri; Emilia, kocasının evine gelirken getirmiş; ne genç, ne de güzel bir kız.) On üç duro uğruna Encarna da ona, pansiyoncu kadın kadar bakardı.”

Sözde Encarnaciñn da: “Tabii hanımcığım, ben de evlenirdim, şu birkaç günlük ömründe ona bakıverirdim; on üç duro, pek bir şey değil ama!” cevabını vermiş.

— Fakat bunlar uydurma değil mi, Victor?

— Katiyen, bazı şeyler vardır ki uydurulamaz. Hikâyenin asıl hoş tarafı bu değil: Don José ile birlikte, Don Eloino'ya bakan Don Valentin, bana şunu da anlattı: Bir gün hastaya bakmağa gittiği vakit, orda rahip Don Matias'ı merasim kıyafetiyle görmüş; zannetmiş ki rahip, hastaya ölüm için dinî âyin yapacaktır. Ama hakikatte rahibin nikâh kıymak üzere geldiğini söylemişler. Sonradan tekrar uğradığı vakit, üçüncü defa evlenen pansiyoncu kadın, kendisini kapıya kadar uğurlamış ve üçüncü defadır ki acıklı, ürkek bir sesle: “Söyleyin hele Don Valentin, daha yaşayacak mı bu?” diye sormuş.

“Yok Hanımcığım, bir gün meselesi.”

“Ölümü pek yakındır değil mi?”

“Evet, pek yakın.”

“Sahi mi? Öleceğine muhakkak emin misiniz?”

— Ne müthiş şey!

— Daha bitmedi: Don Valentin, hastaya yalnız süt verilsin demiş; gayet az. Ama Donya Sinfo, pansiyonerlerden birine şu cevabı vermiş:

“Niçin sanki! Ben ona, ne isterse veriyorum. Şunun şurasında ne kadar yaşıyacak, son arzusunun niye mâni olayım?”

Don Valentin, ayrıca ihtikan yapılmasını da söylemiş. Kadın: “İhtikan mı?” diye bağırarak, “Öf ne iğrenç! Bu ihtiyar süprüntüye mi? Bunu ben mi yapacağım?. Allah korusun! Sevdiğim ve zevkim için evlendiğim iki kocamdan biri olsaydı hatır için yapardım... Ama buna? İhtikan ha? Allah korusun!”

— Bütün bunlar gayet uydurma şeyler!

— Yok, halis hakikat. Çok geçmeden Don Eloino'nun kardeşleri de çıkagelmişler; bir kadın, bir erkek. Erkeği felâketten ezilmiş bir halde bağırarak: “Ah kardeşim, kardeşim; bir Rodriguez de Albuquerque y Alvarez de Castro; Pellejero caddesinde bir pansiyoncu ile evlensin, olur şey mi? Kardeşim ha! Zaragoza, Za—ra—go—za mahkemesi reislerinden birinin oğlu olsun da, bir Donya Sinfo ile evlensin!” ve küplere binmiş.

İntihar etmiş dülgerin dul karısı ve ölüm hastasının “genç” zevcesi düşünürmüş: “Eminim, gayet emin; kayınbirader, görümce olduklarını bahane ederek pansiyon ücretini vermeden çekip gidecekler; ama canım, benim geçimim bu yüzden!”

Fakat öyle zannediyorum ki, parasını vermişlerdir, yani parayı kocası vermiştir; onlar, hastanın altın saplı bir bastonunu alıp götürmüşler yalnız.

— Ee, hasta nihayet öldü mü?

— Evet, ama çok sonra. Durumu, fark edilir şekilde düzeliyordu. Kadın: “Suç Don Valentin’de,” diyormuş, “hastalığı herhalde teşhis etti. Öbürküsü, Don José daha iyiydi, yalnız o bak-saydı hastalığı bulup çıkaramaz, bu da çoktan ölür de başıma belâ kesilmezdi.”

Donya Sinfo’nun, ilk kocasından olan çocuklarından başka, ikinci kocası olan çavuştan da bir kızı vardır; nikâhtan az sonra Don Eloino, bu kıza: Gel de öpeyim seni,” demiş, “ben artık senin babanım, sen de benim kızısın...”

Anası: “Kızınız mı? Hayır, hiç olur mu,” demiş, “mânevi kızınız.”

“O halde üvey kızım, Hanım, üvey kızım... beri gel... Sizlere iyi bir miras bırakıyorum.”

Sözde ana homurdanmış: “Ne utanmaz herif! Kızı okşayıp sıkıştırmak için yapıyor bunu! Böylesi de görülmüş müdür?”

Bozuşmuşlar tabii.

“Bu bir düzenbazlık, başka nedir, düzenbazlık, Don Eloino, bana nerdeyse öleceğinizi temin ettiler de sırf onun için evlendim sizinle... Aksi halde... Lânet olsun! Kandırdılar beni, kandırdılar!”

“Beni de kandırdılar Madam, beni de. Ne yapayım istiyorsunuz? Sizi hoşnut etmek için öleyim mi?”

“Kavlimiz böyleydi ama!”

“Öleceğim Madam, öleceğim, istediğimden çabuk! Ben ki bir Rodriguez de Albuquerque y Alvarez de Castro’yum!”

Sonra az veya çok, birkaç kurusluk bir pansiyon ücreti için atışmışlar ve kadın, adamı kapı dışarı etmekle işi neticeye bağlamış...

Uğurlar ola Don Eloino, güle güle gidiniz!"

"Allaha ısmarladık, Donya Sinfo."

Nihayet Madamın üçüncü kocası da ölmüş ve kadına günde 2.15 pesetalık bir gelir bırakmış; kadın ayrıca yas takımı masrafı olarak beş yüz peseta almış. Onun, bu parayı bu işe sarf etmediği besbelli. Vicdanını teskin için ve on üç duro'luk dul maaşına duyduğu minnettarlıkla, adamın ruhunun istirahatı için ancak bir iki âyin yaptırmış, o kadar...

— Aman Yarabbi, ne hikâye!

— Uydurma olmıyan, uydurulması imkânsız bir hikâye. Ben şimdi bu traji-komedi, bu acıklı farce hakkında daha fazla tafsilât toplamağa çalışıyorum. İlkin bundan ufak bir komedi meydana getirmeyi düşündüm; ama bir iki düşünüp ettikten sonra hepsini bir novelle'ye sokmayı münasip gördüm; hani Don Quijote'una, bildiğimiz hikâyeleri serpiştirmiş olan Cervantes'in yaptığı şekilde. Bunları, karımın gebeliği dolayısıyla ettiğim kahırlardan, efkârlanmalardan kurtulabilmek için yazmakta olduğum bir novelle'ye almayı düşündüm.

— Nasıl bir novelle mi yazmaktasın?

— Başka ne yapayım?

— Sormak caizse nedir mevzuu?

— Novelle'mde esaslı bir ana vaka yok,

yahut daha doğrusu kendiliğinden doğacak bir vaka silsilesi var sade. Vaka kendiliğinden olur.

— Nasıl şey o?

— Farkında mısın, şu son günlerin birinde ne yapacağımı bilmez olmuştum; bir şeyler yapmak, bir işe girişmek ihtiyacındaydım; içimde sanki bir titreme, bir gıdıklanma hissettim. Hayal gücüm, harekete geçmişti; kendi kendime: "Bir novelle yazayım" dedim, "ama yaşadığımız gibi yazayım, neye varacağı bilinmeden." Oturdum, birkaç tabaka kâğıt aldım, ve aklıma ne gelirse, sonrasını bilmeksizin ve plânsız yazmağa başladım. Şahıslarım, fiil ve sözleriyle birlikte doğacaklardı; karakterleri gitgide teşekkül edecekti; hattâ çok vakit karakterleri, bir karakterleri olmayışından ibaret bulunacaktı.

— Tıpkı benim karakterim gibi.

— Bilmiyorum. Ne çıkarsa bahtına: salıverdim kendimi.

— Bu novelle'de çok psikoloji var mı? Tarrif, tasvir var mı?

— İçinde pek çok diyaloglar var, her şeyden önce diyalog. İş, şahısların konuşmalarında, hiçbir şey söylemeseler bile pek çok konuşmalarında.

— Sana bu fikri Helena mı ilham etti?

— Niye sordun?

— Çünkü bir gün benden, vakit öldürmek için bir novelle istemiş ve içinde kısa, basit cümlelerle, mümkün olduğu kadar çok sohbet, konuşma olsun, demişti.

— Evet, okuduğu bir hikâyede uzun tasvirler, hitabeler veya anlatmalar varsa elinden bırakır ve: “Hepsi boş lâf,” der, “boş lâf, işte o kadar!” Onun gözünde diyaloglar boş lâf değildir yalnız. Bilirsin ki bir varız, güzelce bir diyalog şekline sokulabilir...

— Buna sebep ne?

— Çünkü okuyucu; konuşmaları, bütün o sözlerle hiçbir şey söylenmemiş olsa bile, konuşma hatırı için okur. Yarım saatlik bir hitabeye tahammül edemezken, çene çalmak için kahvede üç saat oturanlar vardır. Konuşmanın cazibesi; konuşmak için, kısa cümlelerle ve aralıklarla konuşmak için konuşulmasındadır.

— Bir söylevin eda ve ahengi, beni de sıkar.

— Evet, insan lâftan, canlı sözden apayrı bir haz duyar. Biz, yazarın kendinden konuşmadığı intıbânı almalıyız. Bizi kendi şahsiyetiyle, kendi şeytanca benliğiyle taciz etmemelidir. Bununla beraber benim şahıslarım, tabii yalnız benim söylediklerimi söylemekteler.

— Bu belli bir noktaya kadardır şüphesiz.

— Nasıl belli bir noktaya kadar?

— Elbette; başlangıçta onları ellerinden tutup götürdüğünü zannediyordun, sonunda senî idare edenin onlar olduğunu gördün. Bir yazarın, neticede, yaratıklarının oyuncuğu olduğu sık sık görülür.

— Belki. Ne olursa olsun, şu bu, aklıma ne gelirse bu novelle'ye katmak istiyorum.

- Ama o zaman novelle olmaz ki...
- Hayır, aksine... bir nivola olur.
- Bu da ne, bir "nivola" mı dedin?

— Bir gün Antonio'nun kardeşi şair Manuel Machado'dan bahsediyorlardı; bir seferinde Antonio, onu alıp Don Eduardo Benot'a gitmiş; Machado, ev sahibine aleksandren ölçüsünde veya artık kullanılmıyan bir başka ölçüde bir sonett okuyacakmış. Okumuş. Don Eduardo: "Ama bu sonett değil ki!" demiş.

Machado, şu cevabı vermiş: "Hayır, Bayım, sonett değil bu, bu bir "sonitt". — Aynı şey, benim novellem için de varit; bu bir novelle değil, aksine bir... ne demiştim? Bir naville mi, neville mi?... yok, yok, bir nivola, evet; bir nivola. Çünkü bu takdirde kimsenin, bu türün kurallarına aykırı hareket ettiğimi söylemeğe hakkı yoktur. Bu türün bulucusu benim; çünkü bir tür bulmak demek, bir şeye yeni bir isim vermek demektir, o kadar. Ve eserin kurallarını kendi istediğim gibi koyuyorum. Ama her şeyden evel, pek çok diyalog bulunacak içinde.

— Ya bir şahıs ortaya tek başına çıkarsa?

— O vakit bir monolog olur. Bunun da bir diyalog gibi görünmesi için bir köpek icadederim; o şahıs, bu köpeğe hitabeder.

— Biliyor musun Victor, zaman zaman, birisi beni icadetmekle meşgul gibime geliyor.

— Olabilir!

Victor'la Augusto birbirlerinden ayrılınca Augusto, kendi kendine: "Ya bu benim haya-

tım?” dedi, “bir novelle mi, bir nivola mı? Yoksa ne? Benim başımdan geçenler, etrafımdakilerin başından geçenler; hakikat mi, fiction mu? Tanrının bir rüyası olmasın sadece? Yahut bir başkasının rüyası? Uyandığı takdirde o, kaybolacak bir rüya olmasın? Eğer ONA dua ediyor, ONU terennüm ve tebcil ediyorsak bu; ONU uyutmak, ONU salıya salıya rüyalara daldırmak isteginden doğamaz mı? Neticede tekmil dinlerdeki ibadetler sırf bir şekil, uyanıp da bizi rüyasında görmesi sona ermesin diye Tanrıyı uykusunda sallamak şekli değil midir? Ah, Eugenia'm, Eugenia'm! Ah, Rosario'm!”

— Vay Orpheus!

Orpheus, onu karşılamaya koşmuştu; sevincinden dört dönüyor, Augusto'nun üzerine sıçırıyordu. Augusto onu koluna aldı, hayvancağız onun elini yalamağa başladı.

— Efendim, dedi Ludivina, Rosario yeni çamaşırları getirmiş, sizi bekliyor.

— Peki niçin savmadın?

— Bilmem ki... Bey nerdeyse gelir dedim, beklemek istersen...

— Her zamanki gibi hesabını görebilirdin...

— Evet ama... Anlarsınız ya...

— Ludivina! Ludivina!

— Hesabını siz görün, daha iyi.

— Şimdi geliyorum.

XVIII

Kızı görünce Augusto, seslendi:

— Vay! Rosarita!

Rosario, sakın ve berrak bir sesle:

— Akşamlar hayrolsun, Don Augusto! dedi. Aynı derecede sakın ve berraktı bakışları.

— Başka vakitler ben evde olmayınca yaptığın gibi, niye Ludivina ile hesap görmedin?

— Bilmem ki! Bekle, dedi; ben de bir diyeceğiniz var zannettim...

“Bu bir safderunluk mu, yoksa başka bir şey mi?” diye düşündü Augusto, ve şaşkınlığından bir an, ağzını açamadı. Kısa bir hayret duralaması, sıkıcı bir sessizlik başladı.

— Senden istediğim Rosario, sadece geçenki hâdiseyi unutman ve bunu artık asla hatırlamamandır, anladın mı?

— Peki, nasıl isterseniz...

— Evet, bu bir çılgınlıktı... bir çılgınlık... Ne yaptığımı, ne söylediğimi pek bilmiyordum... zaten, şimdi de bilmiyorum ya... Ve Augusto, bunları söylerken kıza yaklaşıyordu.

Kız onu, sessiz ve kaderine razı, bekliyordu. Augusto, sedire oturdu, Rosario'yu çağırdı, son defaki gibi dizlerine oturmasını söyledi ve bir müddet kızın gözlerine baktı. Rosario bu bakışlara, sakın mukavemet ediyor, ama tekmil vücudu gazel yaprağı gibi titriyordu.

— Yavrum, sen titriyorsun...

— Ben mi? Ah hayır, galiba siz titriyorsunuz...

— Titremeğe ne hacet, sakın ol.

— Beni yine ağlatmayınız...

— Ah, senin istediğin de bu değil mi? Söyle bakalım, bir sevdiğin var mı?

— Bu nasıl sual!...

— Yok söyle, bir sevgilin var mı?

— Bir sevgilim, hakiki bir sevgilim... Yok!

— Yaşatın bir delikanlı, sana evlenme teklif etmedi mi?

— Görüyorsunuz ki, Don Augusto...

— Sen ne cevap verdin?

— Söylenemiyecek şeyler vardır.

— Bu doğru, ama söyle bakalım, birbirinizi seviyor musunuz?

— Allah aşkına Don Augusto!...

— Bak, eğer ağlıyacaksan seni salıveririm.

Küçük kız, başını Augusto'nun göğsüne dayadı, yüzünü sakladı ve hıçkırıklarını tutmağa çalışarak ağlamağa başladı. Augusto, kızın saçlarını okşuyor ve: "Yavrucuk, bayılacak üstelik," diye düşünüyordu.

— Sakın ol, sakın ol canım!...

Başını kaldırmaksızın ve hıçkırmamak için kendini zorlayarak Rosario:

— Ya o kadın...? diye sordu.

— Ay, onu mu hatırlıyorsun? O kadın beni temelli reddetti. Asla benim olmamıştı; şimdiyse onu bütün bütün kaybettim, temelli kaybettim!

Küçük kız, yüzünü kaldırıp Augusto'yu dikkatle gözden geçirdi. Doğru söyleyip söylemediğini görmek için sanki, Augusto'nun ta gözlerinin içine bakıyordu.

— Beni aldatmak istiyorsunuz... diye mırıldandı.

— Seni nasıl aldatabilirim; ha evet!... Değil mi, bir sevgilim var demedin mi?

— Böyle bir şey demedim...

— Telâş etme, sakın ol! Ve bu sözleri söylerken genç kıızı yanına oturttu, sonra kendi ayağa kalkıp odada bir aşağı bir yukarı gezinmeğe başladı.

Bakışlarını yine kıza çevirince, zavallılığın sapsarı ve titremekte olduğunu gördü. Kızın, kendisini himayesiz ve yalnız hissettiğini anladı; aralarında uzun bir mesafe, savcı önünde suçlu gibi, yapyalnız ve karşısında oturuyordu. Augusto, onun bayılmak üzere olduğunu gördü.

— Doğru, dedi yüksek sesle, birbirimize ne kadar yakın olursak, kendimizi o kadar emniyette hissediyoruz.

Tekrar oturdu ve Rosario'yu tekrar kucağına aldı, kucakladı, bağrına bastı. Zavallılık, dayanmak ister gibi, bir kolunu Augusto'nun omzuna attı ve tekrar yüzünü, Augusto'nun göğsüne gizledi. Augusto'nun kalbindeki çarpıntıyı duyunca korktu.

— Hasta mısınız Don Augusto?

— Dünyada hasta olmadığını kim söyleyebilir?

— Çingırağı çalayım mı, size bir şey getirsinler.

— Yok, yok, kalsın. Hastalığımı bilirim. Benim ihtiyacım seyahat.

Kısa bir sükûttan sonra devam etti:

— Benimle gelir misin?

— Don Augusto!

— Bırak canım bu Don lâfını... Ee, benimle gelir misin?

— Nasıl isterseniz!...

Augusto'nun düşüncelerini bir sis kapladı; kanı şakaklarında zonklıyor, göğsünde bir ağırlık duyuyordu. Bundan kurtulmak için Rosario'nun gözlerini öpmeğe başladı, Rosario, gözlerini kapamak zorunda kaldı. Ansızın Augusto, ayağa kalktı, kendini kızıdan sıyırdı ve dedi ki:

— Bırak beni, bırak beni, korkuyorum!

— Neden korkuyorsunuz?

Küçük kızın beklenmedik sükûneti, onu daha çok ürküttü.

— Korkuyorum, kimden, bilmiyorum. Senden, kendimden, hepsi bir, Ludivina'dan. Dinle beni, git şimdi, git, ama yine geleceksin, değil mi? Geleceksin ya?

— Nasıl isterseniz.

— Seyahatimde de bana yoldaşlık edeceksin, değil mi?

— Nasıl emrederseniz.

— Hadi şimdi git! Git!

— O kadın...

Augusto, ayağa kalkmış bulunan kızcağızın üzerine atıldı, onu tutup bağrına bastı. Kuru dudaklarını kızinkilerle birleştirdi. Hem başını sallıyarak, hem ağzını kızın ağzına bastırarak, ama öpmeksizin, bir an öylece durdu. Sonra kızı salıverdi ve yüksek sesle:

— Git, git şimdi! dedi.

Rosario, dışarı çıktı, az sonra Augusto da odayı terk etti. Öyle bitkindi ki, kilometrelerce bir dağ gezintisi yapmıştı sanki; kendini yatağa attı, ışığı söndürdü ve kendi kendisiyle aşağıdaki konuşmaya başladı:

“Onu ve kendimi aldattım!”

“Hep böyle. Hepsi hayal, hayalimiz dışında var olan bir şey yok. Konuşmamız, yalan söylememizdir; kendi kendimizle her konuşmamız, yani her şuurlu düşünmemiz, kendi kendimize yalan söylememizdir. Fizyolojiden gayri bir hakikat yoktur ki. Söz denen sosyal mahsul, yalan için yaratıldı. Bizim filozoflardan birinin; hakikat keza söz gibi herkesin inandığı sosyal bir mahsuldür, insanlar birbirleriyle, buna inanarak anlaşırlar, dediğini işittim. O halde yalan da sosyal bir mahsuldür.”

Bir dilin, elini yaladığını hissetti. “Ah, sen misin Orpheus? Konuşamadığın için yalan da söylemiyorsun; hattâ öyle zannederim ki, kendini de aldatmıyor ve kendi kendini kandırmıyorsun. Ama evcil bir hayvan olduğun için insanlardan bazı şeyler almış olsan gerek... Bizim işimiz gücümüz, sadece yalan söylemek ve kendimize büyük bir

paye vermek. Söz; bütün his ve intıbalarımıza aşırı bir büyüklük ve mâna katmamız, hattâ belki de bunlara inanmamız için yaratıldı.”

“Söz ve öpücük gibi, kucaklaşma gibi, itibari ifade şekillerinin her çeşidi... Her birimizin yaptığı, rolünü oynamaktır sade. Hepimiz aktörüz... maskeliyiz... ve komiğiz. Hepimiz birden. Hiç kimse, haz veya elemi ni duyuyorum iddiasında bulunduğ u, ifadelendirdiğ i hattâ haz veya elemi ni duyduğ u şeyin haz veya elemi ni duyamaz; çünkü öyle olsaydı insan yaşıyamazdı. Aslında gayet sakinizdir; şimdi komedimi tek başıma oynamak, hem aktör hem de seyirci olmak üzere bulunan ben gibi tıpkı. Yalnız bedenî ıstıraptır öldüren. Tek gerçek, fizyolojik insandır; ne konuşan, ne de yalan söyleyen insan...”

Kapıya hafifçe vurulduğunu işitti.

— Ne var?

— Akşam yemeğ i yemiyecek misiniz? diye sordu Ludivina.

— Doğru, bekle, şimdi geliyorum.

“Az sonra uyuyacağım, öbür günler yaptığım gibi bu gün de; o da uyuyacak; Rosario sahiden uyuyacak mı? Ruhunun huzurunu kaçırmadım mı? Peki, onun tabiatı... mâsumluk mu, saflık mı, yoksa şirretlik mi? Ama mâsumluktan daha berbat bir şirretlik, yahut da şirretlikten daha mâsumca bir şey yoktur belki de. Evet; evet, daima düşündüm, aslına bakarsak mâsumluktan daha... daha... nasıl ifade etsem... daha hayâsızca hiçbir şey yoktur. Evet, kendini bana bırakırkenki sü-

kûneti; işte içime bunca korkuyu salan şey: korku; neden korku, kendim de bilmiyorum; mâsumluktan başka bir şey miydi o? “Ya o kadın?” diye soruşu da kıskançlıktı sade. Hı, kıskançlık ha?... Aşk, galiba hep kıskançlıkla birlikte doğar; aşkı açığa vuran, kıskançlıktır. Kadın erkeğe veya erkek kadına istediği kadar âşık olsun; erkek, kadının bir başka erkeğe, kadın da, erkeğin bir başka kadına baktığını görmedikçe, ikisi de bu aşkın farkına varmazlar; birbirlerine âşık olduklarını, kendi kendilerine bile itiraf etmezler; hattâ sahiden âşık bile değildirlere. Bütün dünyada bir tek erkekle bir tek kadın olsaydı da bu ikisinden başka kimse bulunmasaydı, bunların birbirlerine âşık olmaları imkânsız olurdu. Hem daima da üçüncü, yani Celestina aranırdı; Celestina ise cemiyetten, koca Galeotto’dan başkası değildir! Ah, ne ince bir şey! Koca Galeotto! Kelime hatırı, deyim hatırı için bile olsa ahengi ne hoş.”

“Bu yüzden aşk dedikleri şey; bir yalan daha değil de ne! Ya bunun fizyolojik tarafı? Adam sen de, fizyolojik tarafı aşk değildir, kıymeti de yok. Bunun için de gerçek olan odur... Ama... gidelim de, Orpheus, akşam yemeğini yiyelim. Budur gerçek olan.”

XIX

İki gün sonra Augusto’ya, bir bayanın, kendisini görmek ve konuşmak istediğini haber verdiler. Augusto, buyurun demek için dışarı çıkın-

ca, karşısında Donya Ermelinda'yı buldu ve hayretler içinde sorduğu: "Siz mi geldiniz?" sorusuna, ondan şu cevabı aldı:

— Artık bize hiç uğramaz oldunuz da...

— Anlarsınız ya, sayın Bayan, dedi Augusto, son iki ziyaretimde mâruz kaldığım şeylerden sonra, — bir defasında Eugenia ile yalnızdık, ikincisinde beni artık kabul etmek istemedi — bundan böyle bir daha size geledim. Söylediğim şeyde daima ısrar ediyorum, hiç değiştiğim yok; fakat artık evinize gelmem, kabil değil...

— O halde: Ben, Eugenia namına size geliyorum.

— Nasıl, Eugenia namına mı?

— Evet. Sevgiliyle arasında ne geçti, bilmiyorum; ama artık adını duymak istemiyor, ona pek içerlemiş. Geçende eve geldi, odasına kapanıp bütün gece bir şey yemedi. Gözleri fazla ağlamaktan kızarmıştı; o yakıcı neviden göz yaşlariyle, bilirsiniz, hiddet yaşlariyle kızarmıştı.

— Aa, demek göz yaşları çeşit çeşit?

— Tabii. Bazısı ferahlık verir, teselli eder; bazısı da yakıp kavurur, acıyı çoğaltır. Eugenia ağlamıştı, hiçbir şey yemek istemedi. Dönüp doluşıp erkeklerin bir ifrit olduğunu, baştan başa ifrit olduklarını söylüyordu. Son günlerde mahzun, keyifsiz, âdeta korkunç bir hal almıştı. Nihayet dün beni yanına çağırdı, size söylediklerine üzüldüğünü ve pek ileri giderek, size haksız muamele ettiğine pişman olduğunu anlattı. Maksadınızdaki şeref ve asaleti teslim ediyor; sadece,

size, beni satın almak istiyorsun demiş olmasını affetmenizi istemiyor; kendisinin böyle bir şeye asla ihtimal vermiyeceğini bilmenizi de candan arzuluyor. Üzerinde bilhassa durduğu nokta, bu. Her şeyden önce, eğer bu şekilde konuştuysa bunu, heyecanının fazlalığından ve kızgınlığından yaptım, diyor. Ama aklınıza gelmesin ki...

— Ben onun buna inanmadığına inanıyorum...

— Sonra... sonra bana, sizden diplomatça şunu da öğrenmek vazifesini verdi, acaba...

— En iyi diplomatlık, diplomat oyunlarına başvurmamaktır, hele bana karşı.

— İşte, benden, kendisine verdiğiniz hediye, yani kendi evini, bir kayıt altına girmeden kabul edecek olursa, bunu fenaya çekip çekmiyeceğinizi öğrenip haber vermemi rica etti.

— Bir kayıt altına girmekten kastı ne?

— İşte, hediye sırf hediye olarak telâkki edilsin istiyor.

— Fakat ben zaten başka mânada almadım, nasıl olur da o başka türlü anlar?

— Diyor ki: Kendisini iyi niyetime inandırmak ve söylediklerime ne kadar samimî pişman olduğumu ispat etmek için âlicenapça hediyesini kabule hazırım, ama zannetmesin ki...

— Yetişir, sayın Bayan, yetişir. İstemedem beni tekrar tahkir edecekler diyesim geliyor.

— Hiç de kötü bir niyet yok herhalde.

— Bazen hakaretlerin en kötüsü, bile bile yapılmamış olanıdır.

— Bunu anlamıyorum.

— Ama pek basit şey. Bir gün beni bir baloya çağırmışlardı. Salondan içeri girdiğim vakit oradakilerden biri, bir tanıdık bana selâm vermedi. Ayrılırken bir dostuma dert yandım, bana şu cevabı verdi: “Hayret etmeyin canım, mahsus yapmamıştır; mevcudiyetinizin farkına varmamıştır.” Bunun üzerine şöyle dedim: “Hakaretin en kötüsü de asıl bu ya: beni selâmlamayışı değil, aksine benim orda olduğumun farkına varmayışıdır beni inciten.” Dostumun: “Fakat bu mahsus olmamıştır, bir dalgınlıktır sade...” demesi üzerine ben: “En kötü hakaretler, bile bile yapılmadı dediklerimizdir; en büyük kabalık da, karşımızda bir tanıdık varken dalgın olmaktır.” cevabını verdim. Görüyorsunuz ya, sayın Bayan, bir unutkanlık için de aptalcasına, mahsus değil diyoruz; sanki bir şeyi mahsus unutabilir mişiz gibi! Çok vakit, bile bile olmamış bir unutkanlık da keza bir hakaret sayılır.

— Bununla ne demek istiyorsunuz?

— Yalnız şunu demek istiyorum, Donya Ermelinda: şu anda Eugenia, bana ettiği hakaretin affını rica ederken, hediye sayesinde kendisini şahsıma zorla minnettar etmek isteğiyle suçlandırıyor beni; öyle iken bu hediyeyi niçin kabul ediyor, anlamıyorum doğrusu; hem de bu hediye'nin onu hiçbir kayıt altına almamasını belirtmekten de hoşlanıyor. Ne gibi kayıtlardan bahsediyor acaba?

— Böyle heyecanlanmayın, Don Augusto.

— İnsan heyecanlanmaz mı canım, heyecanlanmak için sebep değil mi bu? Bu kız benimle alay mı etmek, yoksa oynamak mı istiyor? — Augusto, bunu söylerken Rosario'yu düşündü. —

— Rica ederim, Don Augusto, Allah aşkına...!

— Size evelce de söyledim; ipotek kalmadı, ipoteği kurtardım; evine tekrar sahip olmak istemiyorsa artık bence yapacak iş kalmadı dedim. Bunun için bana minnettar olmuş, olmamış, hepsi bir.

— Fakat Don Augusto, böyle hiddetlenmeyin! O da sırf, sizinle anlaşmak istiyor ve tekrar dost olmayı arzu ediyor.

— Öyle, şimdi ötekiyle bozuştun da onun için, değil mi? Evelce ben ötekiydim, şimdiyse "beriki" oldum, değil mi? Tavlanmak sırası bende, değil mi?

— Ama ben hiç de böyle bir şey demedim.

— Hayır, fakat ben tahmin edebilirim.

— Ama tamamen yanılıyorsunuz. Yeğenim bana, demin size söylediklerimi anlattıktan sonra, kendisine bir hayli nasihat ettim; o nişanlın olacak aylakla bozuştun, bari yine Don Augusto'yu elde et dedim... Beni anlıyorsunuz, değil mi?

— Evet, yine beni elde etmesini söylediniz...

— Çok doğru. İşte, ben ona böyle nasihat ettikçe o hep, yapamam, hayır, hayır, imkânsız, olamaz diyordu. Sizi takdir ediyor, sayıyormuş;

kendisiyle dost olmanıza candan razı, ama siz, onun zevkine göre bir koca olamazmışsınız; o âşık olabileceği bir adamla evlenmek istiyormuş..

— Beni ise asla sevemezmiş, öyle değil mi?

— Hayır, o yok. O kadarını söylemedi.

— Ah, hâlâ bu diplomatlık!

— Ne dediniz?

— Değil mi ya! Siz sadece, bana, bu kızı affetmemi ricaya değil, aynı zamanda onunla evlenmeğe hazır olup olmadığımı anlamağa geliyor-sunuz. Yalan mı? Bu, bir danışıklı döğüş; Eugenia da sonunda tevekkül gösterecek, razı olacaktır.

— Size yemin ederim ki, Don Augusto, merhum annemin — huzur içinde yatsın — aziz hâtırasına yemin ederim ki... size yemin ederim ki...

— Musa, İkinci Emir'de şöyle der: Yemin etme!

— Peki peki, yemin ederim ki, siz şu anda, tabii bir kötülük güderek değil, ama benim Ermelinda Ruiz y Ruiz olduğumu unutmuş bulunuyorsunuz.

— Eğer öyle olsa...

— Evet, öyledir, sizi temin ederim! Donya Ermelinda bu sözleri, her türlü tereddüdü imkânsız bırakan bir eda ile söyledi.

— Güzel, o halde... o halde yeğeninize deyin ki, söylediklerini kabul ediyorum; kendisine gayetle minnettarrım, bundan sonra da dostu kal-

mak istiyorum; dürüst, cömert bir dost, ama sadece bir dost, o kadar; duyuyor musunuz, bir dost... Fakat ona şunu da söyleyin ki, ben akıllarına geleni çaldıkları bir çalgı değilim; bugün kapı dışarı edilip de yarın ıslıkla tekrar çağırılan bir adam değilim; başkasının yerini tutacak bir insan, yedek bir nişanlı değilim; hizmetçilere ayrılmış yemek değilim.

— Böyle heyecana kapılmayın, canım!

— Fakat heyecana kapıldığım yok ki. İşte böyle, bundan sonra da onun dostu kalacağım.

— Bize, yakında tekrar gelecek misiniz?

— Bu...

— Çünkü, bakın, gelmezseniz kızcağızın bana itimadı kalmaz, ola ki...

— Uzak ve uzun bir seyahate çıkmayı düşünüyorum...

— Ama daha önce, veda etmek için...

— Bakalım...

Ayrıldılar. Donya Ermelinda evine varıp da, Augusto ile konuştuklarını yeğenine anlatınca Eugenia, kendi kendine: "İşin içinde bir kadın var!" dedi, "hiç şüphe yok! Şimdi Augusto'yu muhakkak yeniden elde edeceğim!"

Beri yanda Augusto, yalnız kalınca, odasında bir aşağı bir yukarı dolaşmağa ve kendi kendisiyle konuşmağa başladı: "Bir piyano imişim gibi beni çalmak istiyor... Beni defliyor, sonra yine çağırıyor ve tekrardan pasaportumu verecek elim. Yedekte tutuyordu beni... Ne denirse densin akli fikri, yenibaştan evlenme teklif etmemde;

belki öc almak, belki de sırf kıskandırıp ötekinin başını döndürmek için. Bir kukla, — gülünç bir mahlûk, rasgele biri olsam bari! Ama bende de bir karakter var! Evet! Ben, benim... evet, ben benim... ben, ben! Elbet bunu ona, Eugenia'ya borçluyum — niçin inkâr edeyim? —, çünkü o, bende aşka karşı istidatlar uyandırdı; ama şimdi, değil mi ki o, benim içimde bu istidatları uyandırdı ve geliştirdi, artık Eugenia'ya ihtiyacım kalmadı; kadın mı yok...”

Burada kendini tutamayıp gülümsedi; çünkü geçenlerde evlenmiş olan Gervasio'nun, karımla Paris'e kadar küçük bir seyahat yapacağız demesi üzerine, Victor'un verdiği cevabı hatırlamıştı: “Paris'e bir kadınla mı gideceksin? Yahu, bu İskoçya'ya kuru balık götürmeğe benzer!” ... Augusto, o vakit bu cevaptan pek hoşlanmıştı. Ve yine tekrar etti: “Kadın mı yok... Rosario'nun, ebedî Havva'nın bu yeni nümunesinin mâsum şirretliği, ne de şirin; bu küçük kız ne cazip şey. Eugenia, beni soyut'tan somut'a götürdü; Rosario ise insan cinsinin genel vasıflarını öğretti. İnsanın canı çekecek öyle çok kadın var ki... Nice nice Eugenia, nice nice Rosario var! Hayır, hayır, benimle kimse oynıyamaz, hele kadın, hiç. Ben, benim. Ruhum küçük belki, ama benim sahibi!” Augusto, benliği meselesinde öylesine coşmuştu ki, sanki bu benlik büyümeğe, genişlemeğe başlamış da evi ona dar gelecekmiş hissine kapıldı. Bu yüzden dışarı, sokağa çıkarak benliğine saha ve hürriyet teminine karar verdi.

Sokağa çıkınca başının üstünde gökyüzü gözüne çarptı ve kimi iş, kimi eğlence peşinde gidip gelen insanlar gördü. Ama kimsenin ona baktığı yoktu — kasten değil, tabii; şüphesiz tanımadıkları için ona aldırış etmiyorlardı. Fakat birdenbire benliğinin, daha demin: “Ben, benim!” diyen benliğinin gitgide büzüldüğünü hissetti. Vücudunda çekildikçe çekiliyor, görülmemek için kıvrılıp kalıvereceği bir köşe arıyordu. Sokak bir sinema gibiydi; o da bir film yarattığı, bir gölge, bir hayal gibi görünüyordu. Çünkü ne zaman bu insan kalabalığına dalsa; bu gelip giden, kendisini ne tanıyan, ne kale alan insan yığını içine girse, bu onun üzerinde, açıkta, tabiatın sînesinde; temiz hava, temiz rüzgârlarla çevrildiğimiz bir yerde bir banyo tesiri yapardı. Ancak yapayalnız ve kendi kendisiyle baş başa olduğu zamanlarda kendini bir benlik olarak hissediyordu; yapayalnızken kendi kendine: “Ben, benim!” diyebiliyordu — belki kendini buna ikna için. Başkalariyle bir arada olunca; bu meşgul, bu daima zihni bir şeye takılı yığın ortasında kendi benliğini hissedemiyordu.

Böylece, Augusto, oturduğu ücra mahallenin تنها meydanındaki o küçük, sessiz bahçeye geldi. Her zaman oyun oynayan birkaç çocuğun bulunduğu bu meydan, emin bir sükûnet limanı gibiydi; çünkü buradan tramvay işlemez, sade birkaç araba geçerdi. Tatlı sonbahar ikindileri ihtiyarlar, burda güneşlenirler ve bu esnada orda, o

uzlet içinde yaşıyan on iki hintkestanésinin yaprakları, poyrazla kakışlanarak kaldırım taşları üstünde hışırdar veya hep yeşil boyalı, hep taze yaprak renginde parıldıyan tahta bankları örterlerdi.

Yağmur yağmadığı vakitler belli zamanlarda muntazam sulanan ve köklerini kaldırımların altına yayan, şekil ve tertipleri düzgün bu terbiye görmüş şehir ağaçları; bu Allahın günü güneşin doğacağı ve evlerin saçaklarında kaybolacağı saatleri bekliyen esir ağaçlar; ihtimal özleyişler içinde uzak ormanları hayal eden bu zavallı esirler; Augusto üzerinde esrarlı bir cazibe kuvveti tatbik ediyorlardı. Tepelerinde birkaç kuş ötüyordu; bu medenileşmiş şehirli'ler de, haliyle, çocuklardan kaçmayı ve yalnız, vakit vakit önlere ekmek kırıntıları atan yaşlı insanlara yaklaşmayı öğrenmiş cinstendiler.

Augusto; tek başına, yalnız, bu ufak meydanın yeşil sıralarından birinde oturarak bir saçığın üstündeki akşam kızılığının kayboluşunu, yahut bazan, parıl parıl akşam kızılığının ışıllı altınında, evin bacası üstünde siyah bir kedi silüetinin belirişini az mı seyretmişti.

Sonbaharda her tarafa, şehrin içindeki bahçelere, çiçek saksı ve tarhlarına sarı yapraklar dökülürdü: asma yaprakları gibi geniş, sonra bir mumyanın ellerine benziyen maden safihaları şeklinde yapraklar. Çocuklarsa bu kuru yaprakların içinde oynayırlardı; oyun oynarlar, belki de onları küreyip bir araya toplarlar ve şahane

ışılıtlar içinde batan güneşin hiç farkında olamazlardı.

Bu akşam, bu sakin yere varınca, Augusto, üstündeki yaprakları temizlemeden — sonbahardı çünkü —, sıranın birine oturdu. Yanıbaşında her zamanki gibi birkaç ocuk, oyun oynuyordu. İçlerinden biri bir arkadaşını bir hintkestanesinin yanına götürdü, onu orda durdurdu; sıkıca, ağacın gövdesine dayadı ve ona: “Esirsin, haydutların eline düştün,” dedi. ocuk, kızgın kızgın: “Ama ben...” diye başlamıştı ki, beriki, cevap verdi: “Hayır, sen artık sen değılsin...” Augusto, gerisini işitmek istemedi; kalkıp bir başka sıraya oturdu. Düşünüyordu: “Biz de böyle oynuyoruz, biz büyükler; sen artık sen değılsin. Ben, ben değılim! Ya bu zavallı ağaçlar, hâlâ kendileri mi acaba? Yaprakları, dağlardaki kardeşlerinin yapraklarından daha önce dökölüyor. Olsa olsa iskelet bunlar, ve bu iskeletlerin şimdi kısılakalmış gölgeleri, elektrik lâmbaları ışığında kaldırımlara düşer. Elektrik ışığıyle aydınlatılmış bir ağaç! Ne garip ve fantatik bir manzaradır yok mu, kemer şeklinde bir elektrik ışığının, baharda ağacın tepesine madenî bir parıltı vermesi! Hele burda; rüzgârın ağacı sağı sola sallamadığı bu yerde. Artık o siyah gecelerin hiçbirini; örtüsü o kırpışan, titreşen yıldızlarla dolu aysız gecelerin hiçbirini tabiatın sînesinde tadamıyan biçare ağaçlar! Bunları buraya diken insanoğlu, bunların her birine: “Sen artık sen değılsin!” demiş sanıyoruz âdeta. Ve bunu unutmasınlar, uyuyakalmasınlar

diye, onlar için, elektrik lâmbalarındaki bu gece aydınlığını icadettiler... Gecenin zavallı ağaçları, zavallı uyurgezerler! Hayır, hayır, ağaçlarla oynadıkları gibi, benimle oynamalarına tahammül edemem."

Augusto, ayağa kalktı ve sokaklarda sarsak sarsak, bir uyurgezer gibi yürümeğe başladı.

XX

Seyahate çıksın mı, çıkmasın mı? Bunu birçok tanıdıklarına haber vermiş bulunuyordu: ne söylediğini pek bilmeksizin, sırf bir şey söylemiş olmak için, daha doğrusu beraber gelip gelmiyeceğini sormak bahanesiyle, evvelâ Rosario'ya açmış, sonra da Donya Ermelinda'ya bahsetmişti... ona ispat için — ama neyin ispatı? —, bir seyahate çıkmakla ona neyi ispat edecekti ki? Hepsî bir! Ne olursa olsun! Şu var ki, işte ikidir, heybet ve mehabetle, uzak ve uzun bir seyahate çıkmak niyetinde olduğunu bildirmişti, ve karakter sahibi bir adamdı; o, o idi, Augusto. Bir erkek gibi sözünü tutmalı değil miydi?

Sözünün eri erkekler, ilkin bir şey söylerler; onu sonra düşünürler. Sonunda da yerine getirirler. Bir kere düşünüp tasarladılar mı, âkıbeti iyi olacakmış, kötü olacakmış, yaparlar. Sözünün eri erkekler, yanıldık, düzeltelim demezler, dön geri etmezler, söyledikleri şeyden iskonto yapmazlar. Augusto, uzun, uzak bir seyahate çıkacağıın

dememiş miydi? Uzun, uzak bir seyahat! Niçin? Neye? Nasıl? Nereye?

Genç bir bayanın kendisiyle konuşmak isteğini haber verdiler.

— Genç bir bayan mı?

Ludivina:

— Evet, dedi, galiba... piyanist.

— Eugenia mı?

— Evet.

Augusto, müthiş şaşırmıştı. Tuhaf bir emniyetsizlik ve tereddüt hissi, vücudundan bir şimşek gibi geçti; bir an, onu geri çevireyim, evde yok dedirteyim diye düşündü." Beni ele geçirmek için geliyor; benimle oynamak için, bir kukla ile oynar gibi," diyordu içinden, "boşluğu kapatayım ötekinin yerini doldurayım diye geliyor." Fakat sonra düşünüp taşındı ve: "Hayır, kuvvetli olmak gerek!" dedi.

— Söyle, hemen geliyorum.

Bu kadının pervasızlığına şaşakalmıştı. İtiraf etmeli ki tam kadın, baştan başa karakter! Cesaret buna derler! Karar böyle olur! Göz dediğin budur! Ama hayır, hayır, hayır, beni alt edemeyecek. Yok, yok. Beni içeri atamıyacak!"

Augusto, salona girince Engenia'yı karşısında ayakta buldu. İşaret edip oturmasını istedi; ama Eugenia, bu isteği yerine getirmeden haykırdı:

— Sizi aldattılar, Don Augusto, beni aldatıkları gibi!

Zavallı Augusto, bu suretle kendini tamamen âciz hissetti ve ne diyeceğini bilemez oldu. İkisi de oturdular, bunu kısa bir sessizlik takibetti.

— İşte cidden böyle Don Augusto! Sizi aldattılar: sizi benim hakkımda, beni de sizin hakkınızda yanılttılar. Mesele bundan ibaret.

— Nasıl olur? Biz sizinle karşı karşıya biz-zat konuştuk, Eugenia!

— Size söylediklerimi unutunuz. Bırakın, geçmiş geçmişte kalsın!

— Evet, geçmiş daima geçmiştir. Başka türlü de olamaz ki.

— Beni anlıyorsunuz şu halde. Âlicenapça hediyenizi kabul etmek hususundaki kararına, lâ-yık olduğu mânadan gayrı bir mâna vermemenizi rica ederim.

— Ben de aynı şekilde, hediye, lâ-yık ol-duğu mânadan gayrı bir mâna vermemenizi rica ederim, Matmazel.

— Güzel: itimada karşı itimat! Şimdi değil mi ki, birbirimizle apaçık, düpedüz konuşmak zo-rundayız; size, o olup bitenlerden, o söyledikle-rimden sonra; cömertçe hediyenize karşı — arzu etsem dahi —, samimî şükranlarından gayrı bir mukabelede bulunamayacağımı bildirmek isterim. Aynı şekilde siz de kendi hesabınıza... hiç değilse ben öyle zannediyorum...

— Doğrudur, Matmazel. O olup bitenler-den, o son görüşmemizde bana söylediklerinizden sonra, halanız hanının bana anlattıklarından ve

kendi tahminlerimden sonra; şahsan, arzu etsem dahi, cömertliğimden bir kâr çıkaramam.

— O halde tamamen aynı fikirde miyiz?

— Tamamen, Matmazel!

— Böylece tekrar dost olabiliriz; iyi, gerçek dost, öyle değil mi?

— Tabii, olabiliriz!

Eugenia, sanki tuşlara hâkim olmak için yaratılmışa benziyen ince parmaklı, o kar gibi beyaz, serin ve narin elini Augusto'ya uzattı ve Augusto, bu eli, tir tir titriyen eliyle sıkı sıkı kavradı.

— Şu halde dost olacağız, aziz Don Augusto, dost; gerçi bu dostluk bana...

— Eee?

— Ola ki insanlar arasında...

— Eee? Ne yani? Devam edin! Devam edin!

— Öyle ya: şu son acıklı tecrübelerden sonra bazı şeylerden feragat ettim...

— Fikrinizi daha açık söyleyin, Matmazel, bu müphem imaları bırakın.

— Pekâlâ Don Augusto, mesele meydanda, apaçık. Zannetmez misiniz ki, bu olup bitenlerden sonra; babamdan kalan evi ipotekten kurtarıp şimdi bana bağışladığınızı bütün tanıdıklarım biliyor madem, — şimdi birisi çıkıversin de bana kolayca evlenme teklifinde bulunsun, ihtimal vermez misiniz?

Augusto: "Bu kadın, bir şeytan!" diye düşündü, başını eğdi, ne cevap vereceğini bilemiyerek yere baktı. Az sonra başını kaldırıncı Eugene

nia'nın, gözlerinden gizlice bir damla yaş silmekte olduğunu gördü.

— Eugenia! diye haykırdı, sesi titriyordu.

Genç kız, muti bir sesle:

— Augusto! diye fısıldadı.

— Evet, ama ne yapalım istiyorsun...?

— Ah hayır. Talihimiz böyle, mukadderat! Mukadderat, işte o kadar. Mukadderatın elinde bir oyuncak gibiyiz. Talihsizlik.

Augusto, koltuğundan kalktı ve sedire, Eugenia'nın yanına oturdu.

— Bak Eugenia, Allah aşkına, benimle oynama...! Mukadderat, bu sensin; senden başka mukadderat yok. Beni yanında sürükliyen, beni ipimden tutan, bir topaç gibi döndüren sensin; beni deli divane eden sensin; en katî kararlarım da beni tereddüde düşüren sensin. Beni, artık, ben'likten çıkacağım noktaya götürüyorsun...

Ve kolunu, kızın boynuna doladı, onu kendine çekti, bağrına bastı. Eugenia işe sükûnetle şapkasını çıkarıyordu.

— Evet Augusto, bizi bu noktaya sürükliyen mukadderat. Ne sen, ne ben, birbirimize karşı vefasızlık edemeyiz, birbirimizi inkâr edemeyiz; ne sen, o bir şaşkınlık anında söylediğim, beni satın almak isteyen bir erkek olabilirsin; ne de ben seni başkasının yerini tutacak bir adam, bir yedek, bir hizmetçi yemeği yapmak isteyen bir kadın olabilirim; hem âlicenaplığına karşı duyduğum minnet...

— Evet, ama şöyle veya böyle görünmüşüz, bundan bize ne, Eugenia?

— Hem kimin gözüne böyle görünüyormuşuz?

— Kendi gözümüze!

— Peki, sonra Eugenia, sonra?

Augusto, Eugenia'yı tekrardan göğsüne bastı; gözlerini, alnını öpücüklere boğdu. İkisinin de hızlı hızlı soludukları işitiliyordu.

Eugenia, saçlarını düzliyerek, düzelterek birdenbire:

— Bırak beni, bırak beni! diye bağırdı.

— Hayır, sen, sen, sen... Eugenia, sen...

— Hayır, ben olamam. Olamaz...

— Beni sevmiyor musun?

— Sevmek mi? Sevmenin ne olduğunu bilen var mı? Bilmiyorum, cidden bilmiyorum. Bu hususta sarıh bir fikrim yok...

— Fakat daha demin...

— Ah kader, bir anın alınyazısı, nedamet, ne bileyim... böyle bir şeyi evvelâ denemiş olmak lâzım... Hem Augusto, dost kalalım diye sözleşmedik mi, iyi bir dost, sadece dost kalalım diye?

— Öyle ama... Ya bahsettiğin fedakârlık? Hediye kabul ettin ve dostum, — sadece dostum — oldun diye artık kimse seni zevceliğe almak istemez demedin mi?

— Eh, olsun varsın. Ben kararımı verdim.

— İhtimal bu bozuşmadan sonra...?

— İhtimal...

— Eugenia! Eugenia!

O anda kapı vuruldu ve Augusto, kızarmış yüzü, kısık sesiyle titriyerek seslendi:

— Ne var?

Ludivina'nın:

— Rosario, sizi bekliyor! dediği duyuldu.

Augusto'nun rengi attı. Sapsarı kesildi.

— Ah! dedi Eugenia, rahatsız ediyorum galiba. Rosario, sizi bekliyormuş. Görüyorsunuz ya, biz ancak dost olabiliriz. İyi, çok iyi dost, öyle değil mi?

— Eugenia!...

— Rosario, sizi bekliyormuş...

— Fakat beni reddettiğin vakit; seni satın almak istediğimi söyliyerek ve gerçekten de bir başka sevgilin bulunduğu cihetle beni reddettiğin için... ne yapabilirdim, ne yapacaktım; değil mi ki seni görmüş, sevmeyi öğrenmiştim. Bilmiyorsun galiba; acılığın, hiddetin, gazabın ne olduğunu... mukabele görmemiş aşkın ne olduğunu bilmez misin?

— Gel Augusto, ver elini! Yine görüşelim, ama geçmişî geçmişte bırakalım!

— Hayır, hayır. Geçmişî geçmişte bırakmak. Hayır, hayır, hayır!

— Peki, peki. Ama Rosario, sizi bekliyor...

— Allah aşkına, Eugenia...

— Fakat ne çıkar, bunda şaşılacak bir şey yok ki. Beni de bekliyen olmuştu, o, Mauricio. Yine görüşürüz. Birbirimize karşı samimî ve sadık davranalım!

Eugenia şapkasını giydi, elini Augusto'ya uzattı; Augusto, bu eli tutup dudaklarına götürdü ve öpücöklere boğdu; sonra Eugenia, kapıya doğru yürüdü, Augusto peşinden gitti. Augusto, bir müddet, sevimli sevimli ve hâkim adımlarla merdivenlerden inen Eugenia'yı seyretti. Eugenia, bir merdiven sahanlığında başını kaldırıp ona bir daha baktı, Augusto'ya gözleriyle selâm verdi ve elini salladı. Augusto, yine odasına döndü. Rosario'yu, çamaşır sepeti elinde, karşısında dikilmiş görünce sert sert:

— Ne var? dedi.

— Bana öyle geliyor ki, bu kadın, sizi aldatıyor, Don Augusto...

— Bu seni alâkadar eder mi?

— Size ait her şey, beni alâkadar eder.

— Galiba seni de aldattığını söylemek istiyorsun.

— Bu beni alâkadar etmezdi.

— Sana verdiğim ümitlerden sonra kıskanç olmadığına inanayım mı istiyorsun yoksa?

— Nasıl büyüdüğümü, nasıl bir aileden olduğumu bilseniz, Don Augusto, henüz genç bir kız olmama rağmen, kıskançlık gibi bir şeyden fersah fersah uzakta bulunduğumu anlardınız. Benim seviyemde kızlar...

— Sus!

— Nasıl isterseniz. Fakat tekrar ediyorum, bu kadın sizi aldatıyor. Eğer böyle olmasaydı da onu sevseydiniz, sizin hoşunuza gitseydi onunla evlenmenizden başka, daha ne isterdim?

— Bütün bunları ciddî mi söylüyorsun?

— Gayet ciddî.

— Kaç yaşındasın?

— On dokuz.

— Beri gel! ve elleriyle Rosario'yu omuzlarından kavradı, sımsıkı tuttu; öyle ki Rosario, dosdoğru Augusto'nun yüzüne bakmak zorunda kaldı. Sonra Augusto, ısrarla kızın gözlerine baktı.

Bu esnada renk değiştiren Rosario değil, Augusto oldu.

— Seni cidden anlamıyorum, küçük.

— İnanırım.

— Doğrusu ne olduğunu bilmiyorum: mâsumluk mu, şirretlik mi, alay mı, yoksa vaktinden önce kötüleşmek mi?

— İşte bu, sırf sevdiğimden.

— Sevmek mi? Ne sevmesi?

— Bilmek ister misiniz, ne sevmesi? Bunu size söylersem kızmazsınız ya? Darılmıyacağınıza söz veriyor musunuz?

— Evet, evet, söyle!

— Peki öyleyse... çünkü, çünkü... çünkü siz bedbahtsınız, zavallı bir insansınız...

— Sen de mi öylesin?

— Nasıl isterseniz. Ama bu küçüğe itimadedin; size benden daha sadık bağlanmış bir kimse yoktur. Hattâ Orpheus bile. Ebediyen, ebediyen.

— Ne olursa olsun mu?

— Evet, ne olursa olsun!

— Doğru, sen, sen, sen... sahici... Ve kızı kucaklamak istedi.

— Yok, şimdi olmaz, başka sefer, daha sakın olduğunuz vakit. Hem daha evel...

— Yeter, seni anlıyorum.

Ve ayrıldılar. Augusto, yalnız kalınca kendi kendine: "Bu iki kadın beni çılgına döndürecekler, bütün bütün çılgın... ben artık ben'likten çıkacağım..." dedi.

Yemeğini getirdiği sırada Ludivina, Augusto'ya:

— Bana öyle geliyor ki, efendim, dedi, siz kendinizi politikaya verecektiniz, yahut kendinize buna benzer bir meşgale arıyacaktınız. Az çok oyalanırdınız.

— Hatun, bu düşünce de nerden geldi aklına?

— Başkası oyalıyacağı yerde, bir insanın kendisini oyalaması daha iyidir de ondan. İşte görüyorsunuz ki...

— Güzel, fakat bana kocanı çağır, yemeğimi yiyince Domingo'yu çağır. Kendisiyle bir parti "lhomber" oynamak istediğimi söyle. O, beni oyalalar.

Oyun oynarlarken Augusto, birdenbire kartları masaya bıraktı ve uşağına şu soruyu sordu:

— Söyle bakalım Domingo, bir insan iki veya daha çok kadına aynı zamanda âşık olursa ne yapmalıdır?

— Vaziyete bakar.

— Ne demek, vaziyete bakar?

— Tabii. Parası çok da fazlaca tutkunsu ikisiyle de evlenir. Yok, parası yoksa hiçbiriyile evlenmez.

— Ama yahu, ilk dediğin imkânsız.

— Para çok olduktan sonra her şey mümkün.

— Ya kadınlar bunun farkına varırlarsa?

— Onlara ne!

— Ama yahu, öbür kadın, kocasının aşkından bir kısmını elinden alır da berikisi hiç karışmaz olur mu?

— Bu kadın, erkeği masraflarını kısmadığı takdirde kendi aşk hissesiyle kanaat eder. Kadını sıkın şey, sadece, kocasının; yemekte, giyimde, bütün lüks şeylerde, onu kayıt altına almıştır. Erkek, kadının istediği kadar para harcamasına eyvallah derse, o zaman... Ama kadının o erkekten çocuğu olmuşsa şayet...

— Peki, kadının o erkekten çocuğu olmuşsa?

— O vakit başka, o vakit kıskançlık doğar. Kıskançlığa daima çocuklar sebeb olur. Bir ana; yanibaşında, ana olmuş veya olacak bir başka kadını çekemez. Bir ana; kendi çocuklarının, başka çocuklar veya başka bir ana yüzünden gadre uğramasına tahammül edemez. Fakat çocuğu yok; yemesinde içmesinde, giyiminde kuşamında, gösterişinde lüksünde masraflarını kısan eden yok... tamam, bütün tatsızlıkların önü alınmış demektir... Gelgelelim, şayet bir erkek, pa-haliya gelen bir kadından başka, gayet ucuza

gelen bir diğerkadına da sahipse; kadınların pahalısı, çok ucuzunu bindebir kıskanır. Hele bu ikinci kadın, çok ucuza mal olmakla kalmıyor da evin gelirine de bir şeyler ekliyorsa... yani erkek, bundan aldığı nı öbürüne verebiliyorsa, o vakit...

— Eee... o vakit?

— Her şey tıklarında gider. Emin olun, Beyim, kadından Othello olmaz.

— Desdemona da olmaz.

— Belki...

— Sen neler de söylermişsin, Domingo.

— Evet, Ludivina ile evlenmeden ve evinize kapılanmadan önce diğerk birçok kibar evlerde çalıştım. Bilgilerimi oralarda edindim.

— Peki, sizler ne yaparsınız?

— Bizler mi? Hiç, bizler böyle lükse kal-kışmayız.

— Lüks dediğink nedir?

— İşte tiyatrolarda görülen, romanlarda okunan şeyler.

— Ama yahu! Sizin aranızda da az mı cinayet işleniyor, aşk yüzünden, kıskançlık yüzünden?

— Hıh, züppeler tiyatroya gidiyor, roman okuyorlar da ondan, hem...

— Eee, hem?

— Hem bir rol oynamaktan hepimiz hoşlan-ırız, Beyim; biz aslındaki biz değiliz, aksine başkalarının yaratıklarıyız.

— Sen bir filozofsun.

— Son defa yanında çalıştığım bey de bana böyle demişti. Fakat öyle zannediyorum ki, politika ile uğraşmanızı tavsiyede Ludivina haklı...

XXI

“Evet, haklısınız,” dedi Don Antonio, bir akşam Augusto’ya; yalnızdılar, tek başlarına bir köşeye oturmuş sohbet ediyorlardı:

— Haklısınız; hayatımda acı, gayet acı bir sır var. Siz birazını keşfettiniz. Benim fakir yuvama fazla gelmişliğiniz yok... Yuvama dedim. Bir yuva demek caiz mi acaba? Ama farkına varmışsınızdır ki...

— Evet, şüphesiz. Tuhaf bir şey. Bilmiyorum ama, bana öyle geldi ki, evinizin üstünde bir hüzündür dalgalanmakta, beni kendine çeken bir hüznün.

— Çocuklarım olduğu halde — zavallı yavrularım! — evimi; çocuksuz, karı kocasız bir ev göziyle görmüş olsanız gerek.

— Bilmiyorum. Diyemem ki...

— Biz pek uzaklardan geliyoruz, pek uzaklardan. Karı koca kaçtık da geldik; ama öyle şeyler var ki, peşimizi bırakmıyor, daima etrafımızdadır; bizi esrarlı bir âlem gibi sarmıştır. Zavallı karım...

— Evet, karınızın hali, azap ve işkence dolu bir hayatı ifade ediyor. Hakiki bir işkence hayatını! Anlatmaz mısınız?

— Pekâlâ aziz Augusto; siz bize karşı, sebebini bilmediğim gizli bir sempati neticesi, içten bir alâka, belki de merhamete yakın bir his izhar ettiniz; bu itibarla derdimi size dökeceğim, çünkü böylelikle âdeta bir yükten kurtulacağım hayaline kapılıyorum. Çocuklarımın anası olan bu kadın, benim karım değildir.

— Bunu sezinlemiştim, ama mademki, çocuklarınızın anasıdır; onunla, kendi karınız gibi beraber yaşıyorsunuz; o halde karınız olur.

— Hayır, benim bir başka karım daha var, tâbiri veçhile meşru bir karım var. Ben evliyim, ama bildiğiniz kadınla değil. Sonra çocuklarımın anası olan bu kadın da evlidir, fakat benimle değil.

— Haa, şu halde iki taraflı...

— Hayır, dört taraflı bir münasebet; şimdi göreceksiniz. Ben bir aşk, bir aşk çılgınlığı, tam bir aşk çılgınlığı neticesi; gayet sakin, çekingen ve sükûti bir kızla evlendim. Çok az konuşuyor ve daima söylediğinden daha çoğunu söylemek ister görünüyordu; sakin elâ gözleri vardı, öylesine sakin ki, inan olsun, sanki uyur gibiydi bu gözler; zaman zaman uyandıkları oluyor, uyanınca da gerçekten ateş saçıyorlardı. Tekmil varlığı da aynı şekilde. Kalbi, bütün ruhu, bütün vücudu uyur görünüyor, sanki ürkütülmüş gibi birden uyanıyor, ama hayat kıvılcımı bir şimşek gibi parlayıp da derhal sönüverince yine uykuya dalıyordu. H a y a t kıvılcımı! Ah, bunun nasıl

bir hayat olduğunu tasavvur edemezsiniz siz! Sonra hemen peşinden, olup bitenleri unutmuş gibi bir hal alıyordu. Âdeta hayatımıza hep yenibaştan başlıyorduk; onun, bu hayatı, hep yenibaştan fethetmesi gerekiyordu sanki. Evlenme teklifimi böyle kendinde olmadığı bir anda, sanki bir sara nöbetine tutulmuş bir halde, kabul etti ve öyle sanıyorum ki, nikâh töreninde evet cevabını, buna benzer ikinci bir nöbet esnasında verdi. Şu var ki ona, beni sevip sevmediğini söyletemedim bir türlü. Evlenmemizden evel veya sonra, ona bunu sordukça bana hep şu cevabı verdi: “Bu sorulur mu hiç, deliliktir.” Vakit vakit s e v m e k sözünün artık yalnız tiyatrolarda yahut kitaplarda geçtiğini söyler ve bana: “Seni seviyorum diye yazsaydın senden hemen ayrılırdım,” derdi. Böylece iki yıldan fazla gayet garip bir hayat sürdürdük; bu isfenksi fethetmeyi, her Allahın günü yenibaştan denedim. Çocuğumuz olmamıştı. Derken bir gece eve gelmedi, deli divaneye döndüm, aramadığım yer kalmadı; ertesi gün bir mektubunu aldım, bana gayet kısa ve kuru, bir başka erkekle beraber uzak bir yere kaçtığını yazıyordu.

— Evelce hiç şüphe etmediniz miydi, aklınızdan hiç geçirirmediniz miydi ki...

— Böyle bir şeyi, hayır. Karım, çok defa sokağa yalnız çıkar, annesine veya kadın tanıdıklarına giderdi; hem onun bana karşı o garip soğukluğu, kendisini benim gözümde her türlü şüpheden koruyordu. Bu isfenksin neler kurduğuna dair hiçbir koku alamamıştım netekim. Birlikte

kaçtığı erkek, evli bir adamdı; karımla kaçabilmek için kendi karısını ve küçük kızını yüzüstü bırakmakla kalmamış; karısının, kendi üstüne olduğu için istediği gibi kullanabildiği o mühim miktarda servetini de alıp götürmüştü. Yani karısını t e r k e t m e k l e kalmamış, aynı zamanda kadının bütün servetini de çalmak suretiyle, onu mahvetmişti. Almış bulduğum o kuru, kısa ve soğuk yazıda kaçırın adamın zavallı karısının durumuna da hafifçe temas ediliyordu. Kaçırın adam mı, yoksa kaçırılan adam mı... bunu söyleyemem şimdi! Günlerce kirpikli göz yummadım; perişan, orda burda dolaşüyor, ne yiyor, ne içiyordum; boyuna şehrin en ücra semtlerinde sürüyor, kendimi en iğrenç, en bayağı günahlara atmak üzere bulunuyordum. Sonra ıstırabımı biraz yatışıp da yavaş yavaş düşüncelere tahavvül edince, o zavallıyı; kurban ettikleri, yardımsız, desteksiz kalmış; aşkından, servetinden olmuş o kadını hatırladım. Vicdanımda bir mecburiyet hissettim — felâketinde karımın suçu vardı çünkü —, kendimi, çok şükür varlıklı bir insan olduğumdan dolayı, ona paraca yardımda bulunmağa mecbur hissettim.

— Gerisini tahmin ediyorum, Don Antonio.

— Olsun. Böylece, onu ziyarete gittim. İlk karşılaşmamızı bir tasavvur edin. Karşılıklı felâketimize beraberce ağladık; öyle ya, müşterek bir talihsizlikti bu. Kendi kendime: “Benim karım için mi, o adam, bu kadını bıraktı?” dedim. Ve içimde —hakikati niye itiraf etmiye-

yim? — bir gönül hoşnutluğu; sanki benim yaptığım tercih daha iyiymiş de o adam, bunu takdir etmiş gibilerden izah edilemez bir şey hissettim. Meğer kadın da, adamın karısı da, gerçi aksi mânada, ama buna benzer mütalâalar yürütmüş, sonradan söyledi. Kendisine paraca himaye teklifinde bulundum ve servetimden, ihtiyacı olabilecek bir miktar ayırdım; fakat ilkin reddetti. “Çalışacağım, kendime ve kızıma lüzum ettiği kadar kazanıp geçimimi temin edeceğim!” dedi. Ama onu ikna için öyle dil döktüm, öyle ısrar ettim ki nihayet kabul etti. Ona evimin idaresine bakmasını ve benim yanımda oturmasını söyledim — tabii, yurdumuzdan mümkün olduğu kadar uzağa gidecektik —, uzun uzadıya düşündükten sonra buna da razı oldu.

— Ve böylece beraber yaşamağa başladığınız için tabii, iş...

— Aa hayır, uzun zaman bu böyle devam etti. Müsterek yaşayışımızın neticesidir bu, bir öc alma hissinin, bir kızgınlığın neticesi... ne bileyim... Kızına, karımın âşığının bedbaht yavrusuna tutulduğum kadar tutulmadım bu kadına. Kuvvetli bir babalık sevgisine yakalandım, bugün hâlâ içerim bu sevgiyle doludur; çünkü o kızı kendi çocuklarım kadar, hattâ belki onlardan fazla severim. Onu kollarıma alır, bağrıma basar, öpücüklere boğar ve üzerine kapanıp ağlar, ağlardım. Kızcağız bana: “Niye ağlıyorsun, babacığım?” derdi; ona, bana baba demesini ve beni baba bilmesini öğretmiştim. Beni böyle

ağlar görünce zavallı annesi de ağlamağa başlar, böylece zaman zaman göz yaşlarımız birbirine karışarak karımın sevgilisinin ve saadetimin hırsızının kızı üzerine akardı.

— Ama günün birinde, diye Don Antonio devam etti, karımın; sevgilisinden bir çocuğu olmuş diye işittim ve o gün ruhum, allak bullak oldu, hiç duymadığım bir ıstırap hissettim; aklımı oynatacağım, canıma kıyacağım zannettim. O ana kadar sahici bir kıskançlık; kaba, âdi bir kıskançlık duymamıştım. Kabuk bağlamış görünen ruh yaram, yeniden açılıp kanamağa başladı ve kan damlaları; kızıl, harlı bir ateş oldular! Karımla, asıl karımla iki seneden fazla beraber yaşamıştım da hiçbir netice çıkmamıştı. Aslâ! Şimdiyse bu hırsız herif...! Hayalimde karımın uyandığını ve alev alev yandığını gördüm. Birlikte yaşadığımız beriki kadın, bir şeyler sezinledi ve bana: “Ne oluyorsun?” diye sordu. Çocuk dolaşısıyla birbirimizle senli benli konuşmayı kararlaştırmıştık. “Beni rahat bırak,” dedim ona, ama sonra her şeyi itiraf ettim. Beni dinlerken kadın, titremeğe başladı; kendi çılgınca kıskançlığını ona da sirayet ettirdiğini sanıyordum.

— Tabii, hem bu hâdiselerden sonra...

— Yok, bu daha sonra oldu, hem de başka yoldan. Şu şekilde. Bir gün ikimiz beraberdik, kız da yanımdaydı. Onu kucağıma almış, masal anlatıyor, öpüp kokluyor, türlü türlü şakalar ediyordum. Çocuğu okşamak için annesi de yanımıza yaklaştı. Çocuk; bir elini benim omzuma, bir

elini annesinin omzuna koyarak dedi ki: "Babacığım, anneciğim... niçin bana bir kardeş getirmiyorsunuz, öbür kızlar gibi oynardım, böyle yalnız olmazdım!" Ölü gibi sarardık, bütün ruhu ifşa eden bir bakışla bakıştık; önümüzde ruhumuzu çırpıplak görüyorduk, utancımızı gizlemek için küçüğü öpücüklerle boğmağa başladık, öpücüklerin bazısı yolunu şaşırdı ve o gece göz yaşları ve korkunç kıskançlık azapları arasında, kız için ilk erkek kardeş ana rahmine düştü: saadetimi çalan adamın kızına bir erkek kardeş.

— Ne garip hikâye!

— Aşkımız, — eğer buna aşk dersiniz — dilsiz, kuru, soğuk, ateş ve hiddetten şekil almış, bir aşktı; iyi, tatlı kelimeler yoksulu bir aşk. Karım — yani çocuklarımin anası demek istiyorum; çünkü öbürü değil, budur benim asıl karım —, karım şirin bir kadındır, hattâ belki güzeldir de, şu var ki bende asla sıcak bir şehvet hissi uyan-dırmamıştı, üstelik beraber yaşamamıza rağmen. Ama sonraları da, — size anlattığım gibi — bulduğumuz noktaya vardıktan sonra da, ona öyle pek fazla tutkun olduğuma inanmıyordum; bu, neticede aksine kanaat getirmeme kadar devam etti.

Yani günün birinde lohusa döşeğinden, dördüncü çocuğumuzun doğuşundan sonra, karım öyle hasta, öyle hasta oldu ki, ölüyor zannettim. Hiç kanı kalmamıştı âdeta, mum gibi sararmıştı, kirpikleri hep kapalı duruyordu. Elimden çekip alıyorlar zannettim... Aklımı oynatayazdım, ben

de mum gibi sarardım, kanım damarlarımda dondu. Evimizin, kimsenin beni bulamayacağı bir köşesine gizlendim; diz çöküp, bu kutsal kadını öldüreceğine, daha önce beni öldürmesini Tanrıdan niyaz ettim. Ağladım, dövündüm, âdeta kan akana kadar göğsümü paraladım. Ve kalbimin, çocuklarımın anasının kalbine ne kuvvetli bağlarla zincirlenmiş olduğunu anladım. Tekrar biraz iyileşip de şuuru yerine gelerek tehlikeyi atlatınca ağzımı kulağına yaklaştırdım; yatakta yatar, gülümsüyerek, geri gelen hayatı selâmlıyordu; ona, o ana kadar asla itiraf etmemiş olduğum ve sonradan aynı şekilde asla bir daha söylemediğim şeyler söyledim. Tekrar tekrar gülümsüyor, tavana bakıyordu. Ağzımı ağziyle birleştirdim, çıplak kolunu boynuma doladım ve ağladım; göz yaşlarım, gözlerine akıyordu. Bana: "Antonio, teşekkür ederim! Teşekkür ederim, Antonio," dedi, "kendim için, çocuklarımız için; çocuklarımızın hepsi, hepsi için, Rita için teşekkür ederim.— Rita en büyük kızımdır, hırsızın kızı... ama yok, yok; o bizim kızımızdır, benim kızımdır. Haydudun kızı ise öteki kızdır, bir zamanlar benim karım olduğunu söyleyen öbür kadının kızıdır. Şimdi her şeyi anladınız ya?

— Evet, daha bazı şeyler de anladım, Don Antonio.

— Daha bazı şeyler mi?

— Evet, ayrıca birtakım başka şeyler! Şu halde iki karınız var, Don Antonio!

— Hayır, hayır, bir karım var; bir tek ka-

rım var; bir tek karım var: çocuklarımın anası. Öbürü, benim karım değildir. Öbür kadın, kızının babası olan adamın karısı mı, değil mi, bilmiyorum bile.

— Ya bu hüznün...

— Kanunda daima hüznünlü bir taraf vardır, Don Augusto. Bir başka aşkın mezarından fışkırpıp büyüyen, gübre ile beslenen bir bitki gibi bir başka bitkinin çürümüş unsurlarıyla beslenen bir aşk, daha da hüznünlü olur. Bizi cürümler, evet, başkalarının cürümleri birleştirdi; evet, acaba bizim birleşmemiz de mi bir cürüm? Onlar, koparılması caiz olmıyan bir bağı kopardılar, biz niçin iki ucunu bir araya getirip tekrar bağlamıyalım?

— Başka bir haber alamadınız mı?

— Hiçbir şey öğrenmek istemedik. İşte, bizim Rita yetişkin bir kız oldu. Günün birinde evlenecek ve benim ismini taşıyacak — benim ismini tabii. Kanun, hükmünü istediği gibi versin. O, benim kızımdır, hırsızın kızı değil; çünkü onu ben yetiştirdim.

XXII

Augusto, Victor'a sordu:

— Eee? Rahatbozan'ı ne yaptınız?

— Bunu tahmin eder miydim? Asla. Doğacağı gece heyecanımız son haddini bulmuştu. Çocuğun, bu dünyaya gelmek için savaştığı sırada Helena'nın bana ne takdirler ettiğini, beni ne acı

lâflara boğduğunu tasavvur edemezsin. Bana: "Sensin, kabahatli sensin, sen," diye bağıyordu; veya: "Git burdan, gözüm görmesin. Burda otur-maktan hiç utanmıyor musun? Eğer ölürsem ve-bali boynuna!" diye haykırıyor, yahut: "Bir daha mı? Bir daha mı?" diye inliyordu. Ama oğlan doğdu ve o gün bugün her şey değişti. Sanki bir rüyadan uyanmış, sanki daha yeni evlenmiş gibiyiz. Kör gibiyim, tamamen kör; bu yavru beni tamamen kör etti. Öylesine körüm ki; her-kes, gebelikten ve doğumdan sonra tamamiyle bozuldu, iskelete döndü, en az on sene ihtiyar-ladı dediği halde, Helena benim gözüme evel-kindenden daha taze, daha toplu, daha genç ve etli canlı gözüküyor. Bu, bana vaktiyle Portekiz'de işittiğim Fogueteiro'nun hikâyesini hatırlatıyor.

— Nasıl bir hikâye bu?

— Bilirsin, ateş oyunculuğu dedikleri havai fişekçilik, Portekiz'de güzel sanatlardan biridir. Portekiz'de havai fişek görmemiş bir kimse, bun-larla ne gibi tesirler elde edilebileceğini bilemez tabiatıyla. Ya bu hünerin orada kullanılan terim-leri! Aman Yarabbi!

— Anlat, yahu, anlat!

— Bekle biraz, başladım işte. Dinle: bir Portekiz köyünde yaşayan bir ateş oyuncusunun veya havai fişekçinin çok güzel bir karısı varmış; fişekçinin tesellisi, hazzı ve bütün gururu, bu ka-dınmış. Adam, ona delicesine vurgunmuş; fakat kadından dolayı duyduğu gurur, aşkından daha büyükmüş.

Adam, diğer fânilerin hasedini uyandırmaktan bayağı zevk alır; sanki: “Kadını görüyor musunuz? Hoşunuza gidiyor mu? Evet, değil mi? Güzel, bu benim karımdır, benimdir, yalnız benim. Hırsınızdan çatlayın!” demek istercesine, onu yanında gezdirmiş.

Karısının güzellik ve meziyetlerini her makamdan över; hattâ, ateş oyunlarına ait en güzel ilham ve fikirleri bana veren odur, havai fişekçilik sanatında ilham perim odur, dermiş. İşte, günün birinde yine böyle bir havai fişek yapmakla meşgulumuş; karısı da ona, işitilmedik yeni başarılar ilham etmek maksadiyle, her zamanki gibi yanında duruyormuş. — Birden barut ateş almış, patlamış; karı kocayı baygın bir halde ve korkunç yanıklar içinde dışarı çıkarmışlar. Kadının yüzünün büyük bir kısmı ile memeleri tamamen kavrulmuş, kadın tanınamıyacak hale gelmiş; ama adam, fişekçi kör olmak bahtiyarlığına uğramış, böylece karısının ne kadar çirkinleştiğini göremez olmuş. Netekim karısının güzelliğiyle iftihar etmeğe ve onu herkese karşı övmeğe yine devam etmiş; tıpkı evelki gibi kibirli kibirli ve aynı meydan okuyan hal ve tavırla, artık bir kör yediciisi olan kadının yanında gidermiş. Macerasını bilenlere: “Bundan daha güzel bir kadın gördünüz mü?” dermiş, onlar da zavallı fişekçiye acırlar, karısının güzelliğini överlermiş.

— Sonrası mı? Sonrası bu işte. Zaten onun için, kadın daima güzel değil miydi?

— Belki evelkinden daha da güzel oldu... karının, sana Rahatbozan'ı verdikten sonra, sen-ce daha güzel oluşu gibi.

— Çocuğa Rahatbozan deme!

— Daha demin kendin böyle dedin ya!

— Öyle... ama bu sözü başkasından duymak istemiyorum.

— Çok defa böyle olur. Birisine taktığımız bir isim, bir başkasının ağzında bize başka türlü tesir eder.

— Evet, kimse kendi sesini tanımaz derler...

— Yüzünü de tanımaz. Bunu hiç değilse kendimden biliyorum; beni en ziyade ürküten hal budur: yanımda bir başkası yokken, ansızın aynada kendimi görüvermem! Varlığımdan şüp-
heye ve kendimi yabancı bir adam gibi karşımda gördükçe bir rüya yahut sırf bir hayal yarattığı olduğumu vehmetmeğe başlarım.

— Kendi kendini bu kadar tetkik etme.

— Elimde değil. Bende, daima kendimi tetkik etmek manisi var.

— İşi, Hint fakirlerinin yaptığını yapmağa kadar vardırıcaksın: rivayete göre boyuna gö-
beklerine bakarlarmış.

— Öyle sanıyorum ki, ne sesini, ne yüzünü bilmiyen bir kimse; benim dediği, kendinden bir parça imiş gibi tamamen kendinin olan şeylerden de bihaberdir.

— Meselâ kendi karısından.

— Doğrudur. Beraber yaşadığımız ve bizim bir parçamız olmuş kadını tanımamız, bana âdeta

imkânsız görünüyor. En büyük şairlerimizden biri olan Campoamor'un sözünü bilir misin?

— Hangi sözünü?

— Demiş ki: Evlenen bir erkek, sahideri âşıkça, karısının vücuduna, ilk önceleri çılgına dönmekten ve şiddetli bir şehvet hırsına kapılmadan temas edemez; ama zamanla karısına alışır, nihayet o raddeye varır ki, ha karısının çıplak belini tutmuş, ha kendi belini, hiçbir fark görmez olur. Fakat bu andan sonra bir operatör, karısının baldırını kesecek olsa kendi baldırı kesiliyormuşçasına acı duyar.

— Öyledir... doğru. Doğum esnasında ne acılar çektiğimi bilmezsin.

— Karın elbet ki, daha fazlasını çekti.

— Kim bilir...? Şimdi, karım artık benim olduğu, varlığının bir parçası olduğu için, elâlemin bozuldu, çirkinleşti demesine pek aldırış ettiğim yok; tıpkı bir insanın, taravetsiz, ihtiyar ve çirkin olmaya başladığını kendi kendine pek fark etmeyiş gibi.

— İnsan, ihtiyarlayıp çirkinleştiğinin farkında olmaz mı sanıyorsun?

— Farkında olmaz, hattâ olduğunu iddia etse bile. Bu ihtiyarlama, bu çirkinleşme yavaşça ve sürekli bir halde oluyorsa, bu böyle. Tabii, bu hal insanın başına birdenbire gelirse, o vakit... Ama bir insanın, ihtiyarladığını hissetmesi... imkânsız! Bir insanın duyup fark ettiği şey, etrafındaki şeylerin ihtiyarladığı veya gençleştiğidir. Bir oğlum olalı beri hissettiğim tek şey, budur

benim. Çünkü bilirsin, ana baba, çocuklarını gösterip: "İşte bizi ihtiyarlatan bunlar!" derler. Bir evlâdın büyüdüğünü görmek; hem en tatlı, hem en korkunç şey, öyle sanıyorum. O halde iyisi mi evlenme, Augusto, ebediyen genç kaldığın vehminden olmak istemezsen evlenme.

— Evlenmeyip de ne yapayım? Vaktimi nasıl geçireyim?

— Kendini felsefeye ver.

— Evlilik, felsefenin belki en iyi, hattâ biricik mektebi değil mi?

— Hayır, aziz dostum, hayır. Nice büyük filozoflar evlenmemişlerdir, bilmez misin? Rahip olanları bir tarafa bırak, sana sadece Descartes'la Pascal'ı, Spinoza ile Kant'ı hatırlatırım.

— Bana bekâr filozoflardan bahsetme.

— Ya Sokrates! Öleceği gün, kendisini rikate getirmesin diye karısı Xantippe'yi kapı dışarı ettiğini düşünmüyor musun?

— Bana bundan bahsetme! Bence Eflâtun'un anlattığı, olsa olsa bir roman veya bir novelle olabilir.

— Yahut bir *nivola*...

— Nasıl istersen.

Augusto apansızın ve kabaca, bu hoş konuşmayı yarıda bırakıp odadan çıktı.

Sokakta yanına bir dilenci yaklaştı ve ona:

— Bir sadaka, Bayım! dedi, Allah muradınızı versin!... Bir sadaka! Yedi çocuk babasıyım.

Augusto, sert sert:

— Bu kadar çocuk yapmasaydın! diye cevap verdi.

— Benim yerimde sizi görmek isterdim, dedi dilenci ve ilâve etti:

— Biz fakirler ne edelim; çocuk yaptıktan, zenginler için çocuk yaptıktan başka?

Augusto:

— Hakkın var! dedi. Bir filozof gibi lâf ettin. Gel al şunu.

Ve dilenciye bir peseta verdi; adamcağız, parayı ezmek için derhal en yakın birahaneye koştu.

XXIII

Zavallı Augusto, kendini bütün bütün naçar hissediyordu. Eugenia ile Rosario arasında, boynuna, Buridan'ın eşiği gibi sallanıp durmaktan değil sade. Gördüğü her kadına âşık olmak temayülü, azalmak şöyle dursun, habire artıyor ve daima yeni yeni, gayet uğursuz şeyler keşfediyordu.

Bir gün, hizmetçisine:

— Git, git, Ludivina! Allah aşkına, git! Beni yalnız bırak. Git, git! dedi.

Ve hizmetçi gider gitmez dirseğini masaya dayadı, başını avuçlarına aldı ve kendi kendine: “Bu korkunç bir şey,” dedi, “cidden korkunç. Bana öyle geliyor ki, farkına varmadan hattâ... Ludivina'ya da âşık olmuşum. Zavallı Domingo! Öyle, hiç şüphe yok. Elli yaşında olmasına rağmen Ludivina, bayağı sevimli görünüyor, bayağı tumbul, boyu bosu yerinde; arasıra mutfaktan

çıkıp da sıvalı yenleriyle, tombul kollariyle odaya girmiyor mu... hayır, ama bu çılgınlıktır! Ya o katmerli çene, ensedeki ufak buruşukluklar... Oh, korkunç, korkunç bu, çok korkunç! Gel buraya, Orpheus!" diye devam etti ve köpeği yanına çekti: "Ne dersin, ne yapayım? Günün birinde bir hamle yapıp da evlenmeden, buna karşı nasıl mücadele edeyim? Ah! Tamam! Bir fikir, parlak bir fikir! Orpheus! Peşimi bırakmıyan kadını bir etüt konusu yapalım! Ne dersin bu hususta? Kendimi kadın psikolojisini tetkika vereyim mi? Evet, tabii! Bu konuda iki monografi yazarım, hem bugün monografiler de pek moda çünkü. Birinin adı "Eugenia" olur, öbürünün "Rosario"; ikinci başlığı da "Kadın hakkında bir etüt" koruz. Bu benim fikrime ne dersin, Orpheus?"

Ve Augusto, Antolin S. yahut daha doğrusu Sanchez Paparrigopulos'tan fikir danışmağa karar verdi; bu zat o sıralarda kendini tamamen kadınların tetkikına vakfetmiş bulunuyor, şu var ki, onları hayata göre değil, daha çok kitaplara göre etüt ediyordu.

Antolin S. Paparrigopulos'a âlim deniyordu. Daha gençti, günün birinde vatanının iftiharını olacaktı; yurduna şeref bahşeden her şeyi, şimdiye kadar bilinmeden kalmış da olsa, meydana çıkarmayı vazife edinerekten vatanının şanına çalışıyordu. Gürültü patırdı koparıp halkın dikkatini üzerlerine çekmeğe çabalıyan yaygaracı gençlerin içinde Paparrigopulos ismi, henüz bir yankı uandıramamışsa bu, sırf, onda gerçek kuvvetin asıl özü,

yani s a b ı r bulunmasından ilerigeliyor ve herkesin karşısına çıkacağı saati, yeterince hazırlanmış olacağı ve ayağını basacağı yerde kendini gayet emin hissedeceği zamana tehir etmek suretiyle, halka ve kendine karşı beslediği saygının büyüklüğünden doğuyordu. Gürültü koparacak herhangi bir şarlatanlıkla, kendine sadece başkalarının cahilliğinden doğacak parlak bir isim yapmak arzusundan çok uzakta; tasarladığı bütün eserlerinde, ulaşılması insanlara ihsan edilmiş mükemmelliğe gayret ediyor ve bu esnada basiret, iz'an ve zevkiselim sınırlarını aşmamağa bilhassa önem veriyordu. Sırf bir dinleyici bulayım diye kimse'nin keyfini kaçırmak istemez; aksine, sesine adamakıllı bir disiplin verdikten sonra, bu sesle tam millî bir menşe ve halisiyetin harikulâde harmonisini kuvvetlendirmeğe çalışırdı.

S. Paparrigopulos'un açık bir zekâsı vardı. En önemli özelliği sarahattti... haddi zatında harikulâde bir tarafı olan ve sisten, bulanıklıktan tamamen azade bir şeffaflık. O kötü şimal müphemliğine yabancı ve içine Paris'in dekadantlığı karışmamış olan en sâf bir Kastilya şivesiyle düşünürdü — en sâf bir Kastilya düşüncesiyle; bunun içindir ki derin ve muhkem düşünür, çünkü kendi besinini aldığı ve bütün mânevi varlığını borçlu olduğu halkın ruhiyle düşünürdü. Şimal sisleri, belki bira içenler münasip görünüyordu kendisine; ama bu sisler İspanya'ya, o seması pırıl pırıl, o şifalı ve alçılı Valdepenyas şaraplı İspanya'ya hiç gider miydi? Onun felsefesi; Scho-

penhauer için garip bir divane tâbirini kullandıktan sonra, eğer bira yerine Valdepenyas içseydi Schopenhauer'in kafasında, o aklettiği düşünceler muhakkak ki belirmez, hem de bir bedbin olmazdı diyen; daha sonra da nevrasteninin, sadece, insanların, kendilerine aidolmıyan meselelerle ilgilenmelerinden doğduğunu ve bu hastalığın, en iyi şekilde, eşek salatası ile tedavi edilebileceğini söyleyen Becerro de Bengoa'nın felsefesi idi.

Paparrigopulos şu kanaatleydi ki, son mercede her şey şekildir, yalnız ve yalnız şekildir; az veya çok içşekildir; kâinat, kutular gibi iç içe olan şekiller kaleidoskopudur ve yüzyılları aşan bütün büyük eserler, diriliklerini şekilleri sayesinde muhafaza ederler. Bunun içindir ki, o harikulâde Rönesans sanatkârlarındaki gayret ve titizlikle, yazacağı eserlere giydireceği dili işliyordu.

Yeni-romantik santimentalizm cereyanlarına karşı koyabilmek ve sosyal dâva denen bu tehlikeli moda çılgınlığına mukavemet etmek için olağanüstü bir kuvvet sarfetmişti. Sosyal dâvanın burda, bu yeryüzünde halli imkânsız olduğuna, her zaman için zengin fakir bulunacağına; sıkıntıya, darlığa karşı, bir tarafın ihsan ediciliğiyle öbür tarafın feragatinden doğacak bir ferahlıktan gayrı bir yatıştırma olamayacağına kanaat getirmiş bir halde, zekâsını akıl kârı bir sonuca varamıyan münakaşalardan uzak tutmağa çalışıyor; böylece ihtirasların çamuru değmemiş ve

bu deni dünyanın hayal kırgınlıklarına karşı insanın bir teselli ve bir sığınak bulduğu, kirlenmemiş sanatın o en âri mıntakalarına sığınyordu. Zekâları sadece, mecalsiz rüyalarla, gevşetici ütopilerle oyalıyan kısır kozmopolitlikten tiksiniyor ve bütün sevgisi, perestiş ettiği İspanya'ya; oğullarının birçoğu tarafından yanlış anlaşılmış, iftiraya uğramış İspanya'ya; kendisine, üzerinde ilerki şöhretini kuracağı çalışmaları için hammadde veren bu toprağa yönelmiş bulunuyordu.

Paparrigopulos, zekâsının bütün muazzam enerjisini, halkımızın geçmişteki iç hayatını tetkike harcıyordu ve çalışması, nefsinin feda edercesine olduğu kadar, esaslıydı da. Gayreti, doğrudan doğruya, geçmişimizi, yani atalarının hal'ini diriltip hemşerilerinin gözü önüne koymağa yönelmişti. Bu eseri, sırf hayal yardımıyla bitirmeğe çalışanların aldanışlarını gördüğü için, tarihinin bilgince yapısını muazzam ve sarsılmaz yontma taşlar üzerine kurmak maksadiyle, tekrar tekrar her çeşit eski hâtıra ve vesikalar araştırıp inceliyordu. Geçmişin her olayı, istediği kadar ehemmiyetsiz, silik gözüksün, onun gözlerinde kıymet biçilemez bir değer taşırdı.

Kâinatı bir su damlasında keşfetmek icabettiğini biliyordu; paleontolog, bir kemikten bütün bir hayvanı ve arkeolog, bir kulptan bütün bir kültürü yeniden inşa etmiyor muydu? Şu var ki o, hâdiseleri müphem çevreler içinde görmek için mizahçıların yaptığı gibi yapmanın; yıldızları mikroskoplara, bir mikrobu teleskoplara seyretmenin caiz

olmadığını da biliyordu. Fakat bir çanak kulpu-
nun, unutulmuşluğun mezarlarında gömülü, bat-
mış bir kültürü yeniden inşa etmek işinde arke-
ologa yeteceğini bilmekle beraber ve tevazuu do-
layısıyla kendine bir dâhi göziyle bakmadığı için,
iki kulpu, tek bir kulpa . — ne kadar çok olursa
o kadar iyi — tercih ediyor; hattâ büt ün bir
çanak, ona tek başına bir kulptan daha yerinde
görünüyordu. Şümulden yana kazanıyor gözüken
her şey, şiddetten kaybeder; buydu onun özde-
yişi. Paparrigopulos, özel bir çalışmada ve en
somut bir karakter taşıyan bir monografide bü-
tün bir felsefenin gelişebileceğini biliyor ve her
şeyden önce iş bölümü mucizesine ve çeşit çeşit
kurbağa didikleyicilerinin, kelime ayıklayıcılarının,
kronoloji araştırmacılarının, su damlası sayıcılarının
ilme getirdikleri muazzam terakkiye inanıyordu.

Zekâsını en ziyade, meselâ, Prudence'nin
yurdu neresiydi gibi, edebiyat tarihimizin o güç,
çetin meseleleri tahrik etmekle beraber, son za-
manda — rivayete göre bedbaht bir aşk mace-
rası neticesi — geçmiş yüzyıllardaki İspanya ka-
dınlarının tetkikına da girişmişti. Gösterişsiz bir
hüviyet taşıyan bu kabîl çalışmalarda insan; her
şeyden önce, S. Paparrigopulos'un keskin zekâ-
sına, basiretine, derin görüşüne, o şaşılacak tarih
sezgisine ve tenkidci nüfuzuna hayran oluyordu.
İnsan, onun soyutta ve sırf teorideki değil; tat-
bikte ve somutta, yani canlı objedeki büyük ka-
biliyetini anlıyordu. Onu çalışırken görmeliydi!
Yazdığı her deneme tümevarımsal bir mantık

kursuydu; Lionet'nin söğüt kelebeği tırtılı hakkındaki eseri gibi harikulâde bir yapıydı ve her şeyden önce kutsal hakikate karşı amansız aşkın bir delili oluyordu. Her türlü safdillikten veba gibi iğrenir, tanrısal hakikate en küçük şeylerde hürmet etmeğe alıştığımız takdirde ancak, büyüklерinde de o hakikate lâıyk tazimi gösterebiliriz kanaatini taşırdı.

Ortaçağda Hint edebiyatının İspanya'ya tesiri hakkında bir önsözle birlikte, Kelile ve Dimne hayvan kıssalarının popöler bir baskısını da hazırlıyordu. Yazık ki, neşretmedi; çünkü bu eserin okunması, halkı meyhanelerden mutlaka uzak tutar ve hiç olmayacak, sözümona iktisadi kurtuluş hakkındaki zararlı öğretilerden korurdu. Fakat Paparrigopulos'un tasarladığı gayet büyük iki eserin birincisi, meçhul İspanyol yazarlarının; yani meşhur edebiyat tarihlerinde adı geçmiyen, yahut da eserleri mühim değil denilerek pek üstünkörü geçilen yazarların tarihi oluyordu. Devirlerin haksızlığını, sızlandığı kadar da korktuğu bu haksızlığı böylece telâfi etmek istiyordu. Sonra, eserleri kaybolmuş, ancak isimleri veya olsa olsa yazdıkları şeylerin başlıkları kalmış yazarlar hakkında da ikinci bir kitap, kaleme almayı tasarlıyordu. Hattâ bir başka esere de başlamayı; bir şey yazmağa niyetlendikleri halde buna imkân bulamamış bütün yazarların tarihini de yazmayı düşünüyordu.

Teşebbüsünü mesut bir sonuca vardırabilmek için ilkönce millî edebiyatımızın kuvvetli özüyle

beslendikten sonra yabancı edebiyatların da derinliklerine dalmış ve bu iş ona pek güç geldiği için — çünkü yabancı dillere kabiliyeti yoktu; öğrenmesi de fazla zamana bakıyordu, daha önemli araştırmalar için ona lâzımdı bu zaman — cidden dâhice bir fikir bulmuştu. Yabancı diyarlarda çıkmış tenkide ve edebiyat tarihine ait en önemli eserleri, Fransızca tercümelerini buldukça okumağa başladı. Şu veya bu yazar hakkında en sözü geçer tenkidcilerin ortalama fikirlerini öğrenir öğrenmez, vicdanını tatmin etmek ve sert tenkidci namuskârlığına hâlel getirmeden yabancı hükümleri tekrar kullanabilmek maksadiyle, o yazarın eserlerini şöyle bir karıştırıyordu.

Görülüyor ki, S. Paparrigopulos, ne sabit bir hedefi, ne istikameti olmaksızın düşünce ve hayal diyarlarında dolaşıp duran; harice yalnız zaman zaman, süreksiz bir zekâ parıltısı aksettiren o genç, o daldan dala, o taşkın aydınlardan biri değildi şu halde. Prensipleri muhkem, gayet sağlam ve plânlıydı. Hangi yolda yürüdüklerini bilen insanlardan biriydi o. Araştırmaları hâdisî teşkil eden neticeler vermiyordu, ama bunun sebebi, hepsinin, birer tepe meydana getirmesinde ve âdetâ muazzam bir yüksek ova teşkil etmesindeydi, — üzerlerinde o gür, altın ekinler dalgalanan engin, güneşli Kastilya ovalarının sadık bir kopyası olmasındaydı.

Ah, kader, İspanya'ya Antolin Sanchez Paparrigopulos ayarında birçok adamlar ihsan etse! Onlar bizi, bize tevdi edilmiş servetlerin hakiki

sahipleri yaparlardı; bu gibi adamlar sayesinde o zengin hazinelerden ne muazzam kazançlar elde ederdik! Paparrigopulos, evelce olduğu gibi şimdi de — çünkü henüz sağdır ve hâlâ eserlerini neşretme hazırlığıyla meşguldür — tenkidci sabanını, seleflerinden bir santimetrecik daha derine de olsa, sürdüğü arazinin verimli toprağına daldırmağa çalışıyor; tohum daha gür çatlasın, yeni özsularla şişsin, bol bol saplara versin, öyle ki un daha ince, daha besleyici olsun ve biz İspanyollar daha iyi, üstelik daha ucuz bir fikir ekmeği yiyebilelim istiyor.

Paparrigopulos'un bugün hâlâ çalışmakta olduğunu ve baskıya yeni eserler hazırladığını söylemiştik. Netekim de gerçekten öyle.

Paparrigopulos, o sıralarda bu hususta henüz hiçbir şey neşretmemiş, bugün de bu konuda henüz bir şey bastırmamış olmasına rağmen, kadınlar hakkındaki etütlerinden, müşterek dostları vasıtasıyla, Augusto'nun haberi olmuştu.

Bu kabîl adamların karakteristik âlicenaplığı ile, Paparrigopulos'un meydana çıkacağını önceden sezen ve nâil olacağını önceden gördükleri şöhreti a priori kıskanarak büyük adamı düşürmeğe ve değerini küçültmeğe çabalayan bilginler yok değildir. Bazıları da vardır ki, bunlara göre Paparrigopulos, bir tilki gibi, kendi izlerini kendi kuyruğıyla siler; tavuk çalınağa ne tarafa gittiğini bilmemesi için, yolunu gizlemek maksadiyle hep yeni yeni hileler, oyunlar, desiseler icadeder. Bun-

ların dediğine bakılırsa, Paparrigopulos'un bir yanlış yapması; yapı çoktan bittiği halde, güzelce seyredip hayran kalmamıza mâni olmak için, iskelesini kaldırmamak demektir. Sonra yine bazıları da vardır ki, dudak bükerekten, onun bir şerh edici olduğunu söylerler — sanki şerh etmek, en üstün bir sanat değilmiş gibi! Yine bir başkası, onu; yabancı fikirleri İspanyolcaya çevirmekle veya bizim zevk ve âdetlerimize adapte etmekle suçlandırır; ama düşünmez ki, Paparrigopulos, bu fikirlere, kendi fikirleri gibi tertemiz, mükemmel, berrak ve şeffaf bir İspanyolca giydirmiş ve böylelikle onları, tıpkı P. Isla'nın, Lesage'in Gil Blas'ında yaptığı gibi, özel İspanyol fikirleri, neticede kendi fikirleri haline koymuştur. Yine bazıları, onun esas kuvveti, dört bir yanını çeviren cehalete olan derin imanındır diye alay ederler; ama böyle hüküm verenler unutuyorlar ki, iman, dağları yerinden oynatır. Fakat Paparrigopulos'un, kendilerine hiçbir kötülük etmemiş olduğu bu gibi adamların bütün bu muhalif hükümlerinde en büyük adaletsizlik; gayet belli bir noktayı anlamak istemeyişlerinde, kaale almayışlarında görülüyordu: yani Paparrigopulos, henüz bir şey neşretmiş değildi ki. Onu tenkid edenlerse hep kullaktan söylenenlere göre hüküm veriyor ve sırf bir şey söylemiş olmak için öylesine lâf ediyorlardı. Fakat sonunda, bu gayet dikkate değer bilginden, romanesk veya nivolesek oyunlara başvurmaksızın, ancak sükûnetle ve ihtiraslardan tamamen uzak bir halde bahsedilecekti.

İşte Augusto, bu adamı, daha doğrusu bu bilgini düşündü; onun, kendini kadınları tetkika verdiğini biliyordu. — tabii kitapların delâletiyle; kadınları tanımak için en tehlikesiz yol budur çünkü —, etüt edenler için, keza zamanımızın kadınlarından çok daha az tehlikeli olan geçmiş zaman kadınlarını etüt ettiğini biliyordu.

İşte Augusto, danışmak maksadiyle bu Antolin'e; çekindiği ve korktuğu için, doğrudan doğruya ve bilfiil, yaşıyan kadınlara yöneleceği yerde, onları kitaplar delâletiyle etüt eden bu münzevi bilgine gitti.

Ama maksadını söyler söylemez bilgin, onun sözünü kesti:

— Ah! Zavallı bay Perez, size pek acırım! Kadınların ne olduğunu öğrenmek istiyorsunuz, öyle mi? Bu kolay bir şey değil, diyorum size.

— Hani, siz de tetkik ediyorsunuz da...

— Evet, fedakârlık ister. Tetkik; gizli, sabırlı, sessiz araştırma: işte benim hayatımın mânası. Fakat ben — bilirsiniz ki — ben, düşünce sahasında mütevazı bir işçiyim; çünkü sadece, benden sonra gelecek olanların istifade edeceği malzemeyi toplayıp tasnif ediyorum. İnsanlığın çalışması, kolektif bir karakter arzeder; kolektif olmıyan bir şey, sağlam ve devamlı değildir...

— Ya büyük dâhilerin eserleri? İlâhî Komedi, Aeneis, Shakespeare'in bir trajedisi, Velasquez'in bir tablosu?...

— Bütün bunlar, kolektif çalışma mahsulüdür; zannettiğinizden çok daha yüksek derecede

kolektif bir çalışma mahsulü. Meselâ İlâhî Komedî'nin hazırlanması, bir sürü...

— Fakat tabii, bunları biliyorum...

— Velasquez'e gelince... tam sırası. Onun hakkında J u s t i'nin yazdığı kitabı bilir misiniz?

Antolin, insanlığın üstatlarından birinin büyük eserlerindeki esas değeri, evet hattâ biricik değeri; bu eserlerin, bir tenkid kitabı veya bir şerh yazılmasına sebep teşkil etmiş olmalarında görürdü; büyük sanatkârlar, ressamalar, müzisyenler, onun kanaatine, sırf bir bilginin, biyografilerini yazması, yahut bir tenkidcinin, haklarında bir etüt kaleme alması için doğarlardı ve büyük dâhi herhangi bir yazarın bir sözü; bir bilgin tarafından tekrarlanmadıkça, hangi eserde, hangi baskı ve hangi sahifede bulunduğu zikredilmedikçe hiçbir değer taşımazdı. Kolektif bir çalışmada iş birliği olduğuna dair bütün sözler, bir haset ve bir kabiliyetsizlikti sadece. Antolin, H o m e r o s şerh edicilerinin şu gurupundan ki onlar; bizzat Homeros dirilse de şarkı söylye söylye çalışma odalarına girse; kendilerini çalışırken: yani, onun, Homeros'un eserlerinin ölü metni üzerinde çalışırken rahatsız ettiği ve bu eserlerde herhangi bir **hapax** keşfetmelerine mâni olduğu için, Homeros'u tekme yumruk kapı dışarı atarlar.

Augusto:

— Pekâlâ, fakat kadınların psikolojisi hakkında ne düşünüyorsunuz? diye sordu.

— Bu kadar gayrimuayyen, müphem, umumî ve soyut bir soru; benim gibi mütevazî bir araştırmacı için kesin bir mânâ taşımamaktadır, aziz dostum Perez; ben ki ne bir dâhiyim, ne de bir dâhi olmak istiyorum.

— Olmak da mı istemiyorsunuz?

— Evet, istemiyorum. Çünkü bu kötü bir meslektir. İşte böyle, bu sorunun benim için muayyen bir mânâsı yok. Size cevap verebilmek için insanın...

— ...Galiba şu meslektaşınız gibi hareket etmesi lâzım: Hani İspanya halkının psikolojisine dair bir kitap yazmıştı da besbellî bir İspanyol olduğu ve İspanyollar arasında yaşadığı için berikinin şunu, ötekinin bunu söylediğini bildirmekle iktifa etmişti. Sonradan da bir bibliyografi kaleme almıştı...

— Ha! Bir bibliyografi! Evet, evet, biliyorum, biliyorum...

— Yok, devam etmeyin, aziz dostum Paparrigopulos, bana mümkün mertebe katî ve somut olarak — gücünüz yettiği, bildiğiniz kadar — söyleyin, kadınların psikolojisi hakkında düşünceğiniz nedir?

— Şöyle başlamalı, kadında bir ruh var mı diye, ilkönce, esas soruyu sormalıydınız.

— Ama yahu, ne söylüyorsunuz?

— Aa, hayır dostum, bir ineseleyi böyle ceffelkalem kenara itivermek olmaz ki...

“Acaba bu adamda bir ruh var mı?” diye düşündü Augusto ve devam etti:

— Pekâlâ, o halde kadınlarda ruhun yerini tutan nedir, bu hususta fikriniz?

— Size şimdi söyleyeceğim şeyin gizli kalacağına söz veriyor musunuz, dostum Perez? Hem söz vermeseniz de olur, değil mi ki, bilgin değilsiniz.

— Ne demek istiyorsunuz?

— Birinden az önce duyduğu bir fikri, kendi malı gibi sürmek için çalanlardan değilsiniz demek istiyorum.

— Nasıl neler de söylüyor sunuz?

— Ah, azizim Perez, bilgin dediğin, yaradılışı icabı, küçük bir hırsızdır. Ben — bunu size ben söylüyorum. Ben ki onlardan biriyim. Biz bilginler, birimizin daha öne geçmesini önlemek için, bulduğumuz ufacak şeyleri birbirimizin elinden kapıvermeyi kollarız.

— Tabii: bir dükkân sahibi, kendi mallarına, bir fabrika sahibinden daha kıskanç, göz kulak olur. Kaynak başı değil, kuyu başı beklenir.

— Olabilir. Güzel. Bir bilgin olmıyan siz, sırrımı, ben neşredinciye kadar ifşa etmiyeceğinize söz verirsiniz, size on yedinci yüzyılda yaşamış hemen hemen hiç bilinmiyen, meçhul bir Holânda yazarının eserinde, kadın ruhu hakkında gayet enteresan bir teori keşfettiğini söyleyebilirim.

— Sahi mi?

— Bu yazar şöyle diyor —Lâtince olarak—: Her erkek müstakil bir ruha sahip olduğu halde, kadınların hepsi birden tek bir ruha, aynı ruha, kolektif bir ruha sahiptirler; İbn Rüşd'ün Akl-ı

fail'i bütün kadınlar arasında pay edilmiş gibi âdeta. Yazar, ilâve ediyor: — Kadınların duyuş, düşünüş, arzu ediş tarzlarında gördüğümüz farklar; sadece bedenî farklardan, yani ırk, iklim, gıda vesaire... ayrılıklarından ilerigeler, bu yüzden bu farklar gayet önemsizdir. Yazarın iddiası şu: — Kadınların birbirlerine benzemesi, erkeklerin birbirlerine benzemesinden çok daha fazladır; kadınların cümlesi, bir ve aynı kadındır da onun için...

— Daha bir tanesine âşık olur olmaz hepsine âşık olduğum hissine kapılışım, demek bu yüzden, sayın bay Paparrigopulos.

— Besbelli. Sonra bu gayet enteresan ve ve hemen hemen meçhul jinekolog şunu da iddia ediyor:

— Kadın, erkekten çok daha fazla individualité'ye, ama buna karşılık erkekten çok daha az şahsiyete sahiptir; onların her biri, kendini, hakikatte olduğundan daha yukarda hisseder; erkekten çok daha individuel bir ben duygusu vardır kadında; ama buna karşılık bu his, muhtevadan yana çok daha fakirdir.

— Doğru, şimdi meseleyi anladım sanıyorum.

— İşte bunun içindir ki, azizim Perez, ha bir tek kadını etüt etmişsiniz, ha hepsini; aynı şey. Mesele insanın, etüt ettiği kadını tetkik ederken derinleşmesindedir.

— Fakat aralarında mukayeseli bir tetkik yapabilmek için iki veya daha fazlasını aynı

zamanda ele almak daha münisip değil mi? Çünkü bilirsiniz ki, bugünkü günde mukayese metodu, pek moderndir.

— Doğru, ilim mukayesedir, ama kadınlar için buna ne lüzum var? Bir tanesini iyice tanıyan hepsini birden tanımış olur, kadın denen nesneyi tanır. Hem bilirsiniz ki şümulden yana kazanan şey şiddetten yana kaybeder.

— Çok doğru. Netekim ben de kadının extensif değil, intensif tetkikına girişmek istiyorum. Ama iki kadın, öyle ya, en azından... evet, insan en azından iki kadın...

— Hayır, iki tane... imkânsız. Hiçbir şekilde iki tane olamaz. Eğer size bir tanesi, kendi hesabıma gayet münasip ve zaten yeter derecede zor bir vazife addettiğim bir kadın kâfi gelmiyorsa, peki, üç tane birden alın. İkilik birleşmez.

— Nasıl birleşmez?

— Değil mi ya! İki doğru ile bir yüzeyi kuşatamazsınız. En basit çokgen, bir üçgendir. En azından üç olmalı.

— Fakat üçgende derinlik yoktur ki. En basit çokyüzlü, dörtyüzlüdür. O halde en azından dört olmalı.

— Hiç şüphesiz iki değil. Asla! Size muhakkak surette birden fazla lâzımsa en az üç tane alınız. Şu var ki, bunlardan bilhassa bir tanesinde derinleşiniz.

— Ben de bu niyetteyim.

XXIV

Augusto, Paparrigopulos'u ziyaretinden sonra, sokağa çıkınca kendi kendine: "Şu halde ikisinden birini bırakmam gerek," dedi, "yahut da bir üçüncü daha aramalıyım. Herhalde bu psikolojik araştırmada üçüncü olarak — yani sırf ideal durum olarak ve mukayese için — Ludivina da işe yarıyabilir. Demek ki üç tane var: hayalime, kafama hitabeden Eugenia en başta; sonra kalbime hitabeden Rosario; nihayet bir de, mideme hitabeden aşçım Ludivina. Kafa, kalb ve mide, başkalarının akıl, his ve irade adını taktıkları üç ruhi-melekedir. İnsan, kafasıyle, düşünür, kalbiyle duyar ve midesiyle ister. Bu apaçık bir şey." Düşüncelerine: "Şimdi..." diye devam etti, "şimdi — hah, parlak bir fikir, cidden mükemmel bir ilham! Sanki yine Eugenia'ya talibmişim gibi yapacağım, yine benimle evlenmesini istiyeceğim. Bakalım bu sefer benimle nişanlanmağa, beni kocalığa kabul etmeğe razı mı; değil mi, görürüz; tabii sırf tecrübe için. Sırf, psikolojik bir deney olacak bu. Zaten, beni reddedeceğinden emin olduğum için... yoksa aksi halde... ama hayır, başka türlü olamaz ki. Beni reddetmesi lâzım. Bu olup bitenlerden ve son karşılaşmamızda bana söylediklerinden sonra, tekliflerimi kabul etmesi imkânsız. Değil mi ki, söylediği şeylerde ciddî olan, sözlerini ciddîye alan bir kadındır. Ama acaba bir kadın, söz ne demektir, bilir mi? Acaba bir KADIN, sırf büyük harflerle yazılmış bir kadın;

az veya çok güzel, milyonlarca dişi vücuda bölünmüş KADIN, sözünü tutmakla mükellef midir? Sözünün eri olmak, sakın erkekçe bir vasıf olmasın? Fakat hayır, hayır! Eugenia, benim tekliflerimi kabul edemez. Beni sevmiyor mu? Beni sevmiyor, ama yine de hediyesini kabul etti. Mademki hediyesini aldı ve bundan istifade etmektedir, beni niçin sevsin?"

"Fakat nasıl olur?" diye Augusto, düşüncelerine devam etti, "ya sözünden döner de şimdi nişanlısı, ilerde kocası olmamı kabul ederse? Öyle ya, her ihtimali göze almak lâzım. Ya peki derse? İş kötü! Plânlarımı bozuyor, beni kendi oltamla avlıyor. Olta atanın oltaya düşmesi, ne âlâ şey! Ama hayır, hayır, bu olamaz! Fakat ya olursa! Ah, o takdirde boyun eğmekten başka çare yok! Boyun eğmek mi? Feragat etmek mi? İnsanın kendi saadetinden feragat edebilmesi lâzım. Saadetten feragat de, bütün sanatların ve ilimlerin hani belki en zor olanıdır. Tantalos'un talihsizliğinin, saadetini idare etmesini bilmeyişinden ileri geldiğini Pindaros söylemiyor mu? Evet, insan, saadetini idare edebilmelidir! Saadeti idare etmek lâzım. Ya Eugenia peki derse? Evlenme teklifimi kabul ederse, o zaman... o zaman psikoloji galip gelmiş olur! Yaşasın psikoloji! Ama hayır, hayır, hayır! Eugenia peki demiyecek, tekliflerimi kabul edemez, haklı çıkmak için bile olsa. Eugenia gibi bir kadın razı olmaz, kararlarını öyle kolay kolay değiştirmez. Kimin daha çok inat ve sebat göstereceğini ve kararlarında

daha çok ısrar edeceğini anlamak üzere bir erkeğe karşı çıkan bir kadın, her şeye kaadirdir. Hayır, hayır. Peki demiyecek!"

— Rosario sizi bekliyor!

Bu üç önemli kelimeyle Ludivina, efendisinin düşüncelerini yarıda kesti.

— Söyle Ludivina, kadınların sözlerinden dönmediklerine inanır mısınız? Siz verdiğiniz söz tutar mısınız?

— Vaziyete bakar.

— Tabii. Kocanın daimî nakaratı. Ama bana dosdoğru, açıkça cevap ver; cevabın kadınların usulünce olmasın, çünkü sizler sorulan suale nadiren cevap verir, daha ziyade sorulduğunu zannettiğiniz soruyu cevaplandırırınız.

— Peki bana sormak istediğiniz nedir?

— Siz kadınlar, bir söz verdiğiniz vakit sözünüzü tutar mısınız, tutmaz mısınız?

— Sözün şekline bakar.

— Bu da nerden çıktı, sözün şekline bakar?

— İşte, gayet açık. İnsan bazan tutmak için söz verir, bazan da tutmamak için. Hem bu bir aldatma değildir, çünkü...

— Peki, peki. Haber ver de Rosario içeri gelsin.

Rosario odaya girince Augusto sordu:

— Söyle Rosario, bir kadın birisine bir söz vermiş olsa sözünü tutmalı mıdır, tutmamalı mıdır?

— Size söz verdiğimi hatırlamıyorum.

— Mesele şimdi o değil, mesele: bir kadın verdiği sözü tutmalı mıdır, tutmamalı mıdır?

— Haa, siz bunu öbürü, öbür kadın için söylüyorsunuz...

— Her ne için olursa olsun... bu hususta fikrin nedir?

— Böyle şeylerden hiç anlamam ki.

— Zararı yok.

— Peki, madem ısrar ediyorsunuz, söyleyeyim! En iyisi söz vermemek.

— Ama ya verilmiş olursa?

— En iyisi, insan bunu yapmamalı.

Augusto: “Belli ki bu kızı konuşturamıyacağım,” dedi içinden, “ama hazır gelmişken psikolojiyi tatbik edip bir deney yapayım bari.”

— Gel buraya, otur şuraya! dedi ve dizini gösterdi.

Kız, kendisine söyleneni yaptı ve sanki bu, kararlaştırılmış, çoktandır bilinen bir işmiş gibi sakin sakin, hiç şaşırıp etmeden geldi oturdu. Augusto ise pek şaşırmıştı, psikolojik deneyine nasıl başlayacağını doğru dürüst bilmiyordu. Netekim ne söyleyeceğini bilmediği için fiiliyata geçti. Rosario’yu bağrına bastı, yüzünü öpücüklere boğdu, bu esnada içinden şöyle diyordu: “Öyle sanırım ki psikolojik araştırmalarımda muhtacdüğüm soğukkanlılığımı da kaybedeceğim.” Birdenbire durdu, sakinleşmişe benziyordu, Rosario’yu biraz öteye itti ve ansızın:

— Fakat bilmiyor musun ki ben bir başka kadın seviyorum! dedi.

Rosario, sesini çıkarmadı, dikkatlice Augusto'ya baktı ve omuzlarını silkti.

— Sahiden bilmiyor musun?

— Şimdi bu beni alâkadar eder mi?

— Nasıl alâkadar etmez?

— Şimdi etmez. Şimdi işte beni seviyorsunuz, bana öyle geliyor.

— Âdeta bana da öyle geliyor, fakat...

Tam o sırada olağanüstü bir şey oldu, Augusto'nun evelden tahmin etmediği ve kadın üzerine psikolojik araştırmalar programına dâhil olmıyan bir hâdise vukua geldi. Rosario apansızın, kollarını Augusto'nun boynuna doladı ve Augusto'yu öpmeye başladı. "Şimdi tecrübe tahtası ben oldum," diye zavallı Augusto, düşünmeye ancak vakit bulabilmişti: "bu kız, besbelli erkek psikolojisi hakkında araştırmalar yapıyor." Ne yaptığıнын şuurunda olmaksızın Augusto, titrek elleriyle Rosario'nun dizlerini okşamakta olduğunu fark etti.

Augusto, birdenbire doğruldu, Rosario'yu kollarına aldı ve sedire götürdü. Rosario sesini çıkarmıyordu, ama yüzü alev alev kızarmıştı. Augusto ise iki eliyle kızın kollarını sıkı sıkı tutmuş, kızın gözlerine bakıyordu.

— Kapama Allah aşkına! Kapama Rosario, aç gözlerini! Ha şöyle, ha şöyle, daha da aç,

daha da! Kendimi onların içinde göreyim. Ufal-mış aksimi! Ufak, ufacık.

Ve kendini, canlı bir aynada gibi bu göz-lerde görünce ilk heyecanının bir parça yatışmağa başladığını hissetti.

— Bırak da kendimi bir aynada gibi onların içinde seyredeyim, bırak da kendimi ufacık göreyim; çünkü kendimi ancak bu suretle, bir kadının gözlerinde görmek suretiyle tanıyabilirim.

Ayna, Augusto'ya gayet garip bir şekilde bakıyordu. Rosario, düşünüyordu: "Bu adam bana ötekiler gibi görünmüyor... kaçık galiba..."

Augusto, Rosario'nun kucaklamalarından sıyrıldı, kendine göz gezdirdi, ötesine berisine dokundu, birdenbire yüksek sesle:

— Beni affet, Rosario! Beni affet! dedi.

— Affetmek mi? Neyi affedeyim?

Zavallı Rosario'nun sesi, bir başka duygudan ziyade korkuyu açığa vuruyordu. Rosario kaçıp gitmek istiyor, çünkü şöyle düşünüyordu: Bir insan saçma sapan hareketler eder, yahut abuk sabuk konuşmağa başlarsa işi nerelerde bitireceği bilinmez ki. Bu adama cinnet gelir, beni öldürebilir de." Ve Rosario'nun gözlerinden bir çift göz yaşı, yanaklarına doğru aktı.

— Görüyor musun, işte görüyor musun? dedi Augusto. Evet beni affetmen lâzım, Rosario. Affet beni, ne yaptığımı bilmedim.

Fakat Rosario, şöyle düşündü: "Bilmediği şey, yapmadığı şeydir."

— Şimdi hadi git, git, işitiyor musun?

— Beni kovuyor musunuz?

— Yok, sadece kendimi müdafaa ediyorum. Seni kovduğum yok, Allah saklasın. İstersen iyisi mi ben gideyim, seni kovmadığımı anlaman için sen burda kal.

“Sahi, bu adamın aklından zoru var,” diye düşündü Rosario, ve Augusto’ya acıdı.

— Git, git ve beni unutma. Evet, — kızın çenesini tutup okşadı — beni unutma. Zavallı Augusto’yu unutma.

Rosario’yu kucakladı, uzun, derinden bir öpüşle ağzından öptü. Kız yanından ayrılırken, esrarlı bir korku aksettiren bir bakışla Augusto’ya baktı. Rosario, dışarı çıkar çıkmaz Augusto düşünmeğe başladı: “Beni adam yerine koymuyor, şüphesiz, beni adam yerine koymuyor, kendimi gülünç düşürdüm, gülünç, gülünç. Ama o zavallı, bu gibi meselelerden ne anlar? Psikolojiden ne anlar?”

Biçare Augusto, o vakit Rosario’nun ruhunu okuyabilseydi daha çok ümitsizliğe düşerdi. Çünkü mâsum kız şöyle düşünüyordu: “Öteki kadının hayrına bir daha böyle bir şey yapar mıyım hiç!”

Augusto’yu yine yeni bir telâş, bir heyecandır aldı. Kaybolmuş zamanın asla geri gelmeyeceğini, kaçırılmış bir fırsatın bir daha dönmiyeceğini hissediyordu. Kendine karşı duyduğu bir hiddete kapıldı. Ne yaptığını bilmeksizin, vakit geçirmek için Ludivina’yı odasına çağırdı. Onu böyle şen şâtır, terütaze ve muzip muzip gülümser

bir halde karşısında görünce öyle garip ve yabancı bir hisse kapıldı ki: “Git, git, git,” diye bağırdı, kendi de apar topar sokağa fırladı. Bir an, kendimi tutamam da Ludivina’ya saldırırım diye korkmuştu.

Sokağa çıkınca sakinleşti. Kalabalık, üzerimizde bir orman tesiri yapar, herkesi yerli yerine koyar, kendi kovuğuna yerleştirir.

“Sahiden aklım fikrim yerinde mi acaba?” diye düşündü Augusto. “Sokaklardan uslu akıllı geçtiğimi sanıyorum, öteki normal insanlar gibi — normal insan nedir peki? —, acaba türlü türlü jestler yapıyor, elimi kolumu büküyor, kaşımı gözümü oynatıyorum da, bana dikkat etmeden yanımdan geçiyor, yahut bana şöyle bir bakıyor sandığım kalabalık; bana sahiden gözlerini dikeyiyor, bana gülüyor, bana acıyor mu? Sakın bu düşünce bile delilik olmasın? Acaba gerçekten aklımı oynattım mı? Ya hakikatse bu? Ne çıkar? Kalb sahibi bir insanın, ince hisli, iyi bir insanın, aklını oynatmaması demek, hâzâ eşek olması demektir. Aklını kaçırmayan kimse, ya ahmaktır, ya da hilebazın biri. Bununla, ahmaklarla hilebazlar, akıllarını oynatmazlar demek istiyorum tabii.”

“Rosario’ya yaptığım muamele,” diye düşünmeğe devam etti, “gülünçtü, kısaca gülünç. Hakkımda neler düşünmemiştir! Ama böyle bir kız, hakkımda istediğini düşünsün, bana ne... Zavallı... Fakat ne de sâf, her şeye razı oldu. O, fizyolojik bir yaratık, sadece fizyolojik bir yaratık, her türlü

psikolojiden azade, sırf fizyolojik bir yaratık. O halde onu bir ada tavşanı veya bir kurbağa gibi, psikolojik deneylere tatbik etmek tamamen boşuna. Olsa olsa fizyolojik deneyler için kullanılabilir... Ama psikoloji, hele kadın psikolojisi; fizyolojiden, yahut hadi şöyle diyelim, fizyolojik psikolojiden farklı bir şey mi? Kadında bir ruh var mı? Hem sonra psiko-fizyolojik deneyler yapmak için hiç teknik hazırlığım da yok. Bir lâboratuvarda bulunmadım ömrümde. Sonra aletlerim de yok. Psiko-fizyoloji, aletsiz olmaz ki. Şu halde aklımı mı kaçırdım ben?"

Augusto, kendi tasa ve ıstıraplarıyla ilgilenmeyen iş gücü sahibi kalabalık içinde gezinerek bu kabîl düşüncelerle derdini giderdikten sonra bir parça ferahladığını hissetti ve yine evine döndü.

XXV

Augusto, dostunun geç kalmış oğlunu sevmek ve yuvasının yeni saadetini görüp sevinmek ve canlanmak için Victor'u ziyarete gitti. Aynı zamanda haleti ruhiyesi hakkında Victor'dan fikir danışmak istiyordu. Dostu ile başbaşa kaldıkları vakit ona dedi ki:

— Şu nouvelle'den, yahut daha doğrusu nivola'dan ne haber, yazıyordun hani? Galiba çocuk hâdisesinden sonra bıraktın.

— Yanılıyorsun. Asıl bunun için, baba olduğum için bu işi tekrar ele aldım. İçinde bulun-

duğum keyif ve memnuniyeti o sırada, yani yazarken ortaya döküyorum.

— Biraz bir şey okumaz mısın?

Victor, eserinin müsveddesinden birkaç yaprak aldı ve dostuna, muhtelif yerlerinden okumağa başladı.

— Fakat azizim, sen tamamen değişmişsin! diye bağırdı Augusto.

— Niçin?

— Burada fuhşiyata kaçan, hattâ bazan onu da aşan şeyler var.

— Fuhşiyat mı? Katiyen. Bazı sertlikler, çığlıkler var belki, ama bu fuhşiyat değildir ki. Arasına bir çıplaklık, olabilir, fakat dekoltelik yok. Bu, sadece realizmdir.

— Realizm. Tabii. Ama bundan başka bir de...

— Kinizm mi? O mu demek istiyorsun?

— Evet, kinizm.

— Fakat kinizm, fuhşiyat değildir ki. Bu çığlıkler, sadece, hayali tahrik ve meselelerin hakikatini daha derinden araştırmağa teşvik için bir vasıta. Çığlıkler, pedagojik çığlıklerdir. Değirmi anlıyor musun? Pedagojik çığlıkler.

— Üstelik de galiba biraz grotesk çığlıkler.

— Doğrudur, inkâr edemem. Garabetten hoşlanıyorum. Garabette ürpertici bir taraf var.

— İşte bu sebepten. Ben yalnız hüüzünlü şakalar ve acıklı alaylardan hoşlanırım. Sırf gülmek için beni korkutuyor, bana dehşet veriyor. Gülmek, sadece trajediye hazırlanmaktır.

— Beni ise, bu kaba ve garip şakalar, tiksindiriyor.

— Sen bir münzevisin de ondan Augusto, bir münzevi, anlıyor musun, hakiki bir münzevisin. Hem ben bu meseleleri derde deva olsun diye yazıyorum, şunun için ki... Ama yok, yok, herhangi bir maksatla yazmıyorum, sırf hoşlanıyorum da ondan, okuyucular da oyalanırsa ne mutlu bana. Sonra senin gibi yalnız, iki kat yalnız bir kimsenin de iyileşmesine önayak olabilirim şayet...

— İki kat yalnız mı dedin?

— Evet, vücutça ve ruhça yalnızsın.

— Tam üstüne bastın, Victor!

— Bana ne söylemek istediğini biliyorum.

Sen, vaziyetin hakkında benimle konuşmağa geldin; bir müddettir vaziyetin, seni endişelendiriyor. Sana ciddî endişeler veriyor. Öyle değil mi?

— Evet, doğru.

— İçime doğmuştu. Pekâlâ Augusto, senin evlenmen lâzım, hem de çabuk tarafından.

— Ama hangisiyle...?

— Yaa, demek kadın birden fazla?

— Bunu nasıl da bildin?

— Gayet basit. Kiminle diye sorsaydın birden fazla olduğunu, hattâ yalnız bir tane bile olduğunu tahmin edemezdin. Fakat değil mi ki, hangisiyle diye sordun, bundan şu netice çıkar; ikisinden, üçünden, on yahut bilfarz n tanesinden hangisiyle.

— Gayet haklısın.

— O halde evlen. n'in içinde âşık olduğun, şu sırada elinde bulunan biriyle evlen. Uzun uzun düşünmeğe kalkışma. Görüyorsun, ben de fazla düşünüp etmeden evlendim. Evlendirmeleri icabetti.

— Ama ben, kadın psikolojisini tetkika girişmek istiyorum.

— Kadın psikolojisini tetkik etmenin biricik yolu, evlilik. Bekâr bir adam, kadın ruhunu anlamağa muktedir değildir, asla. Kadın psikolojisi veya Jinekopsikoloji için tek lâboratuvar, evlilik. .

— Fakat ordan dönüş yok.

— Hiçbir gerçek deneyde dönüş yoktur. Herhangi bir meseleyi araştırmaya karar veren, ama dönüş yolunu açık bırakıp da arkasındaki köprüleri yakımayan bir kimse, asla kesin bir bilgiye erişemez ki. Kendi uzuvlarından birini kesmemiş bir operatöre, yahut da kendi aklında sakatlık bulunmayan bir deli doktoruna, kendini sakın emniyet etme. Şu halde... psikoloji denen nesneden anlamak istersen: evlen.

— Demek şu kanaattesin ki bekârlar...

— Bekârların psikolojisi, psikoloji değildir, sadece metafiziktir, yani fiziğin ötesinde, tabii olanın ötesinde bulunur.

— Neresi orası?

— Şu sırada üzerinde çalıştığın sahanın ta kendisi.

— Ben kim, metafizik kim? Ama Victor'cuğum, ben hiç de, tabii olanın ötesinde değilim, aksine daha ziyade berisindeyim.

— Aynı şey.

— Nasıl aynı şey?

— Tabii, tabii olanın berisinde olmak, ötesinde durmakla birdir; nasıl ki fezanın ötesinde olmak, berisinde olmakla aynıdır. Şu çizgiyi görüyor musun?

Victor, bir kâğıt parçasına bir çizgi çizdi:

— Bunun her iki ucunu sonuna kadar uzat. İki uc birbiriyle karşılaşacak ve sonsuzda birleşecektir; sonsuzda her şey birbirini bulur, birbiriyle birleşir. Her doğru, sonsuz bir daire çevresiyle sonsuz bir yarım çap teşkil eden bir eğridir ve sonsuzda kapanır. Aynı şey, tabii olanın beri tarafıyla, öte tarafı için de böyle. Belli bir şey değil mi?

— Aa, hayır, bunu gayet müphem buluyorum, aşırı derecede müphem.

— İşte mademki bu kadar müphem, evlenmelisin.

— Evet, ama ağır şüpheler ezip bitiriyor beni.

— Daha iyi ya, küçük Hamlet, daha iyi ya! Şüphe mi dedin? Eh, o halde bu, düşündüğünün delilidir. Düşünüyor musun? O halde varsın.

— Evet, çünkü şüphe etmek, düşünmektir.

— Ve düşünmek de şüphe etmek demektir, şüphe etmekten başka bir şey değil. İnsan şüphe etmeksizin inanabilir, bilebilir, bir şey hayal ede-

bilir. Ne iman, ne bilgi, ne de hayal, şüpheyi şart koşmaz, evet hattâ şüphe bunlara halel verir, ama şüphe olmadan düşünmek imkânsızdır. İmanı, bilgiyi; statik, katı, sakın, ölü olan bu şeyleri, kıvıl kıvıl kımıldıyan ve canlı bir düşünce haline sokan şüphedir.

— Ya hayal?

— Evet, burada muayyen bir şüphenin yeri var. Nivolamdaki şahıslara ne konuşturayım, ne yaptırayım diye ekseri şüphe ediyorum ve bir şey söyledikten, bir şey yaptırdıktan sonra da acaba iyi hareket ettim mi, bu aslında onların karakterlerine uyar mı diye, içimi bir şüphedir kemiriyor. Fakat neticede tasa ettiğim yok. Tabii, keza bir düşünce demek olan hayale karşı, şüphe haklıdır...

.....

Augusto ile Victor, bu nivolesk konuşmayı yaptıkları sırada ben, ey aziz okuyucu, elinde tutmakta olduğun şu nivolanın yazarı olan ben; kendi nivolesk şahıslarımın, benden yana çıktıklarını ve benim hareket tarzımı haklı göstermeğe çalıştıklarını görünce esrarlı esrarlı gülümsedim ve içimden şöyle dedim: “Bu zavallılar, ancak kendilerine yaptığım ve yaptırdığım şeyleri haklı göstermeğe çabaladıklarının farkına varmaktan ne kadar uzaktalar! Kendini haklı çıkarmak için sebepler arıyan biri de, aslına bakarsak, sadece Tanrıyı haklı çıkarmaktan başka bir şey yapmaz. Netekim ben bu nivolesk biçarelerin tanrısıyım.”

XXVI

Augusto, reddolunacağından korkmakla beraber, son psikolojik deneyini, katî deneyi yapmak maksadiyle Eugenia'ya gitti. Oturduğu katta ziyaret için merdivenleri çıkarken, sokağa çıkmak üzere olan Eugenia ile karşılaştı.

— Nasıl oldu da geldiniz, Don Augusto?

— Evet, geldim. Madem sokağa çıkmak niyetindesiniz, ziyaretimi bir başka güne bırakayım. Tekrar gelebilirim.

— Ama yok canım, eniştem evde.

— Eniştenizle değil, sizinle konuşmak istiyordum, Eugenia. Fakat bir başka güne bırakalım.

— Hayır, yukarıya çıkabiliriz. Demiri tavında dövmek gerek.

— Ama madem enişteniz var...

— Olsun! O, anarşisttir canım! Onu yanımıza almayız ki!

Ve Eugenia, Augusto'nun yanı sıra yukarıya çıkmasında ısrar etti. Evinden tecrübe yapacak bir adam edasiyle çıkmış olan zavallı, şimdi kendini bir tecrübe tavşanı gibi hissediyordu.

Salonda yalnız kaldıkları vakit Eugenia, şapkasını çıkarmadan, üzerindeki sokak kıyafetiyle:

— Peki, ne var, bana ne söyleyeceksiniz? dedi.

— Evet, ben... ben... Ve zavallı Augusto, habire kekeliyordu: — Ben, ben...

— Peki, siz?

— Ben sakın olamıyorum Eugenia. Her şeyi yenibaştan düşündüm, son defa konuştuklarımızı uzun uzadıya zihnimden geçirdim; şu var ki, yine de razı değilim, hayır, razı olamam. Elimde değil.

— Razı olamadığınız ne?

— İşte o, Eugenia, işte o.

— O dediğiniz nedir?

— Artık sadece dost kalmamıza razı değilim.

— Demek sadece dost kalmamıza razı değilsiniz! Bunu az mı buluyorsunuz, Don Augusto? Yoksa dost da mı olmıyalım, istiyorsunuz?

— Hayır, hayır Eugenia, öylesi değil.

— Ee, o halde nedir?

— Allah aşkına beni böyle üzmeminiz...

— Siz kendi kendinizi üzüyorsunuz.

— Bu işte bir türlü sakın olamıyorum.

— Peki, ne istiyorsunuz?

— Şey, karı koca olalım istiyorum.

— Yok, bırakalım bunu, kapatalım!

— Kapatmak için bir başlangıç yapmış olmak lâzım.

— Ya bana verdiğiniz söz?

— Ne dediğimi bilmiyordum.

— Ya o Rosario?

— Allah aşkına Eugenia, bana bunu hatırlatmayınız. Artık Rosario'yu düşünme!

Eugenia, şapkasını çıkarıp küçük bir masa üzerine koydu, tekrar oturdu, sonra yavaş yavaş ve bir merasim edasiyle şöyle dedi:

— Öyle ise Augusto, netice itibariyle bir erkek olduğun halde sözünü tutmak mecburiyetinde olmadığını sandığın için, sadece bir kadın olan benim de, verdiğim sözü tutmama lüzum yok. Hem seni, o Rosario'nun elinden, seni ağlarına almış bütün öteki Rosario'ların, Petra'ların elinden kurtarmak da istiyorum. Ne fedakârlığına duyduğum şükran hissinin, ne de Mauricio ile aramızda geçen şeylerden dolayı duyduğum kızgınlığın yapamadığını — görüyorsun, ne kadar samimiyim —, merhamet başarmıştır. Evet Augusto, sana acıyorum, çok acıyorum!

Ve Eugenia, Augusto'nun dizine sağ eliyle, hafifçe, iki defa vurdu.

Augusto, kollarını, kucaklamak ister gibi Eugenia'ya uzattı:

— Eugenia!

— Aa, hayır, ihtiyatlı olun! dedi Eugenia ve Augusto'nun kucaklamasından kaçmak ister gibi geri çekildi.

— İhtiyatlı olun!

— Fakat son defa, hani geçende.

— Evet, ama o zaman iş başkaydı!

“Ben bir tecrübe tavşanıyım!” diye düşündü deneyssel psikolog.

— Evet, diye devam etti Eugenia, bir dosta, sadece bir dost olan bir kimseye insan ufak tefek serbestlikler verebilir, ki bunlar şeye... yani nişanlıya uluorta bahsedilemez.

— Sizi anlamıyorum...

— Evlenelim anlatırım, Augusto. Ama şimdi uslu duracağını bana vadediyorsun, değil mi?

Artık kendisini bütün bütün bir kurbağa veya bir adatavşanı gibi hisseden Augusto: "Her şey oldu bitti!" diye düşündü.

Eugenia ayağa kalkarak ilâve etti:

— Şimdi gideyim de eniştemi çağırayım.

— Niçin?

— Şey, kendisine bildirmek için.

Augusto, afallamış bir halde:

— Ama tabii! dedi.

Az sonra Don Firmin odaya girdi. Eugenia ona:

— İşte enişteciğim, Don Augusto burda, dedi. Evlenmemizi teklife gelmiş. Ben de kabul ettim.

Don Firmin:

— Mükemmel! Harika! diye bağırdı. Pek fevkalâde! Gel evlâdım, gel de kucaklıyayım seni! Enfes!

— Evlenmek isteyişimiz seni pek mi şaşırttı?

— Hayır, benim hayret ettiğim, tutulduğum, aklımı başınıdan alan şey; sizin bu işi tek başınıza, bir aracı bulmadan başarmanızdır. Yaşasın anarşi! Yazık ki tasavvurunuzu gerçekleştirmek için resmî makama da müracaatınız lâzım. Cidden yazık! Tabii, kalben resmî makama zerrece aldırdığınız yok. Zâhiren, tabii yalnız zâhiren. Çünkü biliyorum, siz artık birbirinize kan koca göziyle bakıyorsunuz. Herhalde ben, ben tek ba-

şıma, size, Tanrı adına takdislerimi sunuyorum. Sizi birbirinize nikâhlıyorum, bu yeter artar bile. Mükemmel, enfes! Don Augusto, bugünden itibaren bu ev, sizindir.

— Bugünden itibaren mi?

— Haa evet, haklısınız, daima sizindi. Evim, oturduğum bu ev daima sizin ve bütün kardeşlerimindir. Fakat bugünden itibaren... şey, anlıyorsunuz ya...

— Tabii anlıyorum, enişte.

O anda kapı çalındı, Eugenia: "Halam" diye bağırdı. Halası odaya girip de vaziyete şöyle bir bakınca dedi ki:

— Her şeyi anladım. Mesele halledildi demek? Benim de aklıma hemen bu geldi.

Augusto, şöyle düşünüyordu: "Ben bir ada tavşanıym, halis muhlis bir tecrübe tavşanı! Beni tavladılar, bunca kişi varken tuttular da beni tavladılar, oltaya düştüm."

— Bugün yemeğe bizde kalırsınız, değil mi? Tabii bu olayı bir iyi kutlamalıyız! dedi Donya Ermelinda.

Zavallı tavşancığın ağzından: "Kurtuluş yok!" sözleri döküldü.

XXVII

İmdi zavallı Augusto için yeni bir hayat başladı. Hemen bütün gününü nişanlısının evinde geçiriyordu; ama artık psikoloji değil, estetik tahsili için.

Ya Rosario? Rosario, onu arayıp sormak üzere bir daha görünmedi. Bu defa, yıkanmış çamaşırları getirip önüne koyan; bir başka kadın, rasgele bir kadın oldu. Neye Rosario gelmedi diye sormağa da cesaret edemedi. Niçin gelmediğini kendi sezinliyordu madem, sormağa ne hacet. Augusto, bu küçümsemeyi pek iyi anlıyordu; çünkü açıkça, küçümsemeydi bu, bunu pek iyi biliyordu ve bu, ona hiç ıstırap vermiyor, aksine onu eğlendiriyordu. Eh ne yapalım. Acısını Eugenia'dan çıkaracaktı artık. O da galiba her zaman, Augusto'yu: "Dur! Uslu otur! Çek elini!" sözleriyle tersliyecekti. Eugenia başka işlere yarıyordu.

Eugenia, Augusto'nun, kendisini yalnız seyretmesine izin veriyor, daha fazlasına müsaade etmiyor, böylelikle sadece, onun arzusunu tahrik etmekle kalmıyordu. Bir gün Augusto: "Gözlerin için birkaç mısra yazmak istiyorum!" deyince Eugenia: "Ne duruyorsun, yaz hele!" cevabını verdi.

— Biraz piyano çalsan iyi olur. Piyanonu dinlersem havamı bulmuş olurum.

— Fakat biliyorsun ki, Augusto, âlicenaplığın sayesinde derslerimi bıraktım bırakalı piyanoya elimi sürdüğüm yok, piyano çalmaktan nefret ediyorum... Tasavvur edemezsin, dersler bana ne kadar ağır geliyordu.

— Zararı yok, çal hele, Eugenia. Hadi çal biraz da şiirimi yazabileyim.

— Pekâlâ, ama bu son!

Eugenia piyanonun başına geçti, o, piyano çalarken Augusto da şu mısraları yazdı:

Kaybolmuştu fikirlerin sisinde
 Uçuyordu benim ruhum ayrı halde bedenden
 O — derler ya — kürelerin şarkısından akseden
 Müziklerin notasında görülen raks içinde.
 Beden, ruhun terk ettiği o garip
 Topraklarda dolaşırdı bir başına muhtarip.
 Her ikisi yaratılmış bu hayatı beraber
 Sürmek, tatmak için, fakat ne gezer!
 Yaşamıyorlardı ki, çünkü vücut bir madde...
 Vücut salt madde idi, şu var ki ruh salt mâna
 Biri ötekisiyle tamamlanmak isterdi.
 Şirin Eugenia! Senin gözlerin parlıyordu:
 Yolum üstünde ıslıl ıslıl bir nur kaynağı.
 O gözlerin çekerek ruhumu gökyüzünden
 Sallantılı semadan çekerek yeryüzüne
 Kargaşalık, tereddüt dolu bu yeryüzüne
 Bu vücudun içine yerleştirdi, kapadı.
 O günden beridir ki yaşıyorum, Eugenia!
 Çünkü gözlerin iki alevli çivi gibi
 Vücudumu ruhuma değil mi ki raptetti.
 Ve gözlerin hummalı rüyaları kanımdan
 Yükseltir, et haline sokar düşünceleri.
 İçimde sönse eğer, sönse bu hayat nuru
 Mâna, madde ayrılrsa, ayrılrsa birbirinden
 Kaybederdim kendimi gökyüzü sislerinde,
 Zulmet denizlerinde.

Augusto, şiirini okuduktan sonra: "Nasıl buldun?" diye sordu.

— Piyanom gibi. Az müzikal, yahut hiç müzikal değil. Hele “O derler ya...” mısraı...

— Fakat işin içine biraz munislik katmak için öyle yaptım.

— Sonra şurası: “Şirin Eugenia!”, bu bana haşiv gibi görünüyor.

— Nasıl? Sen mi? Sen mi haşivsin?

— Evet, burda, bu mısrada tabii! Hem bunlar bençe pek... pek...

— Haa, sen şunu demek istiyorsun: pek... n i v o l e s k .

— Bu ne demek?

— Şey, hiç. Ufak bir dalavere, Victor’la yaptığımız bir şaka.

— Dinle Augusto. Evlendiğimiz vakit evimde bu gibi şakalar dinlemek istemem. Anlıyor musun? Ne şaka isterim, ne de köpek. Şu halde Orpheus’u ne yapacaksın, düşün taşın.

— Ama Eugenia, vallahi, biçareyi sokakta nasıl bulduğumu bir bilsen! Sonra o benim sırdaşımdır, bütün monologlarımı ona hitaben söylerim.

— Evlendiğimiz vakit evimde monologların da arkası kesilmelidir. Köpeğe hiç mi hiç lüzum yok.

— Fakat ne olursun Eugenia, bari bir çocuğumuz oluncıya kadar köpeği bırak bana.

— Çocuğumuz olur mu olmaz mı, pek şüpheli.

— Tabii. Çocuğumuz olursa ş a y e t . O l m a z s a köpeği alıkoymakta ne mahzur var?

Hem pek haklı olarak derler ki, köpek insanın en iyi dostu olurdu... parası olsaydı.

— Hayır, köpek parası olunca insanın dostu olmaz, bu muhakkak. Parası o l m a d ı ğ ı içindir ki insanın dostudur.

Ertesi gün Eugenia, Augusto'ya dedi ki:

— Dinle Augusto, seninle mühim, gayet mühim bir mesele konuşmalıyım. Affını da rica ederim ki, şayet söylemek istediğim şey seni...

— Ama Allah aşkına, Eugenia, söyle hadi!

— Biliyorsun ki benim eski nişanlım...

— Evet, Mauricio...

— Biliyor musun, ben bu utanmaz herifi niçin defledim?

— Hayır, bilmek de istemem.

— Bu senin şanın. İşte böyle. Bu utanmaz arlanmaz tembeli defledim, defledim ama...

— Aması ne? Yoksa hâlâ peşinde mi dolaşıyor?

— Evet, maalesef hâlâ peşimde.

— Dikkat et, yakasını elime bir geçirirsem...

— Hayır, hayır, bırak bunu. Peşimde dolaşıyor, fakat senin tahmin ettiğin maksatla değil, başka sebeplerden dolayı...

— Hangi sebeplerden dolayı?

— Heyecanlanma Augusto, heyecanlanma. Zavallı Mauricio ısırmaz, havlar sade.

— Ee, o halde şu Arap atasözünü hatırla: "Yolunun üzerinde havlıyan her köpeğe aldırırsan menziline varamazsın." Bunu hatırla ve buna gö-

re hareket et. Taş atmaktan bir şey çıkmaz. Aldırma geç.

— Galiba daha iyi bir çare var.

— Nasıl çare?

— İhtiyaten cepte ekmek parçaları bulundurup bize havlıyan köpeklere atı atıvermek. Çünkü havlamaları, açlıktandır sade.

— Bununla ne demek istiyorsun?

— Mauricio'nun şimdi bir tek arzusu olduğunu. Kendisine bir iş veya bir geçim imkânı temin edilsin istiyor. O takdirde beni rahat bırakacağını söylüyor. Aksi halde...

— Ee, aksi halde, ne olurmuş?

— Aksi halde peşini bırakmam, seni rezil rüsvay ederim, diye beni tehdidediyor.

— Ne hayâsız herif, ne haydut herif!

— Heyecanlanma. Bence, en iyisi, kendisine bir iş bulmak suretiyle ondan kurtuluruz. Kendi geçimini böylece kendi temin eder, hem de burdan mümkün olduğu kadar uzak bir yerde. Üstelik ona bir parça acıyorum, çünkü zavallının huyu böyle, hem de...

— Belki haklısın, Eugenia. Göreceksin... galiba bu işi yoluna koyacağım. Hemen yarın bir dostumla konuşurum, ona muhakkak bir iş bulacağımı zannediyorum.

Dediği de çıktı. Mauricio'ya, oldukça uzak bir yerde bir iş bulundu.

XXVIII

Bir sabah Ludivina, gençten birisi sizi bekliyor, dediği vakit Augusto, suratını müthiş astı; az sonra Mauricio'nun karşısına dikildi. Onu dinleyip etmeden ters yüzü göndermeğe niyetlenmişti; fakat bir müddet Eugenia'nın nişanlısı olmuş, Eugenia tarafından sevilmiş, belki hâlâ da sevilmekte olan bu adama karşı alâka duydu; yakında kendi karısı, Augusto'nun karısı olacak kadının hayatına ait, ihtimal nice sırlar, mahrem taraflar bilen bu delikanlı, Augusto'nun bilmediği mahremiyetleri bilen bu adam, bu... Onları birleştiren bir şey vardı.

Mauricio, ezilip büzülerek: "Ziyaretimin sebebi," diye başladı:

— Ziyaretimin sebebi, efendim, bendenize Eugenia vasıtasıyla göstermiş olduğunuz fevkalâde lûtfkârlıktan dolayı teşekkürlerimi arz etmek ve...

— Bana teşekkür etmenize hacet yok, Bayım; umarım ki müstakbel zevcemi bundan böyle rahat bırakırsınız.

— Fakat ben onu, katiyen taciz etmedim ki.

— Ben biliyorum, Bayım.

— Kendimi ondan çektim çekeli — böyle yapmakla da isabet ettim, çünkü onun dengi değilim ben —, mümkün mertebe bedbahtlığımı unutmaya ve onun arzusuna hüsnâyet etmeğe ça-

lıştım... Şayet o, size başka türlü söylemiş bulunuyorsa...

— Rica ederim, yakında zevcem olacak kadından artık bahsetmeyiniz; fakat her şeyden önce lûtfen, onun hakikatten ayrılabilceğini ima etmekten vazgeçiniz. Kendinizi elinizden geldiği kadar teselli ediniz ve bizi rahat bırakınız.

— Doğru... O halde her ikinize de gerek lûtuflukârlığınız, gerekse bana bir iş bulmuş olmanız dolayisiyle kalben bir kere daha teşekkür ederim. İşime başlayacağım ve kendimi mümkün mertebe avutacağım. Yanım sıra bir kızcağz da götürmek niyetindeyim...

— Bana ne bundan, Bayım?

— Öyle sanıyorum ki siz onu tanıyorsunuz.

— Nasıl? Nerden çıkarıyorsunuz? Benimle alay mı etmek istiyorsunuz?

— Hayır... hayır... Adı Rosario, bir çamaşırhanede çalışıyor, zannedersem size çamaşır-larınızı getirir, götürürmüş.

Augusto sarardı. "Bu adam, her şeyi biliyor mu?" diye düşündü; ve bu, onu, gönlünde evelce beliren, bu delikanlı Eugenia hakkında benim bilmediğim nice nice şeyler bilir şüphesinden daha çok şaşırttı. Ama derhal kendini topladı ve yüksek sesle dedi ki:

— Bunu bana niye anlatıyorsunuz?

Mauricio, duymamazlığa vurarak devam etti:

— Bana öyle geliyor ki, biz iki terk edilmiş, birbirimizi teselli etmeliyiz. :

— Ee, yani ne demek istiyorsun? Yani ne demek istiyorsun, Bayım?

Ve Augusto'nun aklından, acaba şu herifi şuracıkta — Rosario ile olan son macerasının cereyan ettiği yerde — boğuversem mi düşüncesi geçti.

— Böyle heyecanlanmayınız, Don Augusto, böyle heyecanlanmayınız. Söyliyeceklerim bu kadar. O... ismini anmak istemediğim kadın, beni reddetti, elime pasaportumu verdi, bunun üzerine bu kıza rasladım, bir başkası da onu reddetmiş ve...

Augusto kendini güç belâ tutabiliyordu, ilkin sarardı, sonra kıpkırmızı kesildi. Yerinden kalktı, iki eliyle Mauricio'yu yakalayıp yukarı kaldırdı, ne yaptığını bilmeksizin, boğmak istiyorcasına sedirin üstüne fırlattı. Mauricio, sedirin üstüne düşünce hiç istifini bozmadan, Augusto'ya şöyle dedi:

— Gözbebeklerime bakınız da, Don Augusto, ne kadar küçük olduğunuzu görünüz.

Zavallı Augusto, kuvvetlerinin kesildiğini duyuyordu. Hiç değilse iki kolunun dermansızca yana sarktığını hissetti; oda gözlerinin önünde, sisler içinde eriyor gibiydi. Kendi kendine düşünüyordu: "Acaba bu gördüklerim bir rüya mı sade?" Akli başına geldiği vakit, Mauricio'nun karşısında ayakta bulunuyordu ve Mauricio'nun, kendisine alaylı bir gülümseyişle baktığını gördü.

— Ah, bir şey değil, hiçbir şey değil, Don Augusto. Affedersiniz. Aklıma şöylece esiverdi.

Ne yaptığımı bilmedim. Yaptığının katiiyen farkında olmadım... Mersi, mersi! Tekrar tekrar teşekkür ederim! Size bütün kalbimle teşekkür ederim, size ve... ona. Hoşça kalın!

Mauricio, Augusto'dan ayrılır ayrılmaz Augusto, hemen Ludivina'yı çağırdı:

— Söyle hele Ludivina, demin benim yanımda kim vardı?

— Genç bir adam.

— Tarif et, nasıl bir adam?

— Ee, ama bunu size benim söylemem mi lâzım?

— Hayır, sahi. Demin benim yanımda biri var mıydı?

— Fakat, efendim...

— Hayır... hayır, bana yemin et ki demin burda genç bir adam vardı, dediğin gibi bir adam: uzun boylu, kumral. Öyle değil mi? Bıyıklı, kartal burunlu, zayıf değil, daha ziyade şişman... Burda böyle birisi var mıydı?

— Ama inşallah hasta değilsiniz ya, Don Augusto?

— Yoksa bu bir rüya mıydı?

— Şayet siz de, ben de rüya görmemişsek öyle!

— Hayır, hayır, iki kişi aynı zamanda aynı rüyayı göremez. Bir şeyin rüya olma dı ğ ı da burdan, onu yalnız bir kişinin görmemiş olmasından anlaşılır.

— Fakat sakın olun canım. Bahsettiğiniz genç adam, gerçekten burdaydı.

— Peki giderken ne dedi?

— Giderken benimle konuşmadı. Kendisini görmedim bile.

— Biliyor musun, o kimdi, Ludivina?

— Elbet biliyorum. Evelki nişanlısı...

— Yeter, yeter. Peki, bil bakalım, şimdi kimin nişanlısı?

— Benden bilmediğim şeyi soruyorsunuz, bunu da mı bilmem lâzım?

— Siz kadınlar, kimsenin öğretmediği öyle çok şey bilirsiniz ki.

— Evet, buna karşılık da bize öğretmek istedikleri pek çok şeyi öğrenemeyiz.

— Güzel. Bana hakikati söyle, Ludivina. Sahiden bilmiyor musun, bu herif... şu sıra... kiminle aşna fişne?

— Bilmiyorum, ama tahmin ediyorum.

— Ne şekilde?

— Söylediklerinize bakarak.

— Güzel, bana şimdi Domingo'yu çağır.

— Ne yapacaksınız?

— Bilmek istiyorum da, hâlâ rüya görüyor muyum, görmüyor muyum, ve sen sahiden onun karısı Ludivina mısın, yoksa...

— Yoksa Domingo da mı rüya görüyor, öyle mi? Ama bence bunun için iyi bir çare var...

— Nedir?

— Orpheus'u çağırınız.

— Haklısın, o rüya görmez.

Ludivina çıktıktan az sonra köpek, koşa koşa geldi.

Sahibi: "Gel Orpheus," dedi köpeğe, "gel! Zavalılık. Şurda yanımda daha kaç günün kaldı ki! Eugenia, seni evde tutmak istemiyor. Nereye bırakayım seni? Ne yapayım seni? Uzanakadır, ölüverirsin. İyi biliyorum. Yalnız köpektir ki sahibi terk edince ölmesini bilir. Ben senin sahibin de değildim sade. Ben senin babandım, senin tanrındım. Eugenia seni evde tutmak istemiyor, seni kovuyor, çünkü seni benim yanımda görmek istemiyor. Ey sadakat timsali, sen onu yuvasında rahatsız mı edeceksin sanki? Kim bilir? İhtimal bir köpek, yanında yaşadığı insanların en gizli sırlarını keşfeder; hiç ses çıkarmasa bile... İşte şimdi evlenmem lâzım, evlenmekten başka çarem yok. Çünkü aksi halde rüyamdan kurtulmam mümkün değil. Uyanmam lâzım."

"Ama bana niye böyle bakıyorsun, Orpheus? Bana öyle geliyor ki göz yaşı dökmeksizin ağlıyorsun sen...! Bana bir şey mi söyleyeceksin? Kelimelerden mahrum oluşun seni ne kadar üzüyor, görüyorum. Rüya görmediğini iddia ederken ne kadar acele etmişim! Sen, asıl sen rüya görüyorsun, Orpheus! Bizler insanız; evet, sırf köpekler, kediler, atlar, öküzler, koyunlar, keza çeşit çeşit hayvanlar... her şeyden önce evcil hayvanlar mevcut olduğu için insanız. İnsan, kendi hayvanlığının, hayvani hayatının yükünü üzerlerine yıktığı evcil hayvanlara sahip olmasaydı, insanlığına erişebilir miydi? İnsan, atı ehlileştirmemiş olsaydı

insan nev'inin bir yarısı, öbür yarısını bugün hâlâ sırtında taşımayacak mıydı? Evet, bizler medeniyetimizi size borçluyuz. Fakat kadın da sadece evcil bir hayvan değil mi acaba? Ve insanlar, hakiki insanlar, kadınsız olamazlar mı? Ah, Orpheus'çuğurn! Eugenia, dağdan geliyor da seni bağdan kovuyor."

Augusto, köpeği bağrına bastı ve sahiden ağlıyora benzeyen köpek, Augusto'nun çenesini yaladı.

XXIX

Düğün için bütün hazırlıklar yapılmıştı. Augusto, düğünün basit ve mütevazı olup bitivermesini istemiş, ama müstakbel karısı, alâyişli, debdebeli olmasını tercih eder görünmüştü. Nikâh günü yaklaştıkça damat beyi, nişanlısına karşı ufak taşkınlık ve mahremiyetlere kalkışmak için gittikçe artan bir arzu istilâ ediyor, buna karşılık Eugenia gittikçe ihtiyatlı oluyordu.

— Ama birkaç gün sonra birbirimizin olacak değil miyiz, Eugenia?

— Hayır, şimdiden birbirimize hürmet etmesini öğrenmeliyiz.

— Hürmet, saygı! Fakat saygı, aşka set çeker.

— Sen öyle sanıyorsun... Erkek dediğin yine bundan bellidir.

Augusto, onun halinde tavrında garip bir şey, yabancı, zoraki bir şey sezdiğini sanıyor; arasıra, Eugenia benim bakışlarımdan kaçıyor gibi bir

hisse kapılıyordu. Zavallı annesini ve onun, oğlum mesut, bahtiyar evlensin şeklinde beslediği sonsuz arzusunu hatırlıyordu. Ve şimdi Eugenia ile evlenmek üzere olduğu şu sırada, bilhassa Mauricio'nun söylediklerini, yani onun Rosario'yu beraberinde götürmek niyetinde olduğunu düşünerek azap çekiyordu. Kıskançlığa benzer bir şey, şiddetli bir kıskançlık hissediyor, bir fırsat kaçırdığını ve kıza karşı gülünç düştüğünü düşündükçe çileden çıkıyordu. "Şimdi her ikisi benimle alay ederler, Mauricio iki misli alay eder," diyordu Augusto içinden, "çünkü bana Eugenia'yı bıraktı, evet. onu bana sürdü ve elimden Rosario'yu aldı. Zaman zaman çılgınca bir arzuya kapılıyor, sözünden cayıp Rosario'yu tekrar elde etmek, Mauricio'nun elinden kapmak istiyordu.

Düğünden birkaç gün önce Eugenia, Augusto'ya sordu:

— O kız, o Rosario ne oldu?

— Niye şimdi bana bunu hatırlatıyorsun?

— Eğer bunu hatırlamak fenana gidiyorsa bir daha bahsetmem.

— Hayır... hayır... ama...

— Hani buluşmalarımızdan birinde birdenbire karşımıza çıkıvermişti... Ondan bir daha haber almadın mı?

Eugenia, bu sözleri söylerken keskin bir bakışla Augusto'ya bakıyordu.

— Hayır, bir daha bir haber almadım.

— Acaba şimdi onu elde etmeğe çalışan, yahut çoktan elde etmiş olan kim?

Eugenia, bu sözleri söylerken bakışını Augusto'dan ayırdı; seyreder görüldüğü eşyaların ötesinde, boşlukta gezdirdi. Genç nişanlı Augusto'nun zihninde bin bir düşünce, bin bir önsezi kaynaşıyordu. "Eugenia bir şeyler biliyor galiba," diye düşündü. Sonra yüksek sesle:

— Bu hususta bir bildiğin mi var? dedi.

Eugenia, yapmacık bir kayıtsızlıkla: "Benim mi?" diye cevap verdi ve Augusto'ya dikkatli dikkatli baktı.

İkisinin üzerinden bir sır bulutu geçti.

— Öyle zannediyorum ki onu artık unuttun.

— Niye bu kadar ısrarla hep bu kıza dönüyorsun?

— Ne bileyim?... Pekâlâ, başka şeyden bahsedelim. Bir adamın arzuladığı kadını bir başkası elinden alır, ayartırsa o adam ne yapar?

Augusto bu sözleri işitince bir kan dalgasının beynine çıktığını duydu. Birdenbire sokağa fırlamak, Rosario'yu arayıp bulmağa gitmek, onu tekrar ele geçirmek ve onunla birlikte Eugenia'nın karşısına gelerek: "İşte Rosario; o, Mauricio'nun değil, benimdir!" demek arzusunu duydu.

Düğüne üç gün kalmıştı. Augusto, düşünceler ve hulyalar içindeki nişanlısının evinden çıktı. O gece doğru dürüst uyuyamadı.

Ertesi gün uyandığı vakit, odaya Ludivina'nın girdiğini gördü.

— Beyefendi size bir mektup var, derin getirdiler. Galiba matmazel Eugenia'dan.

— Bir mektup mu? Ondan mı? Bana o mu yazıyor? Ver de git!

Ludivina odadan çıktı, Augusto'nun her tarafı titriyordu. Kalbini acayip bir huzursuzluktur kaplamıştı. Rosario'yu, sonra yine Mauricio'yu hatırladı. Ama mektuba el sürmek istemiyor, zarfa korku ile bakıyordu. Sonra kalktı, yıkanıp giyindi, kahvaltısını getirtti, acele acele yutu yutu-verdi. "Hayır, onu burda okuyamam," dedi kendi kendine. Odadan çıktı ve yakındaki bir kiliseye gitti; orada huşu içinde âyin dinlemekte olan birkaç kişinin arasında zarfı açtı. "Burda kendimi tutmam gerek," dedi içinden... "çünkü kalbim bana korkunç şeyler fısıldıyor."

Mektupta şunları yazıyordu:

"Değerli Augusto! Sen bu satırları okurken ben, kendisine temin etmek lûtfunda bulunduğun vazifeye başlamak üzere, Mauricio'nun gitmekte olduğu kasabaya, onunla birlikte hareket etmiş olacağım. Bundan böyle Mauricio'nun maaşıyla beraber, her ikimize yeter bir hayat sağlayacak olan, kendi gelirimle yaşayabilmek imkânını da senin âlicenaplığına borçluyum. Senden, beni affetmeni rica etmiyorum, çünkü bütün bu hâdise-lerden sonra ne benim seni, ne de senin beni mesut edemiyeceğimize emniyet getireceksin kanaatindeyim. Hele ilk kızgınlıkların geçsin, sana mektup yazar, niye böyle hareket etmem gerektiğini açıklarım. Mauricio, düğün günümüzde, kiliseden çıkınca ortadan kaybolalım istedi; ama

plânı pek karışık olduğu gibi bunu, sana karşı da lüzumsuz bir zulüm telâkki ettim. Başka vesilelerde de söylediğim gibi, seninle dost kalacağımıza emin bulunuyorum.

Dostun

Eugenia Domingo del Arco

Haşiye: Rosario bizimle gelmiyor. Burda kalıyor, kendini onunla teselli edebilirsin."

Augusto, mahvolmuş bir halde bir sıraya yıkıldı. Az sonra diz çöküp dua etmeğe başladı.

Kiliseden çıkarken tekrar sükûnet bulmuş olduğunu sanıyordu, ama korkunç ve fırtınalara hazırlanan boğucu bir sükûnetti bu. Eugenia'nın evine gitti, zavallı enişteyle halayı, çılgına dönmüş bir halde buldu. Yeğenleri, verdiği karardan, bir mektupla onları da haberdar etmiş bulunuyordu; Eugenia bütün gece eve gelmemiştii, çünkü sabah treniyle gitmişlerdi: Augusto'nun, nişanlısiyle görüşmesinden az sonra.

— Ne yapalım biz şimdi? dedi Donya Ermelinda.

Augusto ilâve etti:

— Evet, ne yapabiliriz ki, rıza göstermekten başka?

Don Firmin, yüksek sesle dedi ki:

— Böyle bir hareket yakışık almaz... Böyle bir şeyi, başkalarına ibret olacak şekilde cezalandırmak lâzım!

— Siz, Don Firmin, siz, anarşist... siz mi bunu söylüyorsunuz...

— Anarşistliğin bununla alâkası ne? Bu olur şey değil. Bir insan böylesine aldatılmaz.

— Ötekini aldatmadı ya! dedi Augusto, soğuk bir tavırla. Bunu söylerken gösterdiği kayıtsızlıktan kendi de ürktü.

— Onu da aldatır, muhakkak aldatır. Bunda şüphe etmeyiniz!

Eugenia'nın, sonunda Mauricio'yu da aldatılabileceği düşüncesi, Augusto'ya şeytani bir sevinç veriyordu. Ancak kendisinin işitebileceği bir sesle, hafifçe: "Ama benimle değil!" dedi.

— Pekâlâ, dostlarım. Hâdisе dolayısıyla en candan teessürlerimi arz ve evvel emirde yeğenimize teessüf ederim. Şu var ki, ben artık çekilmeliyim.

— Anlıyacaksınız ki, Don Augusto, biz... diye başladı Donya Ermelinda.

— Tabii, bu besbelli! Ama...

Bu konuşmaya daha fazla devam edilemezdi. Augusto, bir iki lâf daha söyledi, sonra vedalaştı.

Kendi kendisine ve bu hâdiseye, daha doğrusu bunun kendi başından geçmemiş oluşuna hırslanarak sokaklarda yürüyordu. Sayesinde darbeyi karşıladığı ve şu son alay ve tahkire katlandığı bu sükûnet, z â h i r i de olsa bu sükûnet, onu kendi varlığından şüpheyе düşürüyordu.

"Başkaları gibi bir insan olmasaydım, başkaları gibi bir kalbim bulunsaydı," diye acı acı söyleniyordu, "hiç değilse bir insan olsaydım, gerçekten var olsaydım, bütün bunlara şu tahammül ettiğim şekilde nispeten sakın, hiç tahammül ede-

bilir miydim?" Ve farkında olmaksızın, ötesini berisini ellemeğe, henüz hissetmekte olup olmadığına kanaat getirmek için acıtırçasına etini çimdiklemeğe başladı.

Birdenbire birisi onu bacağından çekiyormuş gibi oldu. Teselliye koşup gelen Orpheus'tu bu. Orpheus olduğunu anlayınca garip bir şekilde büyük bir memnurluk duydu. Onu kollarına aldı ve: "Sevin Orpheus, azizim, sevin!" dedi köpeğe, "ikimiz de sevinelim! Seni artık evden kovmama hacet kalmadı. Beni artık senden ayırmıyacaklar. Evet, artık ayrılmamıza hacet kalmadı. Biz yine beraber yaşayıp beraber öleceğiz. Her felâketin iyi tarafları da vardır: felâket ne kadar muazzam, bize getirdiği iyi taraflar ne kadar ehemmiyetsiz olursa olsun, yahut aksine. Sen, sen sadıksın, Orpheus'çugum, sadıksın sen! Sanırım, zaman zaman sen de sevdiğin dişi aramaktasındır, ama bunun için sahibinin evinden kaçıp gitmezsin, bunun için beni terk etmezsin ki! Sen, sen sadıksın! Dinle beni: kaçıp gitmene hiç ihtiyaç kalmasın diye sana dişi bir köpek alıp getireceğim, evde bizim yanımızda oturur, evet sana bir dişi tedarik edeceğim. Sana bir tane getireceğim. Çünkü ister, koşa koşa beni aramağa ve beni ezen şu kahırlı anımda beni teselliye çıkmış ol; istersen bana, sevgilini ziyaretten dönüşte raslamış ol... her ne olursa olsun: sen, sen sadıksın, köpeğim. Seni artık kimse evden atamaz; bizi kimse birbirimizden ayıramaz."

Augusto, eve girdi. Kendini şimdi evde yalnız bulunca, o ana kadar sükûnet ve sessizlik şeklinde görünmüş o korkunç fırtına koptu. İçini; hüznün, acı bir hüznün, kıskançlık, hiddet, korku, nefret, sevgi, merhamet ve istihkar, ama hepsinden önce utanç, muazzam bir utançla dolu bir histir kapladı; üstelik de şimdiki durumu, korkunç bir sarahat taşıyan bütün gülünçlüğüyle şuruna yükseliyordu.

— O beni öldürdü! dedi Ludivina'ya.

— Kim?

— O.

Augusto, odasına kapandı. Gözlerinin önüne Eugenia ve Mauricio'nun hayaliyle birlikte, kendisiyle keza alay etmiş olan Rosario'nun da dikildiğini görüyordu. Annesini hatırladı. Kendini yatağa attı, deli gibi yastıkları ısırды, açıkça bir şey düşünecek durumda değildi, monologundan ses sada çıkmıyordu, ruhum kurumuş hissine kapıldı ve acı acı ağlamağa başladı. Uzun zaman ağladı, ağladı, bu sakın ağlayışın içinde bütün düşünceleri ondan uzaklaştılar.

XXX

Victor, odadan içeri girdiğinde Augusto'yu sedirin bir köşesine büzülmüş buldu. Oturmuş, gözlerini dikmiş, önüne bakıyordu. Bakışı, derinlere yerin altına işler gibiydi. Bir elini Augusto'nun omzuna koyarak, Victor: "Bu da nesi?" diye sordu.

— Bunun ne olduğunu bana mı soruyorsun? Başıma gelenleri bilmiyor musun ki?

— Tabii biliyorum. Haricen başına gelenleri, yani onun sana neler ettiğini biliyorum. Bilmediğim şey, sende dahilen ne olup ne bittiğidir, yani anlamıyorum, niye böyle burda oturuyorsun...

— İnsan ihtimal verir miydi?

— B i r sevgili elden gitti diyelim: sevgili a. Peki, öbürleri elinde durmuyor mu: b, c, yahut x, yahut n'lerden biri?

— Bana öyle geliyor ki şakanın yeri değil.

— Aksine. Asıl bu, şaka için iyi bir vesile.

— Beni üzen şey, ihanet görmüş aşkım değil; tahkire, alaya mâruz kalışım, gülünç oluşumdur. Beni gülünç düşürdüler, benimle alay ettiler, bana — ne bileyim — bana mevcut olmadığımı ispat etmek istediler.

— Aman ne saadet!

— Alay etme, Victor!

— Niye alay etmiyecek mişim? Sen bir tecrübeye kurban gittin. Sen Eugenia'yı tecrübe tavşanı olarak kullanmak istedin, ama kendin, bir tecrübe konusu oldun. Sen ona tecrübe tavşanı muamelesi yapmak istedin, halbuki o sana tavşan veya kurbağa muamelesi yaptı. O halde su birikintisine dal da vak vak edip yaşa.

— Tekrar rica ederim...

— Alay etmiyeyim diye mi? Ha? Asıl alay etmek lâzım! Alay, böyle vesileler için yaratıldı canım.

— Fakat bana acı veriyor, beni yiyip bitiriyor.

— Bırak yesin! Her şeyi karmakarışık etmeliyiz. Evvel emirde karmakarışık etmek lâzım. Her şeyi birbirine karıştırmak! Rüya halini uyanıklıkla, fiction'u realiteyle, hakikiyi sahte ile. Her şeyi bir sis halinde karman çorman etmek. İçer işlemiyen, altüst etmiyen bir alayın ne kıymeti olur. Çocuk trajedide güler, ihtiyar komedide ağlar. Sen onu deneyinde kurbağa olarak kullanmak istedin, halbuki onlar seni bir kurbağa yaptılar. Sesini çıkarma ve kendi kendin için bir kurbağa ol.

— Yani ne demek istiyorsun?

— Deneyini kendinde yap.

— Yani canıma mı kıyayım demek istiyorsun?

— Ne evet, ne hayır. Birçok çarelerden biri de budur, ama yine de en iyisi değil.

— Gideyim de onu bulup öldüreyim mi?

— Öldürmek için öldürmek, bir divaneliktir. Olsa olsa kendimizi, ruhumuzu çirkinleştiren kinden kurtarmağa yarar. Çünkü intikama susamış, kinle dolmuş niceleri, öfkelerini aldıktan sonra kinlerinden vazgeçmişler, kurbanlarına karşı bir merhamet, hattâ bir sevgi duymuşlardır. O kötü fiil, bizi o berbat heyecandan halâs eder. Çünkü günahın doğurduğu şey kanundur.

— Peki ne yapayım?

— İşitmişsindir, bu dünyada ya yutacaksın, yahut yutulacaksın.

— Evet, yahut da başkalariyle alay edecek, yahut alay mevzuu olacaksın.

— Hayır, bir üçüncü ikisi ortası bir ihtimal daha var, o da şu: kendi kendini yutacaksın, yani kendi kendinle alay edeceksin. Kendi kendini ye. Çünkü bir şey yiyen kimse, bundan haz duyar, şu var ki bütün hazların sonunu düşünür ve bedbin olur. Yenen kimse, bundan ıstırap duyar, şu var ki, çektiği azaptan kurtulacağını ümideder ve nikbin olur. Kendi kendini ye; o takdirde yemenin hazzı, yenilmenin acısıyla karışır ve onu tadil eder; böylece sen tam bir sükûnete, ataraksiya'ya erişmiş olur ve neticede kendi kendin için bir temaşa haline gelirsin.

— Sen misin, Victor, bana bunları söyleyen sen misin?

— Elbet benim, Augusto, tabii.

— Halbuki evelce böyle düşünmezdin, böyle dokunaklı, böyle sert düşünmezdin.

— O vakit daha baba olmamıştım.

— Sebep baba oluşun mu...?

— Baba olmak, deli yahut mankafa olmıyan bir kimsenin gönlünde, insanda mevcut en korkunç şeyi harekete getirir: sorumluluk duygusu. Ben oğluma insanların, insanlığın ebedî mirasını tevdi ediyorum. İnsan, babalığın esrarını düşünecek olursa çıldırması gelir. Çoğu babaların çıldırmayışı sırf şundan doğar: ya aptaldırlar, ya-

hut da baba değildirler. Şu halde sevin Augusto; arzuladığın bir şeye nail olamaman sayesinde, ihtimal baba olmaktan masun kaldın. Netekim ben de sana yalnız evlenmeni tavsiye etmiştim, baba olmanı değil. Evlilik, psikolojik bir deneydir, baba olmaks, p a t o l o j i k .

— Halbuki ben, Eugenia'nın sayesinde baba oldum, Victor.

— Nasıl? Eugenia'nın sayesinde baba mı oldun?

— Evet, kendi kendimin babası oldum. Ve asıl şimdi doğduğumu sanıyorum. İstirap çekmek ve ölmek için.

— Öyle, ikinci ve esas doğum; durmadan öldüğümüzün, devamlı olarak öldüğümüzün üzücü şuuruna doğmaktır. Ama sen kendi baban oldunsa kendi oğlun da oldun demektir.

— Şu başıma gelenlerden sonra, onun bana bu yaptıklarından sonra bütün bu inceliklere, bu fikir oyunlarına, bu öldürücü şakalara kolay kolay tahammül edebilmem, âdeta imkânsız, Victor, imkânsız. Evet, işin daha kötü tarafı...

— Ee?

— Bunların hoşuma gitmesi; kendime hırslanıyorum.

— Bunun sebebi komedidir Augusto, kendi kendimize oynadığımız komedi. Onu kendi kendimize, ruhumuzun derinleri denilen yerde, şuurumuzun sahnesinde oynar, aynı zamanda hem komik, hem seyirci oluruz. Trajik sahnelerde ıstırabı temsil ederiz ve ıstırap bize bir ahenk bo-

zukluğu gibi görünür, içimizde apansızın gülmek arzusunu uyandırır. Bu ise bize âzami bir zevk verir. Komedi! İstırap, bir komediden başka bir şey değildir!

— Ya ıstırap komedisi, insanı intihara sevk ederse?

— İntihar da komedidir sadece!

— Ya bu yüzden insan sahiden ölürse?

— Bu da komedidir.

— O halde reel olan, hakiki olan ne? Gerçekten yaşanan ne?

— Peki, komedinin reel, hakiki, gerçekten yaşanan bir şey olmadığını sana kim söyledi?

— Evet, ama...

— Her şey, bir ve aynı şeydir. Her şey birbiriyle karıştırılmalı, karmakarış edilmelidir. Kim bu meseleleri birbirine karıştırmaz ve karmakarış etmezse bizzat kendi zihni karışır.

— Karıştıranın da zihni karışır mı?

— Belki.

— Ee, o halde?

— Çünkü bütün bu konuşmalar, bu nükteler, bu sözlerle, kelimelerle oynamalar, vakit geçirmeden başka nedir?

— Bununla başkaları vakit geçirsin.

— Sen de dahil. Hiç kendini şu andaki kadar enteresan bulduğun vâkı mı? Kendisine ıstırap vermedikleri takdirde bir insan, uzuvları olduğunu bilir mi hiç?

— Güzel. Ya ben şimdi ne edeyim? Ne yapayım?

— Yapmak, yapmak da yapmak...! Adam sen de! Bir dram veya bir roman kahramanı olduğunu hissediyorsun ya işte! Bir nivola'nın kahramanları olmakla yetinelim canım! Y yapmak... yapmak da yapmak... Burda böyle sohbet etmekle sanıyor musun ki az iş yapıyoruz? Ah bu yapmak deliliği, yani ah bu rol oynama, pandomima merakı! Bir dramda şayet oyuncular çok jest yaparlar, müthiş şeyler temsil ederler, yalandan düellolar gösterirler, atlayıp sıçrarlarsa bu dramda çok hareket var denir... Hepsi pandomima! Pandomima! Öf, ne çok konuşuyorlar, der halk arasına. Sanki konuşmak bir iş değilmiş gibi! İptidada kelâm mevcut idi, her şey onun vasıtasıyla vücuda geldi. Şimdi meselâ novelle veya nivola'lar yazan bir müharriir, şu dolabın arkasına gizlenmiş olsa da bizim şu konuştuklarımızı not edip neşretse okuyucuların, bir hareket olduğu yok ki, demeleri mümkündür... halbuki...

— Ah, benim içimi görebilselerdi Victor, muhakkak ki böyle bir şey söylemezlerdi!

— Senin içini ha? Kiminki acaba? Seninki mi, benimki mi? Bizim içimiz yok ki. Acaba kendi içlerini görebildikleri takdirde; okuyucular kendi kendilerini, kendi içlerinden doğru gördükleri takdirde, ancak o zaman, burda bir şey olduğu yok ki, demezlerdi. Eserde geçen bir şahsın ruhu, bu şahıs ister bir dramda, bir novelle'de, isterse bir nivola'da bulunsun, ancak onların ruhu kadardır.

— Evet, yazarın ruhu kadar.

— Hayır, okuyucunun ruhu kadar.

— Ama sana temin ederim ki, Victor...

— Bana temin etme, kendi kendini ye, en emin şey budur.

— Kendi kendimi yiyorum netekim, kendimi yiyorum. Bir gölge, bir fiction gibi başladım yemeğe. Senelerce orda burda bir hayal gibi, sislerden dokunmuş müteharrik bir kukla gibi, kendi varlığımdan şüphe etmeksizin dolaştım ve bir hayal yarattığı olduğumu ve gizli bir ruhun beni, kendi tesellisi, kendi gönül hoşnutluğu ve kendi kurtuluşu için yarattığını hissettim. Halbuki şimdi, Eugenia'nın bana ettiği şeyden, bana yapılanlardan sonra; bu alaydan, bu hakaretten, bu korkunç hakaletten sonra, şimdi var olduğumu hissediyorum; şimdi kendimi elimle yokluyor, vücuduma dokunuyorum; şimdi artık reel varlığımdan şüphelenmiyorum.

— Komedi! Komedi! Komedi!

— Nasıl? Kendisini kıral zanneden de komedi oynar. Bütün bunlarla ne demek istiyorsun? Maksadın ne?

— Seni oyalamak, eğlendirmek. Ayrıca şunu da söylemek istiyorum ki —demin dediğim gibi gizlenmiş bir nivola muharriri, sözlerimizi not edip da günün birinde neşretse— nivola okuyucusu, bir an için bile olsa, kendi elle tutulur reel varlığından şüpheyeye düşecek ve kendisinin de bizim gibi, sadece bir nivola figürü olduğuna inanacaktır.

— Bu neye yarar?

— Kendini kurtarmağa.

— Evet, işittim; sanatın kurtarıcı tarafı, bize varlığımızı unutturmasıymış. Kendilerini ve ıstıraplarını unutmak için roman okumaya saldıran insanlar vardır.

— Hayır, sanatın asıl kurtarıcı tarafı, bizi varlığımızdan şüpheyeye düşürmesidir.

— Peki, var olmak nedir?

— Görüyor musun? İyileşmeğe doğru gidiyorsun, kendini yemeğe başladım. Bu soru, bunu ispat eder. V a r o l m a k m ı , y o k s a o l m a m a k m ı ? ... diyor Hamlet, o da Shakespeare'i icadetmiş şahıslardan biri...

— Biliyor musun Victor, bu “var olmak veya olmamak” lâfı, bana daima boş bir tâbir gibi görünürdü.

— Bir söz, derin olduğu nispette boştur. Dipsiz bir kuyudan daha büyük bir derinlik olamaz ki. En yüksek hakikat nedir sence?

— Şey, meselâ Descartes'ın şu cümlesi: Düşünüyorum, o halde varım.

— Hayır, bilâkis şu: A, eşit A'dır.

— Fakat bu bir şey ifade etmez ki.

— Asıl bir şey ifade etmediği içindir ki en yüksek hakikat budur. Halbuki Descartes'ın keza içi boş o cümlesi... Bunun üzerinde münakaşa edilemez mi diyorsun?

— Elbette!

— Pekâlâ, güzel... bu, gerçekten Descartes'ın sözü mü?

— Tabii.

— Buna rağmen bir hakikat değil. Çünkü Descartes sadece bir fiction, sadece tarihin bir uydurması olduğu için ne var oldu... ne de düşündü.

— Bunu söyleyen kim?

— Kimse söylemedi, kendi kendini söyledi.

— O halde var olan ve düşünen, yine bizzat bu düşünce miydi?

— Besbelli. Ve bu, şuna delâlet eder: Var olmak, düşünmektir; düşünmiyen şey mevcut değildir.

— Tabii.

— O halde düşünme Augusto, düşünme! İlle düşüneceğim dersen...

— Ee?

— Kendini ye.

— Canıma mı kıyayım demek istiyorsun?

— Onun orasına karışmam. Hoşça kal!

Victor gitti ve Augusto'yu; düşüncelerine, tefekkürlerine dalmış, dolaşmış bir halde bir başına bıraktı.

XXXI

Augusto'nun ruhunu allak bullak eden korkunç fırtına, aynı korkunçlukta bir sükûnete yer açtı ve Augusto'nun intihar kararıyla sona erdi. Nihayet vermek istiyordu, bahtsızlığının kaynağı bizzat kendisi olduğu için ömrüne nihayet vermek istiyordu.

Şu var ki, düşündüğünü yapmadan önce, deniz kazasına uğramış birinin hafif bir tahta parçasına sarılması gibi, aklına, bana yani bütün bu hikâyenin yazarına danışmak geldi. Augusto, tam bu sıralarda benim, üstünkörü de olsa intihar hakkındaki düşüncelerimi belirttiğim bir denememi okumuş ve bu, besbelli, okuduğu diğer yazıların gibi ona öyle tesir etmişti ki, gelip benimle bir saatçik sohbet etmeden, bu dünyadan göçüp gitmek istememişti. İşte böylece beni, burada, yirmi yıldan fazladır yaşamakta olduğum Salamanca'da bir ziyaret maksadiyle yola çıktı.

Augusto'nun geldiğini bana bildirdikleri vakit esrarlı bir şekilde gülümsedim ve onu, hem çalışma, hem de kitap odam olan odaya almalarını söyledim. Odaya bir hayalet gibi girdi; benim kitaplarımın üzerinde âlâ ve müstesna bir yere kurulmuş olan bir portremi seyretti ve davetkâr bir jestim üzerine karşıma oturdu. İlk edebî ve az çok felsefi çalışmalarından bahsederek söze başladı, ve sözlerinden, eserlerimi oldukça iyi tanıdığı neticesini çıkardım ki, tabii bu, epey koltuklarımı kabarttı; ama sonra, bana hayatını ve felâketini anlatmağa geçti. Zahmet etmeyiniz, diyerek sözünü kestim, hayatındaki değişimleri kendisi kadar iyi bildiğimi söyledim, kimse bilmiyor zannettiği en mahrem maceralarından bir haylisini saymak suretiyle ona bunu ispat ettim. Gözlerini hayretle açıp bana baktı; gözlerinde hakiki bir dehşetin parıltıları okunuyordu, — tıpkı karşısında, anormal bir kılık ve

biçimde, görülmedik bir mahlûk görmüş bir insan gibi. Renginin değiştiğini, yüzünün gerildiğini tesbit ettiğime kanaat getirdim; hattâ bana, âdeta titriyor gibi geldi. Üzerinde bir sihir kudreti gösteriyordum.

— Nasıl olur, dedi birkaç defa, bu kendi başımdan geçmemiş olsaydı inanmazdım... Bilmiyorum, uyanık mıyım, rüya mı görüyorum?...

— Ne uyuyor, ne de rüya görüyorsunuz! cevabını verdim.

— Anlıyamıyorum, hayır, anlıyamıyorum, diye devam etti, ama mademki beni, benim kadar bilir görünüyorsunuz, şimdi ne niyetle dolaştığımı da ihtimal seziyorsunuzdur.

— Elbette, sen, — bu sen kelimesini apayrı bir baskı ve otoriter bir eda ile söyledim — sen, felâketinin altında ezilmiş bir halde, şeytani bir fikre, intihar fikrine saplandın; fakat plânını tatbik etmeden önce, son denememin tesiri altında ziyaretime gelip benim fikrimi almak istedin.

Zavallı adam, bir gazel yaprağı gibi titriyor ve gözlerini dikmiş, bir meczup bakışıyle bana bakıyordu. Yerinden kalkmağa davrandı... ihtimal kaçmak için, ama kalkamadı. Kuvveti kalmamıştı.

— Otur oturduğun yerde. Sakin ol, gayet sakin! emrini verdim.

— Fakat... ben... ben... diye kekeliyordu.

— Sen, istesen bile, canına kıyamazsın.

Bende bu kadar kuvvetli bir mukavemete çarpınca: "Nasıl?" diye bağırırdı.

— Evet. İnsanın kendini öldürebilmesi için... ne lâzımdır? diye sordum.

— Fikrini tatbik etmek üzere cesareti olması lâzım! cevabını verdi.

— Hayır, hayatta olması lâzım.

— Bu, belli bir şey.

— Halbuki sen, sen hayatta değilsin ki.

— Nasıl? Ben hayatta değil miyim? Ölmüş müyüm ben?

Ne yaptığını açıkça bilmiyerek, eliyle orasına burasına dokunmağa, vücudunu yoklamağa başladı.

— Yok, yahu, yok! diye devam ettim. Sana evelce söyledim ki, sen ne uyanık, ne de uykudasın. Şimdi de şunu söylüyorum ki sen ne ölü, ne de dirisin.

— Hepsini söyleyin bana... hepsini bir defa da söyleyin! Allah aşkına! Bana hepsini söyleyin! Çünkü bu akşam burda görüp işittiklerim öyle şeyler ki aklımı oynatacağım diye korkuyorum.

Elimden geldiği kadar yumuşak bir sesle cevap verdim:

— Âlâ, hakikat şudur, sevgili Augusto, sen kendini öldüremezsin, çünkü yaşamıyorsun; sonra ne ölü, ne de dirisin, çünkü mevcut değilsin.

— Nasıl? N i y e mevcut değilmişim? diye bağırdı.

— Hayır, senin varlığın ancak tasavvur mahsulü fictif bir yaratığın varlığıdır, zavallı Augusto. Sen ancak benim hayalimin mahsulüsün;

uydurma maceralarının, saadetinin, felâketinin bu benim yazdığım hikâyesini okuyan okuyucularının mahsulüsün. Sen ancak, bir novelle veya bir 'nivola'nın, yahut sen ne diyeceksen de, işte onun kahramanısn. Varlığındaki sırrı şimdi anladın ya.

Adamcağız bu sözleri işitince, bizden doğru bir maveraya nüfuz eder gibi, delip geçen bir bakışla bir müddet bana baktı. Sonra kitaplarının üzerine kurulmuş ve portremini ihtiva eden yağlı boya tabloyu uzun uzun seyretti; yüzüne tekrar renk geldi, nefes aldı, bir parça iyileşmişe benziyordu, kendine tekrar hâkim oldu, dirseğini yanbaşındaki şömine kenarına dayadı, iki eliyle yüzünü kapadı, gülümseyen gözlerle bana baktı ve yavaş yavaş şöyle dedi:

— İyi dikkat ediniz, Don Miguel! Siz de yanılmış olmyasınız? Sizin zannınızın ve deminki izahınızın aksi varit olmasın?

Onun, kendi hayatiyle dolmağa başladığını görünce, telâş içinde: "Ne imiş aksi?" diye sordum.

— Ne malûm, azizim Don Miguel, diye devam etti, hakikatte mevcudolmıyan, ne ölü, ne diri bir hayal yaratığı ben değilim de sizsiniz belki. Sizin, sırf, hikâyemi insanların vukufuna ulaştırmak için bir vesile olmadığınız ne malûm?

Bir parça içerlemiş bir halde:

— Bir bu eksikti! diye bağırdım.

— Böyle heyecanlanmayın, bay Unamu-

no, cevabını verdi Augusto, sakın olunuz. Siz ki benim varlığımdan şüphe ettiniz...

— Şüphe mi? Aa yok, diye sözünü kestim. Senin var olmadığına tamamen eminim, sen ancak benim edebî faaliyetimde varsın.

— Güzel, o halde şahsan, kendi varlığımdan değil, sizin varlığınızdaki şüphelenirsem bana böyle kızmayınız. Hele bir bakalım! Don Quijote'la Sancho'nun reel şahıslar olmakla kalmayıp Cervantes'ten çok daha reel olduklarını, bir değil birçok defalar söyliyeni siz değil miydiniz?

— Bunu inkâr edemem, fakat ben bununla sadece şunu demek istedim ki...

— Peki, peki. Bu düşünceleri bırakalım da başka şeylerden konuşalım. Bir insan yatağında hiç hareket etmeden yatsa, uyusa, bir rüya görse daha ziyade var olan şey nedir: rüya gören şu halinde o insan mı, yoksa bizzat rüyanın kendisi mi?

— Ya o rüyasında, kendisinin yani rüya görenin var olduğunu görürse o takdirde ne olur? diye sordum Augusto'ya.

— Bu takdirde sevgili Don Miguel, cevabını verdi, sorarım size: bu takdirde o, kendini rüyada gören biri olarak mı vardır, yoksa kendisi rüyada görülen bir mahlûk olarak mı mevcuttur? Hem bir düşünün: benimle bu münakaşaya girişmekledir ki, benim size tâbi olmaksızın var olduğumu teslim etmiş oluyorsunuz.

— Aa yok! Asla. Öyle değil, diye hararetle hararetle sözünü kestim. Münakaşaya muh-

tacım; münakaşa ve itiraz olmadan yaşayamam; karşımda, benimle münakaşa ve bana itiraz edecek biri bulunmadığı takdirde, kendi içimde mevcut ve bu işi gören birisini icadederim. Monologlarım, diyalogdur.

— Belki de uydurduğunuz diyaloglar, sadece monologdur.

— Olabilir. Ama söylüyor ve tekrarlıyorum ki sen benim zekâm haricinde mevcut değilsin.

— Bense şahsan tekrar iddia ediyorum ki siz, benim ve uydurduğunuzu sandığınız öteki şahısların haricinde hiçbir varlığa sahip değilsiniz. Gayet eminim ki Don Avito Carascal ve büyük Don Fulgencio tamamen benim tarafımı tutarlardı...

— Bana onları hatırlatma...

— Âlâ. Öyle olsun. Söyleyin bakalım, canıma kıymak isteyişim hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Bu hususta şunu düşünüyorum: Değil mi ki sadece benim hayalimin yarattığı halinde varsın, —bunu tekrar etmeliyim— değil mi ki bu yüzden sadece benim dilediğim şeyi yapmağa mezun ve muktedirsin, değil mi ki intihar etmeni neticede gönlüm istemiyor, bu halde sen bu işi yapmıyacaksın. İşte bu husustaki düşüncem.

— Gönlün istemesi meselesi, bay Unamuno, cidden pek İspanyolvari, ama pek de çirkin. Üstelik: gerçekte benim değil, sizin var olduğunuz hakkındaki, benim sadece bir hayal yarattığı olduğum, sadece novellesk veya nivolesk mu-

hayyilenizin bir mahsulü bulunduğum hakkındaki gayetle garip teorinizi doğru bulsam bile, — bu takdirde dahi gönlün istemesi dediğiniz şeye, kısaca keyfinize tâbi olamam. Hayal yaratığı denen şeylerin de bir iç mantıkları vardır.

— Öyle, öyle, bu ağızları bilirim.

— Gerçekte, bir roman veya bir dram yazarı, yarattığı bir şahsa aklına esen her şeyi asla yapamaz. Bir hayal yaratığı, sanatın yerinde bir kanununa göre, hiçbir okuyucunun beklemediği bir şekilde hareket edemez.

— Bu belki bir novelle figürü için böyle.

— Ee, o halde?

— Ama bir nivola figürü için böyle değil.

— Beni inciten ve en duygulu yerimden yaralıyan bu şakaları bırakalım. Mademki, zannımca kendimden doğan, yahut zannınızca sizin bahsettiğiniz müstakil karakterim, müstakil hüviyetim, müstakil iç mantığım var ve bu mantık benden, intihar etmemi istiyor...

— Belki öyle zannediyorsun, ama yanılıyorsun!

— Niye yanılayım? Ne de yanıliyorum? Hatamın nerde olduğunu gösterin, haydi. En zor ilim, kendi kendini bilmektir. Bunun için tabii yanılmış olabilirim; bu talihsizliklerimden sonra intihar, cidden en mantıki bir hal çaresi olımyabilir, ama bunu hele ispat edin. Bu, kendi kendini bilme, bu kadar zor bir şeyse, Don Miguel,

bir başka bilgi daha vardır ki, sevgili Don Miguel, bundan daha az zor değildir.

— Ne imiş bu? diye sordum.

Bana müammalı ve kurnaz bir gülümseyişle baktı ve yavaş yavaş dedi ki:

— Bir novel veya bir dram yazarı için kendi kendini bilmeden daha zor olan şey; kendi yarattığı, yahut yarattığını sandığı figürleri kavramak, anlamaktır...

Don Augusto'nun bu çıkışları beni rahatsız etmeğe, sabırsızlandıрмаğa başlamıştı.

— Tekrar ediyorum: bana varlık, hayalî bir varlık bahşedenin siz olduğunuzu kabul etsem bile... değil mi ki vaziyet bu merkezdedir, sırf keyfiniz aksini istiyor diye intihar etmeme mâni olamazsınız.

Yumruğumu masaya vurarak bağırdım:

— Yeter, yeter, cidden bıktım artık. Sus artık, bu küstahlıkları artık dinlemek istemiyorum! Üstelik de benim yaratığım olan bir mahlûktan! Artık senden bıktığım için, artık seni ne yapacağımı bilmediğim için, karar verdim, seni sen değil, ben öldüreceğim. Öleceksin, hem de pek yakında. Pek yakında!

Son derece heyecan içinde Augusto:

— Nasıl? diye bağırdı. Ölümümü istiyorsunuz demek? Beni öldürmek mi, beni öldürmek mi istiyorsunuz?

— Evet! Seni öldürüyorum!

— Ah hayır. Asla! Asla! Aslaa!

Kendisine yarı kızgın, yarı acır bakarak:

— Aa? dedim, kendini öldürmeğe hazır-
dın, şimdi de seni öldürmemi istemiyor musun?
Kendini yok etmek istiyordun, şimdi de senin
canını almama razı değil misin?

— Hayır, çünkü ikisi aynı şey değil.

— Doğrudur. Buna benzer olaylardan bah-
sedildiğini işittim. Bir adam hakkında şunu an-
latmışlardı: Bir gece eline bir tabanca alıp ca-
nına kıymayı iyice kafasına koyarak evinden çık-
mış ve haydutların hücumuna uğramış, herifler
onu soymak istemişler. Kendini müdafaa etmiş,
birini öldürmüş, ötekilerini kaçırmış ve başkası-
nın hayatını verip kendi hayatını satın aldığını
görünce önceki kararından vazgeçmiş.

— Gayet akla yakın, dedi Augusto. Mesele
bir insanı öldürmek, bir insanın canına kıymakta
idi; mademki haydudu öldürmüştü... niye bir de
kendini öldürecekti? İntihar edenlerin çoğu, yarı
yolda kalmış kaatillerdir. Onlar, başkalarını öl-
dürmeğe cesaretleri olmadığı içindir ki, kendile-
rini öldürürler...

— Ah! Anlıyorum, Augusto, seni anlıyo-
rum. Demek istiyorsun ki, Eugenia veya Mauri-
cio'yu, yahut da her ikisini öldürmeğe cesaretin
olsaydı, kendi canına kıymak sevdasına düşmez-
din. Öyle değil mi?

— Hayır. İyi dikkat edin. O ikisini değil...
Hayır!

— Ya kimi öldürecektin?

— Sizi! Bunu söylerken ta gözlerime bakıyordu.

Yerimden fırlıyarak: “Nasıl?” diye bağırdım. Nasıl? Aklından beni öldürmek geçsin ha? Senin aklından.. beni öldürmek ha?

— Sakin sakin oturun yerinize. Sanır mısınız ki bir hayal yaratığının, beni böyle adlandırmaktan hoşlanıyorsunuz, bir hayal yaratığının; kendisine hayalî varlığını bahşeden kimseyi öldürmesi, ilk defa oluyor?

Odamda bir aşağı bir yukarı gezinerek:

— Yok, bu kadarı da fazla! dedim, bu hepsini bastırdı. Bu olsa olsa bir novelle’de olur.

Alay ederekten:

— Olsa olsa bir nivola’da! dedi.

— Güzel. Ama kâfi, yeter, yetişir! Tahammül edilir gibi değil! Bana buraya danışmağa geldin. Bana geldin. Bir de burda benim kendi varlığımdan şüphe etmeğe kalkıyorsun, sana hoşuma giden şeyi yapmak hakkımı tanımak istemiyorsun, şahane keyfime uygun gelen şeyi, evet — dediğim gibi — şahane keyfime uygun gelen şeyi, şahane...

— Bu kadar fazla İspanyolvari olmayın, Don Miguel.

— Senin zannettiğinden de fazla, sersem! Evet, ben İspanyolum, doğuştan İspanyolum, İspanyol terbiyesi aldım, vücudum, ruhum İspanyoldur, dilim İspanyolca, evet, hattâ mesleğim, faaliyetim de öyle. Her şeyden önce ve ilk plânda İspanyol; İspanyolluk benim

dinimdir; inanmak istediğim cennet, ebedî bir İspanya cennetidir ve benim Tanrım bir İspanyol tanrısıdır; Don Quijote Efendimiz Tanrısıdır; o Tanrı ki İspanyol gibi düşünüp, İspanyolca: "Nur olsun!" dedi ve sözü, bir İspanyol sözü idi.

Augusto, beni tekrar hakikate döndürerek:

— Güzel. Ya gerisi? diye sözümü kesti.

— Bir de sen cüret edip beni öldürmeyi düşündün ha? Beni öldürmeyi? Beni ha? Sen ha? Yaratıklarımın birinin eliyle ölecekmişim ha? Yok. Buna daha fazla tahammül edemem. Küstahlığını, bana karşı kullandığın bu ihtilâlcî, yıkıcı, çılgınca ve anarşist fikirleri cezalandırmak için hüküm veriyor ve sözümü şöylece bitiriyorum ki, öleceksin. Evine dönünce öleceksin. Sana söylüyorum, ölmelisin. Evet, ölmelisin!

Şimdi, yalvaran bir sesle: "Aman Allahım!" dedi Augusto; korkudan titriyordu ve yüzü bembeyaz olmuştu.

— Sana burda yardım edecek Allah yok! Öleceksin.

— Ama ben yaşamak istiyorum, Don Miguel, yaşamak istiyorum... yaşamak...

— Hani, canına kıymak istemiyor muydun?

— Ah, size yemin ederim, bay Unamuno. Sırf bu yüzden. Kendimi öldürmiyeceğim. Bana Tanrının veya sizin bahsettiğiniz cana kıymıyacağım, yemin ederim. Şimdi, beni öldürmek iste-

diğiniz için yaşamak istiyorum. Yaşamak, yaşamak, yaşamak...

— Bu mu yaşamak dediğin? diye bağırdım.

— Her ne olursa olsun. Bir kere daha aldatılacak olsam bile, bir ikinci Eugenia ile bir ikinci Mauricio, kalbimi bir kere daha paramparça edecek olsalar bile yaşamak istiyorum. Yaşamak, yaşamak, yaşamak istiyorum!

— Olamaz. Şimdi artık imkânsız.

— Ama ben, yine de yaşamak istiyorum. Ben, ben olmak istiyorum, ben, ben, ben!

— Fakat sen sadece benim yapmak istediğimsin.

Göz yaşlariyle kısılmış bir sesle Augusto:

— Ben, dedi, kendim olmak istiyorum. Bizzat kendim! Ben yaşamak istiyorum.

— Olamaz. Olamaz...

— Dinleyin beni Don Miguel, evlâtlarınızın, karınızın başı için, en çok sevdiklerinizin hatırı için. Düşünün ki siz de günün birinde sizlikten çıkacak, günün birinde siz de öleceksiniz.

Ayaklarıma kapandı, kollarını yalvarıp yakararcasına, bana doğru kaldırdı ve haykırdı:

— Kaadîr-i mutlak Tanrı hakkı için, Don Miguel, ben yaşamak istiyorum. Ben, ben olmak istiyorum!

Onu elinden tutup kaldırarak:

— Olamaz, dedim, imkânsız, zavallı Augusto, olamaz. Yazmış bulunuyorum, artık geri

alamam; artık yaşyamazsın. Artık seni ne yapacağımı bilmiyorum. Tanrı, bizi artık ne yapacağını bilmez olunca tutar, öldürür. Hem senin, beni öldürmeyi de düşünmüş olduğunu unutamam.

— Fakat Don Miguel, ben şayet...

— Hepsi bir. Ne söylediğimi biliyorum. Seni hemen öldürmiyecek olursam sonunda senin beni öldürmenden hakikaten korkuyorum.

— Ama hani mutabık kalmıştık ki...

— Olamaz Augusto, kabil değil. Bir kere yazılmış bulunuyor, geri dönemem. Ölmelisin. Hayatının daha ne değeri kaldı ki?

— Ama... Allahım...

— Burda ne ama'nın, ne Allah'ın işi yok. Artık git!

— Demek imkânsız, cidden imkânsız ha? Demek siz benim bir benlik olmamı istemiyorsunuz, karanlıktan çıkıp yaşamama müsaade etmiyorsunuz, siz beni yaşatmak istemiyor; dinle meme, hissetmeme, dokunmama, ıstırap çekmeme izin vermiyorsunuz, öyle mi? V a r olmamalıyım, öyle mi? Demek istemiyorsunuz? Demek öleyim, hayal yarattığı olarak öleyim? Ey benim sahibim ve yaratıcım Don Miguel, pekâlâ. Siz de öleceksiniz, siz de... Geldiğiniz hiçliğe döneceksiniz! Tanrı, rüyasında sizi görmeğe nihayet verecek. İşte öleceksiniz, evet, ne kadar direnseniz öleceksiniz. Öleceksiniz, siz ve hikâyeyi okuyacakların hepsi: hepsi, hepsi, hepsi. Hiçbiriniz kurtulamıyacaktır! Hepiniz hayal yaratıklarısınız — hayal yaratıkları — b e n i m gibi! Siz he-

piniz, hepiniz, hepiniz öleceksiniz. Bunu size ben söylüyorum, ben, Augusto Perez, sizin gibi bir hayal yaratığı, sizin gibi n i v o l e s k olan ben! Çünkü siz de, sahibimi ve yaratıcımı Don Miguel, siz de sadece n i v o l e s k bir varlıksınız; okuyucularınız da öyle, onlar da hayal yaratıklarıdır, nivelesk varlıklardır, benim gibi, kurbanınız Augusto Perez gibi...

— Kurbanım mı?

— Evet, kurbanınız! Siz beni öldürmek için yarattınız! Evet, siz de öleceksiniz. Yaratan, kendini yaratır, kendini yaratan da ölür. Öleceksiniz Don Miguel, öleceksiniz, düşüncelerinde yaşadığım bütün insanlar gibi öleceksiniz! Pekâlâ, ölmesine ölürüz!

İradenin hayata ve ebediyet hasretine karşı gösterdiği bu son ve azami kuvvet tezahürü, zavallı Augusto'yu bitkin bir halde yere yıktı. Onu sürükliyerek kapıya doğru götürdüm. Baş eğik bir halde ve varlığından şüphe ediyorcasına, boyuna eliyle ötesine berisine dokunup vücudunu yokluyarak, kapıdan çıtkı. Bense gözlerimden gizli bir damla göz yaşı sildim.

XXXII

Augusto, ziyaretine geldiği Salamanca'dan hemen o gece ayrıldı. Kalbinde idam fermanını taşıyarak, evelce kesin karar vermiş olmakla beraber, şimdi artık canına kıyamıyacağından emin bir halde, trene binip hareket etti. Zavallı, ver-

diğim kararı hatırladığı için avdetini mümkün mertebe geciktirmeğe çalışıyor, fakat esrarlı bir cazibe kuvveti ve içten gelen bir tazyik, onu yine de gizli gizli evine doğru itiyordu. Yolculuğu pek üzüntülü geçti. Trende oturduğu müddetçe dakikaları saydı; yani saymak sözünün mânasına tıpatıp sadık kalarak bir, iki, üç, dört ve ilâ... diye saydı. Bütün ıstırapları, felâketi, Eugenia ile Rosario'ya olan aşklarının acıklı rüyası, neticesiz kalmış evlenmesinin tek mil traji-komik hikâyesi; unutulmuş yahut sanki bir sis denizine gömülmüş-tü. Bir kanapede oturduğunu hayalmeyal hissediyor ve vücudunun ağırlığını duymuyordu. "Ben sahiden mevcut değil miyim?" diyordu içinden, "Hayalinin bir mahsulü, muhayyilesinin bir yarattığı olduğumu iddia etmekte bu adam, haklı olmasın?"

Hayatının son faslı, ne üzüntülü, gerçekten ne ıstıraplı geçmişti; bununla beraber bütün bunların sırf bir rüya olduğunu, üstelik de kendi rüyası değil, benim rüyam olduğunu düşünmek; ona daha üzüntülü, daha ıstıraplı geliyordu. Hiçlik, ona ıstıraptan çok daha korkunç görünüyordu. Hayatının bir rüya olması... hadi neyse, ama bu rüyayı bir başkasının görmesi...!

"Peki, niye mevcudolmıyacakmışım?" diyordu içinden, "niçin sanki? Farz edelim ki bu adamın, beni rüya halinde gördüğü, beni hayalinde yarattığı doğru... ama ben, öteki insanların, hayatının hikâyesini okuyanların hayalinde yaşamıyor muyum, ve ben, birçok insanların hayalinde yaşıyorsam şayet, işte bu, sadece bir

kişinin değil de birçoklarının meselesi olan bu şey, reel değil midir? Ben, şu hayalî hayatımın hikâyesini yazan kitabın yapraklarından doğru, varlığa yükseliyorsam, daha doğrusu bu hikâyeyi okuyanların zihninden, yani ey şu anda bu hikâyeyi okuyanlar, sizin zihninizden doğru varlığa yükseliyorsam... ebediyen, ebediyen ıstırap çeken, acıyla dolu bir ruh gibi niçin var olmayacakmışım? Niçin sanki?"

Zavallı Augusto, rahat edemiyordu. Gözlerinin önünden çıplak düzlükler, Kastilya'nın meşe ve çam ormanları geçiyor, dağların karlı tepelerini seyrediyor; başını çevirip geriye bakınca kadınlı erkekli hayat arkadaşlarının sislere sarılmış gibi kayıp gittiklerini görüyor ve oraya, ölümün karanlık uçurumuna itildiğini hissediyordu.

Evinin önünde durunca zili çaldı. Ludivina, gelip kapıyı açtı ve Augusto'yu görünce sarardı.

— Ne var Ludivina, niye böyle korktun?

— Aman Yarabbi! Diriden ziyade ölüye benziyorsunuz. Sanki öbür dünyadan gelmiş gibisiniz...

— Evet, netekim öbür dünyadan geliyorum ve yine ona dönüyorum. Gerçekten ölü de değilim, diri de değilim.

— Fakat aklınızı mı kaçırdınız efendim? Domingo! Domingo!

— Kocanı çağırma Ludivina. Aklım başımda. Öylesi değil. Çok geçmeden öleceğim, ama şimdi ne ölüyüm, ne diriyim.

— Aa, neler de söylüyorsunuz?

— Ben yokum, Ludivina. Ben mevcut değilim. Ben bir hayal yaratıyım, bir novelle'de geçen bir şahsım ben...

— Fakat bütün bunlar kitap lâfları! Kendinizi toplamak için biraz bir şey yiyiniz, yahut içiniz, soyunup yatınız, örtünüz, böyle şeyler düşünmeyiniz.

— Demek benim var olduğuma inanıyorsun, Ludivina?

— Bu şakaları bırakın efendim. Gelin içeri de hemen akşam yemeğinizi yiyip yatağa girin... Hele yarın olsun da...

Augusto: "Düşünüyorum, o halde varım," dedi içinden, "düşünen her şey vardır ve var olan her şey düşünür. Evet, var olan her şey düşünür. Varım, o halde düşünüyorum." Fakat canı yemek yemeyi hiç istemiyordu; sırf alışkanlık yüzünden ve sadık hizmetçilerinin ricasını kırmıyarak iki rafadan yumurta ile gayet hafif bir yemek hazırlattı. Hepsi bundan ibaret. Fakat yemek esnasında onda garip bir iştah, habire yiyip içmek hususunda âdeta delicesine bir istek başgösterdi. İki yumurta daha ve sonra bir biftek istedi.

— Ha şöyle, diyordu Ludivina, çok çok yiyiniz. Sizinkisi zafiyet. İnsan yemezse mahvolur.

Augusto, üzgün üzgün:

— Yerse de öyle, Ludivina! dedi.

— Evet, ama açlıktan değil.

— Fark var mı, ha açlıktan ölmüşüz, ha da bir başka hastalıktan?

Fakat birdenbire zihninden şu düşünce geçti: “Hayır, hayır, hayır, ölemem ben; yaşıyan, mevcut olan bir kimse ölür; bense mevcut değilim ,ölmem imkânsız... Ben ölümsüzüm! Benim gibi ne doğmuş, ne de mevcut bir varlığın ölümsüzlüğünden b a ş k a bir ölmezlik yoktur. Bir hayal yarattığı, bir fikirdir; bir fikirse daima ölümsüzdür.”

— Ben ölümsüzüm, ben ölümsüzüm! diye bağırdı Augusto.

Koşup gelen Ludivina:

— Ne diyorsunuz? dedi.

— Diyorum ki, şimdi bana, ne bileyim. güzel... şimdi bana, mayonezli jambon, sövüş, kaz ciğeri, daha ne varsa, al getir... Açlığım depreşti!

— Sizi bu halde görmek, beni sevindiriyor efendim. Yiyin, yiyin hele. İştahı olan kimse sıhhatlidir, sıhhatli olan kimse de hayattadır.

— Fakat Ludivina, ben asla yaşamıyorum ki!

— Aa, neler de söylüyorsunuz?

— Tabii yaşamıyorum. Ölümsüzler yaşamazlar, bunun için ben de yaşamıyorum; benim ömrüm hepsine baskın çıkar. Ben bir fikirim, bir fikir!

Ve mayonezli jambonu yutmağa başladı. “Ama olur mu,” diyordu içinden, “mademki yemek yiyorum, nasıl olur da yaşamaz olurum? Yiyorum, o halde yaşıyorum. Bunda

şüphe yok. **Edo ergo sum.** Bu müthiş açlık da nerden geliyor?" Birçok defalar okumuş olduğunu hatırladı: Ölüm mahkûmları, asılacakları saatte, evvelâ büyük bir iştahla yemeklerini yerlermiş. "Bunu aklım almıyor," diye düşündü. "Buna mukabil Renan'ın Jouarre'lı Rahibe'sinde hikâye ettiği şeyi anlamak gayet kolay... Ölüm mahkûm bir çiftin, ölmeden önce ebedileşmek, zürriyet yapmak hususunda içgüdüye bağlı bir ihtiyaç duymalarını insan, anlayabilir... ama yemek yemek! Her ne kadar belli ki... Tabii kendini müdafaa eden vücuttur, bu. Ölmek zorunda olduğunu anlıyan ruh, üzüntüye veya heyecana kapılır, ama vücut sıhhatli ise çılgınca bir iştaha yakalanır. Çünkü vücut da bunu anlar. Evet, bu vücudumdur; bu, kendini müdafaa eden vücudumdur. Ölmek zorunda olduğum için müthiş açlık duyuyor, müthiş yemek yiyorum."

— Ludivina, bana daha peynir, çörek, meyva getir!

— Fakat bu kadarı da fazla gibi efendim. Cidden fazla. Size dokunabilir!

— Yiyen yaşar demedin mi?

— Tabii, ama sizinki kadar değil... Akşam yemeğini çok kaçıran, ilâçta âciz İbni Sina, denliğini bilirsiniz efendim.

— Beni akşam yemeği öldüremez.

— Neden?

— Çünkü ben yaşamıyorum, ben mevcut değilim. Bunu sana evelce de söyledim.

Ludivina, kocasını çağırmak için dışarı çıktı ve kocasına şöyle dedi:

— Domingo, Beyefendi galiba aklını oynattı. Sırf kitaplarda okunan cinsten, olmayacak, tuhaf tuhaf şeyler söylüyor. Diyor ki: ben mevcut değilim, bunun gibi daha bilmediğim garip garip şeyler.

Domingo odaya girerek:

— Size böyle ne oldu, efendim? dedi. Ne-niz var?

Augusto, gerçekten mahuf bir sesle:

— Ah Domingo, cevabını verdi, hiç çaresi yok. Gidip uyumaktan müthiş korkuyorum.

— Peki, o halde yatağa yatmayınız.

— Hayır, hayır, muhakkak lâzım. Ayakta duracak halim yok.

— Bence, Beyefendi, akşam yemeğinden sonra bir parça gezinmelisiniz. Pek çok yediniz.

Augusto, ayağa kalkmak istedi.

— Görüyorsun ya Domingo, işte görüyorsun. Ayakta zar zor durabiliyorum.

— Değil mi ya, midenizi böyle tıka basa doldurduktan sonra...

— Aksine insan, ayakta, yüksüzken değil, yüklü iken daha iyi durabilir. Hayır, ben mevcut değilim: mesele bundan ibaret. Sözüme dikkat et, yemek yerken öyle zannettim ki her şey, boğazımdan doğru dışsız bir fıçıya düşmektedir. Yiyen yaşıyor demektir, Ludivina gayet haklı; ama bu akşam benim yediğim gibi yiyen,

yani ümitsizlikten dolayı yiyecek, yaşamıyor demektir. Netekim ben... ben yaşamıyorum...

— Daha neler, bırakın bu saçmaları; bir kahve, bir bardak da şarap için, mideniz yatıştır, hazmeder, sonra da bir gezinti yaparız, ben de sizinle gelirim.

— Hayır, hayır, artık ayakta duracak halim yok. İşte sen de görüyorsun!

— Doğru!

— Gel, sana tutunmam lâzım. Bu gece benim odamda, yanımda uyumanı istiyorum. Oda-
ma bir döşek serdirelim; yanımda kalır, bana göz kulak olursun.

— Yatmazsam belki daha iyi olur efendim, geceyi bir koltukta geçiririm.

— Yok, yok, yatmanı istiyorum; nasıl uyuduğunu, daha doğrusu nasıl horladığını işitmek istiyorum.

— Nasıl arzu ederseniz...

— Şimdi bana bir tabaka kâğıt getir. Bir telgraf yazacağım.

— Fakat efendim...!

— Sen dediğimi yap!

Domingo itaat etti, ona kâğıt ve mürekkep getirdi, ve Augusto oturup şu kelimeleri yazdı:

“Salamanca.

Unamuno.

Muradınıza erdiniz. Öldüm.

Augusto Perez.”

— Ben ölür ölmez bu telgrafı çekersin. Anladın mı?

Uşak, efendisine karşı gelmemek için:

— Nasıl isterseniz! dedi.

Bunun üzerine her ikisi, yatak odasına gittiler. Zavallı Augusto, soyunurken öylesine titriyordu ki, üstünü başını tutup çıkarmayı doğru dürüst beceremiyordu.

— Beni soyundur! dedi Domingo'ya.

— Fakat size ne oluyor böyle efendim? Bana sahiden sizi şeytan çarpmış gibi geliyor! Renginiz uçmuş, buz gibi soğumuşsunuz. Doktor çağırayım mı?

— Hayır, faydası yok.

— Yatağınızı ısıtayım.

— Neye yarar? Kalsın! Üstümden her şeyi çıkar. Anamdan doğduğum gibi, dünyaya geldiğim gibi olana kadar... evet, dünyaya geldiğim gibi!

— Böyle şeyler söylemeyin efendim!

— Hadi şimdi beni yatağa yatır, işitiyor musun, beni yatağa yatır, çünkü kımıldıracak halim yok.

Gayetle korkmuş olan biçare Domingo, efendisini yatağına götürdü.

— Şimdi, Domingo, gel de kulağıma "Ey Rabbimiz..." duasını, Ave Maria'yı, Salve'yi oku, ama gayet yavaş, anlıyorsun ya! Ha böyle, tamam... yavaş... yavaş.

Ve duanın sözlerini zihninde tekrarladıktan sonra devam etti:

— Sözüme dikkat et, sağ elimi tut, yukarı kaldır. İçimde, sanki bu el benim değilmiş, sanki onu kaybetmişim gibi bir his var. Tamam! Şimdi yardım et de istavroz çıkarayım, ha böyle... tamam... Bu kolum ölmüş olsa gerek... Nabzıma bak bakalım, henüz atıyor mu... Şimdi git, beni yalnız bırak; biraz uyumağa çalışayım... ama önce ört beni, iyice ört...

Yorganı yukarı çekerken:

— En iyisi uyumak, dedi Domingo, biraz uyursanız geçer.

— Evet, geçer, uyursam... Ama de bana, ben şimdiye kadar uyumaktan gayrı ne yaptım ki? Yahut rüya görmekten gayrı? Bütün bunlar bir sisten başka neydi?

— Güzel, güzel. Şimdi bırakın bunları. Bütün bunlar, Ludivina'nın dediği gibi, kitaplarda okuduğunuz şeylerdir.

— Kitaplarda... kitaplarda... Kitaplarda olmıyan ne var ki Domingo? Kitaplar, şu veya bu şekilde kitaplar, hikâyeler, ifadeler, kelimeler olmadan önce bir şey olur mu hiç? Düşünmenin arkası kesilse, bir şey kalır mı hiç? Kitaplar! Kitapların olmıyan ne var? Don Miguel de Unamuno'yu tanır mısın Domingo?

— Evet, gazetelerde ondan bazı şeyler okudum. Biraz tuhaf bir zattır, kimsenin hoşlanmadığı çeşitli şeyler söyler diyorlar...

— Fakat onu tanır mısın Domingo?

— Ben mi? Niye sordunuz?

— Unamuno da kitaplık bir şeydir de ondan... Hepimiz buyuz... O da ölecektir, evet, ölmek istemese bile ölecektir... ö l e c e k t i r ! Ve bu benim intikamım olacak. O beni yaşatmak istemiyor. Âlâ, o halde o d a ölmelidir, ölmeli!

— Fakat bu zatı rahat bırakın canım! Tanrı isterse varsın ölsün. Siz şimdi uyumalısınız!

— Uyumak, uyumak... Rüya görmek... Ölmek... Uyumak. Uyumak —belki de rüya görmek...! Düşünüyorum, o halde varım — varım, o halde düşünüyorum... Hayır, ben yokum. Ben yokum! Ah anneciğim! Eugenia... Rosario... Unamuno!...

Ve Augusto böylece uyudu.

Çok geçmeden, ölü gibi sararmış bir halde ve güçlkle nefes alarak, yatağında doğruldu. Gece gibi kararmıştı gözleri. Bakışı korku ve dehşetle dolmuş, karanlığı deliyordu.

Domingo'nun koşup geldiği: "Eugenia, Eugenia!" feryadiyle birlikte Augusto'nun başı sarktı, göğsüne düştü, ölmüştü.

Gelen doktor, önce Augusto'yu yaşıyor zannetti; kan almaktan, hardal lâpasından söz açtı, ama az sonra acıklı hakikati anladı.

— Kalb hastalığı varmış... bir asystolie nöbeti! dedi doktor.

— Hayır Bayım, diye ilâve etti Domingo, midesini bozdu, akşam yemeğini fazla kaçırdı, hiç böyle yapmazken, tamamen âdeti hilâfına, midesini fazla doldurdu, sanki istediği...

— Evet, ilerde artık yemek yiyemiyeceğinin acısını çıkarmak istiyormuş gibi. Öyle değil mi? İhtimal, öleceği kalbine doğmuştu.

— Bana kalırsa, dedi Ludivina, başındandı zoru. Doğru, akılsızlık etti, çok yemek yedi, ama hemen hemen ne yaptığını bilmiyor, üstelik de boyuna abuk sabuk lâflar ediyordu...

— Nasıl abuk sabuk lâflar? diye sordu doktor.

— Ben yaşamıyorum, ben mevcut değilim gibi saçmalıklar...

Doktor, sanki kendi kendine konuşuyormuş gibi, dişlerinin arasından mırıldandı:

— Abuk sabuk lâflar!... İnsan kendisinin var mı, yok mu olduğunu bilebilir mi hiç? Muhakkak ki bunu en az bilen, o insanın kendisidir. İnsan, kendi varlığı hakkında, kendisi pek az şey bilir... İnsan, sadece başkaları için vardır...

Sonra yüksek sesle ilâve etti:

— Kalb, mide, baş: zaten her üçü de bir ve aynı şey.

— Tabii, hepsi bir tek vücudun parçalarıdır, dedi Domingo.

— Vücut tek ve yekpare bir nesnedir.

— Şüphesiz.

— Ama zannettiğinizden de ziyade...

— Fakat Bayım, siz benim zannımın ne kadar olduğunu biliyor musunuz?

— Doğru. Görüyorum ki, siz besbelli hiç de aptal değilsiniz.

— Hiç değilse ben kendimi aptal addetmiyorum, Bay doktor, muhatapları kendilerine bunun yanlış olmadığını ispat edene kadar, rasladıkları herkesi aptal zanneden kimseleri de anlamıyorum.

— Güzel... Demek istediğim şuydu ki: mide, kanı teşkil eden özuları meydana getirir; kalb bunları, muntazam işliyebilmeleri için baş ve mideye dağıtır, baş da mide ve kalbin hareketlerini idare eder. Böylece Don Augusto bu üç şey tesiriyle, yahut aynı mânada, bir bütün halindeki vücudu tesiriyle öldü.

— Bence, diye Ludivina söze karıştı, efendim ölmeyi kafasına koymuştu, hem gayet tabii bir şey: bir kimse öleceğim diye inadetti mi sonunda sahiden ölür.

— Orası öyle, dedi doktor, insan öleceğine inanmadıktan sonra, son anlarını yaşıyor bile olsa, netekim ölmeyebilir de. Ama insan, gayet ufak da olsa bir şüpheyi yakalandı mı, başka çare kalmadığına, ölümden kaçamayacağına inandı mı... işi bitmiştir.

— Efendimin vaziyetine gelince, bu bir intihardı, bayağı bir intihar. Akşam yemeğini bu kadar ölçüsüz yemek, her ne olursa olsun intihardır, alelâde bir intihar. Muradına nail oldu!

— Belki başından üzüntülü şeyler geçti.. Hayal kırgınlıkları...

— Evet, büyük, pek büyük üzüntüler! Kadının meselesi!

— Haha! Fakat şimdi cenaze hazırlıklarına başlamaktan gayrı yapacak bir şey yok.

Domingo, ağlamağa başladı.

XXXIII

Zavallı Augusto'nun ölüm haberini getiren telgrafı alıp da bu acıklı olayın bütün teferruatını öğrenince, hayatına nihayet vermek tasavvuru hakkında benimle görüşmek üzere ziyaretime geldiği akşam, ona o sözleri söylemekle iyi mi ettim, fena mı, diye bir müddet düşündüm. Ve onu öldürdüğüm için âdeta pişmanlığa benzer bir şey hissettim. Belki haklıydı, arzusuna boyun eğmeli ve kendi kendini öldürmesine müsaade etmeliydim, diye düşündüm. Ve acaba onu yine diriltemez miyim, diye düşünceme devam ettim.

“Evet,” dedim kendi kendime, “onu yine dirilteyim de ne yaparsa yapsın, canı isterse varsın, kendi canına kendi kıysın.” Ve bu kararı verdikten sonra yatıp uyudum.

Uykuya yeni dalmıştım ki, rüyamda Augusto göründü. Bir bulut gibi solgun ve beyazdı ve batan güneş gibi, bir ışık halesiyle çevrilmişti. Sabit bir bakışla bana baktı ve:

— Yine geldim! dedi.

— Niye geldin? diye sordum.

— Sizinle vedalaşmağa Don Miguel, sizinle ebediyen vedalaşmağa ve sizi vazifelendirmeğe... iyi dinleyin, ricaya değil, v a z i f e l e n d i r m e -

ğ e ; sizi maceranın nivola'sını yazmakla v a - z i f e l e n d i r m e ğ e geldim.

— Ben zaten yazmış bulunuyorum!

— Biliyorum, biliyorum. Hepsini yazılmış bulunuyor. Ben de zaten, sonradan kendi canıma kendim kıyayım diye, beni tekrar diriltmek, fikrinizin saçma olduğunu söylemeğe geldim. Hem dahası var, bu imkânsızdır.

— İmkânsız mı? diye bağırdım — tabii yalnız rüyada.

— Evet, imkânsız! Buluştuğumuz ve çalışma odanızda konuştuğumuz geceyi hatırlıyor musunuz? O vakit uyanıktınız, şimdiki gibi uyuyup rüya görmüyordunuz. İşte o akşam size demiştim ki: kendi tâbirinizle biz hayal yaratıklarının hususi mantığımız vardır. Bizi zihnen yaratan şahsın, bize gönlünün dilediğini yapabileceği iddiası, boşunadır. Hatırlıyorsunuz ya?

— Tabii hatırlıyorum.

— Peki şimdi Don Miguel, gerçi halis muhlis bir İspanyol iseniz de, şimdi bu kabîl şahane bir arzuya kapılmıyor musunuz? Şimdi hiçbir şeye hevesiniz yok mu?

— Hayır, şu sıra öyle hususi bir arzum yok.

— Evet, uyuyan ve rüya gören bir kimsenin şahane arzuları yoktur. Siz ve hemşerileriniz uyuyor ve rüya görüyorsunuz; hevesleriniz, arzularınız olduğunu sadece rüyanızda görüyorsunuz, ama hakikatte onların hiçbirisi yok.

— Allaha şükredin ki uyuyorum, diye bağırdım, yoksa...

— Bence hepsi bir. Beni tekrar diriltmek isteğinize gelince, size şunu söylemeliyim ki, bu imkânsızdır; isteseniz bile, yahut istediğinizin rüyasını görseniz bile bunu asla yapamazsınız...

— Çok oluyorsun!

— Evet, bir hayal yaratığı, sizin tâbirinizle kanlı canlı bir varlık gibi; sırf zihnen hayal edilmiş kan can değil, sahiden, kanlı canlı bir i n s a n gibi yaratılıp öldürülebilir; ama bir kere öldürüldü mü bir daha tekrar diriltilemez. Ölümlü bir insanı, yaşıyan, nefes alan, kanlı canlı, etsel bir insanı yaratmak zor değildir, hiç de zor değildir, yazık ki gayet kolaydır; etsel, ölümlü bir insanı, yaşıyan, nefes alan kanlı canlı bir insanı öldürmek keza çok kolaydır; çok, çok kolaydır, yazık ki ç o k kolaydır... ama onu tekrar d i r i l t m e k ? Onu diriltmek: hayır... bu imkânsız!

— Doğru, dedim, imkânsız!

— O halde, cevabını verdi, aynı şey sizin hayal yaratığı dediğiniz yaratık için de aynen böyle. Bizi hayata çağırmak çok kolaydır, belki de ziyadesiyle kolaydır, ve bizi öldürmek kolaydır, fevkalâde kolaydır, belki de ziyadesiyle kolaydır... ama bizi tekrar diriltmek? Kimse yoktur ki gerçekten ölmüş bir hayal yaratığını hakikatte tekrar diriltebilsin. Don Quijote'u tekrar diriltmek kabil mi dersiniz?

— Hayır, kabil değil! diye bağırdım.

— O halde? Bütün öbür hayal yaratıkları için de bu böyle.

— Ya ben seni tekrar yeni bir rüyaya uyardırarak olursam?

— Aynı rüya arka arkaya iki defa görülmez ki. Sizin tekrar rüyalara dirilteceğiniz ve ben olacağımı zannettiğiniz kimse... bir başkası olacaktır. Ve şimdi uyuyup rüya gördüğünüzü ve uyuyup rüya görmekte olduğunuzu müdrik bulunduğunuz şu anda; benim de bir rüya olduğum ve bunu müdrik bulunduğum şu anda, o zaman söylediğim ve sizi pek heyecanlandırmış olan şeyi bir daha söylüyorum: “Dikkat edin azizim Don Miguel, bizzat sizin bir hayal yarattığı olmadığınız, hakikatte ne ölü, ne diri asla mevcut bulunmadığınız ne malûm? Hikâyemin, dünyanın bu kabîl diğer hikâyeleri gibi bilinip tanınması için sizin sadece bir vesile olmadığınız ne malûm? Şimdi de şunu söylüyeyim: günün birinde bütün bütün öldüğünüz vakit ruhunuz, yaşamasına bizlerde devam edecektir. Hayır, hayır, hayır, heyecanlanmayın; çünkü gerçi uyuyor ve rüya görüyorsunuz, ama henüz yaşıyorsunuz. İşte böyle, hoşça kalın!”

Ve Augusto siyah bir sis halinde dağıldı. Hemen peşinden rüyamda, kendimi ölüyor gördüm.. Ruhumu teslim ettiğimi sandığım anda, kalbimde büyük bir kâbus hissiyle uyandım.

İşte bu Augusto Perez’in hikâyesidir.

MEZAR BAŞI SÖYLEVİ

Epiloga benzer bir şey

Bir romanın sonunda kahraman veya baş artist öldükten veya evlendikten sonra, hikâyede rolü olan öbür şahısların âkıbeti hakkında kısaca bilgi vermek âdettir. Biz bu âdete uymak ve Eugenia'nın, Mauricio'nun, Rosario'nun, Domingo'nun, Ludivina'nın, Don Firmin'in ve Donya Ermelinda'nın ne olduğunu; Victor'la karısının ve Augusto çevresindeki bütün öbür kimselerin ne olduklarını yazmak istemiyoruz; burda, bütün bu insanların, Augusto'nun garip ölümünde ne hissettiklerine, bu hususta ne düşündüklerine de dönmek istemiyoruz. Yalnız birini: Augusto'nun ölümünden en çok müteessir olan ve buna gayet samimî bir üzüntü duyan yarattığı, yani Augusto'nun köpeği Orpheus'u bundan hariç tutmak arzusundayız.

Orpheus gerçekten yetim kalmıştı: Yatağa sığınyarak sahibini koklayıp da ölmüş olduğunu hissedince, efendisinin ölümünü içgüdüsiyle anlayınca köpek zihnini koyu siyah bir sis kapladı. Diğer ölüm vakalarından tecrübeli bulunuyordu; ölmüş kedi ve köpeklerin etrafında koklanarak dolaşmış ve onları ölürken görmüştü, bir fare öldürmüştü, insanların ölümünü de kokusunu alıp hissetmişti, ama sahibini ölümsüz addediyordu. Çünkü sahibi, onun için bir Tanrıydı âdeta. Ve şimdi onun ölmüş olduğunu hissedince, ruhunda

dünyaya ve hayata olan inancının bütün temel ve dayanakları yıkılıverdi ve içini sonsuz bir ümitsizliktir kapladı.

Sahibinin ayak ucuna kıvrıldı ve düşündü: "Zavallı sahibim, ah zavallı sahibim! Sen öldün, ah öldün. Her şey, her şey ölüyor, benim için her şey ölüyor. Her şey benim için öleceğine keşki ben her şey için ölseydim. Zavallı sahibim, ah zavallı sahibim! Şurda yatan şey, yakın çürüyüşün kokusuyle, o kargaların yiyeceği etin kokusuyle yatan soğuk, beyaz şey, benim sahibim, değil artık. Hayır, bu o değil. Benim sahibim, nereye kayboldu? O nerde kaldı, beni sık sık okşayıp benimle konuşan o?"

"İnsan kısmı ne acayip hayvan! Önünde gördüğü şeye hiç dikkat etmez. Bizi okşar, neden okşadığını bilmeyiz; hem de kendisine en çok yaltaklandığımız, en çok sadık olduğumuz zaman da değil, ah hayır, öyle yaptık mı bizi kovar, bizi cezalandırır. Meramının ne olduğunu bilmek imkânsızdır, kendisinin bildiğini farz etsek bile. Daima düşündüğünden başka şey düşünüyor gibidir ve baktığı şeyi de görmez. Kendisi için bir başka dünya daha vardır âdeta. Ama besbelli, şayet bir başka dünya varsa bu dünya yok demektir."

"Hem sonra: öyle garip, öyle gayetle karışık şekilde konuşur veya havlar ki. Bizler uluruz ve onu taklidetmek için havlamayı öğreniriz; ama onunla bu şekilde anlaşılabilmeyi öğrenemeyiz bile. Ancak o da ulursa anlarız kendisini. Diğer

hayvanlar bir insanı, uluduğu veya bağırdığı, yahut tehdidettiği vakittir ki, pek iyi anlarlar. Çünkü bu takdirde o, dalgın değildir, bir başka dünya düşüncesiyle zihni çelinmiş değildir...! Ama onun da kendine mahsus bir havlayış tarzı vardır: konuşur, ve bu, onu mevcudolmıyan şeyleri uydurmağa ve mevcudolanlara dikkat etmemeğe sevk etmiştir. Bir nesneye bir isim verdi mi o nesneyi bir daha görmez olur, ona taktığı ismi duymakla veya yazılı bir halde görmekle yetinir. Lisan, onun yalan söylemesine, mevcut olmıyan şeyleri uydurmasına ve bunları karmakarışık etmesine yarar. Ve her şey, onun başkalarıyla veya kendi kendisiyle konuşmasına bir vesile olur! Evet, o, bunu, hattâ biz köpeklere de hemen hemen sirayet ettirmiştir!"

"İnsan kısmı hasta bir hayvandır, bunda şüphe yok! Daima hastadır! Yalnız, uyuduğu vakitler muayyen bir sıhhati var gibidir, ama bu da her vakit değil, çünkü zaman zaman, hattâ uykuda da konuşur! O, bizlere bunu da sirayet ettirmiştir. Ondan öyle çok şeyler aldık ki!"

"Hem sonra bizi tahkir eder! Akılsızlığa yüzsüzlük, yahut kinizm der, yani köpeklik, köpoğluluk der; o insan ki hayvanların en ikiyüzlüsüdür. Lisan, insanı ikiyüzlü yapmıştır. Eğer akılsızlığa kinizm denirse, ikiyüzlülüğe de antropizm demeli. İnsanoğlu bizi ikiyüzlü yapmak istedi; yani bir soytarı, bir sahtekâr yapmak istedi. Biz köpekleri! Biz köpekleri; biz ki boğa gibi, at gibi, insanoğluna zor kuvvetiyle

boyun eğmedik; ehlileşmemiz, itaat etmemiz bu yoldan olmadı, aksine ona gönül rızasıyla bağlandık, beraberce avlanmak üzere karşılıklı bir anlaşma ile onunla birleştik. Avı biz keşfettik, o vurdu ve bize hissemizi verdi. Birleşmemiz, böylece sosyal bir mukaveleye istinaden meydana geldi.”

“Fakat o bize teşekkür etmedi, aksine bizi rezil ve tahkir etti. Bizi gülünç maymunlar haline talimli köpekler haline sokmak istedi! Talimli köpekler! Ufak maskaralıklar yapsın diye terbiye edilen bazı köpeklere bu isim verilir; bunları giydirirler ve bunlara, yakışık almaz bir vaziyette arka ayakları üstünde yürümeyi öğretirler! Talimli köpekler! İnsanların işte akıllılık dedikleri şey: maskaralık etmek ve arka ayaklar üzerinde yürümek!”

“Çünkü gayet âşikâr, arka ayakları üzerine kalkan köpek, cynique ve hayâsızca, ayıp yerlerini apaçık teşhir eder! Ayak üstüne kalkarken, ayak üstü yürüyen bir memeli hayvan haline geçerken insanın yaptığı da buydu; bu yüzdendir ki, insanoglu da hemen utanç duydu ve açıkça teşhir ettiği ayıp yerlerini gizleyip örtmek hususunda ahlâki bir ihtiyaç hissetti. Bu cihetle, işittiğime göre Tevrat’ta deniyormuş ki, ilk insan, yani iki ayağı üstünde yürümeğe başlıyan ilk insan, Tanrıya çıplak görünmekten hayâ etti. Bu sebeple cinsiyetlerini saklamak için de elbiseyi icadettiler. Fakat erkeği de, kadını da aynı esvapları giyince, birbirlerini ayırdedemez ve cinsiyetlerini

daima doğru olarak tefrik edemez oldular, ve bunun neticesinde, kendilerinin ısrarla köpeklik yahut kinizm dedikleri, o bin bir insan habaseti meydana çıktı. Biz köpekleri ifsadedenler, bizleri köpekleştirip cynique yapanlar onlardır, insanlardır; çünkü bizim ikiyüzlülüğümüz işte burdadır. Yani köpektaki kinizm, ikiyüzlülüktür, tıpkı insandaki ikiyüzlülüğün kinizm olduğu gibi. Evet, birbirimizi aşıladık.”

“Başlangıçta insanlar, kadın erkek, aynı şekil esvap giyiyorlardı; ama birbirlerini ayırdemeyince ayrı ayrı esvaplar uydurmak ve cinsi, esvapla ifadelendirmek zorunda kaldılar. Erkeğin giydiği pantolonlar, sadece, insanoğlunun ayak üstüne kalkıp iki bacağı üstünde yürümeğe başlaması keyfiyetinin bir neticesidir.”

“Şu insanoğlu, ne acayip hayvandır! Hiçbir vakit olması lâzım gelen yerde değildir, yani kaderinin bulunduğu yerde değildir, yalan söylemek için konuşur, elbise de giyer!”

“Zavallı sahibim! Onu çok geçmeden gömecekler, tâyin ettikleri yere gömecekler! İnsanlar muhafaza ederler, ölülerini saklarlar, köpeklerin veya kargaların yemesine müsaade etmezler. Niye mi? Geriye, insan dahil, her hayvanın dünyada bıraktığı biricik şey, birkaç kemik kalsın diye. Ölülerini saklarlar! Bir hayvan ki konuşuyor, giyiniyor, ölülerini saklıyor! Zavallı, zavallı insanoğlu!”

“Zavallı sahibim! Ey benim zavallı sahibim! O bir insandı, evet, ne eksik, ne fazla bir insan!

fakat o, benim sahibimdi! Farkında değildi, sezinlemiyordu, ama o bana neler, neler borçluydu...! Ne çok şeyler! Benimle konuşurken, benimle boyuna konuşurken susmamla ve yalamamla ona neler öğretmedim! — Beni anlıyor musun? derdi. Evet, onu anlıyordum; konuşurken, habire konuşurken onu anlıyordum. Böyle durmadan konuşurken o, kendi ruhunda yaşayan köpeğe hitabediyordu. Onun ruhunda, kendi kinizm'ini canlı ve uyanık halde bulunduran bendim."

"O köpek gibi süründü, cidden köpek gibi! Evet, o ikisinin ona oynadıkları oyun en büyük köpoğlu köpeklikti, domuzluktu, yahut daha doğrusu en büyük insanlıktı. Ona Mauricio'nun yaptığı bir erkeklik, Eugenia'nın da yaptığı bir karılıktı. Ah benim zavallı, zavallı sahibim!"

"İşte şurada yatıyor: sararmış, soğuk, hareketsiz, giyinik, ama konuşması yok. Evet konuşmaksızın, ne diliyle, ne içinden konuşmaksızın. Şimdi Orpheus'una söyleyecek bir şeyin yok artık! Ve Orpheus'unun da, sükûtiyle sana söyleyeceği bir şey yok artık!"

"Zavallı sahibim! O, şimdi ne olacak? Onun içinde konuşup rüya gören şey, nereye gidecek? Belki oraya, yukarıya, insanların tanrısal dedikleri Eflâtun'un gördüğü o tamamen sâf renklerden ibaret o temiz âleme, dünyamız üstündeki o yaylaya, o sâf dünyaya. Dünyamızın o temiz ovasına, o kıymetli mücevherlerin yağdığı, o temiz arıtılmış insanların bulunduğu, temiz havayı içtikleri, temiz esîri teneffüs ettikleri ovaya

çıkacak mı? Evet, tertemiz köpekler de oradırlar: Avcı Humberto'nun köpekleri; ağzında meşalesiyle, azizlerden Domingo de Guzman'ın köpeği ve bir vâizin, resmini göstererek: — İşte San Roque köpekçisiyle birlikte! diye bahsettiği, San Roque'un köpeği! Eflâtun'un o sâf dünyasında, tecessüm etmiş idée'ler âleminde, orda, halis köpek; gerçek, cynique köpek de orda yaşıyor. Benim sahibim de orda bulunuyor!"

"Bu ölüme, sahibimin bu arınmışlığına temas neticesi, ruhumun arındığını hissediyor; sahibimin, nihayet içinde eriyip dağıldığı o sise doğru, içinden çıkıp da yine içine döndüğü o sise doğru, ruhumun can attığını duyuyorum. Evet, Orpheus o karanlık sisin yaklaştığını hissediyor... ve sahibine doğru koşuyor, ona doğru atılıyor ve kuyruğunu sallıyor. Zavallı sahibim! Benim zavallı sahibim! Zavallı insanoğlu!"

Çok geçmeden Domingo ile Ludivina, biçare köpeği sahibinin ayak ucunda ölmüş buldular, onun gibi arınmış, pirüpak olmuştu, onun gibi siyah bir buluta sarılmıştı. Zavallı Domingo, bunu görünce müteessir oldu ve belki efendisinin, belki köpeğin ölümü için, ağlamaya başladı; ama en akla yakını, onun böyle harikulâde bir minnettarlık ve sadakat örneği karşısında göz yaşı dökmesiydi. Ve Domingo şunu söyledi:

— Bir de keder öldürmez, derler!

NOTLAR

Sahife

VIII - Quevedo: Francisco Gomez de Quevedo y Villegas, İspanyol yazarı, 1580-1645. Gençliğinde sarayda vazife gördü ve hicivleriyle tanındı. 1611 de bir düello neticesi, İspanya'dan ayrılmak zorunda kaldı; Sicilya ve Napoli naibi olan Osuna Dükası'nın hizmetine girdi. Dukanın sukutundan sonra İspanya'ya dönüp çiftliğine sürüldü. 1632 de saray kâtibi ünvanını aldı. 1639 da Olivarez dukasına hücum etmesi dolayısıyla siyasi takibata uğradı. Üç sene hapiste kaldı. Lirik şiirler de yazdı, ama asıl ehemmiyeti ;siyasi, ahlâki, felsefi ve dinî yazılarında görülür.

Cervantes: Miguel de Cervantes Saavedra, İspanyol yazarı, 1547-1616. Sonradan kardinal olan Acquaviva ile birlikte, 1569 da İtalya'ya gitti; Lepant (1571), Navarin (1572), Tunus (1573) savaşlarına iştirak etti. 1575 te Cezair'de esir düştü, 1580 de esaretten kurtuldu. 1581 de Oran'da saray hizmetine girdi. 1587-93 yılları arasında donanma levazım âmirliği etti. 1594 ten itibaren Gırnata'da vergi tahsilât işlerine baktı, fakat bir iki muvaffakiyetsizliği yüzünden hazine ile arası açıldı, bir müddet yoksulluk çekti. 1605 te Don Quijote eserinin gördüğü rağbet neticesinde durumu gitgide düzeldi. 1609 dan itibaren Madrid'de yaşadığı zannediliyor, 23 nisan 1616 da Madrid'de öldü. Eserleri arasında en çok tanınmış, olanları; . Don Qui-

Sahife

jote, Novelas ejemplares (1613), Entermeses (1615) başlıklarını taşır.

IX - Leopardi: Kont Giacomo Leopardi, İtalyan yazarı, 1798-1837. Müfrit derecede katolik ve muhafazakâr bir aile içinde büyüdü, fakat kendi tahsilini kendi yaparak bu tesirden çabuk kurtuldu. Sefalet ve hastalıklar içinde Roma'da, Milâno'da, Bolonya, Floransa ve Pisa'da yaşadı. 1815 te felsefi yazılarıyla tanınmağa başlamıştı, 1818 de vatani şiirleriyle büyük bir alâka topladı. 1833 te hasta ve muztarip, Napoli'ye, dostu Ranieri'nin yanına döndü. Asıl kudretini lirik şiirlerinde göstermiş, mensur eserlerini kısmen hiciv sahasında meydana getirmiştir.

X - Senancour: Etienne Pivert de Senancour, Fransız, yazarı, 1770-1846. Paris'te doğdu, 20 yaşında İsviçre'ye kaçtı ve Freiburg'da yaşadı. Orada 1799 yılında Rousseau tesiri altında, ilk eseri, Reveries sur la nature primitive de l'homme'u yazdı. 1803 te Paris'e dönerek, evince yazmış olduğu ve sentimental mektuplardan meydana gelen Obermann romanını Paris'te neşretti. Büyük muvaffakiyetine rağmen ömrü, mahrumiyetli ve dostlarının himayesine muhtaç geçti.

Quental: Antero Tarquinio de Quental, Portekizli şair, 1842-1891. Romantik ekolle mücadele ve tabiiyet, fikir bağımsızlığı meslelerini müdafaa etti, Portekiz'in fikir önderlerinden biri oldu. Koyu bedbinliği, felsefi ve dinî teslimiyetlerle hafiflemiş ve Quental, felsefi lirizminde en yüksek problemleri işlemiştir.

XIII - Ksenophon: Yunan yazarı, İsa'dan önce 430-355. Atina'da doğdu, Korent'te öldü. Sokrates'

Sahife

in talebelerindendir. İran tahtındaki kardeşinin yerine geçmek istiyen Kyros'un ordusunda, Ispartalıların yardımıyla ve para verilerek tedarik edilmiş on bin Yunanlı arasında Ksenophon da bulunuyordu. Genç prens Kyros'un Babil civarında mağlûbolup idamından sonra yurtlarına dönen On Binler'in geri çekilişini (401) Ksenophon, Anabasis isimli eserinde hikâye eder. 396 da Isparta kralı Agesilaos'la birlikte Tepliler ve onların müttefiki olan Atinalılarla çarpışmasından dolayı Atina'dan sürüldü ve Olympia civarında Skillus'a yerleşip eserleriyle meşgul oldu. 370 te Korent'e göç etti. Eserleri zamanımıza kadar gelmiştir. Anabasis, Hayrullah Örs tarafından dilimize çevrilmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı, Dünya Edebiyatından Tercümeler, Yunan Klâsikleri arasında çıkmıştır (1944).

5 - **Topophobia:** Yer, mesafe korkusu.

Philotopie: Yer, mesafe sevgisi.

Kerberos: Üç başlı ve yılan kuyruklu cehennem köpeği. Kerberos, ölülerin geriye dönerek yerüstü dünyasına kaçmamaları için kapıda bekçilik eder. Zeus'la Alkmene'nin oğulları olan Herakles (lât. Hercules) in, Mykenai kralı Eurystheus'un hizmetinde iken başardığı on iki işin sonuncusu; yanına hiçbir silâh almadan yeraltı ülkesine inip, Athena ve Hermes'in yardımıyla Kerberos'u yakalıyarak Eurystheus'a getirmek, sonra da götürüp tekrar Hades'e bırakmak olmuştur.

6 - **Duro:** 1497 den beri kullanılan İspanyol parası, ki 5 Fransız frankı veya 1 Amerikan dolârı değerindedir. Duro'nun beşte biri olan peseta ise 100 cetimos'tur ve aşağı yukarı bir Fransız frankını karşılar. Peseta, 1871 den beri para birimi olarak kabul edilmiştir.

Sahife

- 7 - **Mnémotechnie:** Hâfızayı takviye usulü, belleteç.
- 11 - **Pindaros:** Yunan şairi, İsa'dan önce 518-522 yıllarında Thebai'de doğdu ve 446 da Argos'ta öldü. Koro liriğinin en yüksek zirvesi ve ilkçağın en büyük lirik şairi sayılır. Yüce şiir külliyyatından tam olarak, yalnız Hellen millî bayramları için yazdığı "Epinika" yani zafer türkûleriyle, öbür şiirlerinden tek tük parçalar kalmıştır. (bk. Tercüme Mecmuası, sayı 29-30, 1945).
- 12 - **Homeros:** En eski Yunan şairi, şahsı hakkında gerçek bir bilgimiz yoktur. Yediden fazla şehir, Homeros'u kendine mal etmek ister. Bunlar arasında en galip ihtimal; yurdunun, İzmir veya Sakız adası olduğudur. İsa'dan önce 800 tarihlerinde yaşadığı sanılıyor. Homeros'a atfedilen İlias ile Odysseia destanları, Yunan edebiyatının ilk anıtlarıdır. Bu destanların ikisi de İonia'da meydana geldi (krş. Tercüme Mecmuası, sayı 29-30, 1945). Odysseia'nın ilk on iki kitabı ihtiva eden birinci cildi, Ahmet Cevat Emre tarafından tercüme ve neşredilmiştir (Tercüme tahlil eden iki yazı için bk. Tercüme Mecmuası, sayı 10, 1941 ve sayı 12, 1942).
- 17 - **Militia est vita hominis super terram:** İnsanın dünyadaki hayatı mücadeledir.
- 18 - **Pièce touchée, pièce jouée:** Dokunulan taş, oynanmış sayılır.
- 19 - **Alea jacta est:** Zar atıldı, ok yaydan çıktı.
- 22 - **Nihil volitum quin praecognitum:** Bir şey, önceden bilinmeden arzu edilmez.
- Nihil cognitum quin praevolitum:** Bir şey, arzu edilmeden bilinmez.

Sahife

- 23 - **Lhomber** (=L'hombre): İspanyolların icadettikleri ve İspanyol millî oyunu haline gelmiş bir iskambil oyunu. Umumiyetle üç kişi arasında ve sekiz, dokuz, onlular çıkarılmak suretiyle, 40 kâğıtla oynanır.
- 28 - **La Correspondencia de Espanya**: Madrid'de çıkan günlük bir gazete.
- Kaledioskop**: Brewster tarafından 1817 de icadedilmiş, içerisi siyaha boyanmış ve 60 derece meyille birbirine bitleştirilmiş iki aynası bulunan bir alet. Aynaların arasına renkli cam parçaları, tüy ve başka şeyler konmuştur. Borunun bir tarafındaki ufak bir delikten bakıldığı zaman göz; boru sarsıldığı takdirde renkten renge giren altı köşeli bir yıldız görür. Eskiler, çocukların oynayacak olarak da kullandıkları bu alete, hayalnüma derlerdi.
- 33 - **Jules Verne**: Fransız yazarı, 1828-1905. Vakkaları, sonradan fennin ilerlemesiyle hakikat olmuş, hayalî seyahat romanlarıyla meşhur. Eserleri, tekrar tekrar Türkçeye çevrilmiştir.
- 37 - **Orpheus**: Troia savaşından önce yaşamış ilk Yunan şarkıcısı. Apollon'un verdiği çalgıyı çaldıkça bütün tabiatı büyülüyor, vahşi hayvanları, ağaçları, kayaları kendine râm ediyordu. Yunan mitologyası figürlerinden biridir.
- 43 - **Asturia**: Kuzey batı İspanya'da, Oviedo şehrinin bulunduğu kısma verilen isim.
- 48 - **Amo ergo sum**: Seviyorum, o halde varım.
- 49 - **Post nuptias**: Evlenmeden sonra.

Sahife

- 50 - **Tevrat'taki "bilme":** Ve Âdem, zevcesi Havva'yı bilmekle hâmile olup... (Tevrat, Tevkin IV, 1).
- 65 - **Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam:** Haşmetinden dolayı sana hamdederiz.
- 96 - **Şeytan zincirinden boşandı:** Bu tâbir, İncil, Vahiy, XX, 2-3 ve 7 den geliyor. Orada, gökten inen bir meleğin, elindeki büyük bir zincirle, şeytanı tutup bin sene müddetle bağladığı anlatılır.
- 129 - **Machado, Antonio:** İspanyol şairi, 1875-1939. Soria ve Segovia şehirlerindeki profesörlükleri esnasında Kastilya şairi olarak tanındı.
- Aleksandren ölçüsü:** Kadîm Fransız İskendernamelelerinde kullanılan, sonradan öbür milletlerin edebiyatına geçmiş bir nazım ölçüsü.
- 137 - **Celestina:** XVI. yüzyıl başında yazılmış mühim bir İspanyol eseri. Kitabın asıl ismi "Tragicomedia de Calisto y Melibea" ise de, daha çok "Celestina" namıyla mâruftur. Celestina, eserin başlıca kahramanı olan, ara bulucu bir kadının adıdır. Hazin bir sevdanın realist bir tasvirini konu edinen ve dramatik bir şekle sokulmuş konuşmalı bir hikâye olan bu eserin; 1601 tarihli baskıdaki kayda göre, hayatı meçhul bir Fernando de Rojas tarafından yazıldığı sanılıyor. 1499 da çıkan ilk baskı, 16 perdedir; 1526 da perde sayısı 22 ye çıkmıştır.
- Galeotto:** İtalyanca bir kelime; arabulucu, pezevenkbaşı. aslında Lanzelot'un ortaçağa ait mensur romanında bahsi geçen bir kiralın adıdır. Bu kiral, bir şövalye nezaketiyle, eser kahramanının

Sahife

kıraliçe Ginerva ile buluşmasına aracılık eder. Dante, "Divina Comedia" da (1, 5, 137) bu özel ismi, ilk defa, fakat kötü mânaya çekmeksiniz, bir cins ismi olarak kulanır. "Decameron" una ikinci başlık olarak "Principe Galeotto" adını veren Boccacio için de, kelimenin mânası henüz muhabbet elçisi'dir. Kelime, daha sonraları ve ihtimal, kalyon esiri, forsa mânasına gelen, İtalyanca Galeotto sözü tesiriyle, hakaret ve küfür anlamı almıştır. Nitekim Ehegaray'ın manzum dramı "El gran Galeoto" (1881) da "bütün dünya" haysiyetsiz pezevenkler diye rezil edilir.

- 142 - **Musa'nın ikinci emri:** Musa Peygambere on vasiyet (evamir-i aşere) tebliğ edilmiştir; bu on emrin ikincisi, yalan yere yemin etmemektir; Tevrat. 3. kitap, 19.
- 159 - **Othello:** İngiliz tiyatro muharriri Shakespeare (1564-1616) in bu isimdeki meşhur dramının kahramanı, ki sonunda kıskançlık tesiriyle karısı Desdemona'yı öldürür.
- 171 - **Campoamor:** Ramon de Campoamor y Campoo-sorio, İspanyol şairi, 1817-1901. Edebiyat, felsefe ve siyasetle uğraştı; birçok defalar milletvekili, üç kere vali (son defa Valencia'da) oldu.
- 174 - **Buridan'ın eşeği:** Jean Buridan, skolâstik Fransız filozoflarından. 1538 den sonra öldü. Aristo'nun eserlerine yazdığı şerhlerle meşhur. Aynı büyüklükte iki ot demeti arasında bulunduğu için, hangisini yiyeceğine bir türlü karar veremeyip açlıktan ölen "Buridan'ın eşeği" hikâyesinin, eserlerinde zikri geçmiyor. Bu hikâye, Buridan'ın irade doktriniyle alay etmek maksadiyle rakîpleri tarafından uydurulmuş olsa gerek.

Sahife

176 - **Valdepenyas:** İspanya'da Alkazar güneyinde bir şehir, Ciudad Real eyaletinin merkezi, kırmızı şarabıyla meşhur.

179 - **Prudence:** Aurelius Prudentius Clemens, Lâtin şairi, 348-405. Antik devrin en büyük Hristiyan şairi addedilir. Doğum yerinin İspanya'nın iki şehrinde (Calagurris, Zaragoza) hangisi olduğunda anlaşmazlık vardır.

183 - **P. Isla:** José Francisco de Isla, İspanyol satirik yazarı, 1703-1781. Cizvit olduğu için 1767'de İspanya'dan sürüldü ve İtalya'ya gitti. Fransız yazarı Lesage (1668-1747) dan çevirdiği "Gil Blas" tercümesi, ölümünden sonra intişar etti. Lesage, İspanyolcadan Fransızcaya muhtelif nuvellere çevirmiş olduğu için P. Isla, Gil Blas tercümesine orijinal bir karakter verdi ve kendi tercümesini, Lesage'ın eserinin aslı olarak göstermek istedi. Gerçekten bu tercüme, bir telif mü-kemmeliyeti arz eder.

İman, dağları yerinden oynatır: Bu tâbir, İncil, Paulus'un Korinthos'lulara I. risalesinden (XIII, 2) geliyor: "Ve eğer bende ilham olup da cümle sırları ve cümle ilmi bilsem ve eğer dağları yerinden nakletmeğe muktedir olan kâmil imanım olsa muhabbetim olmadıkça bir şey değilim."

184 - **İlâhî Komedi:** Divina Commedia, İtalyan şairi Dante Alighieri (1265-1321) nin 1307 sıralarında başlayıp 1321 den az önce bitirdiği muazzam eser.

Aeneis: Roma'nın meşhur şairi P. Vergilius (İsa'dan önce 70-19) un bir eseri, ki Lâtin edebiyatının en büyük destanıdır. Ahmet Reşit tarafından, Fransızcadan tercüme ve neşredilmiştir.

Sahife

(İstanbul 1936, bu tercüme-yi tahlil eden bir yazı: Tercüme Mecmuası, sayı 1, 1940). Eser, ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı, Dünya Edebiyatından Tercümeler, Lâtin klâsikleri arasında yayınlanacaktır.

Shakespeare: Meşhur İngiliz tiyatro yazarı, 1564 - 1616. Yirmiye yakın eseri, Türkçeye çevrilmiş bulunmaktadır.

185 - **Justi:** Karl Justi, 1832-1912, Marburg'lu Alman sanat âlimi. Winckelmann, Velasquez ve Michelangelo'nun hayatlarını etüdeden kitaplarıyla meşhur.

Velasquez: İspanyol ressamı, 1599-1660. Sevilla'da doğdu. 1622 de Madrid'e gitti ve 6 Ekim 1623 te saray ressamı olarak kral Philipp IV. in sarayına girdi. Kral ailesinin ve saray ilerigelenlerinin tablolarını yaptı; bunların arasında Kral'ın muhtelif tarihlerde yapılmış portreleri mühim bir yekûn tutar.

Hapax: Hapaxlegomenon, yalnız bir yerde tevsik edilen bir kelime.

187 - **İbn Rüşd:** (Batıda Averroes namıyla mâruf) İslâm filozofu, 1126-1198. Kurtuba kadısı Mehmet bin Rüşd'ün oğludur. Ortaçağ dünya görüşüne şiddetle tesir etmiş olan İbn Rüşd, Kurtuba'da doğup büyüdü. Zamanın büyük âlimleri yanında tahsil gördü. İşbiliye (Sevilla) ve Kurtuba'da kadılık etti. Daha sonra Muvahhidin Devleti (1130-1269) hükümdarlarından Ebu Yakub Yusuf (1163-1184) ve oğlu Ebu Yusuf Yakub el-Mansur (1184-1199) un hususi doktoru oldu. En meşhur telifatını Aristo felsefesi üzerine yazmıştır. "Kitaplarının yalnız isimleri yazılacak.

Sahife

olsa en aşağı dört büyük sahife olur." Umum Rusya müslümanları nezaret-i şer'iyesi reisi kadı Rizaeddin bin Fahreddin'in yazdığı "İbn Rüşd" isimli bir kitabı Kaya Nuri, "İstanbul Türkçesine" çevirip neşretmişti (İstanbul, 1924).

189 - **Extensif:** Şümuli, ittisai, kaplamalı.

Intensif: Şiddi, yeğin.

191 - **Tanta'os:** Zeus'un oğlu ve Phrygia kıralı. Tanrılar onu sofralarına kabul ediyorlardı, fakat o, tanrıların her şeye vâkîf olduklarından şüpheye düştü ve onlara bir oyun oynamak istedi. Tanrıları konukladığı bir sırada, kendi oğlu Pelops'u kesip parçalıyarak, yemek diye, önlerine koydu. Tanrılar işin farkına vardılar ve bu kötülüğünden dolayı Tantalos'u ağır bir cezaya çarptılar. Kiral, sonsuz açlık ve susuzluğa mahkûm edildi. Tantalos, Hades'te meyva yüklü ağaçların altında, suyu çenesine kadar yükselen bir gölün içinde durur ama yemek ve içmek istedikçe dallar geri çekilir ve su, toprağın altına kaçar.

233 - **İptidada kelâm mevcut idi, her şey onun vasıtasıyla vücuda geldi:** Yohanna İncili'nin başlangıcı. Bk. Yohanna I, 1 ve 3.

235 - **Var olmak mı, yoksa olmamak mı:** Hamlet'in meşhur monoloğunun (Perde III, sahne I) ilk cümleleri: To be, or not to be, that is the Question (Yaşamak mı, yoksa ölmek mi, mesele bunda).

247 - **Tanrı:** "Nur olsun!" dedi: Tevrat, Tevkin I, 3: "Ve Tanrı nur olsun dedi ve nur oldu."

255 - **Edo ergo sum:** Yiyorum, o halde varım.

Sahife

Jouarre'lı rahibe: L'Abesse de Jouarre. Fransız tarihçisi Ernest Renan (1823-1892) ın yer yer ironik ve heyecanlı bir hikâyesi.

- 258 - **Ey Rabbimiz duası:** İncil, Matthaeus VI, 9-13: "İmdi siz bu minval üzere dua ediniz: Ey semavatta olan Rabbimiz, ismin mukaddes olsun. Melekûtun gelsin, iradetin semada olduğu gibi yer üzerinde dahi icra olunsun. Günlük ekmeğimizi bize ver. Ve bize suçlu olanlara bağışladığımız misillu, bizim suçlarımızı bağışla. Ve bizi iğvaya götürme, lâkin bizi şerîrden kurtar, zira melekût senindir, âmin."

Ave Maria: Lâtince, selâm sana Meryem, mânasına. Çebrail'in Hazreti Meryem'e Tanrıdan getirdiği selâm: "Selâm sana, ey lûtfâ nail olmuş bakire, Rab senin iledir, sen nisâ beyninde mübareksin..." (İncil, Luka I, 28)... Katolik kiliselerinde XI. yüzyıldan beri okunmakta olan bir dua. 1316-1334 arasında Papalık makamını işgal eden Jean XXII., bu duanın sabah, öğle, akşam, günde üç defa okunmasını ve dua vaktini bildirmek üzere de çanların çalınmasını emretti. Tesbih çekilerek okunur.

Salve: Salve regina, Lâtince selâm sana, kıralıçe mânasına. XI. yüzyıldan kalma, Haçlı Seferleri'nden bugüne okunmakta olan bir Hazreti Meryem duası başlangıcıdır.

- 260 - **Asystolie:** Kalb kifayetsizliği.

- 273 - **Avcı Humberto:** Katolik kilisesi azizlerinden Hubertus. Bir dukanın oğluydu, Frank kralı Teoderik III. in sarayında yaşadı, karısının ölümünden sonra inzivaya çekildi. 727-8 tarihlerinde Lüttich piskoposu iken öldü. Efsaneye göre:

Sahife

ihhtiras halinde av meraklısıydı; fakat günün birinde bir av esnasında, boynuzları arasında nur saçan bir haç bulunan bir geyikle karşılaşınca tövbe istiğfar edip avcılıktan vazgeçti. Avcıların pîri ve hâmisî addedilir. 3 aralık, Hubertus günüdür. O gün, bazı yerlerde, sene içinde köpeklerin kuduza tutulmalarını önlemek üzere ekmek takdis edilir.

Domingo de Guzman: Dominikus de Guzman. 1170 te İspanya'da Calaroga'da doğdu, 1204 te Fransa'ya gitti, 1215 te dominiken tarikatini kurdu, 1221 de Bologna'da öldü, 1234 te azizler arasına ithal edildi. Efsaneye göre, annesi, Dominikus doğmadan önce rüyasında, ağzındaki alevli bir meşaleyle dünyayı tutuşturan bir köpek görmüştü.

San Roque: Azizlerden Rochus. 1295 yıllarında Montepellier'de doğdu, 1327 de öldü. Vebayı ve salgın hastalıkları önleyici addedilir. Vebaya tutulmuşları tedavi etmiş, kendisi de Piacenza'da vebaya yakalanıp iyi olmuştur. Tablolarda daima yanında bir köpekle görülür. Rivayete göre ıssız yerlerde yaşadığı sırada köpek, her gün ona bir ekmek getirirmiş.

